POLIROM

Anneli Ute Gabanyi

Cultul lui CEAUȘESCU

HISTORIA

Colecţia *Historia* este coordonată de Mihai-Răzvan Ungureanu.

Anneli Ute Gabanyi s-a născut la Bucureşti, pe 18 octombrie 1942. După studiile liceale încheiate la Sibiu, urmează cursuri de Filologie şi Ştiinţe politice la universităţile din Cluj, München, Clermont-Ferrand şi la University of Southern California. Obţine titlul de doctor în filologie de la Universität der Bundeswehr din Hamburg. În anul 1963 părăseşte România, stabilindu-se la München. Între 1969 şi 1987 este analist principal, apoi director al secţiei române de cercetare la Radio Europa Liberă, München. Între 1988 şi 2000 este analist principal la Südost-Institut, München. În prezent, ocupă funcţia de analist principal asociat la Departamentul pentru Extinderea U.E. din cadrul Institutului German pentru Probleme Internaţionale şi de Securitate *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Berlin. Este autoarea volumelor *Partei und Literatur in Rumänien seit 1945. Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas* (1975), *Die unvollendete Revolution. Rumänien zwischen Diktatur und Demokratie* (1990) şi *Systemwandel in Rumänien. Von der Revolution zur Transformation* (1998), apărut şi în limba română în anul 1999, sub titlul *Revoluţia neterminată*. În calitate de editor a publicat mai multe cărţi, ultima – *Vom Baltikum bis zum Schwarzen Meer. Transformationsstaaten im östlichen Europa*, 2002 – în colaborare cu Klaus Schroeder. A semnat numeroase capitole şi articole în revistele *Osteuropa*, *Südosteuropa*, *Aus Politik und Zeitgeschichte* etc.

www.polirom.ro

Anneli Ute Gabanyi, *The Ceauşescu Cult*,
The Romanian Cultural Foundation Publishing House, Bucharest, 2000

© 2003 by Editura POLIROM pentru prezenta traducere

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37, P.O. BOX 1-728, 70700

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

GABANYI, ANNELI UTE

Cultul lui Ceauşescu / Anneli Ute Gabanyi; trad. de Iulian Vamanu;
cuvînt înainte de Dan Berindei; pref. de J.F. Brown – Iaşi: Polirom, 2003.
Tit. orig. (eng.): The Ceauşescu cult

312 p.; 24 cm (HISTORIA)

ISBN: 973-681-084-4

I. Vamanu, Iulian (trad.)
II. Berindei, Dan (pref.)
III. Brown, J.F. (pref.)

329.15(498) Ceauşescu, N.
929 Ceauşescu, N.

Printed in ROMANIA

Anneli Ute Gabanyi

Cultul lui Ceaușescu

Traducere de Iulian Vamanu
Cuvînt înainte de Dan Berindei
Prefaţă de J.F. Brown

POLIROM
2003

Cuprins

Cuvînt înainte (Dan Berindei) 9

Prefață (J.F. Brown) 11

NICOLAE CEAUȘESCU
ȘI CULTUL PERSONALITĂȚII

Nicolae Ceaușescu și cultul personalității 15

Aniversarea lui Ceaușescu 19
Sărbătorirea celei de-a 60-a aniversări a lui Ceaușescu 19
Scriitorii români și ziua de naștere a lui Ceaușescu 23

Ceaușescu zeificat la cea de-a 62-a aniversare 27

Aniversarea congresului partidului din 1965: punctul culminant al cultului Ceaușescu 33

Cultul personalității 41
Extravaganță la ziua de naștere a lui Ceaușescu 41
Ceaușescu și armata 46

Aniversarea zilelor de naștere ale cuplului Elena și Nicolae Ceaușescu 50

Ceaușescu la 68 de ani 54

Cultul personalității lui Ceaușescu – o analiză 58

CULTUL PERSONALITĂȚII
LUI CEAUȘESCU PESTE HOTARE

Cultul lui Ceaușescu peste hotare 63

Vizita lui Ceaușescu în Coreea de Nord – o vizită a superlativelor 67

Ceaușescu își afirmă sprijinul pentru planurile de succesiune ale lui Kim Ir-Sen 70

Ministrul de Externe chinez vizitează România 72

SUCCESIUNEA COMUNISTĂ DINASTICĂ: CULTUL ELENEI ŞI AL LUI NICU CEAUŞESCU

Elena Ceauşescu: balansul între ştiinţă şi politică 79

Enigme şi zvonuri despre Elena Ceauşescu 82

Elena Ceauşescu criticată într-o revistă lunară de cultură 85

Necazuri la orizont pentru Elena Ceauşescu? 89

Aniversarea zilelor de naştere ale cuplului Elena şi Nicolae Ceauşescu 94

Elena Ceauşescu merge tot înainte 96

Cultura şi clanul Ceauşescu 100

Apelul scriitorilor la solidaritate profesională 102

Nicu, fiul lui Ceauşescu, devine liderul tineretului 103

Retuşarea în presă a fotografiilor lui Ceauşescu 105

CULTUL PERSONALITĂŢII ŞI NAŢIONALISMUL: MODELUL IDEOLOGIC AL P.C.R.

„Protocronism" românesc şi noua ordine culturală 111

De la *Australanthropus Olteniensis* la Ceauşescu 116

Modelul ideologic al P.C.R.: o privire de ansamblu 120

Făurirea omului nou: Congresul Cultural din România 126

Patrimoniul cultural al României: propagandă şi practică 131

O nouă etapă a revoluţiei culturale din România 135

Congresul Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste 139

CONDUCEREA DE PARTID – DEASUPRA PARTIDULUI

Discursul lui Ceauşescu la plenara C.C. 145

Plenara C.C.: terapie de şoc şi exorcism ritualic 148

Probleme interne 151

Ceauşescu răspunde criticilor din interior şi din afară 151

O nouă stare de spirit în politică? 155

Ceauşescu bate în retragere în faţa nomenclaturii recalcitrante 156

Începe numărătoarea inversă a Congresului P.C.R. 161

P.C.R. în ajunul celui de-al XIII-lea Congres 164

Consolidarea puterii personale a lui Ceauşescu 170

P.C.R. adoptă noi statute de partid 174

Referendumuri incluse în Constituţie 178

Lider politic român căzut în dizgraţie se pronunţă în favoarea schimbărilor 181

Fundalul Conferinţei Naţionale a Partidului 184

Prima cuvîntare a lui Ceauşescu la Conferinţa Naţională a Partidului 188

AROGANŢA POLITICII EXTERNE

Comentariile despre Polonia în presa românească 195

Disputa ideologică româno-sovietică 200

Dilema livărilor de petrol sovietic în România 209

România şi Jocurile Olimpice: decizia de a participa la jocuri 212

Reacţia României la summit-ul C.A.E.R. 215

România la întrunirea C.A.E.R. 218

Extinderea tratatului Pactului de la Varşovia 222

Summit-ul româno-bulgar: ridicarea în slăvi a „relaţiei model" 228

Relaţiile româno-chineze 233

Gorbaciov vine în România: un prolog 239

România şi mişcarea de nealiniere 248

Comerţul României cu Occidentul: probleme şi prospecte 252

EPOCA CEAUŞESCU – O PERIOADĂ DE RESTRICŢII ŞI REPRESIUNE

Epoca Ceauşescu – o perioadă de restricţii 259

De la Meditaţia Transcendentală la represiunea intelectualilor 266

Campania ideologică antioccidentală se înteţeşte 270

Ceauşescu îşi apără doctrina militară 275

Noi restricţii privind folosirea maşinilor de scris şi a copiatoarelor 279

Inaugurarea Canalului Dunăre-Marea Neagră 282

Economiştii români critică modelul creşterii extensive 286

Munca obligatorie şi remuneraţiile 289

Drepturile omului în România: restricţii pentru călătorii şi relaţii umane 292

Ceauşescu respinge reforma de tip sovietic şi întăreşte politica de austeritate 295

Izbucnesc proteste muncitoreşti 299

Indice de nume proprii 303

Cuvînt înainte

Doamna dr. Anneli Ute Gabanyi este o excelentă cunoscătoare a istoriei recente a României. Originară din ţara noastră, d-sa s-a preocupat profesional de România, după emigrarea în Germania, dînd dovada unei serioase competenţe, în cadrul Departamentului de Cercetare al postului Radio Europa Liberă. A rămas, totodată, profund legată de lumea din care se strămutase, *înţelegînd* şi *descifrînd* ca puţini alţii mecanismele de funcţionare ale regimului din acea vreme. Îi datorăm cărţi şi studii remarcabile, în care se evidenţiază procesele complexe ale perioadei totalitare şi sînt înfăţişate personalităţi ale vremii. Doamna Gabanyi este neîndoielnic unul dintre cei mai buni specialişti ai perioadei amintite, care are şi meritul – rar în vremea noastră – de a nu judeca decît în temeiul izvoarelor istorice şi de a nu se lăsa antrenată în aprecieri politizante.

Acest nou volum – publicat în 2000 de Fundaţia Culturală Română – apare acum în traducere românească, ceea ce îl va face mai accesibil unui public larg. Cartea tratează cu precumpănire problema cultului lui Ceauşescu, treptata creştere a puterii sale, urmărită, între altele şi prin succesivele sărbătoriri ale zilei de naştere a dictatorului; totodată, ea reprezintă o radiografie a regimului totalitar, dar şi a societăţii româneşti din deceniile opt şi nouă, realizată *pe viu*, chiar în acea perioadă. Autoarea rapoartelor care – asamblate – au format volumul în cauză le-a realizat cu acribie, între 1978 şi 1987, urmărind procesele interne ce aveau loc în România acelor vremuri. Citindu-le – la distanţă de cîteva decenii –, rămîi cu impresia seriozităţii demersului, dar şi a implicării autoarei, aproape cu pasiune, în realizarea lor.

Cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu ocupă o poziţie precumpănitoare în rapoartele din volum, el fiind urmărit în evoluţia şi dezvoltarea sa, ca şi în reflectarea sa în toate domeniile. De asemenea, este înfăţişat rolul crescînd al familiei dictatorului şi mai ales cel al Elenei Ceauşescu, vorbindu-se la un moment dat – în 1985 – chiar de un „cult paralel al personalităţii". Megalomania lui Ceauşescu, servilitatea anturajului, mergîndu-se pînă la retuşarea fotografiilor sale, situarea dictatorului deasupra criticilor, pe care le exercita împotriva tuturor, dar niciodată asupra sa proprie, sînt tot atîtea fenomene sesizate de atenta examinatoare a realităţilor româneşti ale acelei vremi.

Volumul oferă o imagine asupra funcţionării aparatului de partid din acea vreme, mai ales a vîrfurilor sale. Sînt urmărite lucrările plenarelor şi mai ales ale Congreselor, neîndoielnic avîndu-se în vedere mai ales persoana şi poziţia lui Ceauşescu, dar şi făcîndu-se unele analize extrem de interesante referitoare la problematica vremii şi la diverse personalităţi. Nu este uitată nici rotaţia cadrelor, înfăţişată cu exemple concrete, mijloc de dominare a unui partid alcătuit din milioane de oameni, dar care în imensa lor majoritate nu aveau decît un rol figurativ, reprezentînd *o cifră pasivă*, în timp ce deciziile aparţineau unui grup restrîns, iar înăuntrul acestuia dictatorul fiind cel care hotăra, deseori de unul singur ori cel mult sub influenţa soţiei sale.

Regăsim în volum şi alte fenomene ale epocii anilor optzeci: protocronismul, tracomania, relaţia conducerii de partid cu scriitorii (Congresele educaţiei politice şi culturii socialiste, inclusiv cel din 1987), poziţia ostilă faţă de religie. Nu sînt uitate nici aspecte ale politicii externe, avîndu-se în vedere şi certele succese repurtate pe acest plan, într-o perioadă anterioară, de regimul analizat, dar şi erodarea pe care o suferă acţiunile întreprinse de Ceauşescu, mai ales în ultimul deceniu al regimului său, cînd economia României a intrat, în paralel, într-o gravă criză.

Sînt urmărite tentativele de înfruntare a „marelui frate" sovietic, prin adoptarea unei atitudini diferite faţă de situaţia din Polonia (care se va schimba însă radical în preajma căderii zidului Berlinului, cînd Ceauşescu cerea intervenţia în Polonia!), prin participarea la Jocurile Olimpice din Los Angeles (1984), prin respingerea Doctrinei Brejnev ori printr-o intensificare a relaţiilor cu China. Însemnătatea vizitei lui Mihail Gorbaciov în România din martie 1987 este şi ea sesizată şi mai ales evidentele discordanţe prezente cu acel prilej.

Rapoarte din ultimul deceniu al fiinţării regimului şi mai ales din ultimii săi ani înfăţişează accentuarea dictaturii absurdului, a restricţiilor, munca obligatorie - definită în acea vreme ca „voluntară"! -, măsurile de control al folosirii maşinilor de scris, reprimarea „mişcării transcedentale", încălcări ale drepturilor omului, mai ales în ceea ce-i privea pe intelectuali, respingerea adoptării unei direcţii de reforme, campanii antioccidentale, dar evident, în paralel, fenomene de rezistenţă, în primul rînd acţiunile muncitoreşti din 1987, mai ales cele de la Braşov, dar şi acţiuni „intelectuale" (între altele, şi publicarea în *România literară*, în septembrie 1987, a articolului celui care avea să devină preşedintele României).

Volumul reprezintă în ansamblul său un preţios mijloc de informare, avînd în vedere că fiecare dintre materialele sale a rezultat dintr-o sîrguincioasă examinare de către autoare, la timpul respectiv, a unui ansamblu de surse, multe din ele astăzi dispărute sau inaccesibile. În paginile cărţii este evocată o etapă din cele mai grele ale istoriei noastre, încercîndu-se descifrări, în cele mai multe cazuri reuşite, alteori fiind vorba de supoziţii neconfirmate ulterior. Oricum, în volum se face o operă de resurecţie a unor momente şi situaţii, sînt înfăţişaţi oameni, autoarea străduindu-se să discearnă cît mai limpede şi exact într-un furnicar de contradicţii. Deseori, *înţelege* mesajele indirecte, cele care nu erau şi nu puteau să fie transmise direct, în condiţiile riscului represiunii, dar care exprimau stări de fapt şi atitudini, mai ales cînd proveneau de la actori inteligenţi. Totul este, neîndoielnic, dominat de cultul personalităţii lui Ceauşescu, devenit dictator „ubuesc", înfăţişării şi analizei căruia le este consacrat prioritar volumul. De fapt, rapoartele înfăţişează drama unui popor, dar în subtext cititorul simte cum se pregăteşte, într-o atmosferă internaţională favorizantă, ieşirea din „fundătura de istorie" în care se ajunsese, nu atît prin comploturi, cît mai ales printr-o progresivă atingere a *insuportabilului* care, în mod necesar, trebuia să conducă la extraordinara explozie socială din decembrie 1989.

Acad. Dan Berindei

ianuarie 2003

Prefaţă

Cumplita reputaţie cu care Nicolae Ceauşescu a intrat în istorie contrastează puternic cu speranţele ce au însoţit venirea sa la putere în 1965, speranţe ce păreau a deveni realitate în primii săi ani de conducere. Era destul de tînăr (avea 47 de ani), liber de povara aşa-numitului stalinism, dar avînd o certă experienţă politică şi aparent radiind un aer reformist.

În 1965 procesul de „distanţare" de Uniunea Sovietică – aşa-zisa deviere românească – era în plină desfăşurare, iar Ceauşescu se afirma deja ca una dintre forţele sale motrice. De fapt, el devenise cunoscut în Vest prin discuţiile aprinse cu liderul sovietic Nikita Hruşciov în timpul vizitei acestuia din urmă din 1962 în România. Hruşciov încerca să îşi convingă gazdele de beneficiile unei „diviziuni internaţional-socialiste a muncii" care ar fi împiedicat dezvoltarea industriei grele în România. (Privind retrospectiv, se pare că ideile lui Hruşciov ar fi fost o binecuvîntare pentru România, însă la vremea respectivă ele erau văzute ca o subminare a idealurilor socialiste şi o ofensă la adresa ambiţiei naţionale.)

Ceauşescu nu numai că a început să extindă şi să accentueze direcţia naţionalistă deja iniţiată; el dădea şi semnale de relaxare în interiorul ţării. L-a demis pe Alexandru Drăghici, ministrul de Interne, un nume asociat cu excesele staliniste anterioare, şi a dat afară mulţi dintre acoliţii săi, care aveau aceeaşi mentalitate. De asemenea, a renunţat la presiunile conformiste exercitate asupra intelectualilor şi a permis o oarecare libertate culturală. Încă şi mai semnificativ, el părea să reducă presiunile asupra minorităţii maghiare. Unii minoritari unguri, care au asistat la drastica erodare a Regiunii Autonome Maghiare şi la demolarea Universităţii maghiare din Cluj în timpul lui Gheorghiu-Dej, aşteptau acum zile mai bune în epoca Ceauşescu. (Ei au fost probabil primii care aveau să îşi vadă speranţele spulberate.)

Occidentul l-a luat repede în braţe pe Ceauşescu, admirînd faptul că acesta încălcase Pactul de la Varşovia prin iniţierea, în 1967, a relaţiilor diplomatice cu Germania Federală. Cel mai mult admira la Ceauşescu (şi îl răsplătea pentru aceasta) condamnarea invaziei sovietice a Cehoslovaciei în 1968. Unii observatori occidentali exultau pur şi simplu. Unul dintre aceştia a asemănat noua conducere cu aceea a lui Kennedy. Un altul a prezis că România va atinge pînă în 1972 acelaşi grad de libertate culturală ca Elveţia ori R.F.G.

E uşor acum să fim cinici cu privire la aceste iluzii. Dar la sfîrşitul anilor '60, România lui Ceauşescu părea să se îndrepte spre o nouă eră, mai bună. Părea să se mişte înspre un echilibru între „naţional" şi „civil" în viaţa publică. Şi acela care întruchipa şi alimenta această promisiune era chiar Ceauşescu.

Ce anume nu a funcţionat aşa cum trebuia? A fost oare Occidentul cel care s-a înşelat, demonstrînd încă o dată incapacitatea de a judeca realist evoluţia lumii comuniste, pe care o percepea la modul naiv?

Tot ce se poate. Însă, după toate probabilităţile, a existat o schimbare politică fundamentală a politicii la începutul anilor '70. Orice încercare de a găsi echilibrul între „naţional" şi „civil" a fost abandonată. Începînd din acel moment, România a prezentat lumii faţa de neacceptat a naţionalismului comunist. Pe măsură ce, în interior, tirania lui Ceauşescu se înăsprea, în afară repulsia generală faţă de el s-a accentuat. Ca o ironie, singura ţară care a profitat de această deteriorare rapidă a fost Uniunea Sovietică. Pentru Occident, Ceauşescu s-a transformat dintr-o binecuvîntare într-o

pacoste. Pentru români, speranţa a devenit disperare. Aşadar, probabil că nu ar trebui să afirmăm că Occidentul a judecat greşit, ci, mai degrabă, că Ceauşescu l-a linguşit, sfîrşind prin a-l înşela.

Iată de ce trebuie să căutăm alte explicaţii. Una dintre acestea, atît de mediatizată în anii '70, nu era propriu-zis o explicaţie, cît mai degrabă o scuză. Sfidarea Moscovei de către Ceauşescu a condus la sporirea încercărilor de subversiune din partea Uniunii Sovietice. De aici nevoia unui control mai strict şi chiar opresiv în interiorul ţării. Nu trebuie să desconsiderăm în totalitate o astfel de părere, dar nici să o împingem prea departe. Dincolo de orice altceva, această recunoaşte rigiditatea mentalităţii comuniste clasice a lui Ceauşescu, precum şi faptul că el a fost victima, chiar dacă într-o mai mică măsură, a psihozei care i-a afectat atît pe Lenin, cît şi pe Stalin, potrivit căreia represiunea era esenţială deoarece pericolul străin ameninţa necontenit, iar lupta de clasă se înteţea în loc să contenească. Şi o dată aleasă calea guvernării paranoice, e greu să mai renunţi la ea. Represiunea atrage după sine şi mai multă represiune.

În aceasta a constat adevărata tragedie a regimului Ceauşescu. Dacă politica internă ar fi fost mai blîndă, populaţia ar fi răspuns cu mai mult entuziasm la politica sa externă şi ar fi acordat *mai mult* credit conducerii sale. Şi dacă ar fi dat românilor mai multă libertate economică, ei s-ar fi dovedit mai productivi. Dar flexibilitatea îl depăşea. Să facem o comparaţie cu János Kádár în Ungaria sau chiar cu Todor Jivkov (Bai Tosho) în Bulgaria! Aceştia doi aveau, fiecare în felul său, ceea ce *orice* conducător trebuie să aibă: abilitate politică, bun-simţ şi un aer de om simplu.

Pe măsură ce conducerea lui Ceauşescu devenea din ce în ce mai bizară, se năştea o întrebare inevitabilă, pusă în mod deschis în Occident şi pe ascuns în ţară: era el oare un caz patologic? Nu cumva puterea l-a corupt, ba mai mult, i-a luat minţile? Se considera el oare un Kim Ir-Sen al Europei, iar ţara sa un fel de Coree de Nord europeană? Unii comentatori avizaţi cred cu tărie acest lucru. Dacă au dreptate, atunci Ceauşescu nu numai că era nebun, dar germenii nebuniei sale existau cu mult înainte de vizita la Phenian, în 1971. Iar asemănările sale cu Caligula, potrivit zvonurilor din capitală, erau izbitoare. (Poate că o comparaţie cu Domiţian ar fi fost totuşi mai potrivită.)

Să n-o uităm nici pe Elena. Ea constituia un factor esenţial în ecuaţia Ceauşescu. Kipling a anticipat corect figura Elenei, atunci cînd a scris că „femela unei specii e mai periculoasă decît masculul". Cei care i-au cunoscut pe soţii Ceauşescu şi s-au aflat în preajma lor nu aveau nici o îndoială că ea era aceea care domina şi deţinea de fapt puterea. Este foarte posibil ca ea să fi grăbit, dacă nu chiar a iniţiat, drumul pe care l-a apucat conducerea soţului său. Ceauşeştii constituiau de fapt una dintre acele dictaturi bicefale care au pătat regimurile comuniste din Balcani. În afară de ei, să-i amintim soţii Hodja din Albania şi bineînţeles familia Miloşevici din Serbia. În Bulgaria putem menţiona duocraţia tată-fiică Jivkov. Şi în toate aceste patru cazuri partea feminină a fost (şi este) dacă nu cea mai periculoasă, atunci măcar cea mai pregnantă.

O precizare legată de Elena: chiar înainte de execuţia sa, ea a strigat către soldaţii din plutonul de execuţie: „Gîndiţi-vă, copii, că douăzeci de ani am fost ca o mamă pentru voi. Nu uitaţi tot ce am făcut pentru voi". Aceştia i-au ciuruit pe amîndoi cu aproape două sute de gloanţe.

Probabil că nu vom şti niciodată adevăratele motive ale deteriorării mentale a lui Ceauşescu. Poate că nici nu mai contează. Dar Ceauşescu, el însuşi, a contat fără îndoială. El a rupt unitatea Pactului de la Varşovia, a sfidat Uniunea Sovietică cu abilitate şi curaj şi a făcut din România o mică excepţie în structura relaţiilor dintre Est şi Vest în timpul Războiului Rece. Dar şi-a distrus toate realizările pe plan internaţional prin fanatismul de care a dat dovadă în interiorul ţării. În cele din urmă, şi-a îndemnat propriul popor la revoltă, cel care a şi devenit, de altfel, călăul său. El constituie, astfel, un obiect de studiu din punctul de vedere al naţionalismului, diplomaţiei, tiraniei şi psihologiei. Viaţa şi moartea sa constituie materia unei drame.

Din acest motiv colecţia de eseuri şi analize ale postului de radio Europa Liberă este atît de importantă. Ele oferă un comentariu neîntrerupt cu privire la o perioadă instructivă, intensă şi tragică din istoria României. Autoarea lor, Anneli Ute Gabanyi, a fost analist în cadrul Departamentului de Investigaţie şi Analiză al REL într-o perioadă cînd mai mulţi analişti de marcă îşi sporeau propria reputaţie internaţională, precum şi pe aceea a Departamentului. Ea nu este cu nimic mai prejos decît aceştia. E o onoare pentru mine să scriu această prefaţă şi doresc acestei cărţi succesul pe care fără îndoială îl merită.

J.F. Brown

Oxford, august 2000

NICOLAE CEAUŞESCU ŞI CULTUL PERSONALITĂŢII

Nicolae Ceauşescu şi cultul personalităţii

Cu ocazia aniversării lui Nicolae Ceauşescu de pe 26 ianuarie, maşina românească de propagandă funcţionează la turaţie maximă, încercînd să depăşească excesele din ce în ce mai groteşti în omagiile aduse acestuia în ultimii ani. Înainte de a examina noile hiperbole, s-ar putea dovedi util să ne oprim puţin asupra personalităţii şi carierei omului care, după ce a condamnat ferm cultul personalităţii lui Stalin în 1961[1], şi-a creat unul propriu comparabil doar cu acelea ale lui Stalin, Mao Zedong, Enver Hodja ori Kim Ir-Sen.

Cînd a devenit Secretar-General al P.C.R. în iulie 1965, Ceauşescu a anunţat că „nu trebuie să permitem ca principiul muncii colective să fie încălcat sau deformat în vreun fel", pentru că aceasta ar putea deveni o sursă de „greşeli şi decizii arbitrare". Este evident că deciziile politice arbitrare, voluntariste din „anii luminoşi" ai „epocii Ceauşescu" au agravat slăbiciunile inerente comunismului şi au condus la criza energetică, alimentară şi financiară a României : pe scurt, au determinat boala României. Însă, cu cît situaţia era mai dezastruoasă, cu atît mai deşănţate deveneau laudele aduse „meritelor şi realizărilor" lui Ceauşescu. Există într-adevăr o diferenţă uriaşă între respingerea categorică a „oricăror idoli" în 1968[2], cînd a afirmat că „marxism-leninismul respinge şi a respins astfel de concepţii, ca străine ideologiei clasei muncitoare", şi acceptarea comparaţiilor sale cu „Iulius Cezar, Alexandru Macedon, Pericle, Cromwell, Napoleon, Petru cel Mare şi Lincoln"[3], precum şi a desemnării sale drept „zeul nostru secular, inima partidului şi a naţiunii"[4].

În ultimii ani, istoricii şi propagandiştii români s-au ocupat cu rescrierea biografiei lui Ceauşescu şi, de fapt, a istoriei mişcării comuniste din România, începînd din anii '30 ; ei au accentuat presupusul rol vital jucat de Ceauşescu în sînul acesteia, punînd în umbră contribuţia altor lideri comunişti activi la acea vreme. De exemplu, sărbătorirea de anul trecut a grevei ceferiştilor de la Griviţa în 1933 a fost oficiată practic fără a se menţiona rolul central jucat în aceasta de Gheorghe Gheorghiu-Dej, cel care l-a pregătit pe Ceauşescu drept succesor şi care a fost repudiat mai tîrziu ca stalinist şi ca lider care s-a dedat cultului personalităţii. Casa din Scorniceşti (Olt), în care s-a născut Nicolae Ceauşescu (într-o familie de ţărani săraci cu zece copii), a devenit acum casă memorială unde se organizează pelerinaje. Mai mult decît atît, Scorniceşti, cunoscut ca „Scorniceşti--două-biserici", primeşte toate fondurile de care administratorii locali (care întîmplător

1. *Scînteia*, 13 decembrie 1961.
2. *Ibid.*, 27 aprilie 1968.
3. *Ibid.*, 29 noiembrie 1974.
4. *Săptămîna*, nr. 477, 25 ianuarie 1980.

sînt cu toţii înrudiţi, într-un fel sau altul, cu familia Ceauşescu) cred că ar avea nevoie pentru a construi moderne complexe industriale şi agricole, dar şi pentru a înfiinţa o echipă de fotbal, pe care alte echipe se tem să o învingă în campionatul naţional.

Se scriu cărţi şi articole cu privire la amănuntele „tinereţii revoluţionare" a lui Ceauşescu, la presupusa lui implicare, la vîrsta de 11 ani, în politica socialistă (a intrat în P.C.R. în 1936), la activităţile ilegale, la condamnările şi detenţiile sale, precum şi la rolul proeminent pe care se presupune că l-a jucat în lupta împotriva conducerii României în timpul celui de-al doilea război mondial, dar şi în pregătirile pentru lovitura de stat de la 23 august 1944. Primeşte de asemenea omagii din belşug pentru activitatea sa ca secretar al U.T.C. din august 1944 şi ca ministru adjunct al Agriculturii (1948-1950). Anul trecut, cînd au circulat zvonuri despre o lovitură de stat eşuată a unor generali de armată, sătui, după cîte se pare, de politica lui Ceauşescu, de vederile sale cu privire la controlul armelor şi la cheltuielile pentru apărare, precum şi de rolul pe care l-a atribuit armatei, s-a accentuat în special activitatea sa ca vice- şi prim vice-prim-ministru al Forţelor Armate şi de şef al Direcţiei Politice Superioare a armatei la începutul anilor '50. În ultima vreme s-au făcut eforturi pentru a i se crea o imagine de lider „liberal" şi grijuliu faţă de naţiune, care s-a străduit, după cît se zice, să corecteze politica „dogmatică şi antinaţională" inspirată de Uniunea Sovietică a anilor '50, nemulţumit de refuzul lui Gheorghiu-Dej de a-şi recunoaşte „greşelile staliniste". Adevărul este totuşi că, în calitatea sa de al doilea om în partid (Ceauşescu a fost numit în iulie 1957 secretar al C.C. însărcinat cu organizarea şi cadrele de partid), el a fost puternic implicat în demersurile politice ale mentorului său de care acum s-a debarasat.

Cu toate că distanţa între imaginea reală şi cea proiectată e uneori mult prea mare, majoritatea analiştilor se pun de acord în privinţa realizărilor sale reale în cel puţin două domenii: politica de forţă şi propaganda. Oricît de mari ar fi inconsecvenţele politicii sale ce are drept scop consolidarea şi perpetuarea puterii personale, el a reuşit întotdeauna să justifice ceea ce face prin propagandă. În ciuda faptului că linia autonomă pe care s-a înscris politica externă românească a fost stabilită încă dinaintea „declaraţiei sale independenţă" din aprilie 1964, în epoca lui Gheorghiu-Dej şi Ion Gheorghe Maurer, acum se spune că aceasta ar fi fost de fapt iniţiată de Ceauşescu la Congresul Partidului din iulie 1965. Ceauşescu este doar continuatorul nu numai al politicii externe a lui Dej, ci şi, pînă în 1968, al tendinţei de a garanta o mai mare libertate intelectuală şi culturală, dar din motive personale. Pentru a scăpa de principalii săi oponenţi – Gheorghe Apostol, Chivu Stoica şi, mai ales, Alexandru Drăghici –, Ceauşescu şi-a proiectat pentru o vreme imaginea de „liberal", denunţînd abuzurile poliţiei secrete româneşti şi reabilitîndu-l pe Lucreţiu Pătrăşcanu, comunistul aruncat în închisoare şi în cele din urmă executat în 1954 pe baza acuzaţiei de naţionalism. În această perioadă de început, inaugurată de venirea lui Ceauşescu la putere în iulie 1965, care a culminat (şi a luat sfîrşit) cu discursul dramatic din ziua cînd ţările membre ale Pactului de la Varşovia au invadat Cehoslovacia, a existat şi un scurt moment amăgitor de relativă descentralizare economică, care însă avea să se destrame curînd.

„Adevăratul Ceauşescu" a ieşit mai clar la iveală după 1968. Ceauşescu a urmărit constant o politică externă bazată pe interes naţional mai degrabă decît pe loialitate faţă de blocul comunist, fără a fi capabil, bineînţeles, de a ieşi din situaţia geopolitică a ţării ori de a părăsi statutul de aliat (ceea ce explică numeroasele variaţii tactice ale acestei politici). Accentuînd faptul că opţiunea României pentru comunism este ireversibilă,

Ceauşescu a încercat să-şi cîştige spaţiu de manevră prin declararea României drept „ţară socialistă în curs de dezvoltare". Pe lîngă teza politică implicită în sintagma respectivă, de aceasta se leagă şi avantajele economice de care Bucureştiul a încercat uneori să profite. Proiectele de industrializare temerară implementate la începutul anilor '70 şi bazate pe legături mai strînse cu sistemele economice occidentale (România se alăturase F.M.I.-ului şi Băncii Mondiale şi a refuzat să se alăture Cartelului petrolului înfiinţat în urma Programului General al C.A.E.R. din 1971), în speranţa de a obţine tehnologie occidentală plătită tot de Occident, au eşuat. Criza petrolului, războiul dintre Iran şi Irak, precum şi repercusiunile evenimentelor din Polonia asupra credibilităţii României au constituit factori externi care au afectat rezultatele politicii economice a lui Ceauşescu.

Nu există totuşi nici o îndoială că principala cauză a bolii preşedintelui se găseşte în conducerea inflexibilă şi centralizată a unui singur om, care descurajează iniţiativa şi responsabilitatea individuală şi acordă o atenţie excesivă creşterii şi investiţiilor economice în detrimentul împlinirii unor nevoi minimale de consum ale populaţiei, precum şi tratamentului preferenţial al industriei în defavoarea agriculturii. Se poate spune că reacţia faţă de aceste eşecuri dezvăluie multe în privinţa mentalităţii doctrinare a lui Ceauşescu; după părerea sa, nu sistemul rigid al economiei planificate ar fi cauza eşecurilor sale (şi cu atît mai puţin propriile decizii), ci lipsa de „ordine şi disciplină" – cuvintele sale magice – în implementarea deciziilor sale, de altfel corecte. Credinţa sa în capacitatea nelimitată a poporului român de a accepta orice i se spune este, se pare, de nezdruncinat, iar abilitatea cu care inventează perdele ideologice menite să ascundă adevăratul caracter al deciziilor sale punitive rămîne aceeaşi. Astfel, sub vălul creării instituţiilor de stat „care să se autofinanţeze", costurile suportate anterior de bugetul de stat sînt acum aruncate pe umerii poporului. Muncitorii sînt obligaţi să cumpere „acţiuni sociale" în întreprinderile în care lucrează, într-o încercare clară de a reduce puterea de cumpărare a populaţiei. Mai recent, stabilirea salariilor în funcţie de realizarea „acordului global" în întreprinderi, fără a se acorda totuşi vreun drept muncitorilor în procesul industrial foarte strict centralizat, a devenit doar un alt mijloc de a le micşora salariile. Mai mult, raţiile alimentare ce-au condus practic la înfometare sînt cinic prezentate în forma unui „program nutriţional ştiinţific".

Reacţia populaţiei variază de la apatia generalizată la greve sporadice şi nici campaniile pentru „ordine şi disciplină", nici propaganda sporită nu par să aibă vreun impact asupra acestei stări de spirit. Chiar dacă Ceauşescu s-a lovit de rezistenţa şi critica aparatului de partid şi de stat, el a reuşit să le contracareze prin rotaţia cadrelor de conducere şi prin dezmembrarea, separarea ori combinarea ministerelor. În ultimii ani, tulburări majore printre liderii din partid şi guvern au devenit tot mai frecvente. Poate că acuzaţiile publice aduse lui Ceauşescu, la congresul partidului din noiembrie 1979, de către veteranul comunist Constantin Pîrvulescu, precum şi refuzul lui Virgil Trofin, văzut ca unul dintre posibilii succesori ai lui Ceauşescu, de a-şi asuma responsabilitatea pentru politica energetică total eronată născocită de Ceauşescu constituie doar vîrful aisbergului. Liderul P.C.R. întîmpinase dificultăţi şi din partea forţelor de Securitate (trădarea lui Pacepa şi poate chiar aşa-numita „Meditaţie transcendentală"), precum şi a celor militare. Reacţia sa la acestea a constat într-o sporire a încrederii în membrii propriei familii, pe care i-a instalat în poziţii-cheie de partid şi de stat: soţia sa, Elena, în guvern, supervizînd ştiinţa şi cultura şi funcţionînd ca şef al Comisiei de cadre ale partidului; fiul său, Nicu, secretar al Marii Adunări Naţionale, de curînd numit secretar

general al Uniunii Tineretului Comunist (U.T.C.) şi ministru al Tineretului ; fratele său, Ilie, ministru adjunct al Apărării şi şef al Consiliului Politic al Forţelor Armate ; un alt frate, Nicolae A. Ceauşescu, consilier al ministrului de Interne ; şi fratele Ion Ceauşescu, vicepreşedinte al Comitetului de Stat pentru Planificare.

Dată fiind impunerea nemiloasă de măsuri politice nepopulare, ne întrebăm cît timp va mai trece pînă cînd va izbucni o revoltă socială. Mai mult, se pare că o oarecare adiere de schimbare se răspîndeşte în România, de vreme ce Nicu Ceauşescu este format pentru a deveni succesorul tatălui său, iar anumite figuri politice precum Dumitru Popescu, fostul promotor principal al cultului lui Ceauşescu, par să se pregătească pentru era post-Ceauşescu (aşa cum reiese din al treilea volum al romanului *Pumnul şi palma*, apărut către sfîrşitul lui 1982).

Romanian Situation Report/12, *Radio Free Europe Research*, 30 ianuarie 1984

Aniversarea lui Ceauşescu

Sărbătorirea celei de-a 60-a aniversări a lui Ceauşescu

Secretarul general al P.C.R. şi preşedintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu, şi-a sărbătorit a 60-a aniversare pe 26 ianuarie; aceeaşi zi marca pentru el 45 de ani de „neîntreruptă activitate revoluţionară". Festivităţile au luat chipul unei sărbători populare de proporţii la care şi-au adus omagiul muncitori, ţărani şi intelectuali, statul, partidul şi organizaţiile publice, toţi exprimîndu-şi „în formă poetică" admiraţia pentru Ceauşescu şi opera sa, precum şi sprijinul lor devotat pentru politica de partid şi pentru liderul acestuia.

Două direcţii principale s-au manifestat în cadrul acestor acţiuni festive: omagiul adus militantului care a luptat pentru comunism de la o vîrstă fragedă, ca organizator al U.T.C., şi acela adus ideologului politic şi economic, autor a paisprezece volume de cuvîntări – dintre care unele au fost traduse în numeroase limbi străine. Vorbind în numele membrilor de partid care au fost activi în perioada ilegalităţii antebelice, Constantin Pîrvulescu l-a numit pe Ceauşescu „cel mai autentic conducător popular din îndelungata istorie a poporului român"[5], în vreme ce, într-o emisiune dedicată secretarului general, Radio Bucureşti a declarat emfatic: „Noi, oamenii timpului prezent, sîntem mîndri de a fi contemporani cu cel mai de seamă bărbat de stat din istoria noastră modernă"[6].

Mesajul trimis de C.C. al P.C.R. şi guvern către Ceauşescu sintetizează omagiul adus militantului politic:

> Dorim să exprimăm cea mai profundă şi înaltă cinstire, admiraţie şi preţuire pentru strălucita activitate pe care o desfăşuraţi în fruntea partidului şi statului, pentru contribuţia inestimabilă ce o aduceţi la făurirea destinului nou socialist al României, la cauza progresului şi civilizaţiei epocii noastre, epoca cea mai fertilă, mai bogată în realizări şi succese măreţe din întreaga existenţă milenară a poporului român[7].

Elogierea politicianului Ceauşescu a culminat cu ceremonia la care i s-a decernat ordinul „Victoria Socialismului" pentru „merite excepţionale în activitatea revoluţionară

5. *Scînteia*, 26 ianuarie 1978.
6. Radio Bucureşti, 18 ianuarie 1978.
7. *Scînteia*, 26 ianuarie 1978.

consacrată eliberării sociale şi naţionale a poporului român" şi la care a primit, pentru a doua oară, „titlul de onoare supremă" de Erou al R.S.R. (*Scînteia*, 26 ianuarie 1978).

În ceea ce-l priveşte pe ideologul comunist Ceauşescu, principalele instituţii de învăţămînt şi cultură din ţară – Universitatea din Bucureşti, Academia „Ştefan Gheorghiu", Institutul Central pentru Cercetare Economică, Institutul Politehnic, Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu" – au organizat sesiuni speciale în onoarea sa, la care subiectul principal de discuţie a fost contribuţia lui Ceauşescu la progresul ştiinţei şi învăţămîntului în ultimul deceniu. Pe 24 ianuarie, meritele ştiinţifice ale lui Ceauşescu au fost oficial recunoscute – Academia „Ştefan Gheorghiu" l-a făcut doctor în ştiinţe politice, iar Academia de Studii Economice l-a făcut doctor în economie, drept recunoaştere a eforturilor sale pentru eliberarea socială şi naţională a poporului român. Potrivit ministrului Educaţiei şi Învăţămîntului, Suzana Gâdea, lucrările lui Ceauşescu „întruchipează marxism-leninismul creator în România" şi „oferă partidului, naţiunii noastre socialiste, o gîndire de mare amploare, originalitate şi profunzime privind conţinutul şi căile progresului multilateral al patriei, întărirea independenţei sale, o concepţie clară asupra epocii contemporane şi asupra căilor de edificare a unei lumi mai drepte şi mai bune"[8].

Mai mult, au fost accentuate în mod corespunzător meritele lui Ceauşescu ca figură internaţională şi om de stat, ca lider al ţărilor socialiste şi al mişcării internaţionale comuniste şi muncitoreşti. Mesajul sovietic, cel chinez şi cel iugoslav prezintă un interes special printre multele mesaje sosite din întreaga lume. C.C. al P.C.U.S. şi Prezidiul Sovietului Suprem au subliniat contribuţia lui Ceauşescu la dezvoltarea prieteniei şi cooperării tradiţionale între popoarele sovietic şi român, contribuţie pentru care Prezidiul l-a răsplătit cu Ordinul „Lenin", acordat doar liderilor comunişti care au avut un rol de seamă în mişcarea comunistă internaţională. Ştirea că lui Ceauşescu i s-a decernat Ordinul „Lenin" a fost anunţată în U.R.S.S. pe 25 ianuarie[9], dar nu a fost difuzată de presa românească pînă pe 27 ianuarie, aceasta nedînd semne că s-ar grăbi să publice vestea[10].

Mesajul chinez, semnat de preşedintele Hua Kuofeng, în numele C.C. şi al Consiliului de Stat, a înşirat numeroasele merite ale lui Ceauşescu:

> Aţi condus poporul român susţinînd plin de curaj independenţa naţională şi suveranitatea de stat, luptînd hotărît împotriva imperialismului şi hegemonismului. Poporul chinez manifestă cea mai profundă admiraţie pentru eroismul României în înfruntarea forţelor potrivnice[11].

La Peking, Asociaţia Poporului Chinez pentru Prietenia cu Ţările Străine a organizat o recepţie la Marea Casă a Poporului, la care s-au prezentat lideri politici chinezi de marcă, precum vicepreşedintele P.C.C. şi viceprim-ministrul Consiliului de Stat, Li Sien-Nien; un membru a Biroului Politic al P.C.C., Keng Piao, şef al Departamentului de Relaţii al C.C. al P.C.C.; Ministrul Afacerilor Externe, Huang Hua; Ministrul Comerţului Exterior, Li Chiang; adjunctul şefului Marelui Stat Major al Armatei de Eliberare a Poporului Chinez, Yang Yung. Adresîndu-se acestei Adunări, Wang Ping-Nang, preşedintele Asociaţiei Poporului Chinez pentru Prietenia cu Ţările Străine, a subliniat că Ceauşescu a condus

8. *Ibid.*, 25 ianuarie 1978.
9. TASS şi Radio Moscova în limba română, 25 ianuarie 1978.
10. Radio Bucureşti, 27 ianuarie 1978, şi *Scînteia*, 28 ianuarie 1978.
11. *Hsinhua* în limba engleză, Peking, 25 ianuarie 1978.

P.C.R. şi poporul român „într-o luptă curajoasă pentru păstrarea independenţei naţionale şi a suveranităţii statului, opunîndu-se ferm imperialismului şi hegemoniei străine"[12]. În terminologia comunistă chineză, cuvintele „imperialism" şi „hegemonism" sînt folosite de regulă pentru a desemna „cele două superputeri" - S.U.A. şi U.R.S.S.

În sfîrşit, mesajul aniversar al lui Tito elogia rolul jucat de Ceauşescu în stabilirea cooperării internaţionale pe bazele „libertăţii, independenţei şi egalităţii", iar iugoslavii i-au acordat lui Ceauşescu Ordinul „Eroul Muncii Socialiste"[13].

În discursul pe care l-a ţinut după ce a fost făcut Erou al Republicii Socialiste România, Ceauşescu şi-a trecut în revistă viaţa, fără mai adăuga nimic nou (a se vedea „The Romanian Party Leadership", RAD Background Report/4/Romania[14]).

Nicolae Ceauşescu, fiul unor ţărani săraci din satul Scorniceşti, judeţul Olt, este un politician care a acumulat mai multe funcţii şi putere decît orice alt personaj din istoria recentă a României. Aceasta explică declaraţia sa că, dacă şi-ar mai putea trăi o dată viaţa, ar urma fără ezitare aceeaşi cale a luptei revoluţionare pentru „apărarea demnităţii, libertăţii şi fericirii naţiunii mele"[15].

În timpul festivităţilor, Ceauşescu s-a întors - pe 28 ianuarie - în satul său natal, unde şi-a vizitat casa şi mormintele părinţilor[16] - vizită cu scop atît sentimental, cît şi propagandistic. Pentru a conferi politicii actuale româneşti rădăcini cît mai adînci, Muzeul Scorniceşti etalează tot felul de exponate - de la rămăşiţe arheologice găsite în sat pînă la documente ce atestă rolul locuitorilor în Revoluţiile de la 1821 şi 1848, în Războiul de Independenţă din 1877 şi în Răscoala ţărănească din 1907.

O altă expoziţie, de data aceasta la Muzeul de Istorie din Bucureşti, pune în lumină rolul Secretarului General în pregătirea şi introducerea programului de dezvoltare multilaterală a României socialiste[17], în vreme ce o emisiune TV a povestit viaţa şi faptele lui Ceauşescu[18]. În fine, s-au făcut eforturi considerabile de a-l ridica în slăvi pe Ceauşescu, descris drept un gînditor român de marcă ce a adus contribuţii originale în diverse domenii ca ideolog marxist, economist, savant, educator, teoretician al relaţiilor internaţionale, strateg etc. S-a mers pînă la a se spune că nu există sector de activitate în care Secretarul General al P.C.R. să nu fi deschis noi drumuri[19].

„Contribuţia sa de o inestimabilă valoare la dezvoltarea socialismului ştiinţific, gîndirii materialist-dialectice" constă în aplicarea marxismului la condiţiile concrete din România, precum şi în transformarea acestuia într-un marxism creator[20]. După ce a fost făcut Erou al RSR pentru a doua oară, Ceauşescu a afirmat că pericolul cel mai mare pentru orice partid revoluţionar este acela de a deveni prizonier al unor premise învechite şi dogmatice, care ţin de un anumit timp şi de un anumit loc şi care nu pot fi considerate mereu valabile[21], concluzie ce cu greu poate fi privită ca fiind originală.

12. *Ibid.*, Peking, 25 ianuarie 1978.
13. Radio Bucureşti, 26 şi 27 ianuarie 1978.
14. 30 martie 1973.
15. *Scînteia*, 25 ianuarie 1978.
16. *Ibid.*, 29 ianuarie 1978.
17. *Ibid.*, 28 ianuarie 1978.
18. *Ibid.*, 30 ianuarie 1978.
19. Constantin Pîrvulescu, în *Scînteia*, 26 ianuarie 1978.
20. *Scînteia*, 24 ianuarie 1978.
21. *Ibid.*, 26 ianuarie 1978.

În privinţa economiei, Ceauşescu îşi face un titlu de glorie din a pretinde că a gîndit el însuşi politica de dezvoltare accelerată prin investirea a mai mult de o treime din venitul naţional în fiecare an. Secretarul general nu face însă altceva decît să repete şi să extindă întru cîtva teoria marxistă potrivit căreia un venit naţional mai ridicat şi un consum mai mare depind de volumul şi rata acumulării. Totuşi, în măsura în care dezvoltarea economică a R.S.R. rămîne în urmă, aceasta poate fi compensată doar prin eforturile şi sacrificiile generaţiei actuale, care devine astfel victima unui nivel scăzut de trai.

Cealaltă premisă a lui Ceauşescu, care garantează naţiunii un rol semnificativ nu doar în trecutul istoric, ci şi în viitor, pare mai originală, din moment ce afirmă că întărirea naţiunii este un factor major în crearea unei societăţi socialiste şi comuniste, fapt ce conduce la ideea unei colaborări echitabile între aceste ţări. Unii teoreticieni consideră că afirmarea „identităţii româneşti în conştiinţa lumii constituie cea mai bogată şi originală contribuţie a comuniştilor români la teoria şi practica revoluţionară"[22]. Doctrina susţinerii existenţei libere şi suverane a naţiunii socialiste române, care se cheamă acum „Doctrina Ceauşescu", pare a fi concepută pentru a contracara doctrina suveranităţii limitate, cunoscută drept „Doctrina Brejnev". Accentuînd preeminenţa suveranităţii naţionale, este clar că această teorie comunistă românească are multe în comun cu cea a Ligii Comuniste din Iugoslavia.

Sesiunea specială ţinută la Academia Militară din Bucureşti a scos în evidenţă contribuţia decisivă a lui Ceauşescu la planul de implicare a tuturor cetăţenilor în apărarea patriei[23]. De fapt, ideea provine, între alţii, de la Mao Zedong şi Ho Şi Min, dar mesajul C.C. al P.C.R., al Consiliului de Stat şi al Guvernului au ridicat-o la rangul unei „noi doctrine militare revoluţionare"[24].

În ultimii ani, rolul de ideolog al lui Ceauşescu a fost consolidat de onorurile cu care a fost copleşit. De exemplu, în iulie 1976, a fost făcut şef al Comisiei Ideologice a C.C.[25]. De cînd l-a înlocuit pe Gheorghiu-Dej, cu mai bine de un deceniu în urmă, Ceauşescu a devenit treptat purtătorul de cuvînt al partidului şi al statului în toate chestiunile; cel mai adesea, declaraţiile sale sînt adoptate pur şi simplu ca documente oficiale de partid.

Efortul propagandistic de a dovedi, la aniversarea lui Ceauşescu, originalitatea gîndirii şi hotărîrea lui în acţiune reprezintă doar încununarea unei străduinţe îndelungate de a-l prezenta pe secretarul general drept un bun de preţ pentru România de astăzi. Încă de la al XI-lea Congres al Partidului, la sfîrşitul anului 1974, Ceauşescu a fost supranumit conducător a cărui statură este comparabilă cu aceea a unor figuri istorice măreţe precum Iulius Cezar, Alexandru cel Mare, Pericle, Cromwell, Napoleon, Petru cel Mare şi Lincoln[26]. Aceasta contravine unui discurs pe care l-a ţinut Ceauşescu la trei ani după moartea lui Dej, în care a declarat: „Noi nu avem nevoie de idoli. Noi nu avem nevoie să facem din oameni port-drapel. Marxism-leninismul respinge şi a respins astfel de concepţii, ca străine ideologiei clasei muncitoare"[27]. Totuşi, în anii care au urmat, a ajuns să accepte elogiile, în ciuda incongruenţei, în mod just subliniată odinioară de

22. Radu Pascal, „Forţa ideilor novatoare", în *Lumea*, nr. 4, 1978.
23. *Scînteia*, 20 ianuarie 1978.
24. *Ibid.*, 26 ianuarie 1978.
25. A se vedea Secţiunea românească, „Ceauşescu's Ideological Role I Strenghtened, RAD Background Report/167 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 29 iulie 1976.
26. Dumitru Popescu, „Cuvântare la al XI-lea Congres al Partidului", în *Scînteia*, 29 noiembrie 1974.
27. *Scînteia*, 28 aprilie 1968.

către Ceauşescu însuşi, între concepţia comunistă clasică despre rolul maselor în istorie şi accentuarea exagerată, cu ocazia recentei aniversări a 60 de ani de la naşterea sa, a rolului personalităţii în istorie.

Scriitorii români şi ziua de naştere a lui Ceauşescu

În cadrul festivităţilor populare organizate la scară naţională în onoarea celor 60 de ani de la naşterea lui Ceauşescu şi care au durat aproape trei săptămîni, artiştilor români şi în special scriitorilor li s-a atribuit un rol important. Poeţii au compus versuri hiperbolice închinate preşedintelui ţării şi secretarului general al partidului, care au monopolizat practic paginile ziarelor şi ale revistelor literare şi culturale şi au fost recitate la radio şi televiziune, precum şi la numeroase şedinţe cu şcolari, muncitori, ţărani, soldaţi etc. Actorii şi compozitorii au fost şi ei convocaţi, desigur, să recite aceste poeme, dintre care unele au devenit cîntece, iar mulţi artişti au contribuit cu picturi, busturi în marmură, tapiserii, medalii şi portrete în ceramică ale preşedintelui şi, uneori, şi ale soţiei sale Elena. (Printre aceştia, se numărau Constantin Piliuţă, Sabin Bălaşa, Ion Jalea, Ion Irimescu, Cornel Brudaşcu, Gheorghe Rădulescu, Wanda Mihuleac şi mulţi artişti amatori.)

Şi scriitorilor li s-a trasat sarcina de a deschide întreaga campanie a celebrării zilei de naştere printr-o vizită de două zile la Scorniceşti, pe 2 ianuarie 1978. Cu foarte puţine excepţii, cei care au participat la excursia organizată de conducerea şi biroul de partid al Uniunii Scriitorilor sînt scriitori de mîna a doua şi a treia, dintre care mulţi au intrat în viaţa literară în ultimii zece ani. Surprinzător era faptul că nici preşedintele, nici vreun alt membru al Uniunii Scriitorilor nu s-a alăturat excursiei delegaţiei scriitorilor, cu excepţia vicepreşedintelui Laurenţiu Fulga. Şi mai uimitor a fost că nu s-a prezentat nici unul dintre cei douăzeci de scriitori membri ai C.C.

Totuşi, chiar şi atunci cînd festivitatea a atins apogeul (spaţii largi din reviste erau dedicate preşedintelui), cîţiva scriitori de marcă au reuşit – după cum se poate deduce din presă şi emisiunile radio – să evite alăturarea la corul de laude pentru Ceauşescu. De fapt, în mod surprinzător, puţini scriitori de reputaţie internaţională au scris poeme ori articole de slăvire a lui Ceauşescu: printre aceştia se numără poetul şi traducătorul Alexandru Philippide, căruia i s-a decernat de curînd premiul special al Uniunii Scriitorilor, ca şi alţi asemenea scriitori consacraţi, cum ar fi Şerban Cioculescu, Edgar Papu şi Geo Bogza. Dintre cei aparţinînd generaţiei '60, ne surprinde colaborarea la campanie a Constanţei Buzea. Declaraţia lui Nichita Stănescu, făcută la Radio Bucureşti[28], potrivit căreia Ceauşescu este „cum toţi ştim, cel mai muncitor dintre muncitori şi cel mai ţăran dintre ţărani", sună la fel de ambiguu ca şi mărturisirea lui Şerban Cioculescu că „am fost atras mai ales de marele său talent de vorbitor"[29].

Multe articole din presa cotidiană sau culturală se pun de acord asupra unui număr de aspecte recurente cu privire la rolul şi la realizările lui Ceauşescu pe plan cultural. În primul rînd – la fel ca în domeniile politic, economic etc. –, „epoca Ceauşescu" este prezentată ca o perioadă complet diferită sub aspect calitativ şi cantitativ de era

28. 19 ianuarie 1978.
29. Radio Bucureşti, 22 ianuarie 1978.

predecesorului Gheorghiu-Dej (care, totuşi, nici măcar nu este menţionat vreodată). Unii artişti pretind că fac parte parte din „generaţia Ceauşescu" (Mihai Bandac) şi că „toţi trăiesc unanim în dimensiunea Ceauşescu"[30]. Se spune că Nicolae Ceauşescu s-a aplecat cu mai mult interes şi cu o mai mare înţelegere asupra operei, nevoilor şi problemelor scriitorilor şi artiştilor şi că i-a înzestrat cu o nouă şi mai bună conştiinţă a misiunii lor. Numeroase lucrări au fost scrise spre a slăvi „democratizarea" vieţii culturale sub Ceauşescu, cu referire specială la festivalul „Cîntarea României", lansat la congresul cultural din 1976. (De fapt, trebuie să observăm că absenţa contribuţiilor celor mai mulţi dintre autorii binecunoscuţi la elogierile din presa scrisă cu ocazia zilei de naştere au fost contrabalansate de participarea unui mare număr de scriitori amatori, de muncitori, ţărani şi elevi.) Ceauşescu este neîncetat lăudat pentru a fi redat conştiinţei poporului – şi în special artiştilor – sentimentul respectului naţional de sine, cunoaşterea şi credinţa în istoria naţională, precum şi în cultura trecutului. Scriind în *Flacăra*[31] un lung poem în onoarea lui Ceauşescu, Adrian Păunescu îl elogiază pe conducătorul de partid deoarece „lumea el vrea să nu se-mpartă / În zone influente strivite de tirani / Să-şi aibă orice ţară cea mai cinstită hartă". Ceauşescu este preamărit ca un nou Bălcescu (poetul Damian Ureche) ce a redat României întreaga istorie, altădată uzurpată de alţii (poetul Miron Scorobete). Mulţi dintre cei care au contribuit la campanie au insistat asupra faptului că Nicolae Ceauşescu s-a născut „într-un moment simbolic", în 1918, anul unirii celor trei ţări române, iar istoricul Dan Zamfirescu a aşezat chiar importanţa lui Ceauşescu atît pentru România, cît şi pentru istoria universală, pe faptul că data lui de naştere cădea între Revoluţia Rusă din Octombrie 1917 şi evenimentele din decembrie 1918 în România.

Folosirea sintagmei „cultul personalităţii" e, poate, justificată în cazul recentei campanii închinate lui Ceauşescu, deoarece, pe lîngă admiraţia constantă pentru „personalitatea puternică şi completă" (Suzana Gîdea), au apărut în ultima vreme şi reflecţii teoretice despre rolul personalităţilor în istorie. În discursul laudativ ţinut la Academia „Ştefan Gheorghiu" cu ocazia acordării titlului de doctor în ştiinţe politice, rectorul Leonte Răutu a subliniat contribuţia lui Ceauşescu la „problemele metodologice ale cunoaşterii istorice, ale rolului maselor şi personalităţilor în istorie". Această nouă teorie despre personalitate, aşa cum a fost ea elaborată de către cîţiva activişti literari şi scriitori linguşitori, îl prezintă pe Ceauşescu drept simbolul şi reprezentantul maselor populare, din care s-a ivit şi pe care le întruchipează cel mai bine. Biografia lui Ceauşescu este văzută[32] ca o versiune distilată a dezvoltării sociologice româneşti în secolul XX, iar viaţa sa este considerată o repetiţie în miniatură a evoluţiei recente a ţării:

> Ceauşescu s-a născut ŢĂRAN... a devenit MUNCITOR... a învăţat, a învăţat îndîrjit. E un INTELECTUAL... această triplă apartenenţă – ţăran, muncitor, intelectual – iată ceea ce ni se pare a fi „cheia" care „descifrează" marea personalitate a tovarăşului Nicolae Ceauşescu.

Ion Brad, fost vicepreşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, acum ambasador al României în Grecia, explica „rolul personalităţilor" spunînd că, fără acestea, „fără geniul lor creator de direcţie, nici ţările, nici culturile nu-şi capătă relieful normal, rîvnit îndelung, obţinut dificil"[33]. S-ar părea că, prin contrast cu elementul

30. George Ivaşcu, director al revistei *România literară*.
31. Nr. 4, 26 ianuarie 1978.
32. Într-un editorial publicat în *Contemporanul*, nr. 3, 20 ianuarie 1978.
33. *Scînteia*, 19 ianuarie 1978; 21 ianuarie 1978.

reprezentat de mase, asociat concepţiei determinismului istoric, personalitatea istorică, şi, în special, cea a lui Ceauşescu, este văzută ca elementul ce adună laolaltă acţiunea, opţiunea şi instinctul[34].

Acest element de materialism istoric este departe de a fi singurul ce apare în campania propagandistică cu ocazia zilei de naştere a lui Ceauşescu, care nu are nimic de a face cu marxismul, fiind de fapt caracteristic slăvirii eroilor şi liderilor din toate timpurile. Comparaţia cu Decebal, Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare ori Mihai Viteazul, faptul că a fost numit un nou Bălcescu, Cuza ori Tudor Vladimirescu, toate acestea nu ne mai stîrnesc uimirea. În prezent, se accentuează caracterul legendar al acestor personalităţi sau, după cum a afirmat Laurenţiu Fulga, vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor, ele se află „în însăşi mitologia românească". Cînd grupul de scriitori a vizitat locul naşterii lui Ceauşescu, aceştia s-au întîlnit cu diverşi locuitori din Scorniceşti care le-au relatat „evenimente" din prima tinereţe a lui Ceauşescu. Ilie Purcaru, reporter la *Flacăra*[35], a aflat că micuţului Ceauşescu nu îi era niciodată frică de lup cînd se ducea în pădure. Mai mult, se spune că la şcoală îi plăceau în special jocurile istorice, punînd în scenă pe terenul de joacă faptele de arme ale lui Mircea cel Bătrîn sau ale altor domnitori, „jocuri în care noi, ceilalţi, îl alegeam căpătenie", după cum scrie Purcaru, citînd un fost coleg de şcoală. Caracterul hagiografic al acestor legende iese clar la iveală într-o scrisoare trimisă lui Ceauşescu de un ţăran de 106 ani din zona Vrancei, care îl asigura că „în mai fiecare casă de vrîncean, portretul Dumneavoastră stă alături de chipul slăvitului şi viteazului Vodă Ştefan"[36].

Venerarea lui Ceauşescu ia uneori proporţii religioase: *Demiurgul României noi* (titlul unei cărţi despre Ceauşescu publicate de autorul grec Theodoros Katrivanos), numele îi este scris adesea cu litere mari, prezentat ca un fel de încarnare christică a poporului, drept „trup din trupul poporului, suflet din sufletul poporului". Iată cum povesteşte naşterea lui Ceauşescu la Scorniceşti tînărul scriitor clujean Vasile Sălăjan:

> Un pămînt binecuvîntat: Scorniceşti; o gură de rai [...] Ca sunetul dulce de orologiu, o zi de ianuarie de-acum şaizeci de ani a binevestit naşterea iubitului fiu [...] Cerul pogorîse blînd peste toată suflarea Scorniceştiului cînd casa harnicului gospodar Andruţă Ceauşescu şi a bunei mame Alexandrina s-a fost umplut de veselia, bucuria şi nădejdea venirii pe lume a băiatului Nicolae...

Sălăjan continuă să descrie cum copiii din Scorniceşti au fost „încurajaţi de îndemnul care şi astăzi îşi păstrează nedezmînţită actualitatea: «Mergeţi cu mine. Nu vă fie teamă!»". Articolul se sfîrşeşte cu o ultimă evocare a „pămîntului binecuvîntat" de la Scorniceşti, „pămîntul natal al conducătorului şi astfel scump fiecărui român"[37].

O analiză a stilului folosit în toate poemele şi articolele dedicate zilei de naştere a lui Ceauşescu, dacă le vedem ca pe o gigantică odă, arată că Virgilii României lui Ceauşescu sînt tributari din greu mijloacelor şi artificiilor literaturii şi retoricii clasice. Aceste texte, fie ele poezii sau proze, abundă în invocaţii şi exclamaţii, efluvii retorice, hiperbole şi antiteze. Epitetele ataşate numelui lui Ceauşescu variază de la destul de sobra sintagmă „omul legendar", „reformatorul României", „OMUL - măsura tuturor lucrurilor şi

34. Dan Zamfirescu, în *Contemporanul*, nr. 4, 27 ianuarie 1978.
35. Nr. 3, 19 ianuarie 1978.
36. *România liberă*, 19 ianuarie 1978.
37. *Tribuna*, nr. 4, 26 ianuarie 1978.

fiinţelor din această vatră binecuvîntată care e România" (Corneliu Vadim Tudor), pînă la „torţă" şi „stegar". Metaforele sînt alese din zona astronomiei („stea de ianuarie"), din botanică („stejarul de la Scorniceşti" şi „cel mai semeţ brad al ţării") sau din zoologie, atunci cînd Ceauşescu, precum Stalin înaintea sa, este numit „şoim".

Superlativele sînt foarte frecvent folosite. Iată o selecţie: „primul muncitor al ţării", „primul soldat al partidului şi al patriei", „cel mai mare politician din istoria României", „cel mai muncitor dintre muncitori", „cel mai ţăran dintre ţărani, după cum toţi ştim", „unul din marii ţărani ai Umanităţii" (aceasta din urmă îi aparţine lui Giancarlo Vigorelli, citat de Dan Zamfirescu).

Expresii antitetice sînt foarte des întrebuinţate pentru a descrie „personalitatea multilaterală" a lui Ceauşescu, constituită din antinomii în mod normal ireconciliabile. Astfel, el este deopotrivă „pater patriae" şi „fiul patriei sale", „soldatul iubitor de pace". O temă predilectă este „tinereţea eternă" a lui Ceauşescu. Precum eroii tradiţionali ai basmelor româneşti, Ceauşescu „pare a fi înzestrat de natura patriei noastre cu misteriosul dar al tinereţii fără bătrîneţe". Alături de menţionarea tinereţii sale, se fac referiri la dinamismul şi elanul său ca „revoluţionar de profesie", lăudîndu-se neîncetat înţelepciunea, omniprezenţa şi omniscienţa sa.

Aşa cum au declarat deschis că o vor face, scriitorii români participanţi la campania de celebrare a aniversării, merg înainte „fără teamă de hiperbolizare". Uneori epicul eroic virează totuşi periculos înspre stilul (involuntar) eroicomic, ca de exemplu în elogiul închinat lui Ceauşescu de Traian Coşovei. În acest poem, Ceauşescu este numit „fiu iubit, providenţial al României şi al lumii", „mărul de aur al tuturor eforturilor şi luptelor milenare ale României", a cărui gîndire este caracterizată printr-o metaforă destul de neobişnuită: „Transfăgărăşanul sufletului nostru". Iată cîteva citate:

> Suflu dialectic, forţă care ne sorbi înainte, lumină care străbaţi munţii, fulger binefăcător care topeşti gheţarii lumii – şi toate popoarele lumii te încununează cu florile cele mai curate şi mai aprinse ale libertăţii şi ale primăverii lor.
> Splendidă furtună care împrăştii negurile; fluviu de umanitate care sfărîmi inerţiile, trezeşti la viaţă pustiurile, eliberezi spiritul, înaripezi omul...
> Transfăgărăşanul sufletelor noastre – Nicolae Ceauşescu, cel mai bun fiu al patriei – să răsune tunetele uriaşei primăveri istorice a României moderne, comuniste.

Romanian Situation Report/13, *Radio Free Europe Research*, 9 februarie 1978

Ceauşescu zeificat la cea de-a 62-a aniversare

Rezumat: Cultul personalităţii lui Ceauşescu a atins culmi fără precedent cu ocazia celei de-a şaizeci şi doua aniversări din ianuarie, liderul de partid şi de stat fiind ridicat la rangul de „zeu secular". Deşi cultul a servit în mod evident pentru o vreme la întărirea poziţiei lui Ceauşescu şi la sporirea prestigiului său atît în ţară, cît şi peste hotare, accentuarea sa cu această ocazie ar putea semnala conştiinţa posibilului pericol la adresa politicii autonome a României implicat de invazia Afganistanului de către sovietici şi de o anumită nesiguranţă internă.

***

Pentru cei care au remacat laudele îmbelşugate aduse lui Ceauşescu cu ocazia celei de-a şaizecea aniversări din ianuarie 1978 şi care au reprodus în presa locală[38] cultul personalităţii, acestea păreau să fi atins culmi imposibil de depăşit. Totuşi, în campania naţională de linguşeală şi devoţiune organizată în ultimele şase luni, se acreditează ideea că sculptura lui Constantin Brâncuşi „Coloana Infinitului" ar oferi un simbol potrivit al cultului Ceauşescu în România.

Campania ia avînt

În septembrie 1979, o campanie propagandistică în cinstea aniversării a 400 de ani de la întemeierea satului natal al lui Ceauşescu, Scorniceşti, era deja în plină desfăşurare în presa românească. Preşedintele şi soţia sa participau la ceremonii, făceau vizite nostalgice la casa lui Ceauşescu şi se întîlneau cu oameni de seamă ai Scorniceştilor. O lună mai tîrziu, valurile propagandistice s-au învolburat din nou cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a alegerii lui Ceauşescu în conducerea U.T.C. Imediat după aceea au avut loc pe tot cuprinsul ţării şedinţele pregătitoare pentru cel de-al XII-lea Congres al P.C.R. la care, după cum a afirmat C. Pîrvulescu[39], principala chestiune pe ordinea de zi era campania

38. Vezi Romanian Situation Report, *Radio Free Europe Research*, 9 februarie 1978, Itemii 1 şi 2.
39. Veteranul comunist de 84 de ani care a lansat cel dintîi atac verbal la adresa lui Ceauşescu la un congres al P.C.R. (23 noiembrie 1979). Pentru detalii, vezi Patrick Moore, „The Romanian Communist Party's 12th Congress: A Preliminary Review", RAD Background Report/263 (Romania), *RFER*, 20 noiembrie 1979.

pentru realegerea lui Ceauşescu în funcţia de secretar general al partidului. Toţi cei care urmau să vorbească la congresul partidului trebuiau să îşi aducă contribuţia la elogierea celui mai iubit fiu şi tată al ţării şi uneori chiar a mamei Elena. De fapt, e foarte posibil ca măcar un delegat la acest congres, jurnalistul maghiar Győző Hajdu, să îşi datoreze alegerea în C.C. (pentru care nu fusese propus la nivel judeţean) tocmai elogierii îmbelşugate a lui Ceauşescu în discursul său din congres. Mai mult, majoritatea scriitorilor prezenţi, inclusiv Adrian Păunescu, au făcut mari eforturi de a inventa noi forme encomiastice.

Realegerea lui Ceauşescu ca lider al P.C.R. a declanşat bineînţeles un nou val de entuziasm „spontan". Cel puţin unul dintre scriitorii „cultului Ceauşescu", tînărul poet Corneliu Vadim Tudor, şi-a permis exagerări nemaiîntîlnite, inaugurînd chiar mitul zeificării lui Ceauşescu. Poemul său *Nicolae Ceauşescu*[40] abundă în laude excesive, făcînd aluzii aproape explicite la presiunile sovietice şi la cazul Pîrvulescu, personaj care, după cum sugerează el, îl obligase să iasă din tăcere şi să-l elogieze pe liderul de partid cu voce tare:

Aş fi dorit, firește, să laud în tăcere,
făptura ta turnată în bronz roman şi dac,
dar epoca e aspră şi cugetul îmi cere,
să ies din contemplare, să ard şi să nu tac...

Fără îndoială că Tudor se referea la dificultăţile trecute şi prezente întîmpinate de România în relaţiile cu U.R.S.S. atunci cînd avertizează împotriva „răspîndirii urii" şi continuă prin a spune:

Noi am plătit prea multe: petrol, şi grîu, şi peşte,
şi munţi masivi de aur, şi codri sfinţi de brazi...
ne-au sîngerat barbarii, ne-au bîntuit fantome
iar lacoma lor ciumă o resimţim şi azi

Vorbind despre „ţara asta mică" care „vezi, doamne, trebuieşte/doar grîne să producă, şi carne pentru tun"[41], el se referea în mod evident la planul Valev şi la dezacordul dintre România şi U.R.S.S. în privinţa Pactului de la Varşovia. Poetul ridică în slăvi „frăţia asta de sacră-nţelepciune" între Ceauşescu şi popor, ce nu putea fi tulburată de cei care mai împroaşcă „venin de şarpe".

Poemul lui Tudor culminează cu o apoteoză mesianică a lui Ceauşescu, foarte stranie dacă ne gîndim la virulenta campanie anti-religioasă care se desfăşoară în ţară[42]:

Aducem istoriei străbune imn şi ambră
că te-a purtat în pîntec, întreg, pînă la noi,
ivirea ta sub soare e laica minune
ce-o aşteptau românii din veac, flămînzi şi goi.

Nici nu se domolise bine entuziasmul declanşat de alegerea lui Ceauşescu, cînd, pe 6 ianuarie 1980, propagandiştii de partid s-au folosit de a 61-a aniversare a naşterii

40. *Săptămîna*, nr. 469, 30 noiembrie 1979.
41. O diviziune a muncii în Comecon propusă de Hruşciov la începutul anilor '60, prin care România trebuia să ofere produse agricole şi materie primă.
42. Vezi Romanian SR/1, *RFER*, 29 ianuarie 1980, Item 4.

Elenei pentru a-l slăvi indirect pe liderul de partid printr-un cult paralel al personalităţii soţiei sale. Poeţii de curte (acei scriitori specializaţi în compunerea de imnuri la comandă) au reacţionat la timp, iar pictorii au produs un nou set de portrete, ce l-au elogiat pe „primul tovarăş" al ţării chiar mai înfocat decît în anul precedent. Ea este văzută ca:

Totdeauna în luptă, totdeauna veghind
Pe cel ce străjuie a ţării frunte dreaptă,
Prezenţa ei menită-i a-nflori şi a străbate
Cu grai de iubire în faptă...

Florin Costinescu o descrie ca „fiică între fiicele de seamă ale acestui popor, imagine-simbol de femeie-cetăţean, de femeie-patriot, de femeie-savant, de femeie-revoluţionar, de femeie-mamă..."[43]. Iar Mara Nicoară se referă la ea pur şi simplu ca la un „simbol al femeilor române - tovarăşa Elena Ceauşescu"[44].

Presa românească a continuat să însufleţească sentimentele populare de mîndrie faţă de conducătorul ţării, în momentul realegerii sale în funcţia de preşedinte al F.D.U.S. la mijlocul lui ianuarie, însă acesta a fost doar preludiul grandioasei opere: ziua de naştere a lui Ceauşescu de pe 26 ianuarie. Merită să notăm că aniversarea celor 62 de ani ai lui Ceauşescu (şi celor 61 ai Elenei) a fost sărbătorită cu o pompă care înainte era rezervată doar vîrstelor „rotunde" (50, 55 şi 60 de ani), sporindu-se astfel considerabil cultul personalităţii. Faptul că propagandiştii de partid sînt conştienţi de această situaţie reiese din diversele lor încercări de a o justifica - şi nu o dată apare sugestia că elogierea conducătorilor e un obicei naţional tradiţional al românilor[45]. Alţi comentatori susţin, în încercările lor de a explica existenţa unui cult al personalităţii în România, că, în vreme ce pretutindeni există „crize de conducere"[46] ori „crize de conducători"[47], România este norocoasă să aibă un lider perfect, pe care poporul îl apreciază şi, drept urmare, îl laudă pe măsură. Eugen Florescu ridiculizează chiar statele democratice din Occident pentru că îşi „atacă, defăimează, subminează, dispreţuiesc şi îşi înlătură" conducătorii şi pentru că promovează aceste acte ca fiind acceptate „în baza şi în numele «democraţiei» lor".

Mize politice ale cultului

Mizele politice ale cultului personalităţii au devenit şi mai evidente în timpul aniversării din 1980. Reiese clar din mulţimea de articole şi poeme sărbătoreşti că Nicolae Ceauşescu este un lider carismatic, întruchipînd toate virtuţile umane şi împlinind aspiraţiile naţional-istorice ale poporului român. El este prezentat ca o figură simbolică, garant al continuităţii unei politici care ar salvgarda demnitatea şi independenţa naţională. Alături de patriotism, cultul personalităţii în România este pus în slujba realizării a ceea ce se numeşte în mod oficial „unitatea moral-politică a poporului"[48], printr-un demers logic şi sentimental deopotrivă. Este exploatată şi magia datelor şi a figurilor, cu scopul de a

43. *Luceafărul*, nr. 2, 12 ianuarie 1980.
44. *Ibid.*
45. *Săptămîna*, nr. 477, 25 ianuarie 1980.
46. Mihnea Gheorghiu, în *Scînteia tineretului*, 26 ianuarie 1980.
47. Eugen Florescu, în *Flacăra*, nr. 4, 29 noiembrie 1979.
48. *Scînteia tineretului*, 26 ianuarie 1980.

demonstra predestinarea conducerii lui Ceauşescu. Cîteva articole au ocupat spaţii foarte mari în încercarea de a arăta „corespondenţa tot mai exactă şi perpetuă a marilor evenimente din viaţa ţării cu datele sale biografice"[49]. Mai mult, acest simbolism magic este prezentat ca un mecanism tipic marxist:

> Materialismul dialectic şi istoric ne învaţă că nimic nu este întîmplător şi adevărul acestei teorii se verifică integral dacă scrutăm datele biografice ale personalităţii preşedintelui nostru care s-a format sub incidenţa unui şir de factori profund semnificativi în finalitatea lor[50].

Printre corespondenţele simbolice enumerate în presa românească, se află şi faptul că anul naşterii sale, 1918, coincide cu anul cînd s-a înfăptuit statul naţional unitar român (România Mare), precum şi acela că naşterea s-a petrecut în ianuarie, luna în care principatele române ale Moldovei şi Munteniei s-au unit (24 ianuarie 1859): semnificativ este considerat a fi şi faptul că, în satul său natal, s-au găsit de curînd rămăşiţe dacice.

Într-un editorial, *Scînteia*[51] rezuma teoria din spatele mitului:

> Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a devenit simbolul celor mai nobile idealuri de libertate, pace şi progres ale partidului şi poporului nostru. Mai mult, pentru toţi comuniştii, pentru toţi cetăţenii ţării, prezenţa în fruntea partidului şi statului a tovarăşului Nicolae Ceauşescu înseamnă garanţia sigură că aceste idealuri şi năzuinţe se vor înfăptui; înseamnă certitudinea drumului mereu ascendent; înseamnă convingerea fermă că victoriilor de pînă acum li se vor adăuga altele, mereu şi mereu mai bogate, că România va înainta neabătut pe calea jalonată de Programul partidului, calea socialismului şi comunismului.

Selecţia de poeme şi reproducerea, în aceeaşi ediţie a *Scînteii*, a altor picturi şi scupturi dedicate lui Ceauşescu stau sub titlul „Aducem 'nalt omagiu pentru acel pe care/ Îl denumim simbolic «Stejar de Scornicești»!" Într-unul dintre aceste noi tablouri ale lui Florin Ionescu, Ceauşescu apare în colţul din dreapta al pînzei, partea din stînga conţinînd portretele marilor eroi naţionali din istoria României. Într-un mod destul de interesant, pictorul a ales să reprezinte doi regi daci, Burebista şi Decebal, adăugînd portretele voievozilor Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul, cele ale revoluţionarului paşoptist Nicolae Bălcescu şi Alexandru Ioan Cuza, care a unificat cele două principate române în 1859. *România liberă*[52] a reprodus o fotografie a unui ansamblu şocant de statui, plasat într-un semicerc în jurul bustului lui Ceauşescu, fiecare încununată de o arcadă, înfăţişîndu-i pe Decebal, Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Alexandru Ioan Cuza.

Nu numai că aceste picturi şi busturi ale lui Ceauşescu sînt extrem de idealizate, dar chiar şi fotografiile reproduse în ziarele româneşti sînt retuşate într-o asemenea măsură încît faţa sa apare atît fără umbrele adînci de sub ochi, fără ridurile şi petele ce se pot vedea într-o fotografie neretuşată din revista iugoslavă *NIN*[53], cît şi fără personalitatea şi caracterul care îi sînt proprii. Întrebarea este dacă Ceauşescu însuşi solicită ca fotografiile sale ce apar în presa românească să fie retuşate, ori dacă fotografii săi se pretează la aceasta în mod automat, pentru a-l flata.

---

49. Corneliu Leu, în *România liberă*, 26 ianuarie 1980.
50. *România liberă*, 26 ianuarie 1980.
51. 26 ianuarie 1980.
52. 26 ianuarie 1980.
53. Aprilie 1979. Ridurile de pe frunte şi din jurul ochilor amintesc de cele de pe feţele altor lideri politici după cîţiva ani în funcţie.

În elogiile cu ocazia celei de-a 62-a aniversări, scriitori profesionişti s-au întrecut cu poeţi amatori din toate mediile sociale. Virgil Teodorescu, fostul preşedinte al Uniunii Scriitorilor, înlăturat nu numai din consiliul de conducere al Uniunii, ci şi, mai nou, din C.C. al P.C.R., încă îl mai adulează pe marele conducător, în ciuda obstacolelor de care s-a izbit:

Unire şi-nfrăţire e scris pe tricolor.
Dar cine contopeşte voinţa naţiunii
Şi-nsufleţeşte tinerii, bătrînii?
Cine-i acel semeţ cutezător?

Nu are de primejdii a se teme
Căci tot poporu-n jurul său stă roată,
Mai liber, mai unit ca niciodată,
Învingător, cu fapta lui, prin vreme[54].

Totuşi, ţărani precum Gheorghe Mateescu-Argeş şi muncitori precum Horia Gruia jonglează la fel de bine cu astfel de clişee. Gruia îi urează lui Ceauşescu „La mulţi ani!":

Destinele ţării au unit
pe Burebista, pe Mihai Viteazul, pe Alexandru Ioan Cuza
Cu Nicolae Ceauşescu, ctitorul României de azi[55].

Iar Mateescu-Argeş îşi exprimă „recunoştinţa" faţă de Ceauşescu astfel:

Dar mai presus trăiască-ne eroul
Venit dintre eroii din istorii
Să tălmăcească pentru noi ecoul
Trecutului cel încărcat de glorii.

Cutezător la vorbă şi la faptă
Fiu gliei şi părinte al dreptăţii
Ne-ai făurit o ţară înţeleaptă
Ce poartă-n lume facla libertăţii

Îţi datorăm neobosit cîrmaci
Recunoştinţă. Şi să ne trăieşti!
De aur viitorul să ni-l faci
Stejar român din satul Scorniceşti![56]

Totuşi, tributul pe care i l-a adus lui Ceauşescu poetul Corneliu Vadim Tudor, într-un articol publicat în *Săptămîna*[57], pentru a sărbători cea de-a şaizeci şi doua aniversare a preşedintelui, întrece toate panegiricele care i-au fost dedicate pînă acum. „Eroul nostru naţional" este „întruchiparea supremă a binelui"; „gigantica statură morală" a „acestui om unic", ne-a „scos definitiv din relaţiile ancillare cu alţii". Pînă mai ieri, „lăcomia altora mai putea smulge din trupul patriei, experimentînd pe noi conversiunea tragică a «forţei dreptului» în «dreptul forţei»". Datorită „vocii cu răsunet planetar a preşedintelui

54. *România liberă*, 26 ianuarie 1980.
55. *Ibid.*
56. *Ibid.*
57. Nr. 477, 25 ianuarie 1980.

său [...] el a ridicat patria noastră, cea fără de moarte, pe înălţimi de unde o pot vedea ambele emisfere ale Planetei". Dar, mai presus de toate, „el este zeul nostru cel laic, inima partidului şi a naţiunii, omul pentru istorie şi eternitate pe care-l vom urma cu credinţă în tot ceea ce face pentru idealurile de bronz ale României şi umanităţii!". Scriitorii care îl vor ridica în slăvi pe Ceauşescu în anii ce vor urma vor putea cu greu să atingă un asemenea nivel.

De ce acum ?

Se pune acum întrebarea de ce se acordă cultului personalităţii o atît de mare greutate în propaganda de partid şi de ce anume a luat el acum o asemenea amploare. Cultul personalităţii, alături de patriotism, este văzut ca un dispozitiv folosit pentru a obţine un răspuns emoţional de la popor, pentru a-l lega strîns în jurul partidului şi al programului său, dar şi pentru a întări poziţia lui Ceauşescu în interiorul partidului. În cursul unui interviu acordat biografului său francez Michel-Pierre Hamelet, Ceauşescu definea cultul personalităţii care i se pregătea în România drept „o problemă de organizare şi de clarviziune"[58]. Ceea ce nu a spus însă era dacă lui personal îi plăceau laudele oferite cu atîta generozitate ori dacă chiar credea în ele cu adevărat.

Mai mult, cultul personalităţii serveşte la accentuarea prestigiului lui Ceauşescu (ca ideolog marxist-leninist inovator, ca lider politic) în lumea întreagă. În ultimul an au continuat să fie publicate scrierile lui Ceauşescu în România în două serii : una, cu titlul mai general *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, conţine discursurile şi articolele sale, în timp ce al doilea volum, *Din gîndirea social-politică a preşedintelui României*, include opere alese ce se ocupă de anumite teme precum democraţia, problema naţionalităţii şi umanismul socialist. În 1979, cinci volume de scrieri ale lui Ceauşescu au apărut în Grecia, cîte două în Italia şi India, una în Egipt, una în Pakistan şi încă una în China – aceasta din urmă coincizînd cu ziua lui Ceauşescu. Tot cu ocazia aniversării sale, un volum intitulat *România şi conducătorul ei* a fost publicat la Atena şi conţinea articole despre Ceauşescu scrise de Konstantinos Tsatsos, preşedintele Greciei, prim-ministrul Konstantin Karamanlis şi mulţi alţi politicieni, scriitori şi artişti.

Cei aflaţi la conducere ar putea foarte bine să aibă şi alte motive pentru intensificarea acestui cult în momentul de faţă. Se poate să fi simţit o ameninţare la adresa politicii autonome româneşti în invazia sovietică a Afganistanului nealiniat, cu posibile implicaţii europene. Mai mult, după cum reiese din articole şi poeme, ideea duşmanilor din interior şi a trădătorilor conducerii Ceauşescu pare de asemenea să joace un rol în situaţia complexă din România zilelor noastre.

Research and Analysis Department Background Report/34 (Romania),
Radio Free Europe Research, 11 februarie 1980

58. *Le Figaro*, 24 august 1976.

Aniversarea congresului partidului din 1965: punctul culminant al cultului Ceauşescu

Rezumat: În prima parte a lunii iulie, o festivitate destul de curioasă – a 17-a aniversare a celui de-al IX-lea Congres al P.C.R. din 1965, care inaugurase „epoca Ceauşescu" – a fost punctul central al unei campanii propagandistice concertate în presa românească. Cu această ocazie, cultul personalităţii, care s-a dezvoltat „spontan" în jurul liderului de partid şi de stat, a atins o nouă culme. Cum ţara trece printr-o criză socială şi economică, propaganda pro-Ceauşescu încearcă să dovedească faptul că măsurile politice gîndite în 1965 au fost corecte, că rezultatele lor sînt demne de laudă şi că omul care le-a iniţiat merită recunoştinţa întregii ţări. De fapt însă, această campanie este doar o altă dovadă a incapacităţii conducerii partidului de a-şi adapta la realitate vederile (de exemplu, cele privind creşterea cu orice preţ a productivităţii şi a investiţiilor) şi de a reconcilia retorica de multe ori bombastică privind democraţia şi guvernarea colectivă cu tot acest cult al personalităţii şi neglijarea drepturilor omului.

***

Dacă este corectă presupunerea că acel cult al personalităţii pregătit „spontan" pentru Ceauşescu de către presa românească devine cu atît mai insuportabil cu cît nivelul de trai se deteriorează, atunci condiţiile de viaţă în România trebuie să fi atins în momentul de faţă punctul cel mai de jos: cultul lui Ceauşescu a ajuns la zenit o dată cu celebrarea plină de aroganţă şi exagerat de entuziastă a celei de-a 17-a aniversări a Congresului al IX-lea al P.C.R., ţinut între 19 şi 24 iulie 1965. Faptul că s-a acordat unei aniversări oarecare (nici a 15-a, nici a 20-a) o importanţă atît de mare ar putea fi un alt indiciu al caracterului imperios al situaţiei. Aceasta nu este prima festivitate ciudată în onoarea lui Ceauşescu care se organizează în ultimul timp: anul aniversar a început cu sărbătorirea celei de-a 65-a zile de naştere a Elenei, la începutul lui ianuarie[59], urmată de aniversarea celei de-a 64-a zile de naştere a lui Nicolae, în aceeaşi lună[60]. Apoi, propagandiştii oficiali au profitat de cea de-a 60-a aniversare a întemeierii U.T.C. pentru a elogia „tinereţea revoluţionară" a conducătorului de partid şi de stat; cu această ocazie au fost prezentate „primului cuplu" certificate şi insigne, iar în presă a fost adusă în

59. *Scînteia*, 8 ianuarie 1982.
60. *Ibid.*, 27 ianuarie 1982.

discuţie tradiţia de familie ferm împămîntenită, care, într-o succesiune aproape dinastică, îl includea pe Nicu, fiul celor doi. Puţin după aceea, s-a acordat un interes ieşit din comun altei sărbătoriri ciudate : a 8-a aniversare a „alegerii" lui Ceauşescu în funcţia de preşedinte al ţării (această dată a fost deosebit de importantă pentru artiştii români, care au putut de atunci să îl picteze pe Ceauşescu cu sceptrul prezidenţial, simbol ce apare şi în telegrama de felicitare pe care pictorul spaniol Salvador Dali i-a trimis-o lui Ceauşescu cu acea ocazie[61]).

Aceste aniversări nu erau singurele ocazii ce provocau invazii de telegrame din toate colţurile ţării, exprimînd aprobarea cuvintelor şi faptelor lui Ceauşescu. Aşa s-a întîmplat şi în cazul tuturor călătoriilor sale peste hotare şi al discursurilor ţinute în acest an. Mai mult, prestigiul internaţional al familiei a fost şi mai mediatizat graţie următoarelor evenimente : reuniunea internaţională a ziariştilor pentru dezarmare, securitate şi pace[62] ; şedinţa Biroului Executiv al Oamenilor de Ştiinţă pentru Pace, sponsorizată de către Elena Ceauşescu[63] ; şi, mai recent, masa rotundă organizată sub auspiciile U.N.E.S.C.O., cu tema „Tineretul anilor '80"[64], care a oferit un teren de manevră lui Nicu Ceauşescu. În cele din urmă, „poporul român"[65] (adică 18 milioane din totalul de 22 de milioane, consideraţi a fi educaţi) a trimis, în manieră stalinistă, un apel la dezarmare Sesiunii Speciale a O.N.U. pentru Dezarmare şi, pentru a doua oară, o obscură asociaţie indiană l-a declarat pe Ceauşescu „omul anului 1981"[66].

Idealizare în loc de realism

În ciuda faptului că au trecut doar cîteva săptămîni de cînd Ceauşescu a indicat în mod critic pericolul inerent reprezentării „idealizate" a socialismului în general şi a variantei sale româneşti în particular, campania de presă care a început în a doua săptămînă a lunii iulie a adoptat un aer de festivitate necritică şi de nerealism cras şi a întins în mod evident coarda cultului personalităţii, după cum o arată şi următorul comunicat de presă :

> Marcînd, în aceste zile, împlinirea a 17 ani de la istoricul forum al comuniştilor români din iulie 1965, poporul nostru aduce o caldă şi vibrantă cinstire tovarăşului Nicolae Ceauşescu, a cărui puternică personalitate şi-a aşezat adînc pecetea pe hotărîrile congresului desfăşurat acum 17 ani, pe întreaga epocă inaugurată atunci [...] „epoca Ceauşescu"[67].

Multă cerneală a curs în timpul acestei campanii pentru a-i convinge pe cetăţenii români că „epoca Ceauşescu" a fost „cea mai fertilă epocă din istoria patriei", de vreme ce în această eră România s-a transformat într-un „uriaş şantier de efervescentă creaţie politică, economică şi socială".[68] După cum consideră un alt ziar[69], raportul lui Ceauşescu

61. Textul întreg al acestui mesaj memorabil şi evident ironic, apărut în *Scînteia* pe 4 aprilie 1974, sună astfel : „Apreciez profund actul dumneavoastră istoric de instituire a sceptrului prezidenţial".
62. *Scînteia*, 24 februarie 1982.
63. *Ibid.*, 30 martie 1982.
64. *Ibid.*, 30 mai 1982.
65. *Ibid.*, 9 iunie 1982.
66. *Ibid.*, 1 iulie 1982.
67. *Ibid.*, 18 iulie 1982.
68. *Ibid.*, 17 iulie 1982.
69. *România literară*, nr. 29, 15 iulie 1982.

la congresul din 1965 a fost un adevărat hrisov de voinţă naţională care a marcat începutul unei veritabile renaşteri naţionale în toate domeniile vieţii.

Au fost exprimate laude aproape nelimitate la adresa „epocii Ceauşescu", cu toate că presa românească şi Ceauşescu însuşi au recunoscut, în ultimii doi ani, existenţa unor neajunsuri în diverse domenii, şi asta în ciuda demiterii, în aceeaşi perioadă, a mai multor miniştri din poziţii economice cheie. (Numai în 1981 au fost eliberaţi din funcţie ministrul Muncii şi Comerţului, Emil Bobu, preşedintele Comisiei pentru Planificare, Nicolae Constantin, ministrul Finanţelor, Paul Niculescu, ministrul Energiei, Gheorghe Cioară, ministrul Agriculturii, Angelo Miculescu, şi ministrul Petrolului, Minelor şi Geologiei, Virgil Trofin.) Aceste schimbări au culminat cu marea rotaţie a cadrelor din Guvern din mai 1982, cînd s-a efectuat chiar înlocuirea premierului Ilie Verdeţ cu Constantin Dăscălescu[70]. Plenara C.C. din noiembrie 1981 a fost dedicată în întregime criticii nerealizărilor la toate nivelurile, în special la cel al producerii de energie şi al sectoarelor de export[71]; iar cifrele realizărilor pe anul 1981, făcute publice la începutul lui 1982, au confirmat problemele: venitul naţional al ţării înregistra cea mai scăzută rată a creşterii de pînă atunci (2,1% în loc de 7%, cum fusese planificat) şi, pentru al doilea an la rînd, obiectivele vizate în ceea ce priveşte agricultura nu au fost atinse. În 1980, recolta a fost cu 5% sub producţia din 1979, iar în 1971 s-a constatat o scădere a acesteia cu 2,2% în locul creşterii planificate cu 9%[72]. Ceauşescu însuşi a admis cu diferite ocazii că anumite aspecte ale sistemului economiei planificate din România, cum ar fi subvenţionarea preţurilor, risipirea resurselor, absenţa profitului şi productivitatea scăzută[73], au împiedicat producerea de mărfuri de calitate care să fie competitive pe pieţele străine. El a fost nevoit să recunoască chiar că industria petrochimică (inaugurată la congresul din 1965 şi considerată „copilul de suflet" al „epocii Ceauşescu") nu funcţiona cu profit şi că întreaga capacitatea de rafinare din România (aproximativ 13 000 000 de tone pe an) nu putea fi folosită la maximum[74].

Ceauşescu a învinovăţit de această dată guvernul, adică statul, pentru toate neajunsurile din ţară, absolvind partidul şi pe sine de orice vină (aceasta a fost semnificaţia discursului său la plenara C.C. din 1 şi 2 iunie 1982); festivităţile cu ocazia aniversării lor şi laudele aduse „epocii Ceauşescu, miracolul românesc"[75] nu sînt întunecate nici măcar de cea mai mică referire la greşeli ori dificultăţi de vreun fel. Doar în *Scînteia*[76] am întîlnit o vagă referire la „un număr de dificultăţi" cu care s-a confruntat ţara în această perioadă. Chiar şi aceste greutăţi însă sînt de un anumit tip: în primul rînd, „calamităţi naturale"; apoi „chestiuni subiective", adică „persistenţa mentalităţilor retrograde" ce predomină într-un „număr de unităţi şi ramuri economice", care se fac vinovate de faptul că „rezultatele economice nu s-au ridicat la standardele bazei tehnico-materiale existente"; şi în al treilea rînd criza economică mondială, în special „resurecţia politicilor protecţioniste". Ziarul cel mai important, *România liberă*[77] a ales un ton

70. Patrick Moore, „Extensive Personnel Changes in Romania", RAD Background Report/120 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 24 mai 1982.
71. Romanian Situation Report /24, *RFER*, 3 decembrie 1981, Item 1.
72. *Scînteia*, 11 februarie 1982.
73. *Ibid.*, 18 decembrie 1980 şi 21 ianuarie 1981.
74. *Ibid.*, 21 ianuarie 1981.
75. *România liberă*, 19 iulie 1982.
76. 18 iulie 1982.
77. 17 iulie 1982.

neobişnuit cînd s-a referit mai realist la „problemele" care persistă în economia României de astăzi: uneori forţa de muncă nu are gradul de calificare necesar pentru noua tehnologie; în unele zone se face simţită lipsa materiilor prime; cîteodată obiectivele proiectate nu au fost îndeplinite; încă mai există fluctuaţii în asigurarea stocurilor de energie electrică...

Chiar şi măsuri precum raţionalizarea pîinii şi cerealelor, introducerea sistemului de autoaprovizionare la nivel local şi de autofinanţare instituţională, precum şi cinicul program de alimentaţie publicat recent sînt recunoaşteri tacite ale neputinţei regimului de a oferi oamenilor alimentele de bază.

1965-1982: megalomania şi fetişismul galopant

Comparînd raportul lui Ceauşescu de la cel de-al IX-lea congres al P.C.R., în care el a fost ales lider de partid (după moartea lui Gheorghiu-Dej la începutul lui 1965), cu direcţia campaniei neîncetate de propagandă (precum şi cu încercările de la plenara C.C. din iunie 1982 de a justifica principiile aflate la baza politicii sale), este uşor să detectăm un număr de trăsături fundamentale care persistă, în ciuda experienţelor negative din ultimii 17 ani.

Mai întîi, în 1982, ca şi în 1965, s-a insistat pe cantitate şi pe creştere, în ciuda faptului că, între timp, „modelul nostru de creştere economică"[78] a fost doar aparent reorientat către o mai mare atenţie acordată calităţii, începînd cu Congresul al XII-lea. Totuşi, putem citi nu numai în discursul din 1965 al lui Ceauşescu despre ajungerea din urmă şi depăşirea statelor capitaliste din Vestul Europei la anumite capitole. Chiar şi în recentul număr aniversar din *Scînteia*[79], unde se afirmă că „România a ajuns sau chiar a depăşit o serie de ţări cu veche tradiţie industrială în ce priveşte producţia pe cap de locuitor la o serie de produse: oţel (Suedia, Marea Britanie, S.U.A., Olanda); cauciuc sintetic (Cehoslovacia, Italia, Marea Britanie); fire şi fibre sintetice (Austria, Canada, Cehoslovacia, Franţa); aparate de radio (Canada, Cehoslovacia, Italia, Marea Britanie); ciment (R.F. Germania, Marea Britanie, Olanda, Norvegia)."

Indicatorul de bază pentru această creştere prevăzută, în 1965, ca şi în 1982 (lecţia poloneză nu l-a determinat pe Ceauşescu să îşi schimbe în mod real politica în această privinţă), este rata acumulării. În 1965, Ceauşescu nu a fost foarte clar în legătură cu aceasta, afirmînd că „mai mult de un sfert" din venitul naţional ar trebui reinvestit, în vreme ce „aproape" trei pătrimi trebuie alocat fondului de consum. Mai tîrziu, această rată a acumulării a atins o treime din venitul naţional, alături de o reducere corespunzătoare a fondului pentru consum.

În al doilea rînd, Ceauşescu continuă să insiste pe industrializare ca „factorul decisiv pentru păstrarea independenţei şi suveranităţii naţionale", cu un accent special pus pe industria grea şi pe cea chimică. În raportul din 1965, a ieşit în mod clar la iveală obsesia de a obţine producţie înaltă de oţel pe cap de locuitor („acest important barometru al potenţialului economic"). Astăzi, se bate încă monedă pe „factorul de independenţă" pe care îl constituie industrializarea, în ciuda faptului că România trebuie să importe 80% din minereul de fier necesar industriei grele şi că a devenit din ce în ce mai dificil pentru

78. *Scînteia*, 4 iulie 1982.
79. *Ibid.*

ea să-şi vîndă oţelul de calitate scăzută pe pieţele mondiale suprasaturate. În plus, industria petrochimică, creată printr-o decizie luată la cel de-al IX-lea Congres, s-a dovedit a fi cea mai grea povară pentru economia românească. Diminuarea propriilor resurse de petrol, alături de preţurile crescînde ale petrolului pe piaţa internaţională, pe care a trebuit să îl importe în cantităţi uriaşe pentru industria petrochimică supraextinsă, nu numai că a contribuit la sporirea datoriei externe uriaşe a României (1 140 000 000 de dolari datorie la sfîrşitul anului trecut), dar a contribuit şi la penuria alimentară, deoarece statul a trebuit să exporte alimente în încercarea de a achita presanta datorie externă.

Articolele ce aniversează acum congresul P.C.R. din 1965 oferă totuşi cu greu un indiciu despre aceste consecinţe negative neprevăzute ale politicii de industrializare nechibzuite şi nemăsurate a lui Ceauşescu. Cititorului i se va spune, dimpotrivă, că produsele româneşti sînt extrem de competitive pe pieţele vestice şi că ele stabilesc chiar recorduri internaţionale (de exemplu, pentru forare la mare adîncime cu echipament petrolier românesc[80]); sînt date ca exemple concrete maşinile pe care românii le pot construi mai ieftin şi cu un consum de metal special mai scăzut decît în Occident[81]. Mai mult, un alt document publicat în *Scînteia* afişează preţurile (în dolari) pe care România ar fi trebuit să le plătească pentru a importa din Occident produse precum televizoare, tractoare, locomotive, maşini şi îngrăşăminte, dacă nu ar fi existat decizia înţeleaptă din 1965 de a fabrica asemenea lucruri în România.

Ne vine greu să credem că pînă şi conducerea P.C.R. încă mai are optimismul afişat în 1965 faţă de problemele din agricultură. Ceauşescu a prezis că pînă în 1970 vor fi în mare măsură rezolvate problemele legate de mecanizarea şi folosirea chimicalelor în agricultură; şi că productivitatea muncii va fi sporită motivîndu-i pe ţărani prin creşterea veniturilor şi prin susţinerea iniţiativei particulare acolo unde nu a ajuns colectivizarea. Totuşi, ratele creşterii negative din agricultură şi din industria alimentară vorbesc de la sine, ca şi afirmaţia lui Ceauşescu potrivit căreia agriculturii nu i s-au acordat atenţia şi investiţiile pe care aceasta le merita. Astăzi, criza energetică şi penuria de carburanţi fac imposibilă folosirea unui mare număr de tractoare care, altfel, ar sta la dispoziţia ţăranilor ce muncesc în cooperative şi întreprinderi agricole de stat. Îngrăşămintele s-au dovedit de asemenea o sursă de valută forte consistentă (ele se exportă în parte în Africa de Sud)[82], dar aceasta a condus de asemenea la lipsuri în interior. Mai mult, folosirea nepotrivită a îngrăşămintelor şi proasta irigare au redus potenţialul biologic al unor varietăţi de culturi şi animale şi este foarte probabil ca erorile umane să fi condus la astfel de rezultate negative în agricultură, care au trecut totuşi neobservate în campania aniversară. Există un puternic contrast între pretenţia cu totul nerealistă ca întreaga campanie agricolă de vară să poată fi terminată în circa zece zile cu tehnologia disponibilă în prezent[83], în vreme ce pe prima pagină a aceluiaşi ziar se precizează că recolta de vară este cu mult în urma planificării. În 1965, mutarea populaţiei din zone rurale în centre urbane, potrivit tendinţei de industrializare, a fost prezentată drept un fenomen normal şi dezirabil; în ultima vreme, efectele foarte reale şi negative ale migrării, în special dezechilibrul în privinţa vîrstei şi a sexului, care a marcat populaţia rurală rămasă în

80. *România liberă*, 13 iulie 1982.
81. *Scînteia*, 4 iulie 1982.
82. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 13 februarie 1982.
83. *Scînteia tineretului*, 15 iulie 1982.

zonele rurale, precum şi depopularea anumitor zone, ca de exemplu Munţii Apuseni, au devenit atît de evidente încît nici măcar presa nu le mai poate trece cu vederea. Numai articolele festive de la congresul din 1965 păstrează tăcerea în privinţa lor.

De la conducerea colectivă la cultul personalităţii

Dacă reciteşti paginile din raportul lui Ceauşescu din 1965, dedicat problemelor de organizare şi de ideologie ale partidului, se poate observa că terminologia s-a schimbat oarecum în ultimii 17 ani. Termenul „marxism-leninism" nu a mai fost folosit, de exemplu, în discursul lui Ceauşescu de la plenara C.C. din iunie 1982, fiind înlocuit de „materialismul dialectic şi istoric" sau „socialism ştiinţific". Mai mult, termenul clasic „internaţionalism proletar" a fost substituit de ceva vreme de alte concepte, precum „internaţionalism socialist" sau chiar „internaţionalism de tip nou". Partidul nu mai este considerat „avangarda proletariatului", ci a devenit mult lăudatul „centru vital al naţiunii". Aceste schimbări de terminologie sînt totuşi minore în comparaţie cu discrepanţa dintre intenţiile proclamate în 1965 cu privire la principiile ce ar trebui să guverneze viaţa partidului şi evenimentele ulterioare. În raportul din 1965, de exemplu, Ceauşescu a declarat că „nu ar trebui să permitem ca principiul muncii colective să fie încălcat sau deformat în vreun fel", pentru că o astfel de transgresiune ar putea deveni sursa „greşelilor şi deciziilor arbitrare". În contrast cu acest principiu, abia dacă se mai ia vreo decizie în orice domeniu de activitate din România care să nu fie explicit atribuită lui Ceauşescu.

Mai mult, raportul din 1965 stipula că membrii de partid nu ar trebui să deţină mai mult de o funcţie de conducere în partid ori stat şi că „orice tendinţă subiectivă" ar trebui eliminată în evaluarea funcţionarilor de partid. Ce diferenţă faţă de acumularea de funcţii de către Nicolae Ceauşescu şi soţia sa şi faţă de criteriile total arbitrare (în special nepotistice) luate în calcul la promovări!

Alte promisiuni făcute în 1965, dar niciodată onorate, au fost redactarea unei istorii a partidului şi promisiunea făcută cercetătorilor şi artiştilor români că vor avea mai multe posibilităţi de a călători în străinătate şi de a stabili relaţii cu străinii.

„Campion al păcii" – doar o vorbă în vînt?

Deşi unele zone menţionate de Ceauşescu în raportul din 1965, precum educaţia, cultura şi „democratismul", sună destul de vag, dacă avem în vedere dezvoltările ulterioare înregistrate în aceste sfere, teoria lui Ceauşescu despre politica externă s-a schimbat într-adevăr foarte puţin în ultimii 17 ani. De curînd, s-a petrecut totuşi o schimbare în felul în care unii politicieni occidentali privesc această politică externă în lumina regimului represiv din care emană. O astfel de perspectivă nouă şi mai nefavorabilă asupra jocului politicii interne şi externe ale lui Ceauşescu a fost de curînd exprimată de senatorul democrat din North Carolina (S.U.A.) Jesse Helms, care a iniţiat în Senat o rezoluţie ce se opune înnoirii clauzei naţiunii celei mai favorizate pentru România de vreme ce „comerţul trebuie legat de îmbunătăţirea circumstanţelor politice, în special acelea care au în vedere drepturile omului".

În chestiuni de politică externă, propagandiştii oficiali ai P.C.R. s-au simţit în mod evident mult mai în largul lor, lăudîndu-l cu exuberanţă pe Ceauşescu, „primul dintre români"[84], pentru realizările sale în acest domeniu, mai ales că puteau cita elogiile pe

84. *Contemporanul*, nr. 2, 16 iulie 1982.

care şefii statelor străine le-au adus lui Ceauşescu, precum „ilustru politician al epocii", „campion al păcii" sau „mare personalitate a lumii"[85]. E interesant să observăm că un articol din *Scînteia*[86], referindu-se la doctrina despre pace a lui Ceauşescu, afirmă că „popoarele care luptă pentru libertate şi independenţă, cum ar fi poporul namibian, au dreptul de a utiliza toate mijloacele, inclusiv recurgerea la arme". Există aici o legătură cu declaraţiile pro-Hanoi şi anti-S.U.A. din raportul de la congresul din 1965.

Referindu-se la relaţiile României cu ţările în curs de dezvoltare, *România liberă* a accentuat meritul special al lui Ceauşescu de a fi propus, deşi activa într-un domeniu nou, o concepţie foarte bine pusă la punct despre rolul progresist al acestor state. Sînt citate date statistice pentru a se dovedi realizările deosebite atinse în timpul epocii Ceauşescu în acest domeniu : din 1965 pînă în 1982, numărul ţărilor în curs de dezvoltare cu care România are relaţii diplomatice a crescut de a 34 la 99 ; România a semnat tratate de prietenie şi cooperare cu 10 astfel de ţări ; România participă la 130 de proiecte economice, 27 de societăţi mixte de producţie şi 3 societăţi comerciale mixte cu ţările în curs de dezvoltare ; România a trimis 15 000 de ingineri, tehnicieni ş.a.m.d. pentru a lucra în ţările în curs de dezvoltare şi pregăteşte 11 000 de specialişti din aceste ţări.

Cînd se discută realizările (bineînţeles, glorioase) ale epocii Ceauşescu în relaţiile cu ţările socialiste, se pune accentul pe probleme economice care, se spune, ocupă „un loc central"[87]. Un număr de realizări bi- şi multilaterale sînt atribuite „iniţiativei lui Ceauşescu" :

> [Ceauşescu] a iniţiat cele mai importante forme ale colaborării şi cooperării economice dintre ţara noastră şi ţările socialiste şi a formulat obiectivele majore privind nivelul şi structura schimburilor economice care trebuie realizate în diferite etape cu fiecare stat socialist.

De asemenea, „din iniţiativa tovarăşului Nicolae Ceauşescu au fost realizate sau sînt în curs de realizare prin eforturi comune cu alte ţări socialiste, în primul rînd cu ţările vecine, mari obiective economice de importanţă deosebită", iar „ample acţiuni de cooperare în producţie, în cercetare şi în tehnologie" se înfăptuiesc „pe baza indicaţiilor secretarului general a partidului". Pînă şi comisiile mixte de colaborare culturală, comisiile mixte de istorici se spune că au fost create „din iniţiativa României".

În mod similar, se elogiază „dinamismul" imprimat politicii externe româneşti de către preşedintele Nicolae Ceauşescu[88] ; stabilirea relaţiilor diplomatice cu R.F.G. în 1967 este etichetată drept un eveniment politic remarcabil în analele europene ; s-au făcut referiri şi la „binecunoscuta şi multapreciata" contribuţie a României la iniţierea, desfăşurarea şi finalizarea cu succes a Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa. În acest articol care se ocupă de relaţiile României cu ţările capitaliste, se pune un accent deosebit pe Europa, cu referire la relaţia economică specială dintre România şi Comunitatea Economică Europeană (CEE) şi la reînnoitul şi de acum binecunoscutul apel pentru o Europă unită pe baza respectului pentru independenţă naţională şi suveranitate şi de ordin socio-economic.

Această campanie de presă pentru elogierea lui Ceauşescu a atins fără îndoială apogeul într-un articol din *România liberă*[89], care are în vedere aşa-zisa confirmare de

85. *Ibid.*
86. 16 iulie 1982.
87. *România liberă*, 7 iulie 1982.
88. *Ibid.*, 13 iulie 1982.
89. 6 iulie 1982.

către evenimentele ulterioare a principiilor şi analizelor întregii politici externe a lui Ceauşescu. Un fragment relevant din acest articol merită citat în întregime:

> Este mai mult decît evident că multe pierderi şi traumatisme suferite de omenire în perioada care a trecut de atunci [de la raportul lui Ceauşescu la Congresul din 1965] ar fi putut fi evitate dacă în soluţionarea problemelor litigioase, a conflictelor, a problemelor aşezării relaţiilor interstatale, a relaţiilor economice, s-ar fi pornit de la astfel de concluzii. N-ar fi existat nici războiul din Vietnam, nici războaiele din Orientul Mijlociu, nici criza petrolului, nici acumularea atîtor arme de distrugere, nici posibilitatea încălcării în picioare a visurilor şi speranţelor atîtor popoare, năzuind la o existenţă de sine stătătoare, nici criza monetară, nici adîncirea cumplită a decalajelor economice.

Research and Analysis Department Background Report/136 (Romania),
Radio Free Europe Research, 11 august 1982

Cultul personalităţii

Extravaganţă la ziua de naştere a lui Ceauşescu

Relatările din presă despre festivităţile organizate cu ocazia aniversărilor lui Ceauşescu au devenit deja o temă constantă şi profitabilă pentru ziariştii în căutare de poveşti senzaţionale. După cum era de aşteptat, excesele din acest an în privinţa cultului lui Ceauşescu le-au întrecut cu mult pe cele anterioare, depăşind orice închipuire, nu doar pentru că a fost a 65-a aniversare a lui Ceauşescu (şi sărbătorirea a 50 de ani de aşa-zisă activitate revoluţionară, de care onoare omologul său cehoslovac Gustáv Husák avea să se bucure abia la vîrsta de 70 de ani), ci şi deoarece popularitatea sa reală a atins punctul de jos din cauza situaţiei economice dezastruoase din ţară.

De vreme ce ritualul şi litania elogierii cu această ocazie festivă nu constituie ceva radical nou în fiecare an (cum ar putea fi !?), e interesant să examinăm aspectele noi sau particular semnificative ale ceremoniei grandioase din acest an dedicate lui Ceauşescu.

Un eveniment la scară naţională

Festivităţile aniversării din acest an au ţinut ocupată naţiunea pentru trei zile, începînd pe 25 ianuarie cu o şedinţă a C.C. al P.C.R., a Consiliului de Stat şi a Guvernului. Premierul Constantin Dăscălescu a ţinut o cuvîntare ; alţi demnitari din aparatul de stat şi de partid au citit mesaje adresate lui Ceauşescu, care a ţinut la rîndul lui un discurs. Ceauşescu a fost răsplătit cu o medalie onorifică turnată special pentru a celebra ziua sa de naştere. Pe avers se află profilul lui Ceauşescu înconjurat de cuvintele „Socialism, Independenţă, Libertate, Pace" şi un cuvînt neclar, iar pe revers frunze de laur stau alături de data celei de-a 65-a aniversări a lui Ceauşescu. O asemenea medalie ce onorează un lider comunist în viaţă este ceva unic în blocul comunist. Nu e poate o coincidenţă în faptul că unul dintre scriitorii cei mai apropiaţi lui Ceauşescu, Eugen Barbu, l-a lăudat pe acesta ca pe un conducător comunist-filozof de tip nou, făcînd o paralelă deliberată cu Lenin, a cărui orînduire (sovietică) se află la mare preţ în rîndul mişcării comuniste mondiale.

Chiar de ziua lui Ceauşescu, pe 26 ianuarie, C.C. al P.C.R., Consiliul de Stat şi Guvernul i-au oferit acestuia o „masă tovărăşească". La Palatul Republicii, în al cărui hol a fost organizată o expoziţie de flori în cinstea zilei lui Ceauşescu, acesta i-a primit pe conducătorii misiunilor străine acreditaţi la Bucureşti. El s-a întîlnit, de asemenea, cu ambasadorul Bulgariei, într-o audienţă specială de felicitare. În fine, a doua zi, Ceauşescu,

împreună cu soţia sa şi cîţiva înalţi activişti de stat şi de partid au făcut, cu elicopterul, un „pelerinaj" în satul său natal, vizitînd mormintele părinţilor săi din cimitirul satului şi un număr de unităţi agricole de producţie, unde Ceauşescu a admirat în mod special un grajd în care vitele şi puii de găină creşteau laolaltă. Vizita lui Ceauşescu la Scorniceşti a fost precedată de o vizită a unei mari delegaţii a Uniunii Scriitorilor, condusă de preşedintele acesteia, D.R. Popescu, care s-a întîlnit cu oficiali locali ai partidului, a luat parte la un festival al cîntecului şi al poeziei în onoarea „marelui fiu" al Scorniceştilor şi, în cele din urmă, a vizitat cimitirul din sat pentru a depune o coroană la mormintele părinţilor prezidenţiali.

Deşi absenţa unui număr considerabil de artişti de marcă de la zgomotoasele festivităţi ale aniversării, care au ţinut ocupată presa românească pentru practic întreaga lună ianuarie, a fost evidentă, grupul scriitorilor şi artiştilor „naţionali-dogmatici", precum şi majoritatea scriitorilor tineri şi a celor amatori au produs o mare cantitate de poeme, cîntări, picturi şi filme tv care îl serbau şi îl omagiau pe Ceauşescu. În ciuda penuriei de hîrtie şi de fonduri de la bugetul de stat, scuza cea mai comună pentru republicarea operelor scriitorilor şi artiştilor, o cantitate impresionantă de texte au fost totuşi publicate în onoarea lui Ceauşescu. Uniunea Scriitorilor a editat o carte intitulată *Omagiu*, precum şi un număr necunoscut de volume similare publicate de către asociaţiile locale ale scriitorilor şi de către unii scriitori precum Corneliu Vadim Tudor şi Ion Crînguleanu. La Editura Militară au apărut trei volume de poezie scrise în cinstea lui Ceauşescu. Mai mult, Casa de discuri Electrecord a imprimat cinci discuri intitulate *Partidul, Ceauşescu, România* şi care conţin 48 de piese muzicale şi poeme dedicate lui Ceauşescu. La Sala Dalles din Capitală a fost organizată o expoziţie cu titlul „Partid, popor, o singură voinţă". Aceasta a găzduit picturi, sculpturi şi gravuri ai căror autori au găsit „expresii senine, calme, înălţătoare, pline de sensibilitatea trăsăturilor umane ale unei personalităţi unice"[90]. Se spune că Ceauşescu ar fi făcut dovada acestor expresii în diversele sale ipostaze de lider şi bărbat, de promotor al unei gîndiri novatoare, în vizitele sale pe şantierele patriei şi pe platformele industriale şi agricole, în mijlocul poporului, ascultîndu-l sau dînd sfaturi, îmbrăţişat de copii, alături de Tovarăşa Elena Ceauşescu, portretul său devenind o întruchipare a unor simboluri umane, sociale, ideologice şi istorice.

Ca o încununare a tuturor acestora, au fost turnate două filme în onoarea lui Nicolae Ceauşescu: un „documentar-artistic" intitulat *Omagiu*, care a şi fost dat pe postul de televiziune, şi un „documentar poetic" intitulat *Al patriei erou între eroi*.

Elogii vechi, cuvinte noi

Cu greu va rata un „ceauşescolog" ocazia de a căuta noi metafore, hiperbole nemaifolosite, imnuri neruşinate de laudă special create pentru fiecare nouă aniversare. Iată cele mai preţioase „perle" colectate dintr-o mulţime de elogii binecunoscute şi fatalmente repetate:

Ion Brad (poet şi ambasador al României în Grecia):

> Personalităţile mari, adevărate, ca să nu mai vorbim de cele de excepţie, nu pot fi inventate. Niciunde şi de nimeni. Ele se nasc, se formează şi se afirmă. [Ceauşescu] este primul dintre români[91].

90. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1983.
91. *Ibid.*

Ilie Purcariu (scriitor):

Ales făclier între făclierii conştiinţei naţionale... figura sa detaşîndu-se, în galeria marilor figuri ale românilor, unică şi impresionantă ca şi un pisc... omul care ilustrează cu geniu cele mai nobile însuşiri ale neamului – dragostea fierbinte de ţară, legătura nestrămutată cu ţara, uriaşa capacitate a sintezelor, forţa demiurgică a muncii, dăruirea generoasă, clarviziunea, polivalenţa[92].

Corneliu Vadim Tudor:

Pretutindeni m-au impresionat atît clarviziunea gîndirii sale, polivalenţa cunoştinţelor şi setea de a-i învăţa pe alţii, dar şi de a şti, continuu, lucruri noi, rezistenţa sa morală şi fizică de-a dreptul fabuloasă [...] aceeaşi sfîntă modestie[93].

Ion Arieşeanu:

Colosala lui forţă... personalitatea sa complexă, pătimaşă şi atît de acut fascinantă[94].

George Ţărnea:

Atoategînditorul... mai drept şi mai semeţ decît un munte[95].

Mihai Beniuc:

Tu, care muncitor te vrei, nu zeu![96]

Nicolae Dragoş:

...manete mînuind, cu demiurgic semn...[97]

Viorel Cozma:

Cel mai iubit al patriei bărbat[98].

Nicolae Petru Vrînceanu:

Părinte drag şi deopotrivă frate...[99]

Ion Machidon:

venit din străbuni cu dragoste de glie
erou de seamă dintre eroi şi fraţi –
coloană vertebrală istoriei moderne
deschizător de drumuri de înalte glorii

el e vestitul nostru tril de leagăn
e ziua de care ne rezemăm cu spice
el e Ceauşescu – şi-i spunem Nicolae
el e vatra noastră cu pîine de grîu[100].

92. *Flacăra*, nr. 3, 21 ianuarie 1983.
93. *Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*, nr. 4, 23 ianuarie 1983.
94. *Ibid.*
95. *Ibid.*
96. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1983.
97. *Ibid.*
98. *Luceafărul*, nr. 4, 29 ianuarie 1983.
99. *Ibid.*
100. *Ibid.*

Valentin Tudor:

Bărbatul de legendă ne-a dat un nou renume.
Prin strălucirea minţii, lumina României...
Eşti om, sculptînd în pîine, realizări prezente[101].

Ilie Purcaru:

Ctitor de ţară nouă, fiul cel mai iubit al acestui pămînt[102].

George Ţărnea:

...arhitect al păcii...[103]

Cristian Popişteanu (doctor în istorie):

...a făcut din lupta pentru pace a tuturor oamenilor muncii din această ţară o cauză revoluţionară [...] de cînd se află în fruntea partidului şi statului nostru[104].

Ion Gheorghe:

Ceauşescu este ceea ce nu i se poate lua poporului,
Ceauşescu este unde-a ajuns poporul şi nimeni nu-l mai poate întoarce[105].

Dan Zamfirescu (istoric literar):

Preşedintele Nicolae Ceauşescu este şi va rămîne în istoria şi viaţa poporului român ceea ce [George] Washington a rămas în aceea a poporului american: simbolul unei naţii şi al idealului istoric al unui popor[106].

Omagiu de peste hotare

Cultul personalităţii lui Ceauşescu pare a fi o boală contagioasă la care nu sînt expuşi doar românii. La a 65-a aniversare, aceasta i-a contaminat şi pe studenţii străini din România, mai ales pe cei din Lumea a Treia. Nidal Omar din Iordania îl numeşte „ilustrul conducător"; Marwan Abou Mehri din Liban declară că „visul meu se cheamă Ceauşescu"; iar potrivit lui Sabah Baghdadi din Irak, „Epoca Ceauşescu nu va cunoaşte sfîrşitul"[107]. Flavien Ranaivo, unul dintre membrii delegaţiei Academiei Simba din Roma care veniseră în România pe 4 februarie pentru a-l felicita pe liderul român a scris un poem în onoarea lui Ceauşescu.

Mesajele aniversare pe care Ceauşescu le-a primit de peste hotare, în afara faptului de a fi contribuit la dosarele cultului personalităţii lui Ceauşescu în străinătate, prezintă un deosebit interes pentru observatorii politici. Atît foştii şi actualii conducători mondiali care i-au transmis urări liderului român, cît şi cuvintele şi laudele pe care aceştia le-au ales sînt extrem de semnificative. Preşedintele pakistanez Zia-Ul-Haq, de exemplu, a elogiat „conducerea înţeleaptă şi dinamică"[108] a lui Ceauşescu, în vreme ce preşedintele

101. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1983.
102. *Flacăra*, nr. 3, 21 ianuarie 1983.
103. *Luceafărul*, nr. 3, 22 ianuarie 1983.
104. *Magazin istoric*, nr. 1, ianuarie 1983.
105. *Contemporanul*, nr. 4, 21 ianuarie 1983.
106. *Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*, nr. 4, 23 ianuarie 1983.
107. *Luceafărul*, nr. 3, 22 ianuarie 1983.
108. *Scînteia*, 27 ianuarie 1983.

filipinez Marcos (care se bucură el însuşi de un cult al personalităţii, dimpreună cu îngîmfata sa soţie) a ridicat în slăvi „progresele fără precedent" înregistrate de România, precum şi „drumul nou, curajos urmat în arena internaţională" sub „conducerea clarvăzătoare" a lui Ceauşescu. Alain Poher, preşedintele Senatului Franţei, i-a cerut preşedintelui român „ca prieten ce vă sînt" să-i permită să laude în el „liderul care a reuşit să asigure României – prietena tradiţională a Franţei – pacea şi independenţa" ; şi dorea ca „scumpa ţară [a lui Ceauşescu] să cunoască, încă mulţi ani de acum înainte, sub înalta dumneavoastră conducere, o eră de prosperitate şi securitate într-o Europă în sfîrşit reconciliantă cu ea însăşi"[109].

Ceauşescu a primit două telegrame[110] interesante din S.U.A. Cea primită de la Richard Nixon sună după cum urmează :

> Încă de prima dată cînd ne-am întîlnit şi am discutat împreună în 1967, am urmărit evoluţia dumneavoastră ca om de stat. Vigoarea, spiritul independent, inteligenţa ascuţită şi în special priceperea dumneavoastră de a acţiona cu măiestrie atît în problemele interne, cît şi internaţionale vă situează în primele rînduri ale liderilor lumii.
> Spun aceasta acum, deoarece în momentul cînd veţi sărbători aniversarea zilei de naştere veţi atinge acea culme proprie oricărui mare lider. La 65 de ani, majoritatea oamenilor sînt gata de pensionare, dar pentru mulţi dintre cei mai mari lideri ai lumii anii cei mai eficienţi şi mai productivi încep de acum încolo.
> Sînt sigur că cele mai bune momente pentru dumneavoastră vor veni în a doua decadă ca preşedinte, continuînd acelaşi curs îndrăznet şi independent pe care l-aţi hotărît pentru poporul dumneavoastră.
> Domna Nixon mi se alătură, trimiţîndu-vă cele mai calde felicitări şi cele mai bune urări dumneavoastră, soţiei şi capabilei dumneavoastră tovarăşe [sic, *n.a.*] Elena şi celorlalţi membri ai familiei[111].

Edward Kennedy l-a felicitat de asemenea pe Ceauşescu, asigurîndu-l de „puternicul meu angajament privind îmbunătăţirea relaţiilor dintre ţările noastre în anii ce urmează"[112].

A existat şi un mesaj interesant din partea lui Sam Nujoma, Preşedintele S.W.A.P.O., care îi mulţumea lui Ceauşescu pentru „sprijinul concret material, diplomatic şi militar acordat de poporul român, sub conducerea dumneavoastră"[113] acestei organizaţii de gherilă, şi un altul de la Siriamavo R.D. Bandaranaike, Preşedinte al Partidului Libertăţii din Sri Lanka, ce conţine o perspectivă interesantă cu privire la poziţia românească asupra nealinierii văzută de către un politician nealiniat :

> Foarte puţini au fost conducătorii din Europa răsăriteană care au luptat cu consecvenţă împotriva dogmatismului în teoria politică şi au adoptat măsuri care să răspundă cerinţelor societăţii în diverse perioade din istoria ţărilor lor. Unul dintre aceşti conducători a fost regretatul mareşal Tito. În prezent, Excelenţa Sa Nicolae Ceauşescu s-a ridicat ca personalitatea cea mai proeminentă în acest sens.
> În cadrul comunităţii socialiste de naţiuni, dumneavoastră susţineţi cu tărie principiul nealinierii şi vă opuneţi tuturor formelor de dominaţie. Această atitudine a făcut din dumneavoastră

109. *Ibid.*, 28 ianuarie 1983.
110. Aceste texte se bazează pe versiunile româneşti publicate, originalele în limba engleză nefiindu-ne accesibile.
111. *Scînteia*, 29 ianuarie 1983.
112. *Ibid.*, 1 februarie 1983.
113. *Ibid.*, 29 ianuarie 1983.

un prieten adevărat al ţărilor nealiniate. Pentru dumneavoastră, independenţa şi suveranitatea naţională au o valoare mult mai mare decît o prosperitate cîştigată prin pierderea autorespectului naţional[114].

Rezumînd, Ceauşescu pare să aibă mare nevoie de sprijin pentru politica sa. Pe lîngă faptul că a primit laude de la susţinători din propria ţară (deşi intelectuali români de prestigiu nu figurează totuşi printre cei care îi doresc numai bine), el a fost capabil, de asemenea, să mobilizeze mulţi prieteni vechi din afară. Avînd în minte afirmaţia lui Bandaranaike, ar fi interesant să vedem ce poziţie va adopta România la următoarea conferinţă a ţărilor nealiniate, prima de după moartea lui Tito, cu care Ceauşescu a fost comparat, spre satisfacţia sa, şi pe ale cărui urme i-ar plăcea cu siguranţă să calce.

Ceauşescu şi armata

Pe 7 februarie 1983, media occidentale[115] dădeau glas unor zvonuri despre o lovitură militară eşuată care ar fi avut chipurile loc în România la sfîrşitul lui ianuarie şi despre care se ştiu extrem de puţine. Nu este totuşi pentru prima oară în acest an cînd chestiuni militare au atras atenţia observatorilor României.

Cult al personalităţii cu nuanţe marţiale

Printre diversele ciudăţenii ale prezentei sărbătoriri a zilei de naştere a lui Ceauşescu, pe 26 ianuarie, există izbitor de frecvente şi noi referinţe la liderul român de partid şi de stat ca figură militară. Mai întîi de toate, iconografia: niciodată în presa românească nu au apărut atîtea imagini în care Ceauşescu este reprezentat în uniformă. În acest an au existat totuşi cîteva situaţii. Pentru început, *Contemporanul*[116] a tipărit o fotografie a lui Ceauşescu în uniformă de general-maior, ţinînd un discurs pe 9 mai 1950. Dar mai sînt multe altele. *România literară*[117] a reprodus o pictură a lui Mihai Mustaţă, intitulată „Dimineaţa în sărbătoare", înfăţişîndu-l pe Ceauşescu salutînd steagul în faţa unui grup de soldaţi înarmaţi. Mai sînt şi două picturi, dintre care una îl arăta pe Ceauşescu într-o inspecţie în timpul unor manevre militare, alături de membri marcanţi ai statului major[118], şi o alta în care apare alături de cei mai înalţi comandanţi ai armatei, la Canalul Dunăre-Marea Neagră, construit în mare măsură cu ajutorul armatei[119].

Numeroasele poeme publicate cu ocazia acestor sărbătoriri ale zilei de naştere confirmă ceea ce picturile au reprezentat şi ceea ce fotografiile au arătat: o insistenţă aparte asupra capacităţilor şi meritelor lui Ceauşescu drept figură militară.

O campanie în forţă pro-Ceauşescu a fost declanşată în preajma Conferinţei Naţionale a P.C.R. din decembrie trecut, cînd „în toate unităţile şi instituţiile militare"[120] au fost

114. *Ibid.*
115. BBC, *The Times* şi *Süddentsche Zeitung*, toate din 7 februarie 1983.
116. Nr. 5, 26 ianuarie 1983.
117. Nr. 4, 26 ianuarie 1983.
118. *Flacăra*, nr. 3, 21 ianuarie 1983.
119. *România literară*, nr. 4, 26 ianuarie 1983.
120. *Scînteia*, 15 decembrie 1982.

organizate şedinţe şi proiecţii de filme elogiind înfăptuirile epocii Ceauşescu şi „legătura indestructibilă dintre armată şi popor". Serbările din unităţile militare şi asociaţiile culturale ale armatei au continuat în ajunul festivităţilor legate de cea de-a 35-a aniversare a republicii, cum ar fi festivalul „Avem un steag, avem o ţară, avem un comandant suprem", relatat de către ziarul de partid *Scînteia*[121].

Aceste demonstraţii au atins culmea cu ocazia celei de-a şaizeci şi cincea aniversări a lui Ceauşescu. Editura Militară a scos trei volume de poezie dedicate conducătorului român, scrise fie de către poeţi de profesie, fie de către poeţi soldaţi, volume intitulate *Sentimentul patriei* şi *Onor Comandantului suprem*. Unul dintre poeme sună după cum urmează: „Aliniaţi sub drapele/ Să prezentăm onor/ Îi sîntem toţi ostaşi deopotrivă"[122].

Nuanţele marţiale din comentariile şi în metaforele despre Ceauşescu sînt greu de trecut cu vederea. În elogiul pe care îl face poetul Adrian Beldeanu, Ceauşescu este numit „fiu al partidului (care) se consideră în cele mai importante funcţii în primul rînd un ostaş ce are datoria de a se afla mereu în cele mai înaintate tranşee de luptă"[123]. Despre „spiritul de justiţie" al lui Ceauşescu se spune că se împarte „unic şi indivizibil" deopotrivă soldaţilor şi generalilor. Articolul se sfîrşeşte cu o apoteoză a lui „Ceauşescu cel Mare" care „înaintează plin de hotărîre în măreţia sa, invincibil".

Nu ne surprinde astfel faptul că „erou" este cel mai frecvent epitet folosit pentru Ceauşescu în această campanie aniversară. La Braşov, o piesă ce vorbeşte despre faptele sale din tinereţe se numeşte *Primăvara eroului*[124]. „Alăturea de dînsul contemporan erou/ ne vom zidi de-i cazul în hotare/ nici un duşman nu va putea, din nou/ să ne mai calce ţara viitoare", scrie poetul soldat Emilian Marcu[125]. Adrian Păunescu, „poetul de curte", a republicat unul dintre poemele sale anterioare pentru ziua de naştere a lui Ceauşescu[126]. El îl numeşte aici pe Ceauşescu „Erou al ţării noastre" care, „deşi nu e supraom", este totuşi în faptele de arme „cel dintîi soldat". Poeţii români nu visează numai la viitor („E-n oameni uriaşa lui putere/ Şi gîndul lui înalt e gîndul lor/ Şi-ntotdeauna-l vor urma iubindu-l/ Această ţară şi acest popor"[127]), ci şi la trecut, cînd, li se spune cititorilor români, Ceauşescu era deosebit de talentat în a-i cîştiga pe soldaţi pentru cauza sa, salvînd astfel mulţi comunişti de la persecuţie şi chiar de la moarte[128]. O altă bucată de proză[129] descrie în detaliu picturile din biroul lui Ceauşescu: o pictură de Dimitrie Stoica reprezentîndu-l pe voievodul Mihai Viteazul intrînd în oraşul Alba-Iulia în 1599, după ce a capturat steagurile lui Andrei Báthory. Întrebaţi despre Ceauşescu, foşti militari au cuvinte mari despre calităţile lui de conducător[130]. După toate acestea, nu ne surprinde să citim un vers ce aduce oarecum cu alte culturi ale personalităţii: „Conducător iubit, noi te urmăm".

Această imagine mai curînd marţială a lui Ceauşescu e în oarecare contrast cu reprezentarea sa ca erou al păcii care poate „să topească tunuri şi buncăre atomice"[131].

---

121. *Ibid.*, 28 decembrie 1982.
122. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1983.
123. *Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*, nr. 4, 23 ianuarie 1983.
124. Vezi *Scînteia*, 2 februarie 1983.
125. *Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*, nr. 4, 23 ianuarie 1983.
126. *Contemporanul*, nr. 4, 21 ianuarie 1983.
127. *Scînteia*, 20 ianuarie 1982.
128. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1983.
129. *Flacăra*, nr. 3, 21 ianuarie 1983.
130. *Ibid.*
131. *Neuer Weg*, 23 ianuarie 1983.

Acest exemplu ambiguu nu numai că i-a determinat pe anumiţi poeţi să dea glas unor sloganuri mai degrabă pacifiste, cum ar fi „să facem din armă/plug roditor şi daltă (sic)"[132], dar scriitori care au vizitat unităţile militare de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră au lăudat de asemenea în mod copios misiunea de pace a soldaţilor de acolo: „Să fii ostaş, dar să construieşti, nu să distrugi [...] ce simţământ înălţător [...] sabie împotriva sabiei, dar şi plugul împotriva sabiei!"[133].

Frecvenţă neobişnuită a şedinţelor în unităţile militare

În ultimele cîteva săptămîni, au avut loc în România un număr relativ însemnat de întîlniri la nivel înalt ale diverselor servicii militare, paramilitare şi de securitate, ceea ce a semănat aproape cu o campanie. Au fost ţinute numeroase sesiuni în noiembrie şi la începutul lui decembrie, avînd ca temă rolul decisiv al lui Ceauşescu în conturarea doctrinei militar naţionale a României[134], iar altele l-au comemorat pe Aurel Vlaicu, pionierul aviaţiei româneşti, la care a fost accentuată în mod corespunzător contribuţia lui Ceauşescu la renaşterea şi dezvoltarea aeronauticii româneşti şi evoluţia ei înspre cosmonautică[135]. Au mai avut loc o şedinţă a activului de bază al statelor majore ale gărzilor patriotice[136]; o întîlnire a lui Ceauşescu cu generali şi ofiţeri din armată şi din forţele de Securitate care fuseseră avansaţi[137]; o întîlnire a activului de partid şi de comandă din cadrul Departamentului Securităţii Statului[138]; o întîlnire a activului de partid şi de comandă din cadrul Ministerului de Interne[139]; o plenară a Consiliului Politic superior al armatei[140]; o plenară a Consiliului Politic al Marelui Stat Major cu activul, precum şi sărbătorirea zilei de naştere a lui Ceauşescu organizată la Ministerul Apărării cu participarea ofiţerilor superiori din garnizoana Bucureşti[141]. La toate aceste întruniri a fost exprimat acordul pentru doctrina militară a lui Ceauşescu şi pentru aşa-numita directivă a sa cu privire la pregătirea militară şi politică a armatei[142] pentru întreaga activitate în perioada 1981-1985 şi pentru hotărîrile luate la Conferinţa naţională a P.C.R. din decembrie 1982. Pe scurt, festivităţile legate de aniversarea lui Ceauşescu au avut un puternic aer marţial.

Propaganda militară şi naţională

România susţine şi ideea unei prezenţe mai active a armatei în viaţa intelectuală a ţării, ca simbol al identităţii de interese între naţiune şi armată. În ultima vreme, reprezentanţi

132. *Săptămîna*, nr 4, 28 ianuarie 1983.
133. *România literară*, nr. 43, 21 octombrie 1982.
134. *Scînteia*, 8 decembrie 1982.
135. *Ibid.*, 19 noiembrie 1982.
136. *Ibid.*, 26 decembrie 1982.
137. *Ibid.*, 30 decembrie 1982.
138. *Ibid.*, 12 ianuarie 1983.
139. *Ibid.*, 14 ianuarie 1983.
140. *Ibid.*, 18 ianuarie 1983.
141. *Ibid.*, 22 ianuarie 1983.
142. Nu se ştie să fi fost publicată; totuşi, multe dintre sarcinile despre care se spune că erau conţinute în această „directivă" pot fi găsite în cuvîntarea lui Ceauşescu de la o întrunire cu unităţile armatei, relatată în *Scînteia*, 11 octombrie 1980.

ai armatei au fost surprinzător de activi în controversele istorice în care România este actualmente implicată cu U.R.S.S. şi cu alte ţări-surori, precum Ungaria.

Într-un articol din *Viaţa militară*[143], general-maior dr. Ilie Ceauşescu (promovat apoi de către fratele său Nicolae la rangul de general-locotenent), autor al unei cărţi naţionaliste despre istoria războaielor româneşti[144], i-a atacat pe acei pretinşi istorici care se ocupă cu „falsificarea adevărului obiectiv" : „în diverse locuri se formulează uneori tot felul de interpretări denaturate, falsificatoare ale unor procese şi realităţi istorice, în scopul justificării unor stări de lucruri inechitabile atît din trecut, cît şi din prezent".

Ilie Ceauşescu i-a criticat pe unii istorici sovietici (nenumiţi) care au prezentat „istoria dominaţiei imperialiste, colonialiste, politica de asuprire şi jefuire a altor popoare" drept „manifestări progresiste" :

> Dezmembrarea unor state, divizarea arbitrară a unor popoare sînt prezentate, de asemenea, drept expresii ale unor necesităţi istorice [anexarea rusă şi apoi sovietică a Basarabiei în 1812 şi 1940], iar rezultatele unor asemenea situaţii artificial create sînt teoretizate şi interpretate ca un proces firesc de formare a unor naţiuni distincte [moldovenii în U.R.S.S.].

Ca să arate cît se poate de clar că istoria românilor a făcut şi încă mai face obiectul unor astfel de practici, istoricul-soldat Ceauşescu s-a pronunţat împotriva „«justificărilor» de natură socio-economică a cunoscutelor rupturi teritoriale impuse poporului români de-a lungul secolelor". El a contracarat şi alte teze predilecte ale sovieticilor, cum ar fi „caracterul imperialist" al participării României la primul război mondial şi relativa lipsă de importanţă a participării României la lupta antifascistă după lovitura de stat din august 1944. În încheierea articolului său, Ilie Ceauşescu a exprimat clar faptul că astfel de practici „ce duc la denaturarea adevărului istoric" şi „încălcarea grosolană a principiilor ştiinţifice şi morale nu pot servi drept cauza prieteniei şi conlucrării active între popoare". S-a spus că respectul pentru adevărul istoric reprezenta un mijloc important în lupta pentru independenţă şi împotriva unei politici de forţă şi dominaţie.

Nu poate trece neobservat faptul că acest purtător de cuvînt al unei tendinţe naţionaliste din armata română aparţine de asemenea clanului Ceauşescu, fiind deci unul dintre oamenii în care „comandantul suprem" are cea mai mare încredere. În acelaşi timp cu promovarea lui Ilie Ceauşescu la rangul de general-locotenent în armată, un alt frate al conducătorului de stat şi partid, Nicolae A. Ceauşescu, a fost avansat la gradul de general-locotenent în Ministerul de Interne.

Romanian Situation Report/3, *Radio Free Europe Research*, 19 februarie 1978

143. Octombrie 1982.
144. *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, Editura Militară, Bucureşti, 1980.

Aniversarea zilelor de naştere ale cuplului Elena şi Nicolae Ceauşescu

Ianuarie, şi nu aprilie – pentru a-l parafraza pe T.S. Eliot – este cea mai crudă lună pentru români, din cauza sărbătoririi celor două zile de naştere: cea a Elenei şi cea a lui Nicolae Ceauşescu, pe 7, respectiv 26 ianuarie. E o lună de chin nu numai pentru publicul larg, care este copleşit de poeme şi portrete, cîntece şi scenarii elogioase preamărind aşa-zisele virtuţi ilustre ale perechii prezidenţiale, ci şi pentru propagandiştii de partid, care lucrează într-o tensiune imensă pentru a inventa noi metafore şi hiperbole proaspete în fiecare an. Deşi în repetarea destul de frecventă a elementelor campaniilor din trecut legate de cultul personalităţii se citesc unele semne evidente de încordare, anumite adăugări recente merită a fi amintite.

Semizeu sau zeu

Cea de-a 66-a aniversare a lui Nicolae Ceauşescu a fost gîndită ca o apoteoză. În ciuda eforturilor disperate făcute de ideologii şi ziariştii ţării, festivitatea de anul acesta a fost, într-o oarecare măsură, tot un exerciţiu de propagandă defensivă. Cu siguranţă, a existat etalarea obişnuită de portrete şi sculpturi ale lui Ceauşescu în combinaţie cu tablouri înfăţişînd fabrici construite în „epoca Ceauşescu" şi ţărani ale căror recolte se dublaseră chipurile în „anii luminoşi" ai „strălucitului ctitor al noii Românii... iubit cu-nflăcărare de mame şi copii"[145]. Ca de obicei, s-au compus cîntece pentru a-l sărbători pe „primul cetăţean al patriei noastre"[146], „impecabilul om de geniu"[147], „veşnică stea pe cerul românesc"[148], „piscul de granit de unde-n zorii zilei/ se vede comunismul tot mai clar"[149]. „Laudă bărbaţilor aleşi să poarte sceptrul!", titrează *Scînteia tineretului*[150], cotidianul U.T.C., organizaţie condusă de un tînăr – fiul lui Ceauşescu, Nicu Ceauşescu – care s-ar putea să îşi dorească pentru el acele însemne ale puterii. Ziarul îl descria pe Ceauşescu ca pe un „vizionar apărător de simboluri, soldat şi înţelept" şi, totodată, un „erou nemuritor, una cu steagul naţional".

145. *Scînteia*, 25 ianuarie 1984.
146. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.
147. *Luceafărul*, nr. 4, 28 ianuarie 1984.
148. *Ibid.*
149. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.
150. Nr. 4, 22 ianuarie 1984.

Cu ocazia aniversării din acest an, pentru „Eroul Naţiunii..., cel mai brav dintre oameni... omul care poartă în suflet un popor... cel mai mare dintre toţi Carpaţii istoriei române"[151], s-a inventat o nouă formulă: pe lîngă recepţia dată de Comitetul Politic Executiv, Ceauşescu a primit şi felicitări din partea unui număr de delegaţii (a Guvernului, a Consiliului pentru Ştiinţă şi Tehnologie, a Armatei, a Ministerului de Interne, a Comitetului de Partid al Municipiului Bucureşti, a Consiliului Femeilor, a U.T.C., condusă de fiul său Nicu). Dezamăgitoare a fost însă lipsa unei clarificări definitive a chestiunii legate de natura divină a lui Ceauşescu în acest an. *Viaţa militară*[152], revista lunară a Ministerului Apărării, l-a numit semizeu, iar *România literară*[153] i-a atribuit „un suflet de zeu"; totuşi, poetul Mihai Beniuc, admirator declarat al defunctului Iosif Stalin, l-a lăudat pe Ceauşescu pentru dorinţa „de a fi muncitor, nu zeu"[154].

În ciuda acestor fapte, se pare că a existat o încercare de a-l asemăna cu împăratul roman Augustus. Într-unul dintre cele mai izbitoare articole publicate de la începutul cultului personalităţii lui Ceauşescu, scriitorul Eugen Barbu[155] a dezvăluit faptul că modelul pentru unele proiecte arhitecturale actuale din Bucureşti l-a constituit forul roman al lui Augustus. După Barbu, centrul administrativ al Bucureştiului, aflat acum în construcţie, va avea, asemenea modelului său roman, o alee de statui reprezentîndu-i pe cei mai de seamă conducători şi scriitori ai patriei. Pentru a accentua afinitatea dintre epoca lui Augustus şi aceea a lui Ceauşescu, Barbu se întreba: „Ce era poemul lui Horaţiu *Carmen Seculare*, ca şi *Eneida* a lui Virgiliu, decît tot un fel de Cîntare a României?... *Fastele* lui Ovidiu nu amintesc ele de elogiile pe care poeţii noştri le fac Preşedintelui nostru?".

În apărarea cultului personalităţii

Potrivit unui articol scris de Ion Coman, secretar al C.C., anumite dezvoltări în istoria unei naţiuni trebuie să fie accelerate şi încurajate, iar în asemenea vremuri este nevoie de

> personalităţi dotate cu capacitate superioară de a înţelege legile obiective şi condiţionările subiective, de a descifra tendinţele, de a-şi asuma iniţiativa rezolvării cerinţelor noi [...] în măsură să unească eforturile întregii colectivităţi naţionale, să le îndrume spre realizarea scopului comun.

O altă revistă aminteşte

> fericita identificare [...] între opţiunile reale ale contemporaneităţii socialiste, între idealuile sacre ale progresului social, ale independenţei şi libertăţii naţionale pe care le nutreşte organic poporul român şi voinţa creatoare a personalităţii alese de mase, de popor[156].

Începe să se contureze întrebarea dacă nu cumva „dinamismul" personalităţii lui Ceauşescu, programele sale economice grandioase, precum şi lipsa lui de înţelegere pentru modestele nevoi de consum ale populaţiei au împins ţara spre catastrofă. Chiar şi cei mai

151. *România literară*, nr. 4, 26 ianuarie 1984.
152. Nr. 1, 1984.
153. *România literară*, nr. 4, 26 ianuarie 1984.
154. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.
155. *Scînteia*, 26 ianuarie 1984.
156. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.

entuziaşti susţinători ai politicii lui Ceauşescu de impunere a unor rate sporite ale investiţiei şi de promovare a industriilor zilnice nu pot să nu recunoască faptul că starea actuală a economiei şi condiţiile zilnice de trai ale populaţiei nu sînt în nici un caz fericite şi „de sacrificiu"; „climatul de austeritate", aşa cum este numit în mod eufemistic, care domneşte acum în România se datorează „moştenirii trecutului" (cu alte cuvinte, exploatării de către puterile străine), precum şi „recesiunii mondiale"[157]. Mai mult, se sugerează că „greutăţile pe care le mai întîmpinăm sînt preţul libertăţii noastre", acesta fiind motivul pentru care oamenii le acceptă[158]. România, se spune, ar fi şi mai înapoiată dacă nu ar exista capacitatea ţării de a ne „regla nevoile"[159]. Într-unul dintre discursurile sale, Ceauşescu însuşi a dat tonul aprecierilor optimiste cu privire la capacitatea sa de a domina „furtuna" crizei ce bîntuie România. De aceea el este numit „luntraş peste talazuri agitate", în stare să „biruie-n furtună", „urgiile să-nfrunte/ grăbind reverberarea aurorei"[160].

Proiecţia oficială a meritelor lui Ceauşescu

Este evident că propagandiştii se aşteaptă ca românii să treacă cu vederea penuria de alimente şi sistările de energie şi să se entuziasmeze de meritele lui Ceauşescu de „patriot, apărător al idealurilor naţionale şi al independenţei României", „umanist", „liberal" şi „erou al păcii". Potrivit lui Corneliu Vadim Tudor, unul dintre cei mai stridenţi apărători ai lui Ceauşescu, România a cunoscut mulţi conducători în istoria ei, însă în memoria colectivă a ţării au rămas doar marii patrioţi. Spre deosebire de Napoleon, care nu „a rămas între limitele graniţelor etnice şi lingvistice" ale naţiunii sale, Ceauşescu, „tribunul" care „din balconul de vară al lunii August (referire la discursul său ţinut în 1968 la invadarea Cehoslovaciei) proclamă independenţa noastră eternă"[161] va rămîne întotdeauna în Panteonul naţional românesc.

Despre Ceauşescu „patriotul", „omul pe care l-am văzut sărutînd cu ochii scăldaţi în lacrimi stindardul ţării"[162], se afirmă şi că a combătut „poziţiile retrograde ale dogmatismului şi conservatorismului politico-ideologic", a elaborat „teze noi, originale, care au îmbogăţit patrimoniul socialismului ştiinţific" prin adaptarea marxismului la „cerinţele naţional-istorice ale revoluţiei sociale"[163]. Se pretinde cu seriozitate că Nicolae Ceauşescu a fost dintotdeauna un promotor al „liberului schimb de opinii"[164] şi campion al „considerării trecutului istoric, [care] fusese frînată de dogmatism şi concepţii eronate, uneori chiar de idei false, dușmănoase adevărului istoriei noastre"[165].

Într-un efort evident de a spori singularitatea lui Ceauşescu nu doar ca lider patriot, ci şi ca pretins ideolog de filiaţie marxistă, presa abundă în referinţe la „glorioasa epocă Ceauşescu" şi în explicaţii legate de „doctrina Ceauşescu de politică externă"[166],

157. *Luceafărul*, nr. 4, 28 ianuarie 1984.
158. Eugen Barbu, în *Scînteia*, 26 ianuarie 1984.
159. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.
160. *România literară*, nr. 4, 26 ianuarie 1984.
161. *Luceafărul*, nr. 4, 28 ianuarie 1984.
162. *Flacăra*, nr. 4, 25 ianuarie 1984.
163. Manea Mănescu, în *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.
164. *România literară*, nr. 4, 26 ianuarie 1984.
165. *Ibid.*
166. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.

„doctrina sa militară"[167], „doctrina sa de pace", „conceptul românesc al securităţii europene" şi „conceptul românesc al unei noi ordini mondiale" (ambele elaborate, după cum se ştie, de nimeni altul decît Nicolae Ceauşescu) şi chiar „conceptul filozofic şi politic de... Ceauşescu"[168], ce guvernează viaţa culturală a României.

Principala trăsătură a festivităţilor din acest an ale cultului Ceauşescu a fost totuşi insistenţa pe acţiunile sale de „erou al păcii... în avangarda mişcării pacifiste mondiale"[169]. Au existat zeci de articole, poezii şi cîntece pe această temă. De exemplu, suplimentul literar al *Scînteii tineretului*[170] a publicat un poem dedicat „Eroului Epocii şi Preşedintelui Păcii" de către un student italian educat în România. El se bucura de faptul că atît „ai Romei bravi oşteni", cît şi „soţiile lor dace" fuseseră animaţi de aceeaşi dorinţă de pace. Nu America a fost „Lumea Nouă", susţinea el, ci „România ca o floare". Văzută într-o perspectivă mai largă, manifestaţia din acest an a cultului personalităţii demonstrează încă o dată că este vorba despre o campanie de propagandă în întregime planificată şi concertată, croită după circumstanţele interne curente al României, precum şi după cele internaţionale. Pe lîngă apelul la sentimente naţionale, cultul personalităţii este menit şi să mobilizeze publicul, care nu a putut fi cîştigat de partea marxismului şi, în acelaşi timp, a fost deposedat de cele mai multe dintre valorile tradiţionale în cursul proceselor de modernizare şi îndoctrinare din ultimii treizeci de ani. Problema este dacă acest cult al personalităţii lui Nicolae Ceauşescu, dublat în ultima vreme de cel al soţiei sale şi, într-un stadiu incipient, de acela al fiului Nicu, nu va dăuna cumva scopului de a dovedi singularitatea „Conducătorului"[171] şi de a consolida astfel puterea sa politică? Aspiraţiile dinastice ce se întrevăd din ce în ce mai clar în cultul personalităţii lui Ceauşescu („în sceptrul fără de moarte al patriotismului românesc, predat din tată în fiu, din generaţie în generaţie, preşedintele Ceauşescu a incrustat piatra preţioasă a personalităţii şi eroismului său"[172]) ar putea să acţioneze, în cele din urmă, în detrimentul întregii strategii.

Romanian Situation Report/2, *Radio Free Europe Research*, 14 februarie 1984

167. *Luceafărul*, nr. 4, 28 ianuarie 1984.
168. *Contemporanul*, nr. 5, 26 ianuarie 1984.
169. *Scînteia*, 26 ianuarie 1984.
170. Nr. 4, 22 ianuarie 1984.
171. Jaremy T. Paltiel, „The Cult of Personality: Some Comparative Reflections on Political Culture in Leninist Regimes", în *Studies in Comparative Communism*, primăvara-vara 1983.
172. *Luceafărul*, nr. 4, 28 ianuarie 1984.

Ceauşescu la 68 de ani

Rezumat: La o primă vedere, laudele oficiale aduse lui Ceauşescu la cea de-a 68-a aniversare par să se desfăşoare potrivit unei linii prestabilite. Totuşi, la o cercetare mai atentă, se poate deosebi o uşoară schimbare de optică: adulările se concentrează mai puţin pe triumfurile actuale şi se referă mai degrabă la realizările pe care „legenda vie" şi „epoca sa de aur" le vor lăsa posterităţii, reflectînd, poate, conştiinţa sporită a stării de sănătate evident şubrede a lui Ceauşescu. O altă noutate a fost nota neobişnuit de critică pe care Ceauşescu a dat-o discursului său. Alături de recenta sa cuvîntare la şedinţa Comitetului Politic Executiv al C.C., tonul său a sugerat o separare tot mai pronunţată între Ceauşescu şi partid.

***

„Dator mă simt să te slăvesc şi tîmpla-ţi s-o sărut", scria poetul Dumitru Brădescu în săptămînalul cultural timişorean *Orizont*[173], cu ocazia celei de-a 68-a aniversări a lui Ceauşescu; şi mai există încă multe asemenea cuvinte în revista cu pricina. Foarte puţin, totuşi, au produs scriitorii consacraţi. Doar cîţiva cavaleri ai cultului Ceauşescu, precum Virgil Teodorescu sau D.R. Popescu, preşedintele Uniunii Scriitorilor din România, s-au găsit printre numele cunoscute care au plăsmuit versuri în acest an. Eugen Barbu, bardul de încredere al lui Ceauşescu la multe ocazii similare din trecut, i-a dedicat acestuia un articol în *Scînteia*, cu ocazia zilei de naştere; prin aceasta, autorul a făcut figură aparte, apărînd noul centru civic din Bucureşti, care a fost construit cu preţul distrugerii unei părţi a nucleului istoric al oraşului. Barbu lăuda „acest Acropole al nostru" drept o „realizare urbană revoluţionară" şi s-a declarat extrem de entuziasmat de faptul că a fost eliminat „un pitoresc insalubru, expresie şi generator de inegalitate"[174].

Deşi potopul anual de cărţi, filme şi emisiuni laudative s-a revărsat asupra lui Ceauşescu, iar busturi, picturi şi gravuri reprezentîndu-l pe acesta (unele chiar şi pe soţia sa, Elena, ori pe fiul Nicu) au fost expuse în marile expoziţii din Bucureşti, lipsa de entuziasm naţional creativ a fost evidentă, iar presa s-a văzut nevoită să reînvie cîteva opere mai vechi (unele scrise de autori decedaţi între timp) pentru a contribui la festivităţile aniversare. Acest apel la trecut poate avea o anumită semnificaţie în contextul sănătăţii problematice a lui Ceauşescu; cuvinte precum cele care îi urează „viaţă îndelungată, în deplină sănătate şi putere de muncă"[175] sînt încărcate de o oarecare ironie.

---

173. Nr. 4, 24 ianuarie 1986, p. 4.
174. 26 ianuarie 1986, p. 2.
175. Telegramă adresată lui Ceauşescu de către membrii CPE al C.C., ai Consiliului de Stat şi ai Guvernului (vezi *Scînteia*, 27 ianuarie 1986, p. 1).

Ceea ce s-a scris sună eroic şi hiperbolic. Inspirîndu-se din cultul eroilor naţionali ai României, poeţii l-au supranumit pe Ceauşescu „Cel Bun", „Cel Viteaz", „Cel Mare" ori „Cel Drept". Epitetele se întreceau care mai de care în a aduce elogii, numindu-l „strateg neîntrecut între strategi", „titan ales între titani", „eroul păcii de pe planeta Pămînt", „vizionar", „geniu polivalent", „erudit gînditor umanist", „personalitate exponenţială, personalitate-simbol"[176] etc.

A lăuda ca garanţie pentru viitor ?

Chiar şi poezia şi proza proaste pot fi relevante. Totuşi, modelul din acest an pare să conţină un nou aspect, care a pus un mai mare accent pe rolul jucat în trecut şi pe moştenirea lăsată viitorului de Ceauşescu, mai degrabă decît pe triumfurile prezente. O imagine predilectă a fost cea a lui Ceauşescu drept „întemeietor" al „împlinirilor" româneşti postbelice în rolul său de înnoitor revoluţionar şi apărător al valorilor naţionale. S-a spus că acest om, care „corectase erorile politice şi ideologice" ale primilor ani „dogmatici" ai regimului comunist postbelic, a fost „liberalizatorul" ce „a introdus un climat de libertate, de dreptate şi echitate socială" în România. Se spune că acest „cel mai român bărbat" a fost „întîiul mare şi adevărat profesor de istorie a naţiunii" şi este lăudat pentru a fi „umplut Pantheonul neamului aproape golit o vreme... cu mari figuri politice, istorice"[177].

Sensul timpurilor trecute şi al darurilor lui Ceauşescu către posteritate a devenit mai evident atunci cînd au fost depuse eforturi pentru a-l înregistra ca legendă vie. Ceauşescu a fost numit „legendă vie dintr-o legendă mare, cel dintîi dintre eroii ţării". Prematură a părut mai ales includerea sa printre „martirii" cărora li se datorează „eterna nemurire". S-a spus că numele lui Ceauşescu „trăi-va-n veci, cît lumea va fi lume" şi va fi „în decenii cel mai iubit cuvînt". Sculptorul român Ion Irimescu, care a realizat un bust al eroului, a abordat şi un unghi retrospectiv asupra prezentului, ca să spunem aşa. După ce a asemănat „secolul de aur" al lui Ceauşescu cu „epoca lui Pericle", el a susţinut că „epoca Nicolae Ceauşescu va rămîne în viitor ca momentul crucial al păşirii României în marea familie a celor mai civilizate, mai cunoscute şi mai stimate ţări din lume"[178].

Sprijin pentru minimalizarea lui Ceauşescu ?

Nu numai artişti care, precum Irimescu, datorează mult din succesul lor lui Ceauşescu personal, ci şi, poate chiar în mai mare măsură, activişti de partid identificaţi cu numele Ceauşescu au un interes mascat în a se asigura că legenda sa îi va supravieţui. Cei care mizează pe „Dinastia Ceauşescu" vor fi cei mai feroce în a stabili un temei mitic pentru aceasta. Gh. Rădulescu, membru al C.P.Ex. şi vicepreşedinte al Consiliului de Stat, l-a

176. *Săptămîna*, nr 4, 24 ianuarie 1986, p. 1; *Flacăra*, nr. 4, 24 ianuarie 1986; *România literară*, nr. 4, 23 ianuarie 1986, şi nr. 4, 30 ianuarie 1986, p. 12; *România liberă*, 26 ianuarie 1986, p. 3.
177. *România literară*, nr. 5, 30 ianuarie 1986, pp. 2 şi 13; *Scînteia*, 26 ianuarie 1986, p. 2; *Orizont*, nr. 4, 24 ianuarie 1986, p. 4; *România liberă*, 17 ianuarie 1986, p. 3.
178. *Orizont*, nr. 4, 24 ianurie 1986, pp. 4 şi 6; *Săptămîna*, nr 4, 24 ianuarie 1986, p. 2; *Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*, nr. 4, 25 ianuarie 1986, p. 7; şi *România literară*, nr. 4, 23 ianuarie 1986, p. 1.

numit pe Ceauşescu „chezăşia prezentului şi cea a viitorului patriei"[179]; susţinătorii cei mai fervenţi ai lui Ceauşescu din elita de stat şi de partid văd în numele lui şi un străjer al propriilor destine politice.

Doar următorii membri ai C.P.Ex. au publicat articole laudative cu ocazia zilei de naştere în presă: Mihai Gere, Nicolae Giosan, Manea Mănescu, Gh. Oprea, Dumitru Popescu, Gh. Rădulescu şi Ion Ursu. Emil Bobu, care, în calitate de membru atît al Biroului Permanent al C.P.Ex., cît şi al secretariatului C.C., deţine cea mai puternică poziţie instituţională din P.C.R., i-a înmînat lui Ceauşescu scrisoarea de felicitare oficială din partea conducerii de partid şi de stat, în timpul festivităţilor de pe 26 ianuarie. Este imposibil să ne dăm seama cine a fost prezent şi cine nu la această recepţie la nivel înalt. Spre deosebire de anii precedenţi, ziarele nu au oferit o listă a invitaţilor; iar fotografia suvenir care îi arată în jurul lui Ceauşescu (însoţit de Elena şi de Nicu, aflat de asemenea în primul rînd) este de o calitate prea proastă pentru a face posibilă o identificare completă.

Ceea ce se poate observa totuşi din scrisoarea de felicitare este importanţa mai mică decît în trecut acordată aşa-zisului rol al lui Ceauşescu de iniţiator al politicilor majore din România postbelică; în schimb, s-a accentuat mai degrabă rolul P.C.R. în ansamblu:

> În istoria României nu a existat niciodată un partid politic care să fi servit cu atîta devotament, fermitate şi abnegaţie interesele patriei, ale independenţei şi suveranităţii sale, ale bunăstării şi fericirii întregului popor!

Extinzînd lauda astfel încît să includă rolul partidului, documentul obţine efectul – intenţionat sau nu – de a elibera partidul de destinul personal al lui Ceauşescu. În plus, în vreme ce obişnuita telegramă de felicitare din 1985 se încheia prin a transmite urări din suflet atît lui Ceauşescu, cît şi „tovarăşei sale de viaţă şi de luptă, mult stimata tovarăşă Elena Ceauşescu – militant de seamă al partidului şi statului nostru", telegrama din anul acesta se referă la Elena doar atunci cînd transmite urări familiei Ceauşescu. În contextul evoluţiei recente a carierei politice a Elenei Ceauşescu, în special de la Congresul Ştiinţei şi Învăţămîntului, această omisiune ar putea fi interpretată ca un indiciu al faptului că o succesiune pretinsă de ea nu ar beneficia de susţinere unanimă din partea conducerii ţării. Omisiunea devine cu atît mai izbitoare cu cît cel puţin un membru de seamă din elita Ceauşescu, Manea Mănescu, membru C.P.Ex. şi vicepreşedinte al Consiliului de Stat, o asigură de susţinerea sa fervent cu ocazia aniversării soţului ei[180]. Potrivit lui Mănescu, Nicolae şi Elena au fost „totdeauna uniţi în gînd şi faptă pe drumul luminos al revoluţiei", iar el le transmitea „calde omagii pentru activitatea titanică pe care o desfăşoară pe plan intern şi internaţional".

Discursul lui Ceauşescu la aniversarea sa: un rămas-bun mînios?

Judecînd după tonul discursului, omiterea soţiei din felicitările cu ocazia zilei de naştere nu a fost singurul motiv de enervare pentru Ceauşescu. Discursul pare a fi fost scris pe fondul unei distanţări evidente între Ceauşescu şi elementele din conducere. Exprimîndu-şi hotărîrea de a folosi „toată forţa şi fiinţa mea" pentru a continua îndeplinirea sarcinilor,

179. *Scînteia*, 25 ianuarie 1986, p. 1.
180. *România liberă*, 25 ianuarie 1986, p. 3.

Ceauşescu a dat, intenţionat sau nu, tonul de rămas-bun al unui om care e hotărît să cadă luptînd. A fost un discurs mînios, plin de critici la adresa membrilor de partid şi a făcut evidente dezacorduri pe un număr de probleme organizaţionale şi ideologice, cum ar fi chestiunea dacă P.C.R. reprezintă „avangarda proletariatului" (fiind astfel o organizaţie elită, „de clasă") sau dacă este „centrul vital al naţiunii" (caz în care interesele naţionale ar avea întîietate faţă de obligaţiile internaţionale). Ceauşescu i-a criticat (fără să-i numească) pe unii membri ai partidului pentru a fi susţinut un grad sporit de autonomie al întreprinderilor industriale, tendinţă pe care a etichetat-o drept anarho-socialistă. A solicitat insistent o mai mare disciplină de partid la toate nivelurile şi şi-a exprimat speranţa în sprijinul din partea „întregului Comitet Central şi al Comitetului Politic Executiv".

Faptul că două discursuri recente ţinute de Ceauşescu în faţa C.P.Ex. au fost publicate sugerează şi că au apărut rupturi în cadrul conducerii. Al doilea dintre acestea, cel de pe 6 februarie 1986, a fost ţinut în timpul evaluării destul de pozitive de către C.P.Ex. a rezultatelor planului pe 1981-1985; Ceauşescu a folosit totuşi un limbaj neobişnuit de aspru, criticînd partidul şi guvernul pentru eşecul în realizarea sarcinilor lor. Aparent, ca răspuns la acuzaţia că şi el trebuie să-şi asume responsabilitatea pentru condiţiile economice sumbre ale ţării, Ceauşescu a încercat să arunce vina şi acuzaţia de iresponsabilitate asupra guvernului, admiţînd că „toţi purtăm răspunderea". Ne amintim că, în 1981, fostul ministru al Minelor, Petrolului şi Geologiei Virgil Trofin a fost admonestat la o plenară a partidului nu doar pentru eşecul sporirii producţiei româneşti de petrol, ci şi pentru refuzul său de a-şi face autocritica şi de a se oferi drept ţap ispăşitor pentru greşelile pe care le făcuse Ceauşescu personal. În 1986 a crescut, se pare, numărul acelora care au refuzat să îşi asume vina pentru măsurile politice iniţiate de altcineva. În acelaşi discurs ţinut în faţa Comitetului Politic Executiv, Ceauşescu a spus că proasta gestionare, atît din industrie, cît şi din agricultură, va fi discutată la următoarea şedinţă a C.C. El a sugerat şi că s-ar putea face unele schimbări suplimentare în aparatul de stat pentru a-i spori performanţa.

Romanian Situation Report/3, *Radio Free Europe Research*, 24 februarie 1986

Cultul personalităţii lui Ceauşescu – o analiză

Cultul personalităţii de care s-a bucurat Nicolae Ceauşescu la cea de-a 69-a aniversare a sa a atins proporţii atît de mari încît un linguşitor experimentat ca Eugen Barbu, scriitor şi fost membru al C.C. al P.C.R., a spus că ar asemăna moralitatea acestui „filozof (şi) om de stat (care fusese de asemenea şi un atlet)" cu aceea a unui sfînt, dacă „nu s-ar teme de (violarea) canoanele marxiste"[181]. Şi totuşi, la numai cîţiva ani după ce a ajuns la conducerea P.C.R., Ceauşescu însuşi a declarat: „Noi nu avem nevoie de idoli. Marxism-leninismul respinge şi a respins astfel de concepţii ca străine ideologiei clasei muncitoare"[182]. El a luat în 1968 această poziţie decisivă împotriva cultului personalităţii pentru a-şi consolida statutul în P.C.R. Aceasta, precum şi denunţarea invadării Cehoslovaciei de către sovietici au făcut ca popularitatea lui Ceauşescu în rîndul poporului român să atingă apogeul.

Luna de miere nu a ţinut mult. Aşa-numita „minirevoluţie culturală" din 1971 a început să ia locul politicii culturale mai liberale a anilor '60, iar industrializarea excesivă, însoţită de neglijarea dezastruoasă a agriculturii au condus la înstrăinarea tot mai pronunţată a lui Ceauşescu de poporul său şi la izolarea sa în interiorul P.C.R. Pentru a compensa pierderea progresivă a susţinerii reale şi a autorităţii sale, Ceauşescu i-a pus pe propagandiştii săi să îl transforme în centrul unui cult al personalităţii. Datorită intensităţii acestuia şi a gradului de adulare personală, cultul a fost adesea comparat cu cele ale lui Stalin, Mao, Tito şi Hodja; singurul său corespondent contemporan este cultul personalităţii lui Kim Ir-Sen din Coreea de Nord.

Modele de elogiu

Ritualul bine pus la punct organizat în fiecare an în cinstea zilei de naştere a lui Ceauşescu a pierdut în prezent orice urmă de spontaneitate. Elogiile adresate lui Ceauşescu urmează aceleaşi linii strict prestabilite. „Marele Conducător" şi „Multiubitul Fiu al Patriei" este, de exemplu, portretizat ca o figură providenţială, parte a „mitologiei româneşti", întruchiparea tuturor virtuţilor naţionale şi culme istorică a aspiraţiilor şi ţelurilor naţionale. Adulatorii săi îl prezintă drept un om cu însuşiri supraumane, dacă nu chiar divine: epitete precum „Geniul", „Titanul" ori chiar „Semizeul" indică aspectul clar hagiografic al cultului lui Ceauşescu. Locul său de naştere, Scorniceşti, a devenit ţinta pelerinajelor naţionale, ceea ce subliniază nota cvasi-religioasă a cultului. Campania

181. *Neuer Weg*, 25 ianuarie 1987.
182. *Scînteia*, 27 aprilie 1968.

direcţionată de partid este, după cum Ceauşescu însuşi i-a mărturisit biografului său francez Michel-Pierre Hamelet, „o chestiune de organizare şi perspicacitate"[183]; este evident că aceasta încearcă să atingă sentimente naţionale adînc înrădăcinate, aliniindu-se la cultura politică a unei societăţi rurale care s-a înscris pe calea modernizării.

Toate elementele clasicei elogieri a eroilor pot fi identificate în cultul ridicat lui Ceauşescu: laude pentru marele om de stat, care e asemănat cu „Iulius Cezar, Alexandru Macedon, Pericle, Cromwell, Napoleon, Petru cel Mare şi Lincoln"[184], alternînd cu clamarea pretins mondială a „eroului păcii" din România. Pentru a accentua „dimensiunea planetară" a personalităţii lui Ceauşescu, maşina de propagandă a P.C.R. caută din ce în ce mai mult elogii externe. Orice referinţă pozitivă la el din partea oricărui politician din Occident sau din Lumea a Treia, chiar dacă acesta are parte de o reputaţie proastă, este reprodusă cu atenţie într-un lung şir de broşuri şi cărţi, alături de elogii din partea unor ziarişti obscuri, a căror unică marcă de „distincţie internaţională" este aceea de a-l fi lăudat şi plăcut pe Ceauşescu.

Ca o reamintire a devotamentului conducătorului P.C.R. faţă de ideologia comunistă, propagandiştii lui Ceauşescu i-au exagerat rolul de revoluţionar (a trebuit să fie revizuită pe larg istoria mişcării muncitoreşti şi comuniste din România) şi au accentuat statutul său de ideolog major în cadrul mişcării comuniste internaţionale.

Un posibil protest ?

Încercările de a exagera rolul istoric al lui Ceauşescu, corelate cu diminuarea rolului altor personalităţi din istoria P.C.R., precum şi folosirea cultului personalităţii pentru a împiedica orice posibil competitor, au condus în mod evident la o distanţare din ce în ce mai mare a lui Ceauşescu faţă de aparatul de partid. El i-a înlocuit pe cei mai mulţi dintre acei activişti care i-au sprijinit ascensiunea la putere cu mai bine de 20 de ani în urmă; iar nou-veniţii, prinşi într-un proces de rotaţie frecventă a cadrelor, depind în întregime de Ceauşescu în privinţa poziţiilor şi a privilegiilor. Excesiva promovare a soţiei sale, Elena, şi a unei serii întregi de rude constituie deopotrivă o cauză şi un efect al izolării şi distanţării lui Ceauşescu. Semnificativ este faptul că, într-un discurs ţinut celor mai apropiaţi colaboratori de partid şi de stat la recenta sa aniversare[185], Ceauşescu şi-a ameninţat subalternii că plănuieşte să-i trateze cu „o mai mare exigenţă revoluţionară" şi cu „fermitate".

E clar că există o teamă generală nu numai în rîndul publicului, dar şi al membrilor de partid cu privire la cultul personalităţii lui Ceauşescu, asociat în special cu (şi deseori blamat pentru) situaţia economică sumbră a României. Mai mult, noua conducere sovietică, decisă să elimine vestigiile cultului Brejnev în U.R.S.S., a dat, mai mult sau mai puţin discret, semne de dezaprobare a cultului lui Ceauşescu şi a problemelor pe care acesta le-a provocat. Între timp, Ceauşescu elaborează culturi ale personalităţii pentru Elena şi Nicu, poate în speranţa că, prin rămînerea lor la putere, propriul cult va supravieţui dezavuării crescînde din interiorul şi exteriorul ţării.

Romanian Situation Report/1, *Radio Free Europe Research*, 6 februarie 1987

183. *Le Figaro*, 24 august 1976.
184. *Scînteia*, 29 noiembrie 1974.
185. Radio Bucureşti, 26 ianuarie 1987.

CULTUL PERSONALITĂŢII LUI CEAUŞESCU PESTE HOTARE

Cultul lui Ceauşescu peste hotare

Fostul preşedinte al Greciei, Konstantinos Tsatsos, avea dreptate: „Personalitatea preşedintelui Ceauşescu, care se identifică cu România, a depăşit graniţele ţării sale"[1]. În cei 17 ani de exerciţiu al puterii, Ceauşescu a făcut 103 vizite în străinătate; a primit 110 oaspeţi oficiali din ţările pe care le vizitase deja ori urma să le viziteze; a semnat 20 de tratate de prietenie şi cooperare, 43 de declaraţii comune oficiale, precum şi 52 de declaraţii comune[2]. El a depăşit într-adevăr frontierele înguste ale politicii interne pentru a deveni o figură publică de dimensiuni cu adevărat planetare. După cum afirmă Pietro Longo, secretar general al Partidului Socialist Democrat Italian, „prestigiul preşedintelui Nicolae Ceauşescu a depăşit de mult graniţele României şi ale Europei"[3]: nu doar personalitatea lui Ceauşescu, ci şi cultul personalităţii sale a trecut graniţele vechii Dacii şi ale statului modern ulterior. Cultul personalităţii lui Ceauşescu în străinătate este promovat în special de două tipuri de figuri publice: politicieni şi ziarişti.

Politicienii: înşelaţi sau doar politicoşi?

În cursul celor 103 vizite în străinătate şi în perioada în care i-a primit pe cei 110 oaspeţi oficiali, Ceauşescu a adunat o mulţime de fraze politicoase de la gazdele ori vizitatorii săi, care şi-au găsit în cele din urmă locul în literatura cultului personalităţii lui Ceauşescu. Cetăţeanul român de rînd, de un scepticism moderat, a fost evident impresionat la auzul afirmaţiei prim-ministrului britanic Margaret Thatcher: „M-a impresionat personalitatea preşedintelui Ceauşescu şi rămîn cu impresii deosebite despre cel ce se află la conducerea României"[4].

Cetăţeanul de rînd ar putea fi şi mai surprins la vederea declaraţiei fostului preşedinte al S.U.A. Richard Nixon, menţionată în memoriile sale, cu ocazia vizitei în România în 1969:

> În momentul în care am început, în anul 1969, turneul în jurul lumii, am spus dr. Kissinger şi celorlalţi care se ocupau de pregătirea vizitei că o etapă a acestuia trebuie să fie România. Kissinger m-a întrebat: de ce România? Am spus: pentru că acolo este preşedintele Ceauşescu şi noi acolo am putea învăţa ceva. Consider că nu este doar un simplu compliment afirmînd că

1. *România liberă*, 30 decembrie 1982.
2. *Ibid.*
3. *Cronica*, nr. 50, 10 decembrie 1982.
4. *România liberă*, 30 decembrie 1982.

preşedintele Ceauşescu, prin înţelegerea atît de profundă a marilor probleme ale lumii, poate contribui şi contribuie la soluţionarea problemelor globale celor mai arzătoare ale omenirii[5].

În cei 17 ani cît a stat la putere, Ceauşescu a primit un număr considerabil de ordine, medalii, premii, titluri academice onorifice, listă care umple aproape trei pagini din *Magazinul istoric*[6]. Ele variază de la Legiunea de Onoare Franceză la Ordinul Cavalerilor Trandafirului Alb finlandez, de la Ordinul Naţional al Leopardului din Zair la Ordinul Leului de Aur al Nassau-lui din Luxemburg şi Ordinul Elefantului Danez, de la Ordinul Bath britanic la o grămadă de ordine Lenin, Karl Marx şi Steagul Roşu din ţările comuniste. Există diferenţe semnificative în privinţa numărului de grade onorifice şi medalii adunate în fiecare an, cotele maxime fiind atinse în anii în care a călătorit cel mai mult. I s-au acordat două premii în 1965, unul în 1966, nici unul în 1967, trei în 1968, două în 1969, patru în 1970, două în 1971, şase în 1972, cincisprezece în 1973, treisprezece în 1974, şaisprezece în 1975, patru în 1976, trei în 1977, şase în 1978, şapte în 1979, nouă în 1980, trei în 1981 şi trei în 1982. Se pare că numărul călătoriilor făcute şi al oaspeţilor lui Ceauşescu a scăzut direct proporţional cu prestigiul său de la mijlocul anilor '70.

Lumea – o scenă pentru Ceauşescu

Reputaţia internaţională pe care şi-a construit-o în străinătate conducătorul român de partid şi de stat se bazează nu doar pe „renumele" său de mare, inspirat şi curajos om de stat; el se pretinde a fi, totodată, „un umanist şi un filozof"[7], precum şi un gînditor comunist exemplar. Potrivit personalităţilor indiene de marcă, în rîndul cărora Ceauşescu pare a se bucura de o mare popularitate, „România sub conducerea preşedintelui Nicolae Ceauşescu reprezintă un model de dezvoltare socialistă", pentru că „România a atins într-o perioadă scurtă de timp culmi înalte ale dezvoltării economice; şi a demonstrat întregii lumi ce poate face un partid comunist pentru om şi progres"[8]. De aceea, dacă este să dăm crezare altui panegirist indian, M.N. Seth (secretarul asociaţiei de prietenie româno-indiene), „Ceauşescu a devenit o legendă chiar în timpul vieţii, fiindcă epoca pe care a creat-o va fi înscrisă cu litere de aur în istoria omenirii".

Din 1970, 125 de cărţi referitoare la Ceauşescu şi opera sa au fost publicate în 34 de ţări şi 21 de limbi[9]. Numărul lor a crescut de la o carte în 1970 la 18 volume publicate în 10 ţări în 1981. Potrivit aceleiaşi surse, aproximativ 20 de volume referitoare la Ceauşescu vor fi publicate în viitorul apropiat. De-a lungul anilor, expoziţiile de carte românească din străinătate au devenit, treptat, în special sau chiar exclusiv etalări de cărţi despre sau de Ceauşescu, cărora li se alătură în cel mai bun caz scrieri ştiinţifice

5. După cum se citează în *Cronica*, nr. 50, 10 decembrie 1982. Textul nu apare totuşi nici în memoriile lui Nixon şi nici în cele ale lui Kissinger.
6. Nr. 1, ianuarie 1983.
7. *Neuer Weg*, 22 ianuarie 1983, citîndu-l pe profesorul indian dr. Lokesh Chandra într-un raport referitor la lansarea la New Dehli a ultimei cărţi indiene despre Ceauşescu, în onoarea celei de-a şaizeci şi cincea aniversări a acestuia.
8. *Ibid.*, potrivit lui E. Balodan, un membru al Parlamentului şi al Biroului Politic al Partidului Marxist Indian.
9. *Magazin istoric*, nr. 1, ianuarie 1983.

publicate sub numele Elenei Ceaușescu, de asemenea traduse în multe limbi străine. Faptul că acest cult propagandistic al lui Ceaușescu în străinătate ia asemenea proporții, în ciuda creșterii datoriei românești în valută, nu a fost trecut cu vederea de scriitorii români, pentru care dreptul sau chiar posibilitatea de a-și publica și traduce operele a fost drastic redusă, din pricina așa-zisei lipse de hîrtie și valută.

Există un model mai mult sau mai puțin standard pe care îl urmează operele lui Ceaușescu sau biografiile sale megalomane. De obicei, publiciști și jurnaliști inițial necunoscuți sînt cîștigați pentru această întreprindere. Figuri politice de seamă (ale prezentului sau ale trecutului), precum cele care urmează, și-au pus semnătura pe astfel de proiecte în țările respective: Președintele Senatului Francez Alain Poher; politicienii greci Konstantinos Tsatsos, Evanghelos Averoff-Tossizza și Andreas Papandreou; Luigi Longo și Giulio Andreotti din Italia; vice-președintele Consiliului de Miniștri al Belgiei, Willy de Clercq, care a fost recent ridiculizat pentru participarea sa[10]; și fostul președinte argentinian Arturo Frondizi.

Este interesant să grupăm cărțile publicate de și despre Ceaușescu după regiune și țară. În primul rînd, nu există nici o țară în Europa Occidentală, în afară de Spania, Norvegia și Luxemburg, unde „marele fiu al poporului român" să fi fost ignorat. Recordul în această zonă este în mod clar deținut de Italia, cu 15 volume, urmată de Marea Britanie cu 5, apoi Belgia și Franța cu cîte 2 volume fiecare. În Balcani, Grecia a scos 9 volume, în vreme ce Turcia rămîne în urmă cu numai 5. În Orientul Mijlociu, Egiptul și Israelul au fiecare cîte 2 volume și a existat cîte unul în Kuweit și în Liban. În fruntea cultului lui Ceaușescu pe continentul asiatic se află India, cu 13 volume, publicate începînd din 1978, urmată de Pakistan cu 8 și de Japonia cu 3. Interesul pe care politicianul român îl trezește în Africa pare a fi destul de slab (doar în Maroc a văzut lumina tiparului un singur volum referitor la personalitatea lui Ceaușescu); însă emisfera vestică a publicat ceva mai mult, și anume un volum scos de emigrantul român Nicolae Bucur în 1981 în S.U.A., *Romania's Ceaușescu, a Champion of Peace*; cîte trei volume în Argentina, Brazilia și Mexic; și un volum în Peru. Destul de interesant, *Magazinul istoric* nu enumeră nici o carte de sau despre Ceaușescu tipărită în U.R.S.S., amintind doar cîte una în Ungaria, Polonia și R.D.G. Cîte două cărți au fost publicate în China și Iugoslavia.

Ziariștii: lingușitorii lingușiți

Dacă politicienii, în calitatea lor de autori de introduceri sau de vorbitori la prezentările de cărți, joacă un rol important în acest proiect de relații publice menite a promova faima lui Ceaușescu peste hotare, munca de bază e realizată de către ziariști. Oricît de nesemnificative ar fi rolurile lor în țările de unde provin, ei sînt ridicați în România la rangul de personalități de marcă. Recent, doi dintre biografii occidentali ai lui Ceaușescu, supusul britanic Robert Govender și francezul Michel Pierre Hamelet, au acordat interviuri săptămînalului cultural *Contemporanul*.

Govender, care a scris de curînd o carte intitulată *Nicolae Ceaușescu și calea românească spre socialism*, a fost prezentat cititorilor români drept un prestigios ziarist britanic de origine indiană, născut în Africa de Sud și emigrat mai tîrziu în Marea Britanie[11]. Pentru

10. *La Libre Belgique*, 13 ianuarie 1983.
11. *Contemporanul*, nr. 39, 24 septembrie 1982.

Govender, Ceauşescu este „un conducător cu o gîndire foarte originală... unul din cei mai mari lideri ai epocii noastre... un foarte mare om de stat". Jurnalistul britanic crede cu fermitate în „originalitatea căii româneşti de dezvoltare şi în valoarea ei". El admiră în România lipsa şomajului, „un sistem foarte bine pus la punct de educaţie şi asistenţă medicală", instituţiile aşa-zis democratice ale ţării, politica de pace a lui Ceauşescu şi aşa mai departe.

Michel-Pierre Hamelet s-a întîlnit cu Ceauşescu în 1967, cînd, în calitate de şef de departament la ziarul *Le Figaro*, a luat parte la primul schimb jurnalistic est-vest, iniţiat între ziarul său şi *România liberă* în 1965. El a scris o carte şi pregăteşte o alta despre conducătorul român. Hamelet[12] este chiar mai subtil decît Govender şi atacă în mod agresiv presa occidentală care se arată critică la adresa lui Ceauşescu şi a realizărilor sale. După ce aparent ia distanţă faţă de regim – „nu sînt comunist, deci nu trebuie să judec personal nici ideologia preşedintelui, nici regimul din România" –, Hamelet a revărsat cea mai bogată laudă asupra lui Ceauşescu: conducătorul român este „un filozof", „părinte al virtuţii", care „nu admite să se comită greşeli grave pe plan moral"; este un patriot fervent şi un internaţionalist ferm:

> Acest patriot înflăcărat este deci şi un om politic de mare fineţe. Curajos, el este în acelaşi timp de o rară supleţe realistă, marcată de profunzimea trăsăturilor sale de patriot revoluţionar. Este un conducător din marea tradiţie a voievozilor şi domnitorilor români care au strălucit în istoria luptei pentru fiinţa naţională, pentru existenţa independentă a acestui popor. Am explicat adeseori în Franţa că este firesc ca o naţiune ca a dumneavoastră să transfere asupra unei asemenea personalităţi idealul ei de libertate, de suveranitate naţională, de progres revoluţionar, făcînd din ea întruchiparea năzuinţelor ei istorice legitime.

Hamelet, a cărui a doua carte despre Ceauşescu va purta titlul *România de la independenţă la suveranitate*, atacă

> propaganda răuvoitoare din Occident [care] încearcă să acrediteze ideea că dificultăţile de care astăzi nu e nimeni scutit ar avea aici un efect de tensionare. [...] Or, deşi am venit de două ori în România în decursul ultimelor două luni, nu mi s-a părut că oamenii ar fi tensionaţi, abătuţi. Aş spune chiar că, dimpotrivă, constat o participare mai activă la abordarea problemelor economice şi sociale interne [...].

După ce citeşti aceste declaraţii, nu te surprinde faptul că interlocutorii români ai lui Hamelet aşteaptă cu „mîndrie patriotică" publicarea cărţii sale în 1983.

Cultul personalităţii lui Ceauşescu îşi are dublul său istoric şi, în ambele cazuri, se pune problema cine anume e de vină: Ceauşescu, pentru că stoarce laude de la oficiali şi intelectuali occidentali, ori aceşti occidentali, pentru că îl aclamă? Caligula, fiindcă încearcă să-şi facă adorat calul pe care l-a numit consul, sau romanii, deoarece aduc omagii unui patruped? În orice caz, nu trebuie să uităm că împăratul Caligula şi-a găsit în cele din urmă sfîrşitul, cînd a încercat să-şi ridice statuia în Marele Templu din Ierusalim.

Romanian Situation Report/2, *Radio Free Europe Research*, 29 ianuarie 1983

12. *Ibid.*, nr. 43, 22 octombrie 1982.

Vizita lui Ceauşescu în Coreea de Nord – o vizită a superlativelor

După ce şi-a încheiat vizita în China, Nicolae Ceauşescu şi delegaţia sa au făcut o vizită în Coreea de Nord (între 17 şi 21 aprilie). Aceasta a marcat sfîrşitul celui de-al treilea turneu al lui Ceauşescu în Asia (primul a avut loc în 1971, iar al doilea în 1978).

În primii ani de după înfiinţarea Republicii Populare Democrate Coreene, relaţiile dintre cele două ţări au fost de solidaritate militantă, România oferind bani Coreei de Nord[13], contribuind astfel la reconstrucţia economiei naţionale a acestei ţări asiatice. De atunci s-a dezvoltat o legătură *sui generis* între cele două ţări, graţie afinităţii politice şi personale existente între cei doi lideri, Kim Ir-Sen şi Ceauşescu. Se pare că accentul pus de Ceauşescu pe dreptul fiecărei naţiuni de a-şi stabili în mod independent politica, pe nevoia României de a realiza o autarhie economică şi pe susţinerea (în special în timpul întrunirii de la Moscova din noiembrie 1978 a Pactului de la Varşovia) dreptului exclusiv de decizie al conducerii militare naţionale în privinţa armatei române nu este departe de conceptul de *chuch'e* al lui Kim Ir-Sen, stipulînd independenţa politică a Coreei, autodeterminarea sa economică şi puterea militară independentă. Atît România, cît şi Coreea sînt ţări mici şi se consideră afine mişcării de nealiniere. (Diferenţa dintre cele două concepte se bazează doar pe faptul că România este membră a Pactului de la Varşovia, pe cînd Coreea de Nord deţine o poziţie neutră între U.R.S.S. şi China.)

Kim Ir-Sen a vizitat România în 1956 şi 1975. Relaţiile politice dintre cele două ţări au atins o nouă etapă o dată cu încheierea Tratatului de Prietenie şi Cooperare[14]. S-au dezvoltat şi relaţiile economice dintre cele două state[15].

„Relaţia specială"[16] dintre România şi Coreea de Nord este întărită de perspectiva comună a celor doi conducători privind rolul personalităţii în istorie şi, de asemenea, gradul de afecţiune care trebuie să guverneze relaţiile între membrii familiilor (comuniste conducătoare). Atît Kim (care deţine întîietatea în această privinţă), cît şi Ceauşescu

13. *România liberă*, 25 octombrie 1953.
14. Vezi secţiunea românească, „Kim Il-Song in Romania", RAD Background Report/96 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 6 iunie 1975.
15. Volumul total al schimburilor bilaterale (în lei româneşti) s-a ridicat de la 127 000 000 în 1977, la 216 000 000 în schimb bilateral, totalizând 343 500 000 lei (a se vedea Anualul Statistic al R.S.R., 1981, p. 531). Cifrele pentru 1981 nu au fost încă stabilite de Phenian (a se vedea *Scînteia*, 19 octombrie 1980).
16. Kenneth Jowitt, „Political Innovation Romania", în *Survey*, toamna 1974.

şi-au stabilit un cult al personalităţii din ce în ce mai exagerat în ţările lor, vizitele reciproce fiind, astfel, foarte profitabile. Pe lîngă aceasta, ambii au fost extrem de atenţi să găsească posturi potrivite în partid şi guvern pentru cît mai mulţi membri ai familiei şi ambii au manifestat recent aspiraţii dinastice pronunţate pentru primul născut. În cazul lui Ceauşescu, grija dinastică a devenit evidentă o dată cu rapida şi constanta ascensiune în funcţiile de partid şi de stat a soţiei Elena, în vreme ce Kim a avut grijă mai întîi să creeze un cult revoluţionar de adoraţie post-mortem pentru prima sa soţie decedată, mama lui Kim Jong-Il, înainte de a face paşii decisivi pentru a stabili ceea ce pare să devină prima succesiune comunistă din lume. Recent, Eugen Florescu, adjunct de şef de secţie la Secţia de Propagandă a C.C.[17], scriind despre cea de-a 60-a aniversare a întemeierii U.T.C., l-a elogiat pe Nicu Ceauşescu pentru continuarea „valoricei linii a dăruirii şi succeselor obţinute în acţiunea revoluţionară, la nivel naţional", care a fost atît de strălucit ilustrată de părinţii săi, în tinereţe. Nicu întruchipează pentru acesta (Florescu) „linia marii continuităţi, în timp, a spiritului revoluţionar, patriotic" al lui Nicolae şi al Elenei Ceauşescu.

Din motive necunoscute, agenda turneului asiatic al lui Ceauşescu a făcut imposibilă prezenţa la festivităţile aniversare în onoarea lui Kim Ir-Sen de pe 15 aprilie. Liderul român a trimis totuşi o telegramă din China, iar la Bucureşti au avut loc mai multe şedinţe festive pentru omagierea lui Kim. Cu toate acestea, Ceauşescu a reuşit să se întîlnească în ziua sosirii sale cu doi dintre oaspeţii internaţionali care participaseră la sărbătorirea zilei lui Kim: şeful statului Mauritania, Mohamed Khouna Ould Haidalla, şi un consilier al preşedintelui egiptean, Mamdouh Salem.

După cum era de aşteptat, vizita lui Ceauşescu a fost una a superlativelor. Ceremonia de primire de pe aeroportul din Phenian a fost descrisă drept „deosebit de caldă"[18], s-au tras 21 de salve de artilerie, iar miile de coreeni adunaţi i-au întîmpinat pe cei doi lideri cu ovaţii, în timp ce Kim Ir-Sen l-a primit cordial pe „iubitul conducător al poporului român... dragul său prieten". În drum spre Capitală, cei doi lideri s-au oprit nu doar la diferite intersecţii, unde au fost puse în scenă spectacole muzicale şi sportive, ci şi la diverse statui dedicate cultului personalităţii lui Kim, inclusiv recent inauguratul Arc de Triumf. Întîlnirile oficiale dintre Ceauşescu şi Kim au fost aproape umbrite de festivităţile şi paradele grandioase organizate în onoarea ambilor lideri, începînd cu dimineaţa zilei de 18 aprilie. Ceauşescu i-a acordat lui Kim cel mai înalt ordin, „Steaua R.S.R., clasa întîi, cu eşarfă" – pentru a se fi dovedit un militant de seamă şi unul dintre marii prieteni ai poporului român. Ceauşescu a lăudat de asemenea relaţiile româno-coreene ca reprezentînd un exemplu al tipului de relaţii stabilite între popoare libere şi independente ce cooperează şi se ajută frăţeşte în construirea noului sistem[19].

În după-amiaza aceleiaşi zile, Ceauşescu şi soţia sa au fost sărbătoriţi pe stadionul din Phenian în cadrul unui festival cultural-sportiv la care au luat parte 50 000 de tineri coreeni, în vreme ce 100 000 de coreeni au umplut tribunele. În ziua următoare li s-a prezentat un alt spectacol, „Cîntec de glorie", elogiind realizările construcţiei socialiste coreene sub Kim Ir-Sen. Elena a fost plimbată prin Phenian şi a vizitat alte monumente ale lui Kim (printre care şi vestitul *Chuch'e*), precum şi Palatul Educaţiei Poporului. Aşa

17. *România liberă*, 29 martie 1982.
18. Radio Bucureşti, 17 aprilie 1982.
19. Agerpres (în engleză), 18 aprilie 1982.

cum s-a întîmplat şi în China, ea a primit o delegaţie de oameni de ştiinţă şi de cultură coreeni care i-au lăudat realizările din domeniul chimiei macromoleculare şi grija sa pentru întreaga viaţă culturală şi ştiinţifică din România. Ceauşescu a vizitat uzina de maşini grele Dean din portul Nampo şi metroul din Phenian.

În ciuda importanţei acordate în presa românească şi coreeană etalării acestor două culturi paralele ale personalităţii, consideraţiile economice – adică „nevoia de a ridica relaţiile economice bilaterale la acelaşi înalt nivel atins în relaţiile politice"[20] dintre cele două partide – par totuşi să fi fost obiectivul principal al acestei vizite. Pe 20 aprilie, Ceauşescu şi Kim au semnat Declaraţia comună a R.S.R. şi R.P.D. Coreene, precum şi un acord referitor la directivele principale pentru dezvoltarea cooperării economice şi tehnico-ştiinţifice dintre cele două ţări. La nivel guvernamental, s-au mai semnat şi alte acorduri: cel referitor la cooperare în domeniul extragerii de minereuri neferoase, cel care privea cooperarea în folosirea energiei nucleare în scopuri paşnice (la fel în cazul Chinei), precum şi programe de aplicare a acordurilor privind chestiuni culturale, de securitate socială şi de sănătate.

Declaraţia comună publicată după întoarcerea lui Ceauşescu la Bucureşti[21] ridică încă o dată în slăvi „relaţiile minunate" dintre cele două ţări şi susţine că în timpul întîlnirilor oficiale a fost atinsă o „identitate de opinii". Ea vorbeşte despre nevoia unei cooperări economice mai strînse în ceea ce priveşte materia primă, energia, tehnologia şi echipamentele moderne, precum şi bunurile de consum. Declaraţia reiterează binecunoscutele poziţii ale ambelor partide în privinţa independenţei de stat şi de partid, nevoia abolirii blocurilor militare şi susţinerea reciprocă a politicilor adoptate. Declaraţia face apel la întărirea unităţii internaţionale şi solidarităţii partidelor comuniste, socialiste şi social-democrate, a mişcărilor de eliberare naţională şi a tuturor forţelor progresiste şi democrate cu condiţia respectării independenţei fiecărui partid[22].

Liderul coreean Kim Ir-Sen, precum şi conducătorul de partid chinez Hu Yaobang au răspuns favorabil invitaţiei lui Ceauşescu de a vizita România.

Este greu – mai greu chiar decît în cazul Chinei – să ne dăm seama care ar fi beneficiile economice pe care România le-ar putea obţine de fapt din cooperarea cu Coreea de Nord, o ţară ce se luptă cu aceleaşi probleme. Impactul diverselor declaraţii privind dreptul fiecărei ţări şi fiecărui partid la „independenţă şi autonomie" şi-a pierdut mult din atractivitate datorită poziţiei mai puţin ambigue şi mai legate de clasă pe care o are regimul Ceauşescu cu privire la Polonia „Solidarităţii".

Romanian Situation Report/8, *Radio Free Europe Research*, 4 mai 1982

20. Radio Bucureşti, 19 aprilie 1982.
21. Agerpres (în engleză), 21 aprilie 1982.
22. Radio Bucureşti, 21 aprilie 1982.

Ceauşescu îşi afirmă sprijinul pentru planurile de succesiune ale lui Kim Ir-Sen

Nicolae Ceauşescu, conducătorul statului şi partidului român, a susţinut fără echivoc planurile de succesiune ale liderului nord-coreean Kim Ir-Sen, atitudine care s-ar putea reflecta foarte bine în planurile lui Ceauşescu pentru propriul său succesor. După ce a primit o delegaţie de tineri nord-coreeni care i-au adus „un cald şi prietenesc salut" de la Kim Ir-Sen şi „de la tovarăşul Kim Jong-Il, membru al Prezidiului Biroului Politic şi Secretar al C.C. al Partidului Muncitoresc Coreean", Ceauşescu a transmis la rîndu-i felicitări ambilor Kim. De ce anume l-a recunoscut efectiv Ceauşescu pe Kim Jong-Il ca al doilea om în stat şi posibil viitor conducător al Coreei de Nord vedem din modul în care presa a reflectat evenimentul: imaginile îl arătau pe Nicolae flancat de oaspetele său coreean şi de fiul său Nicu, evident doritor ca aceleaşi onoruri îngrămădite asupra lui Kim junior să se reverse şi asupra sa[23].

În timpul unei întîlniri de prietenie româno-coreene la Muzeul R.S.R. (unde este etalat un adevărat regal al cultului personalităţii de care se bucură familia Ceauşescu), tînărul conducător coreean s-a străduit să accentueze rolul pe care-l joacă tinerii atît în România, cît şi în Coreea de Nord în construirea socialismului. Într-un discurs ţinut la un miting din timpul vizitei şi publicat doar de ziarul U.T.C., *Scînteia tineretului*[24], Nicu Ceauşescu a încercat să proiecteze imaginea de potenţial conducător a cărui politică de dezarmare, de exemplu, să fie chiar mai intransigentă decît cea propusă de către tatăl său, solicitînd „încetarea producerii şi amplasării de noi arme nucleare pe continent [cel european], retragerea şi distrugerea celor existente".

Recunoaşterea de către partea română a succesiunii coreene oferă o posibilă explicaţie pentru hotărîrea subită a lui Kim Ir-Sen, în timpul unui turneu întreprins în U.R.S.S. şi în ţări din Europa de Est, de a face o vizită neanunţată în România. România nu a fost inclusă iniţial în itinerariul lui Kim, deşi ea este ţara cu care Coreea de Nord are cele mai strînse relaţii, precum şi cele mai frecvente summit-uri în estul Europei. Anunţul privind iminenta sa „vizită oficială de prietenie" în România, între 18 şi 21 iunie, a fost făcut pe 13 iunie 1984, în momentul încheierii vizitei în Iugoslavia şi înaintea vizitei în Bulgaria.

23. *Scînteia*, 17 iulie 1984.
24. 18 iulie 1984.

Numărul din *Scînteia*[25] în care a fost comunicată vizita lui Kim a publicat și o relatare de călătorie în Coreea de Nord, în care Kim Jong-Il era amintit ca un conducător de partid ale cărui „activitate dinamică, îndrumare permanentă" configuraseră chipul prezent și viitor al orașului istoric Kesong, reconstruit de către tatăl său după războiul coreean.

În Coreea de Nord, Kim Jong-Il a fost de atunci declarat în mod oficial „unicul succesor al marelui nostru lider Kim Ir-Sen"[26], lucru la care Ceaușescu încă mai tînjește.

Romanian Situation Report/13, *Radio Free Europe Research*, 20 septembrie 1984

25. 14 iulie 1984.
26. AFP, citînd *Radio Coreea de Nord*, 6 august 1984.

Ministrul de Externe chinez vizitează România

Între 31 martie şi 2 aprilie 1984, Wu Xueqian, consilier de stat la Consiliul de Stat şi ministru de Externe, a făcut o „vizită oficială de prietenie" în România, ca răspuns la invitaţia făcută de ministrul de Externe român Ştefan Andrei predecesorului lui Wu, Huang Hua[27], în iunie 1981 (Ceauşescu s-a întîlnit cu Hua la Moscova în noiembrie 1982, în timpul funeraliilor lui Brejnev). Vizita lui Wu în România face parte dintr-un turneu pe care acesta îl întreprinde în Iugoslavia, Austria, Franţa, Tunisia şi Kuweit. Aceasta este a doua vizită a unui ministru de Externe chinez de la venirea lui Zhou Enlai în iunie 1966; predecesorul lui Andrei, George Macovescu, fusese la Beijing în august 1974.

Articolele din presa românească consacrate discuţiilor lui Wu cu Ştefan Andrei, Nicolae Ceauşescu şi cu prim-ministrul Constantin Dăscălescu nu au prea amănunţite. *Scînteia* a menţionat doar faptul că Wu şi Andrei au discutat despre „construirea socialismului" în ţările lor şi despre relaţiile bilaterale şi extinderea lor şi că au avut un schimb de păreri asupra „unui cerc larg de probleme ale actualităţii politice internaţionale", fără să aprofundeze aceste aspecte. Nici numele oficialilor români şi chinezi care au asistat la convorbire (desfăşurată, aşa cum se menţionează, „într-o atmosferă caldă, tovărăşească, de stimă şi înţelegere reciprocă"), şi nici toasturile ţinute de Andrei şi Wu la dineu nu au fost date publicităţii.

Cu Dăscălescu, Wu pare să fi discutat în special chestiuni legate de cooperarea economică şi de comerţ pe baza acordurilor bilaterale existente. Presa românească a fost mai directă în articolele dedicate întîlnirii dintre ministrul chinez şi Nicolae Ceauşescu[28], deşi tonul a fost mult mai puţin strident decît în ocaziile similare precedente. Atmosfera întîlnirii la care au luat parte şi Ştefan Andrei, şi ambasadorii a fost descrisă ca „tovărăşească, de caldă prietenie", iar imaginile au arătat un Ceauşescu radios şi un Wu zîmbitor. A fost accentuată „dorinţa şi hotărîrea" părţilor română şi chineză de a dezvolta o cooperare prielnică între cele două partide. Pe viitor, a fost reafirmată voinţa celor două ţări de a „întări conlucrarea pe arena internaţională pentru reducerea încordării şi reluarea politicii de destindere, colaborare şi independenţă a tuturor popoarelor". A fost totuşi curioasă absenţa referinţei standard la nevoia de a respecta principiile

27. A se vedea Romanian Situation Report/12, *Radio Free Europe Research*, 29 iunie 1981, Item 1.
28. *Scînteia*, 3 aprilie 1984.

> independenţei şi suveranităţii naţionale, neamestecului în treburile interne, nerecurgerii la folosirea forţei şi ameninţarea cu folosirea forţei, al dreptului sacru al fiecărui popor de a se dezvolta liber, corespunzător propriilor năzuinţe,

aşa cum s-a afirmat în timpul discuţiilor lui Andrei cu omologul chinez Huang Hua şi cu Deng Xiaoping în timpul vizitei sale la Beijing în iunie 1981. Mai mult, nu numai că s-a accentuat nevoia de a „aprofunda şi extinde" cooperarea româno-chineză în „plan politic, economic, tehnico-ştiinţific şi cultural", dar s-a făcut referire şi la posibilitatea de a aduce relaţiile economice la nivelul „relaţiilor politice de stimă, prietenie şi solidaritate" dintre cele două partide şi popoare. Nu este prima dată cînd se face aluzie la dificultăţile dintre cele două ţări, în special în domeniul cooperării şi al schimbului economic.

În timpul convorbirilor lui Wu cu Ceauşescu au fost discutate cîteva chestiuni internaţionale nespecifice (ministrul chinez a discutat cu gazdele iugoslave probleme din Asia de Sud-Est, din Orientul Apropiat şi Îndepărtat, din America Centrală şi din Pacific). E posibil ca referirea la „nevoia de soluţionare a tuturor problemelor litigioase dintre state pe cale paşnică, prin tratative" să fie o aluzie la dezacordul lui Ceauşescu cu privire la disputele de frontieră ale Chinei cu Vietnamul, care au izbucnit chiar în ziua discuţiilor dintre Wu şi Ceauşescu.

Cît despre problema Euromissile, nu a fost relatată în *Scînteia* nici o discuţie despre cauzele care au declanşat cursa înarmărilor (aşa cum s-a întîmplat în discuţiile cu iugoslavii), însă ambele părţi par a se fi pus de acord asupra formulei româneşti de „postdesfăşurare" ce solicită un moratoriu atît asupra desfăşurărilor militare ale S.U.A., cît şi asupra contramăsurilor sovietice, ca o modalitate de a relua negocierile de la Geneva, care, în schimb, trebuie să conducă la eliminarea tuturor focoaselor INF din Europa (inclusiv ale SS-20). Nu există nici o menţiune în *Scînteia* asupra acordului sau dezacordului dintre Ceauşescu şi Wu, ultimul fiind cel care ajunsese la o „similitudine sau identitate de vederi" în discuţiile cu secretarul federal iugoslav pentru Afaceri Externe, Lazar Mojsov[29].

Punctul de vedere chinez

Ca de obicei, declaraţiile chineze şi comentariile presei la întruniri au fost mai informative. Într-un interviu la Radio Bucureşti[30], care nu a fost reprodus în presa cotidiană, Wu Xueqian a vorbit despre „convorbiri îndelungate, deosebit de cordiale" şi despre caracterul deschis al convorbirilor cu Ceauşescu. El a spus că

> poziţiile clarvăzătoare şi strălucite expuse de tovarăşul Nicolae Ceauşescu în problema asigurării stabilităţii, securităţii [...] şi problema amplasării rachetelor cu rază medie de acţiune se bucură de sprijinul ferm al poporului chinez, de admiraţia deosebită a popoarelor lumii întregi.

În ceea ce priveşte relaţiile bilaterale, Wu a spus că „propunerile foarte bune, concrete" făcute de Ceauşescu, pe care l-a descris ca fiind „conducătorul iubit al poporului român", vor fi studiate cu atenţie de către conducerea chineză. Au existat largi posibilităţi de prietenie şi cooperare între cele două ţări, a spus Wu, care a considerat că vizita sa a fost „încununată de succes".

---

29. *Tanjug*, 30 martie 1984.
30. 3 aprilie 1984.

Presa chineză a fost ceva mai explicită în relatarea convorbirilor. Potrivit ziarului *Xinhua*[31], Andrei și Wu „au ajuns la păreri comune" în timpul discuțiilor. Radio Beijing[32] în limba română a spus ascultătorilor săi că, într-o alocuțiune, Andrei a ridicat în slăvi „unitatea româno-chineză", în vreme ce Wu ar fi afirmat că „practica luptelor îndelungate demonstrează că relațiile dintre cele două partide, țări și popoare ale Chinei și României sînt foarte apropiate".

Nicăieri în relatările presei din cele două țări nu a apărut cuvîntul „hegemonie", folosit adesea de chinezi cu referire indirectă la ambițiile U.R.S.S. ; fapt cu atît mai surprinzător cu cît comentatorii politici din România nu s-au sfiit în ultima vreme să facă uz de acest termen cu referire la nenumite „mari puteri"[33].

Presiuni sovietice sau pragmatism chinez ?

Se pune întrebarea ce anume a determinat tratarea oarecum temperată a vizitei ministrului de Externe chinez în România, mai ales dacă ținem cont de faptul că, după vizita de anul trecut din mai[34] în România a secretarului general al C.C. Hu Yaobang, a avut loc un schimb fervent de delegații între cele două țări, multe dintre ele la nivel înalt, în timpul cărora multe lucruri au fost spuse pe șleau, mai ales din partea chineză[35].

O posibilă explicație ar putea fi puternica presiune sovietică asupra României în ajunul summit-ului miniștrilor de Externe ai Pactului de la Varșovia, care se va desfășura la Budapesta la sfîrșitul lunii. Chiar în ziua sosirii lui Wu în România, Ceaușescu a avut o întrevedere cu ambasadorul U.R.S.S. în România „la cererea acestuia din urmă", după cum aflăm din *Scînteia*[36]. În ziua plecării lui Wu din București, și-a început vizita în România o delegație la nivel înalt a Adunării Naționale a Vietnamului, inclusiv președintele corpului legislativ și șeful al Comisiei pentru Afaceri Străine. Ceaușescu a primit delegația la o săptămînă după sosirea acesteia, pe 9 aprilie, vorbindu-le despre „importanța rezolvării tuturor problemelor dintre state doar prin intermediul negocierilor" și despre „dreptul fiecărui popor la o dezvoltare liberă, independentă"[37], o frază standard care ar putea fi foarte bine aplicată totuși și în cazul Cambodgiei. Pînă acum, s-a făcut mult tapaj cu privire la dezaprobarea sovietică și vietnameză a ultimului raid de „acțiuni punitive"[38] împotriva Vietnamului, pe care China l-a întreprins probabil cu scopul de a preveni concentrarea tuturor eforturilor militare vietnameze pe atacuri asupra taberelor khmerilor roșii localizate lîngă frontiera thailandezo-cambodgiană.

Dacă admitem că o anumită valoare simbolică poate fi asociată acestui soi de vizite și apeluri diplomatice, atunci și vizita inițial neanunțată a lui Lawrence Eagleburger, fostul subsecretar de stat al S.U.A. pe probleme politice (care făcuse înainte o vizită de

31. 31 martie 1984.
32. 2 aprilie 1984.
33. Cristian Popișteanu, în *Era Socialistă*, nr. 3, 10 februarie 1984.
34. Vezi George Ciorănescu, „Hu Visits Ceaușescu", RAD Background Report/143 (Eastern Europe), *Radio Free Europe Research*, 23 iunie 1983.
35. Vezi Romanian SR/20, *RFER*, 23 iunie 1983, Item 3.
36. 1 aprilie 1984.
37. Radio București, 9 aprilie 1984.
38. Agerpres, 7 aprilie 1984.

adio în Iugoslavia, unde l-a întîlnit pe Wu Xueqian), pe 3 aprilie, precum și vizita unei delegații a National Defense University a S.U.A pot fi foarte bine interpretate ca un semn al sprijinului american.

O altă posibilă explicație pentru minimalizarea acestei vizite ar putea fi căutată în politica externă mai pragmatică a Chinei, care are ca scop conservarea legăturilor economice profitabile și a condițiilor internaționale favorabile pentru tendința ei spre modernizare. Această situație presupune o îmbunătățire a relațiilor cu țările din Est și din Vest: cu S.U.A. și Japonia, pe de o parte, și cu U.R.S.S. și țările est-europene, pe de alta. Autoritățile române sînt pesemne foarte conștiente de această reorientare a politicii externe chineze. Săptămînalul de politică externă *Lumea*[39], relatînd despre un interviu acordat de prim-ministrul chinez Zhao Ziyang unui grup de ziariști americani și canadieni la începutul acestui an, cita afirmațiile acestuia potrivit cărora principiile fundamentale ale politicii externe chineze au rămas neschimbate, dar poziția Chinei cu privire la probleme specifice se va schimba în funcție de anumite situații concrete. China promovează o politică externă independentă, după cum afirmă același Zhao citat de *Lumea*, și nu ține cu nici una dintre marile puteri, nu practică o politică a echidistanței și nici nu plasează toate țările pe aceeași treaptă. Aceasta ar putea însemna, cu referire la „relația specială" a României cu China, că, în ciuda normalizării legăturilor chino-sovietice și chino-est-europene (în special legături economice și de schimb, așa cum a demonstrat-o vizita recentă a unei delegații chineze în Ungaria, Bulgaria și Cehoslovacia), ea va continua să atribuie o importanță deosebită legăturilor sale cu acele țări „plasate în afara sferei de putere sovietică sau care cel puțin nu sînt aliați loiali ai U.R.S.S."[40].

Filiera „dinastică"

Poate că o influență asupra articolelor de presă care au relatat vizita lui Wu au avut-o și anumite circumstanțe curioase ce au implicat o delegație la nivel înalt de 10 tineri chinezi. Delegația a fost condusă de Wang Zhaoguo, secretar general al C.C. al Uniunii Tineretului Chinez, iar omologului său român, Nicu Ceaușescu, secretarul general al U.T.C., i s-a acordat o atenție deosebită. De exemplu, două din cele trei mari cotidiene românești, *Scînteia* și *România liberă*, care au relatat, pe 28 martie 1984, despre întrunirea lui Nicolae Ceaușescu cu membri ai delegației chineze (întîmplător aceasta a avut loc de ziua aniversării a 66 de ani de la unirea Basarabiei cu România, pe 27 martie 1918), au publicat o fotografie înfățișîndu-i pe Ceaușescu și pe Wang în fața unei mese și pe Nicu stînd singur la altă masă. În fotografie nu apare Vasile Bontaș, secretar al U.T.C., prezent de asemenea la întîlnire. *Scînteia tineretului*, ziarul U.T.C., a publicat o fotografie a lui Ceaușescu cu întreaga delegație chineză, cu Nicu și Bontaș, precum și cu ambasadorul chinez în România.

După întîlnirea cu Ceaușescu, grupul de tineri chinezi a fost însoțit de Nicu pînă la centrul industrial al Transilvaniei, Brașov, unde a fost organizată o adunare la care ambii au ținut cuvîntări. Și aici au existat diferențe considerabile în relatarea evenimentelor între *Scînteia* și *România liberă*, pe de o parte, și *Scînteia tineretului*[41], pe de alta. Doar

39. Nr. 3, 12 ianuarie 1984.
40. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 6 aprilie 1984.
41. 30 martie 1984.

acesta din urmă a publicat o amplă relatare a cuvîntărilor, inclusiv privind condamnarea de către Wang a „politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste, de forţă şi dictat". Nicu Ceauşescu a făcut apel la „oprirea amplasării rachetelor cu rază medie de acţiune în Europa" (referire clară la rachetele americane Pershing II şi cele de croazieră, precum şi la rachetele sovieticele SS-20) şi la „retragerea şi distrugerea celor existente" (iarăşi o referire la rachetele INF ale U.R.S.S. şi ale S.U.A. deja amplasate).

Este prima dată cînd se face uz de formula standard a dezarmării, folosită de Ceauşescu în perioada premergătoare desfăşurării primelor rachete Pershing II şi de croazieră în Europa de Vest. Date fiind noile circumstanţele internaţionale – continua desfăşurare sovietică de rachete SS-20, contradesfăşurarea americană, precum şi contra--contradesfăşurarea sovietică de rachete în Cehoslovacia, R.D.G. şi în alte zone –, sensul formulei lui Nicu apare cumva diferit, dar nu mai puţin disonant în urechile sovieticilor. Se pune desigur întrebarea dacă vizita ambasadorului sovietic Tiajelnikov la Bucureşti a fost legată doar de vizita ulterioară a ministrului de Externe chinez, sau dacă nu cumva oficialul sovietic avea şi el ceva de spus în privinţa întîlnirii româno-chineze de la Braşov care i-a precedat venirea. Reacţia chineză s-a făcut simţită sub forma unei invitaţii de a vizita China adresate lui Nicu, fapt relatat de Radio Beijing în limba română pe 6 aprilie. Nu a fost fixată nici o dată a călătoriei, deşi, după cum afirmă Radio Beijing, ea a fost acceptată „cu plăcere". Cu toate acestea, nu a existat nici o menţiune a sa în presa românească.

Un recent compromis între China şi Coreea de Nord i-a făcut pe diplomaţii occidentali să se întrebe[42] dacă nu cumva conducătorii chinezi se îndreaptă către recunoaşterea succesiunii la conducerea Coreei de Nord a fiului lui Kim Ir-Sen, Kim Jong-Il, potrivit unui anunţ oficial chinez care afirmă că liderii de partid au acceptat o invitaţie de-a vizita Coreea de Nord, venită din partea „preşedintelui Kim Ir-Sen şi a tovarăşului Kim Jong-Il". (Presa românească, în special organul teoretic de partid *Era Socialistă*, a acordat o atenţie sporită cuvîntărilor şi scrierilor tînărului Kim, republicîndu-le pe larg[43]). Se aşteaptă oare Nicolae Ceauşescu ca partea chineză să reverse asupra lui Nicu aceleaşi onoruri simbolice? A avut oare întîlnirea ce a precedat întrunirea lui Wu cu Ceauşescu, Andrei şi Dăscălescu scopul de a spori în ochii asiaticilor imaginea tînărului Nicu, sau a fost o piatră de încercare în ajunul mult mai importantei întîlniri româno-chineze?

Cel mai probabil, întregul „joc dinastic" e pur şi simplu întîmplător, misterios rămînînd motivul tonului moderat în care a fost prezentată vizita ministrului de Externe chinez în România.

Romanian Situation Report/7, *Radio Free Europe Research*, 19 aprilie 1984

42. *Reuters*, 15 februarie 1984.
43. Nr. 24, 25 noiembrie 1982.

SUCCESIUNEA COMUNISTĂ DINASTICĂ: CULTUL ELENEI ŞI AL LUI NICU CEAUŞESCU

Elena Ceauşescu: balansul între ştiinţă şi politică

La începutul lui ianuarie, Elena Ceauşescu, soţia secretarului general al P.C.R. şi preşedintelui republicii Nicolae Ceauşescu, a fost sărbătorită cu ocazia celor 60 de ani de viaţă şi 40 de ani de activitate revoluţionară. Omagiul a fost adus Elenei totuşi nu neapărat pentru poziţia sa ca Primă Doamnă, ci mai degrabă pentru propriile sale capacităţi de om de stat, de cercetător şi organizator ştiinţific.

Pînă de curînd s-au ştiut destul de puţine despre viaţa Elenei Ceauşescu şi despre activităţile ei înainte de perioada ascensiunii politice. *Micul dicţionar enciclopedic* din 1972 nu menţionează nici măcar anul naşterii sale şi enumeră doar cîteva titluri şi funcţii. Deşi Nicolae Ceauşescu a fost sărbătorit cu ocazia celei de-a 50-a, 55-a şi 60-a aniversări, ziua Elenei a fost pînă de curînd ignorată. A doua ediţie a *Micului dicţionar enciclopedic* anunţă pentru prima dată anul naşterii Elenei Ceauşescu, 1919. Şi adaugă faptul că ea s-a născut în satul Petreşti din judeţul Dîmboviţa. În orice caz, festivitatea organizată la sediul C.C. de către conducerea P.C.R. în onoarea Elenei Ceauşescu a atins un fast rezervat pînă atunci doar aniversărilor soţului ei. Cu această ocazie, Manea Mănescu, preşedintele Consiliului de Miniştri a citit o scrisoare a Consiliului Politic Executiv, în care Elena era caracterizată ca „un remarcabil exemplu de militant comunist activ pentru libertatea şi independenţa patriei" şi „un strălucit om de ştiinţă"[1].

În calitatea sa de preşedinte al republicii, Nicolae Ceauşescu a răsplătit-o pe soţia sa cu ordinul „Steaua Republicii, clasa întîi" şi a felicitat-o „cu deosebită căldură". În acelaşi timp, presa românească a fost mobilizată şi i s-au dedicat editoriale şi poeme elogioase – chiar ditirambice – în toate ziarele şi revistele. Au fost folosite epitete hiperbolizante precum „prima femeie a ţării", „modelul demn de urmat de toate femeile din ţară", „mama legendară din poveştile copilăriei", „cea mai dreaptă femeie de pe pămînt", care este, pe deasupra, „mereu activă şi în concordanţă cu geniul politic al lui Ceauşescu"[2]. Adrian Păunescu, „poetul de curte" şi mandarin literar, consideră că îndatoririle cele mai nobile ale Elenei şi ale noastre sînt:

Să dăm, noi toţi, puterea sfîntă
Contemporanului Viteaz,
Să-nfrunte drama şi dictatul,
Să fie mîine, ca şi azi[3].

1. *Scînteia*, 7 ianuarie, 1979
2. *Luceafărul*, *Tribuna* şi *Contemporanul*, numerele 1 din 6, 4 şi respectiv 5 ianuarie 1979.
3. *Flacăra*, nr. 1, ianuarie 1979.

(Păunescu face două aluzii: mai întîi, Viteazul contemporan se referă la Ceauşescu, comparat cu voievodul Mihai Viteazul; a doua, care priveşte „drama şi dictatul", se referă probabil la relaţiile româno-sovietice care au traversat recent o perioadă de tensiune.) Nu numai poeţii aduc laude sărbătoritei doamne, ci şi artiştii, care i-au imortalizat imaginea în bronz, ulei şi tapiserie, în reprezentări idilice, absolut remarcabile prin caracterul lor academic şi prin lipsa lor de asemănare cu originalul.

Cercetătorii ştiinţifici au lăudat, la rîndul lor, realizările Elenei Ceauşescu: şi-a luat doctoratul în inginerie chimică, e director general la Institutul Central de Cercetări Chimice (1972) şi membru al Biroului Executiv al Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie (1969); şi contribuie la dezvoltarea chimiei polimerice şi a cauciucului sintetic. Pentru a conferi mai multă credibilitate talentelor ştiinţifice ale Elenei Ceauşescu, periodicele au enumerat diversele distincţii străine pe care le-a primit: membru activ al Academiei de Ştiinţe din New York (1973); membru corespondent al Academiei din Atena (1976); membru onorific al Academiei de Ştiinţe a statului Illinois (1978); doctor *honoris causa* al mai multor universităţi (Buenos Aires, Bahia Blanca, Yucatán, Teheran); şi membru onorific al mai multor societăţi şi institute de chimie, printre care şi Institutul Regal de Chimie din Londra (1978).

Aceste titluri sînt în mare măsură onorifice, după cum s-a precizat uneori chiar la ceremoniile de prezentare. Profesorul Emanuel Meringer, reprezentant al consiliului de conducere al Academiei de Ştiinţe a statului Illinois, a menţionat că primirea ei în acest corp a însemnat „o recunoaştere atît a meritelor ştiinţei româneşti", cît şi „a prestigiului internaţional de care ţara dumneavoastră se bucură în prezent, pentru politica sa de independenţă, pentru contribuţia activă la promovarea păcii în lume"[4].

Faptul că Elena Ceauşescu a primit asemenea titluri şi distincţii s-a datorat în mare măsură carierei politice a soţului ei. În tinereţe, ea a fost muncitoare la uzinele textile Jaquard din Bucureşti. Pe atunci, numele ei de familie era Petrescu. A condus secţia de tineret a U.T.C. din sectorul II Bucureşti Negru. La balul din Parcul Veselia din anul 1939 a fost declarată Regina Muncii, fiind „foarte tînără şi frumoasă". Acel bal s-a transformat într-o demonstraţie politică, la care Nicolae Ceauşescu a ţinut o cuvîntare. Mai tîrziu, el a devenit tovarăşul ei de viaţă. Cîteva fotografii din acea perioadă sînt expuse la Muzeul de Istorie a P.C.R.[5].

Biografia oficială din *Micul dicţionar enciclopedic* adaugă faptul că Elena Ceauşescu a desfăşurat o activitate constantă cu scopul de a atrage şi de a mobiliza muncitorii şi de a desfiinţa exploatarea omului de către om. Se spune şi că a luptat pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice împotriva dictaturii militaro-fasciste şi în al doilea război mondial pentru independenţa şi integritatea ţării. U.R.S.S. i-a recunoscut acest merit în 1975, acordîndu-i Medalia Jubiliară Sovietică „Pentru marcarea celei de-a 30-a aniversări a victoriei poporului sovietic în Marele Război pentru Apărarea Patriei 1941-1945"[6].

Activităţile politice ale Elenei Ceauşescu au luat amploare în special după Conferinţa Naţională a P.C.R. din 1972, cînd a fost aleasă membru plin al C.C. În 1973 a fost aleasă membru în Comitetul Executiv al C.C., iar în noiembrie 1974, în Comitetul Politic

4. *Contemporanul*, nr. 1, 5 ianuarie 1979.
5. *Luceafărul*, nr. 1, 6 ianuarie 1979.
6. *Scînteia*, 10 mai 1975.

Executiv. În calitatea sa de soţie a preşedintelui republicii a participat la multe recepţii oficiale organizate în onoarea oaspeţilor străini : de Gaulle (1968) ; Nixon (1969) ; Ford (1975) ; regele Baudouin al Belgiei (1976) etc. Împreună cu soţul ei a făcut multe vizite în străinătate, incluzînd S.U.A. (1970, 1973, 1978), China (1971, 1978), Marea Britanie (1978), în diverse state africane (1972) şi în America de Sud (1973) etc.

Elena Ceauşescu este prezentată astăzi de către presa românească drept o personalitate complexă, care îmbină calităţile de cercetător ştiinţific şi de lider politic. Influenţa ei în viaţa politică românească este incontestabilă, deşi, în mare parte, ascunsă, ceea ce face dificilă o evaluare adecvată. Ea nu este totuşi deloc vestită pentru popularitatea ei, iar reacţia publicului românesc la avalanşa de laude din presă nu este greu de ghicit.

Romanian Situation Report/1, *Radio Free Europe Research*, 18 ianuarie 1979

Enigme şi zvonuri despre Elena Ceauşescu

A apărut de curînd în *Flacăra*[7], săptămînal de largă difuzare editat de Adrian Păunescu, un articol mai degrabă neobişnuit semnat de scriitorul şi ziaristul Fănuş Neagu. În acest articol, Neagu – care este foarte popular în România datorită rubricilor sale sportive din *România literară* şi, acum, din *Luceafărul* – se lansează în critici abia voalate la adresa Elenei Ceauşescu. El deplînge faptul că elevilor li se interzice vizitarea faimoaselor mănăstiri din Bucovina, măsură care, după cum se crede în România, i-ar aparţine tocmai Elenei Ceauşescu. Potrivit acestui zvon, cunoscut de toată lumea, Elena Ceauşescu ar fi vizitat o mănăstire din Bucovina tocmai cînd călugăriţele se întîmplau să se roage. Acestea nu şi-au întrerupt rugăciunea pentru „importantul oaspete", care a devenit, după obişnuinţă, extrem de iritat şi a interzis orice vizite la mănăstiri. Iată textul lui Neagu:

> Ninge peste [mănăstirea] Voroneţ şi nici un copil prin preajmă, fiindcă nu se ştie cine, şi mai presus de toate nu se ştie pentru ce, a interzis elevilor vizitarea mănăstirilor. Ne mîndrim cu ele în faţa întregii lumi, dar le ascundem de copiii noştri.

Importanţa acestei critici evidente a Elenei (care va fi luată în România ca atare) e sporită de faptul că Adrian Păunescu, redactorul-şef al revistei, este de obicei foarte bine informat cu privire la ce se întîmplă în zonele rarefiate de la vîrful P.C.R. şi se poate presupune fie că a acţionat la o sugestie „de sus", fie că a considerat că era momentul potrivit să înceapă o campanie proprie.

Se pune în mod normal întrebarea: ce intenţii are Elena Ceauşescu?

Faptele

În ultimele două luni, au avut loc abateri vizibile de la tiparul după care se efectuau apariţiile în public ale Elenei Ceauşescu, ceea ce a dat naştere speculaţiilor atît în ţară, cît şi în străinătate. Un scurt rezumat al întrevederilor ei cu oaspeţi străini de seamă ilustrează această situaţie. În timpul vizitei liderului libian, colonelul Moamar El Ghadafi, şi a soţiei sale între 24 şi 28 septembrie 1981, Elena a fost văzută la majoritatea evenimentelor, deşi nu la toate, aşa cum era normal s-o facă. (Nu a însoţit-o pe soţia lui Ghadafi la Muzeul de Istorie a R.S.R.) Cu toate acestea, ea nu a apărut deloc în timpul

7. Nr. 47, 19 noiembrie 1981.

vizitei Indirei Gandhi (19-20 octombrie), în vreme ce nici invitaţia adresată acesteia şi nici banchetul oficial nu au fost oferite în numele lui Nicolae *şi* al Elenei Ceauşescu. Lucrurile s-au petrecut oarecum altfel în timpul vizitei preşedintelui vest-german, Karl Carstens, şi a soţiei sale Veronica în România, între 26 şi 30 octombrie 1981. Pe 29 octombrie, Elena Ceauşescu a avut o scurtă întrevedere cu soţia preşedintelui german şi a luat parte la un dineu destinat exclusiv celor doi preşedinţi şi soţiilor, împreună cu cei doi miniştri de Externe, Andrei şi Genscher.

După această apariţie în timpul vizitei lui Carstens, Elena a dispărut din nou pentru încă o lună. Ea nu a fost prezentă la vizita preşedintelui iugoslav, Sergej Kraigher (între 9 şi 10 noiembrie 1981). Nici în acest caz numele ei nu a apărut pe invitaţie şi nu şi-a făcut simţită prezenţa în timpul vizitei premierului statului Zimbabwe, Robert Mugabe, şi a soţiei sale Sally (între 13 şi 17 noiembrie 1981), deşi a fost menţionată ca jucînd rolul de gazdă alături de Nicolae Ceauşescu.

După o altă lună de absenţă, simpla reapariţie a Elenei Ceauşescu s-a dovedit a fi oarecum neobişnuită. Deşi fotograful oficial a surprins-o stînd între Ilie Verdeţ şi Ştefan Voitec la plenara C.C. din 25 noiembrie, mass-media nu i-au menţionat numele printre cele ale participanţilor. Presa a amintit totuşi prezenţa ei la sesiunea M.A.N. din 28 noiembrie 1981. Nu a ţinut însă nici un discurs. La un mare miting pentru pace, organizat pe 5 decembrie, agenţiile occidentale au remarcat prezenţa unei „Elena Ceauşescu trasă la faţă", îmbrăcată într-o haină de blană albă, „stînd în planul îndepărtat cu alte oficialităţi", în vreme ce Nicolae Ceauşescu şi-a ţinut discursul de la balconul sediului P.C.R. din Bucureşti.

O carieră meteorică

Se pune întrebarea ce anume a determinat-o pe prima doamnă să absenteze de la evenimentele politice importante pe care în mod normal nu le-ar fi ratat. Cariera sa în plan ştiinţific, politic şi de stat din ultimul deceniu a fost aproape fără precedent. Iată cei mai importanţi paşi ai ascensiunii sale: membru plin al C.C. în 1972; membru plin în Comitetul Politic Executiv al C.C. în 1973; membru în Consiliul Suprem pentru Dezvoltare Economică şi Socială în 1973; membru al Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv în 1977; preşedinte al Comisiei C.C. pentru Cadre de Partid şi de Stat în ianuarie 1979; preşedinte al Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie din iunie 1979 şi astfel membru *ex officio* al Cabinetului: şi viceprim-ministru din 30 martie 1980. Pe lîngă titlurile sale (i se spune întotdeauna „Academician Doctor Inginer Elena Ceauşescu"), ea a dobîndit numeroase ordine şi premii româneşti şi străine, precum şi titluri onorifice din partea multor universităţi străine. În ultimii ani, Elena Ceauşescu a avut un cuvînt tot mai greu de spus în chestiuni ideologice şi culturale. În 1980, de exemplu, ea este cea care a prezidat secţiunea culturală şi educaţională a Congresului Consiliilor Popolare. În interviul pe care l-a dat ziarului elveţian *Le Matin-La Tribune* de curînd, disidentul român Ion Caraion, fugit recent în străinătate, spunea că „dna Elena Ceauşescu, soţia preşedintelui român, dirijează problemele culturale în această ţară şi dă ordine stricte". Iată încă un semnal că toate deciziile care privesc schimbările de personal, precum şi alte probleme de fond în plan ştiinţific aparţin direct Elenei Ceauşescu.

În ochii celor mai mulţi, ei îi lipsesc adevăratele merite politice ale soţului său, iar cultul brutal al personalităţii sale nu o face deloc mai populară. La a 60-a aniversare a

sa, în ianuarie 1979, Elena Ceauşescu a fost preamărită din belşug în poeme ditirambice şi în articole care o numeau „prima femeie a ţării, modelul demn de urmat de toate femeile din ţară, mama legendară din poveştile copilăriei şi cea mai dreaptă femeie de pe pământ"[8].

Mai mult, a devenit parte a unui ritual politic în România ca la întîlnirile de partid şi de alt soi Elena să fie lăudată la fel de mult ca Nicolae Ceauşescu, mai ales în discursurile care se referă la industria chimică, ştiinţă, cultură şi învăţămînt.

Ipotezele

Există trei teorii mari care încearcă să explice absenţa evidentă a Elenei şi ciudatele abateri de la comportamentul ei public anterior. De vreme ce ele se bazează în principal, deşi nu în întregime, pe zvonuri neconfirmate, şi cu toate acestea persistente, care circulă prin România, aceste speculaţii trebuie să fie privite cu mare precauţie.

Prima ipoteză susţine că ea ar fi bolnavă. Aceasta a fost explicaţia oficială dată delegaţiei preşedintelui Carsten, în timpul vizitei acestuia, pentru a scuza absenţa aproape totală a Elenei. Aceeaşi explicaţie a fost dată „în particular diplomaţilor de către oficiali români", potrivit Associated Press[9]. S-a spus că Elena Ceauşescu încă mai suferă consecinţele unui grav accident de circulaţie, în care ea a fost implicată în toamna lui 1979 şi în timpul căruia ofiţerul de Securitate care o însoţea a murit. De fapt, şi atunci ea a fost absentă din viaţa publică, şi abia mai tîrziu s-a aflat că a suferit nu numai răni faciale, fapt pentru care, se spune, a trebuit să suporte cîteva operaţii plastice, pare-se la Paris, dar poate şi cîteva răni mai grave. Potrivit unui zvon răspîndit de vizitatorii din România, Elena nu şi-a revenit deplin din accident şi are nevoie de alte operaţii estetice. Alte zvonuri vorbesc despre cancer sau o afecţiune a rinichilor.

Un al doilea set de explicaţii se bazează pe zvonuri la fel de răspîndite, deşi mai delicate, sugerînd o răcire a raporturilor personale dintre Nicolae şi Elena Ceauşescu.

Cea mai serioasă ipoteză rămîne totuşi una politică şi sînt cîteva fapte care o susţin. Această ipoteză presupune că Ceauşescu, confruntat cu semne ale nemulţumirii populare, dată fiind situaţia economică şi financiară disperată din prezent, s-ar fi gîndit că, înlăturînd-o pe Elena de pe scena politică, va putea cîştiga simpatie populară. În cuvîntarea de la plenara C.C. din 25 noiembrie, Ceauşescu nu s-a sfiit să critice Ministerul Industriei Chimice (pentru ale cărui operaţiuni, în special cu privire la politica investiţiilor, Elena pare a fi pe deplin responsabilă), dar şi Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, condus de Elena Ceauşescu.

Indiferent dacă, vreodată, una dintre aceste ipoteze (sau combinaţie de ipoteze) se va dovedi corectă, faptele – absenţa prelungită şi repetată a Elenei din viaţa politică şi din cea publică, critica indirectă adresată ei – au atras atenţia şi, după cum se spune, nu iese fum fără foc.

Romanian Situation Report/25, *Radio Free Europe Research*, 15 septembrie 1981

8. *Luceafărul*, *Tribuna* şi *Contemporanul*, numerele 1 din 6, 4 şi respectiv 5 ianuarie 1979.
9. 5 decembrie 1981.

Elena Ceauşescu criticată într-o revistă lunară de cultură

În numărul din martie al revistei lunare de cultură *Argeş*[10] au apărut critici abia voalate la adresa Elenei Ceauşescu, prima doamnă a României, cea care controlează problemele ştiinţifice, culturale şi educaţionale ale ţării. Articolul, intitulat „Cine ridică sabia...", a fost scris de romancierul şi dramaturgul Ion Coja, care predă la Universitatea Bucureşti. Coja a devenit foarte popular în 1978 pentru criticile neobişnuit de acide pe care le-a adus politicii culturale dogmatice din România, vizate fiind în special cenzura şi drastica reducere a numărului de cărţi publicate[11]. Într-un discurs ţinut la Colocviul Drama din Cluj, organizat de către Uniunea Scriitorilor în mai 1978, Coja a spus că cenzura, care fusese, chipurile, desfiinţată de Ceauşescu în 1977, a „devenit de fapt chiar mai intolerantă".

Cine luptă pentru Elena se compromite pe sine

Eseul aparent jucăuş, dar, de fapt, extrem de grav al lui Coja poartă motto-ul latin „Sine Ira" („sine ira et studio" – fără mînie şi prejudecată). El începe cu un citat din piesa *Ifigenia* de Mircea Eliade, binecunoscutul scriitor şi istoric al religiilor aflat în exil: „Cine ridică sabia pentru Elena nu merită să ridice sabia pentru Ifigenia". În subtila interpretare, oferită de Coja, a evenimentelor care au condus la izbucnirea războiului Troiei, „a-ţi ridica sabia pentru Elena", „a lupta şi a muri pentru ea", era motivul oficial prezentat „bieţilor războinici" pentru a-i ajuta „să-şi poată [...] linişti firava scînteie de conştiinţă, de-o vor fi avut". Aceia care luptau pentru „Elena..., adică pentru o tîrfă, cum i-au zis atîţia", nu luptau de fapt pentru ea, „ci pentru prada de război". Potrivit interpretării lui Coja a acestei „noi lecturi a mitului", sugerată de Mircea Eliade, chiar şi Ahile, deşi nu era esenţialmente un luptător profesionist sau un mercenar, nu poate să aspire la Ifigenia, simbolul purităţii, deoarece a comis o dată o greşeală fatală – „a ridicat, cîndva, sabia pentru Elena",

> gest care te compromite şi te marchează ireparabil, limitînd orizontul faptelor tale, scăzîndu-te definitiv deopotrivă în aspiraţii şi împliniri. Ca un stigmat de neşters.

---

10. *Argeş* este editat de ziaristul de altfel necunoscut Sergiu I. Nicolaescu şi publicat de Comitetul Judeţean pentru Cultură şi Educaţie Socialistă sub preşedinţia lui Petre Popa.
11. Vezi Anneli-Ute Gabanyi, „Writers Attack Principles of Cultural Policy", RAD BR/237 (Romania), *RFER*, 3 noiembrie 1978.

Ca pentru a nu lăsa cititorilor săi nici o îndoială asupra relevanţei dilemei pe care o trăieşte eroul homeric, Coja spune clar că fraza lui Eliade nu e doar „un punct de vedere, ci o regulă inexorabilă, aflată deasupra oricăruia dintre noi", deoarece arta (şi, într-un sens mai larg, orice activitate spirituală) şi puritatea morală sînt de neseparat:

> Pictura, ca şi Ifigenia, arta deci, iar şi mai pe larg spus a pretinde ceva de la ceilalţi în mod public, contînd pe inteligenţa, sensibilitatea, cinstea, pe tot ce e bun şi frumos în om, a te adresa astfel *umanităţii*, spre a o stîrni, ţine de o zonă a trăirii de care un te poţi apropia decît cu mîinile desăvîrşit curate.

Coja se apropie apoi mai mult de problema unei conştiinţe curate în cazul scriitorilor de astăzi ai României, adică în miezul nesfîrşitei polemici literare între aşa-numiţii „naţionalişti-dogmatici", grupaţi în jurul unor reviste precum *Luceafărul*, *Săptămîna* şi *Supliment literar-artistic* al ziarului utecist *Scînteia tineretului*, şi scriitorii mai liberali care deţin majoritatea în Consiliul Uniunii Scriitorilor şi care semnează în *România literară*, *Viaţa românească* şi în cîteva reviste de provincie precum *Ramuri*, *Vatra* şi *Convorbiri literare*. Coja simte că una din regulile care guvernează arta şi literatura, „probabil prima, dacă nu cumva şi singura, îţi cere să nu fi ridicat vreodată sabia şi pentru Elena", ci doar pentru a o apăra pe Ifigenia; însă aceasta reprezintă o decizie liberă şi foarte personală pe care trebuie să o ia fiecare artist:

> Căci nimeni nu ne obligă pe nici unul să ridicăm sabia pentru Ifigenia. Dacă o faci este o chestiune strict personală, pentru care singur te alegi, ştiindu-te întotdeauna pregătit, ştiindu-te în primul rînd şi-n orice moment că n-ai ridica(t) vreodată sabia pentru Elena & comp. Literatura fiind o sabie pe care n-o poţi ridica şi pentru Elena, şi pentru Ifigenia. Ci numai pentru Ifigenia.

Dacă mai rămăsese vreun dubiu cu privire la adevărata semnificaţie a eseului lui Coja, referinţa lui la „Elena & comp." o înlătură definitiv, deoarece grupul politic care se află în spatele zgomotoşilor scriitori „naţionalişti, dogmatici" este format din Elena Ceauşescu, fiul ei Nicu, secretar al C.C. al U.T.C. şi Eugen Florescu, adjunct de şef de secţie la Secţia de Propagandă a C.C. al P.C.R.

O cronică teatrală din săptămînalul bucureştean *Săptămîna*[12] face cîteva comentarii ce ar putea fi considerate o critică implicită la adresa cuplului Ceauşescu. Articolul se referă la piesa în versuri *Vlaicu Vodă* de Alexandru Davila (1902), care evoca momente din lupta pentru independenţă a Ţării Româneşti. În producţia regizorului Mihai Berchet, curtea lui Vlaicu e un cuib al spionilor şi al suspiciunii, iar cele două personaje, voievodul Vlaicu şi mama sa vitregă, Doamna Clara, amintesc publicului de conducerea politică actuală a ţării. Potrivit criticului dramatic Ileana Lucaciu, Vlaicu nu a fost prezentat ca un „abil şi rafinat politician" ca în trecut, ci un conducător „viclean amărît", chinuit de intrigile Clarei. „El nu mai are forţă, disimularea e insesizabilă, e şovăitor şi mult prea copleşit de acţiunile «maşterei», harpiei." Pe de altă parte, Doamna Clara este „o vrăjitoare cu un glas răguşit, ce se ceartă mereu cu domnitorul, precum precupeţele".

De ce s-a considerat necesară reinterpretarea acestei piese româneşti clasice, înjosind personajele într-o perioadă cînd se încearcă din răspunteri să se identifice eroii istorici

12. 5 noiembrie 1982.

demni de emulaţie? A încercat cumva directorul de scenă să atragă atenţia publicului, comparînd în mod indirect caracterele unor figuri istorice cu cele ale liderilor actuali?

Haos sau competiţie în familie ?

Atacul lansat de *Argeş* la adresa Elenei Ceauşescu pare să fi fost intenţionat; în numerele din ianuarie, redactorii au omis să-şi aducă omagiile la ziua de naştere a Elenei (7 ianuarie).

Încă de la începutul anilor '70, influenţa politică generală a Elenei Ceauşescu a sporit constant cu fiecare nouă poziţie pe care aceasta a dobîndit-o în aparatul de partid şi de stat: membru în C.C., deputat M.A.N., membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. şi al Biroului său, şef al Comisiei de Cadre a C.C. (poziţie strategică), preşedinte al Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie şi prim-viceprim-ministru. De la numirea ei ca prim-viceprim-ministru în 1980, linguşitorii Elenei i s-au adresat cu fiecare ocazie posibilă ca unei persoane ce conduce şi are grijă de viaţa ştiinţifică, culturală şi educaţională a României. La Congresul cultural din iunie 1982, Ceauşescu însuşi, deşi prezent, a lăsat-o pe soţia sa să transmită participanţilor „salutul" oficial[13]. Mai mult, din 1980 s-au făcut eforturi evidente pentru a i se construi o reputaţie internaţională de om de ştiinţă iubitor de pace, avînd o importanţă politică majoră.

De exemplu, în 1982, printr-un contrast puternic faţă de vizitele anterioare ale lui Ceauşescu în China şi Coreea de Nord, nici un secretar al C.C. însărcinat cu afacerile ideologice şi culturale nu a fost inclus în delegaţia oficială. Aceasta confirmă faptul că Elena Ceauşescu a profitat de un vid de putere în plan cultural, educaţional şi propagandistic, creat o dată cu înlocuirea fostului secretar C.C. însărcinat cu ideologia şi propaganda, Dumitru Popescu, cu insipidul Petru Enache şi după numirea prietenei sale Suzana Gîdea în funcţia de preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste. O altă amică a Elenei, Aneta Spornic, care i-a succedat Suzanei Gîdea în fostul post al acesteia de ministru al Educaţiei, a trebuit să fie înlocuită în aprilie 1982, în urma scandalului din jurul sectei Meditaţia Transcendentală din România[14]. După cum se pare, acest scandal a început ca o încercare de a o discredita pe Elena Ceauşescu, despre care se zvoneşte tot mai mult că ar fi iniţiat şi susţinut ea însăşi experimentul Meditaţiei Transcendentale, care i-ar fi fost prezentat drept un mijloc miraculos de a spori productivitatea muncii şi de a ridica moralul oamenilor. Totuşi, ea a înlocuit-o pe Spornic cu o altă protejată a sa şi a folosit scandalul ca pe o scuză pentru îndepărtarea unui număr de oficiali din Ministerul de Interne, persecutîndu-i în acelaşi timp pe intelectuali şi artişti.

Destul de interesant este faptul că festivităţile din acest an cu prilejul aniversărilor celor doi au indicat o uşoară schimbare în balanţa prestigiului acestora, Elena înregistrînd un cîştig substanţial în ceea ce priveşte statutul. Rolul ei în viaţa ştiinţifică şi culturală a ţării este din ce în ce mai subliniat; ea este creditată pentru a fi „determinat" includerea în planul cincinal 1981-1985 a unui număr de „priorităţi" în domeniul aeronauticii, electronicii, energiei nucleare, noilor surse de energie etc.[15]. Se pare, de asemenea, că a fost profund implicată în „conceperea şi înfăptuirea programelor dezvoltării ţării"[16], o

13. Vezi Romanian SR/13, *Radio Free Europe Research*, 22 iulie 1982, Item 6.
14. *Ibid.*, nr. 8 şi 9, 4 şi 21 mai 1982, Itemii 4 şi, respectiv, 1.
15. *Luceafărul*, nr. 1, 8 ianuarie 1983.
16. *Flacăra*, nr. 1, 7 ianuarie 1983.

onoare stranie, avînd în vedere situaţia grea în care se află România. Trecutul ei a fost rescris pentru a se accentua statutul ei de veche activistă de partid. Nu numai că a fost evidenţiat presupusul ei rol de participant la activităţile antifasciste şi comuniste în preajma războiului, dar a şi fost caracterizată, pentru prima dată, de către revista *Flacăra*, ca „mesagerul păcii" la închisoarea Doftana şi „organizatoare şi diriguitoare înflăcărată a iniţiativelor cu rezonanţă istorică pentru cucerirea puterii politice şi edificarea revoluţionară a României"[17]. Pe lîngă propriul ei rol, a fost creionată şi importanţa membrilor familiei ei (Petrescu). În acelaşi articol, lăudînd activităţile ei de mesager, autorul, Ilie Purcaru, s-a referit la Doftana ca la „închisoarea unde fratele ca şi viitorul soţ erau întemniţaţi". Pare ciudată menţionarea fratelui ei, Gheorghe, înaintea viitorului soţ, Nicolae Ceauşescu.

Unele nuanţe ar putea da o oarecare greutate zvonurilor ce provin din România, potrivit cărora ar exista un fel de competiţie familială, cel puţin în domeniul cultural, între Nicolae Ceauşescu şi o facţiune tot mai puternică a familiei sale, alcătuită din Elena Ceauşescu şi fiul ei, Nicu. Oricît de ciudat ar putea părea toate acestea, fenomenul nu este totuşi izolat. *Scînteia*[18] l-a ridiculizat recent pe criticul literar care a fost principalul agent al „Elenei & comp." în campania deşănţată îndreptată împotriva scriitorilor şi ziariştilor români din exil care lucrează pentru Europa Liberă[19], datorită unui articol pe care acesta l-a scris într-un alt ziar, *Scînteia tineretului*, inspirat de facţiunea Elenei şi a lui Nicu. Greu de spus dacă aceasta e doar o altă expresie a haosului ce domneşte practic în orice domeniu al vieţii româneşti sau dacă el indică o competiţie „intradinastică". Totuşi, cultul personalităţii din ce în ce mai strident al Elenei Ceauşescu şi rolul său tot mai mare în politica de partid şi de guvern nu au contribuit la popularitatea lui Nicolae Ceauşescu printre concetăţenii săi.

Romanian Situation Raport/8, *Radio Free Europe Research*, 2 mai 1983

17. *Ibid.*
18. 10 aprilie 1983.
19. În *Luceafărul*, în aproape fiecare număr, începând cu mijlocul lui februarie.

Necazuri la orizont pentru Elena Ceauşescu ?

Pe 19 mai 1983, *Buletinul Oficial* al R.S.R.[20] a publicat un Decret Prezidenţial ce anunţă că Eugen Florescu, adjunct de şef de secţie la Secţia de Presă şi Propagandă a C.C. al P.C.R., a fost „delegat" în postul de vicepreşedinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular Timiş. Folosirea termenului „delegat" indică preocuparea mai degrabă formală a autorităţilor de a menţine aparenţa procedurilor democratice. Deşi Florescu a fost de fapt numit de sus în acest post, el trebuie să fie mai întîi „ales" de către forurile locale. Decretul nu specifică dacă Florescu şi-a pierdut poziţia din C.C. ; însă se poate presupune acest lucru de vreme ce în noua sa funcţie din administraţia de stat el va fi de asemenea secretar de partid pe judeţ, însărcinat probabil cu propaganda, cu organizaţia de partid a judeţului Timiş. Nu există aproape nici un dubiu că Florescu a fost retrogradat şi trimis dacă nu în sălbăticie, cel puţin într-o zonă îndepărtată de centrul ideologic al ţării. Se ridică numeroase întrebări cu privire la cauzele ce ar fi putut determina o astfel de hotărîre.

Instrument ori instigator ?

Demiterea unui adjunct de şef dintr-o secţie a C.C. nu ar stîrni în mod normal atîta vîlvă în România, ca să nu mai vorbim de străinătate. Această situaţie particulară, merită însă o atenţie specială, datorită constelaţiilor de putere mai degrabă curioase ce predomină în România lui Ceauşescu.

Eugen Florescu, fost membru al biroului C.C. al U.T.C. (1970-1975) şi redactor-şef al cotidianului acestuia *Scînteia tineretului* (1970-1976), a fost numit adjunct de şef de secţia la Secţia de Presă şi Propagandă a C.C. în decembrie 1979. Membru supleant al C.C. din 1979, a fost, de asemenea, deputat în M.A.N. şi vicepreşedinte al grupului parlamentar pentru probleme de securitate şi cooperare în Europa. Un reprezentant tipic al „ciocoilor noi" extrem de ambiţioşi, educaţi şi oportunişti, care-şi făcuseră loc în partid şi alte organizaţii în timpul anilor '70, Florescu a ales, se pare, să se pună în serviciul unei facţiuni nu doar a P.C.R., ci şi a clanului conducător Ceauşescu – aceea a soţiei preşedintelui, Elena, şi a fiului său, Nicu. Alăturîndu-se acestui grup „intra-dinastic", Florescu a profitat în primul rînd de puterea politică a Elenei Ceauşescu, care

20. Decretul nr. 138, *Buletinul Oficial*, nr. 37.

a sporit atît în partid, cît şi în stat, începînd din 1980, şi, în al doilea rînd, de autoritatea ei tot mai mare în domeniile ştiinţei, culturii şi educaţiei, precum şi de vidul de putere pe care ea l-a creat în acelaşi timp în aceste sectoare. Numind-o pe Suzana Gîdea preşedinte al Consiliului Educaţiei şi Culturii Socialiste în 1981, Elena Ceauşescu a instalat în poziţii-cheie doi oficiali de seamă care aveau, după cum se ştie, prea puţin în comun cu problemele culturale. Eugen Florescu a profitat de această configuraţie specială de putere pentru a acapara mai multă putere şi influenţă decît ar fi fost posibil în condiţii „normale". Enache fiind extrem de şters pe scena publică din ţară, Florescu a jucat rolul de asistent al lui Ceauşescu la interviurile acordate de acesta ziarelor străine, de autor al unor scrieri pe probleme ideologice actuale, precum şi de partizan din culise, dacă nu chiar instigator, al luptei continue între scriitorii mai liberali şi facţiunea literară naţionalist-dogmatică. Alăturîndu-se naţionalist-dogmaticilor grupaţi în jurul scriitorului Eugen Barbu, care controlează periodice precum *Săptămîna*, *Luceafărul* şi *Suplimentul literar-artistic* (editat de *Scînteia tineretului*), el a devenit *spiritus rector* din spatele campaniilor agresive îndreptate atît împotriva conducerii Uniunii Scriitorilor, colegilor lor mai liberali care publică în *România literară* şi într-o serie de ziare de provincie, cît şi împotriva emigraţilor şi ziariştilor români care lucrează pentru Radio Europa Liberă[21]. De cînd Florescu s-a aflat în frunte atît ca ideolog, cît şi ca participant de seamă în polemica literaţilor români, nu putem exclude posibilitatea ca acţiunile sale într-unul din aceste domenii, ori chiar în ambele, să fi contribuit la demiterea sa.

Chestiunea sovietică

Deşi Florescu se specializase în denunţarea ideologică a întregului spectru al gîndirii occidentale, el şi-a schimbat recent ţinta prin participarea activă la controversa ideologică dintre România şi U.R.S.S. În trei articole intitulate „Rolul şi viitorul naţiunii" din *România liberă*, Florescu a discutat aceste probleme controversate într-o manieră destul de directă, lansînd atacuri fără precedent la adresa vederilor lui Iuri Andropov şi János Kádár, fără însă a menţiona numele liderilor de partid sovietic şi maghiar[22].

Cazul Tudoran

La începutul lunii mai, nu doar săptămînalul oficial al Uniunii Scriitorilor, *România literară*, ci şi *Luceafărul* şi *Săptămîna*[23] ale grupului naţionalist-dogmatic au publicat un comunicat mai degrabă neobişnuit emis de biroul Uniunii Scriitorilor. Această declaraţie izvorîtă, aşa cum s-a subliniat, dintr-un spirit de „răspundere faţă de valorile culturii noastre", ataca aşa-zisa „campanie" lansată de Radio Europa Liberă împotriva culturii româneşti. Biroul Uniunii Scriitorilor afirma că această instituţie „respinge cu hotărîre orice amestec în probleme care sînt de competenţa Uniunii Scriitorilor, a altor organisme autorizate ale culturii noastre". Declaraţia critica în special trecerea în revistă făcută de Radio Europa Liberă a „cazurilor şi problemelor" care fuseseră îndelung discutate şi rezolvate de

21. Emigranţii şi contribuţiile Radio Europa Liberă au fost atacaţi în *Luceafărul*, *Săptămâna* şi la Radio Bucureşti.
22. Vezi Romanian Situation Report/10, *Radio Free Europe Research*, 10 iunie 1983, Item 8.
23. Nr. 13 şi 14, din 2 şi respectiv 8 aprilie 1983.

comunitatea scriitorilor români; de asemenea, condamna cu severitate trimiterea de către scriitori români a materialelor destinate difuzării pe postul Radio Europa Liberă care „defăimau realităţile societăţii noastre".

Nu există nici un dubiu în privinţa a ceea ce a constituit subiectul acestei declaraţii; e vorba de o serie de scrisori şi memorandumuri trimise iniţial către publicaţiile româneşti de scriitorul român Dorin Tudoran şi, în urma respingerii, au fost oferite postului Radio Europa Liberă spre a fi difuzate în România. Tudoran a fost provocat să scrie aceste materiale de un caz de plagiat în care era implicat poetul Ion Gheorghe, caz ce fusese la început trecut sub tăcere, apoi negat cu furie de grupul naţionalist-dogmatic căruia îi aparţine Gheorghe. Această politică de muşamalizare, dirijată în mod evident de sus, contrasta cu un alt caz de plagiat în care era implicat scriitorul Eugen Barbu, admonestat pe faţă de conducerea Uniunii Scriitorilor în 1979, lovitură pe care nici Barbu, care avea să-şi piardă calitatea de membru C.C. în cursul aceluiaşi an, nici grupul său nu au fost în stare să o accepte. Folosindu-se de aceste „cazuri mai vechi", Tudoran şi-a povestit necazurile întîmpinate în încercarea de a obţine un paşaport spre a onora invitaţiile din partea Institutului Goethe din R.F.G. şi a PEN Clubului britanic. Relatarea sa, difuzată în mai multe episoade pe postul Radio Europa Liberă în această primăvară, a accentuat în mod special josniciile şi şmecheriile unui activist, Eugen Florescu. Tudoran l-a acuzat pe Florescu de două lucruri: în primul rînd, de a-i fi blocat în mod abuziv comunicarea cu autorităţile Uniunii Scriitorilor şi cu Dumitru Popescu (care în 1980 era încă secretar C.C. însărcinat cu secţia lui Florescu). Cînd Tudoran a reuşit să îi trimită o telegramă direct lui Popescu, a aflat că acesta nu avusese niciodată ştiinţă despre problemele sale; iar cînd Popescu a fot înlocuit de Petru Enache, Tudoran nu a mai reuşit să ia legătura cu noul secretar C.C. în nici un fel, ceea ce confirma faptul că puterea lui Florescu sporise considerabil în golul de putere creat după îndepărtarea lui Dumitru Popescu. În al doilea rînd, Tudoran l-a acuzat pe Eugen Florescu de a fi desfăşurat activităţi „sectare", susţinînd activ un grup de scriitori împotriva tuturor celorlalţi literaţi români şi chiar a organizaţiei lor profesionale.

Într-o emisiune la Radio Bucureşti[24], Eugen Barbu, considerat figura cea mai importantă din grupul de scriitori naţionalist-dogmatici apropiaţi lui Florescu, a lansat un atac acid împotriva membrilor PEN Clubului occidental pentru a-l fi „adoptat" ca membru pe Dorin Tudoran, „noul Goma", după ce acesta „trimisese un pachet de scrisori postului Radio Europa Liberă". Barbu a declarat că din 1970 „orientarea anticomunistă a Federaţiei Internaţionale a PEN Cluburilor" a exclus „posibilitatea cooperării normale" cu ramura românească a PEN Clubului, înfiinţată în 1964. Barbu acuza Federaţia că ar fi acordat scriitorilor din exil fonduri ale PEN Clubului şi că „sprijină elementele disidente din ţările socialiste". El afirma că „acţiunile sale ostile" împotriva statului român ar fi fost coordonate împreună cu alte organizaţii occidentale, precum Amnesty International şi Comitetul Intelectualilor pentru o Europă a libertăţilor.

Potrivit zvonurilor persistente care circulă în Bucureşti, a avut loc o şedinţă a conducerii Uniunii Scriitorilor, în care stilul de conducere al lui Florescu a fost puternic criticat, ceea ce a condus în final la pierderea poziţiei sale în C.C. Într-adevăr, o şedinţă plenară a Consiliului Uniunii Scriitorilor s-a desfăşurat în Bucureşti pe 21 aprilie[25] într-un

24. 22 aprilie 1983.
25. *România literară*, nr. 17, 28 aprilie 1983.

context destul de neobişnuit. Pentru prima oară de la numirea sa, în 1981, ca secretar al C.C. însărcinat cu ideologia şi propaganda, Petru Enache a luat parte la o şedinţă a Uniunii Scriitorilor. A fost de asemenea prezentă Suzana Gîdea, preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste şi, asemenea lui Enache, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. De la numirea ei în 1979, Gîdea luase parte doar la două şedinţe ale scriitorilor (în 1980 şi 1981), ce fuseseră ţinute ambele de activul de partid (între timp desfiinţat) al Uniunii Scriitorilor. Adjunctul lui Gîdea, Traian Ştefănescu, şi ministrul adjunct al Educaţiei şi Învăţămîntului, George Ciucu, au participat ambii la întîlnire şi au luat cuvîntul, la fel ca Enache, la încheierea şedinţei. Deşi Biroul Uniunii Scriitorilor este numit de către P.C.R., Consiliul Uniunii Scriitorilor rămîne poate singura organizaţie publică aleasă în mod liber şi secret de participanţii la conferinţa naţională a scriitorilor, ultima oară ţinută în 1981. La recenta plenară au vorbit cîţiva scriitori ce aparţin grupului mai liberal: Mircea Iorgulescu, Alexandru Paleologu, Dan Deşliu, Eugen Jebeleanu, Eugen Simion, Dan Hăulică, Ştefan Augustin Doinaş şi Mircea Dinescu, prietenul cel mai apropiat al lui Dorin Tudoran. Este posibil ca scriitorii să fi profitat de întîlnirea fără precedent cu Petru Enache pentru a da glas plîngerilor împotriva subalternului şi colaboratorului său Eugen Florescu.

Presupunerea că trebuie să existe nemulţumiri în legătură cu activitatea Secţiei de Presă şi Propagandă a C.C. este susţinută şi de faptul că un alt membru al secţiei lui Florescu, prim-adjunctul Ioachim Moga, a primit o altă însărcinare prin acelaşi decret prezidenţial. Moga, care are o lungă experienţă ca lider judeţean de partid (a fost prim-secretar al Comitetului în Hunedoara din 1968 pînă în 1977), a lucrat la Secţia de Propagandă şi Presă a C.C. ca prim adjunct din august 1980. Din iunie 1981 pînă în mai 1983, el a îndeplinit şi funcţia de secretar al Biroului Executiv al Consiliului Naţional al Oamenilor Muncii. Plecarea lui Moga de la Secţia de Propagandă nu poate fi considerată totuşi chiar o retrogradare, de vreme ce i s-a oferit o poziţie puternică, mai potrivită cu experienţa sa: aceea de prim-secretar de partid în judeţul Cluj (în locul lui Ştefan Mocuţa).

Florescu - ţapul ispăşitor al Elenei ?

Nu putem exclude posibilitatea ca îndepărtarea lui Florescu să fi fost de fapt o măsură luată pentru a-l proteja pe adevăratul vinovat, Elena Ceauşescu. Cîteva motive vin în sprijinul acestei teorii. În primul rînd, „Elena & comp." (inclusiv fiul Nicu şi Eugen Florescu) au fost în ultimele luni ţinta unor articole satirice publicate de presa literară[26]. Forţele din spatele acestor înţepături mai degrabă politice decît literare nu sînt cunoscute.

În al doilea rînd, există o paralelă cu afacerea Meditaţiei Transcendentale de la începutul lui 1982[27], cînd una dintre colaboratoarele apropiate ale Elenei (ministrul Învăţămîntului, Aneta Spornic) a trebuit să fie demisă pentru a salva reputaţia şi statutul Elenei Ceauşescu, adevărata responsabilă. Totuşi, de vreme ce orice atac la adresa Elenei, extrem de nepopulară, poate fi apreciat, totodată, ca un atac indirect împotriva conducătorului P.C.R. însuşi, Nicolae Ceauşescu ar putea socoti că e necesar să îşi apere soţia. Într-adevăr, pe 9 iunie 1983, Nicolae Ceauşescu, însoţit de „Academician Doctor

26. Vezi Romanian SR/8, *RFER*, 2 mai 1983, Item 7.
27. Romania SR/9, *RFER*, 24 mai 1982.

Inginer" Elena Ceauşescu, a vizitat cîteva institute de cercetare înainte de a participa la sesiunea plenară a Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, al cărui preşedinte este Elena; iar ziarele româneşti au publicat pe pagina a doua cel mai mare (şi puternic retuşat) portret al Elenei apărut vreodată, un alt indiciu că se fac eforturi pentru a-i restabili prestigiul şi statutul.

Concluzie

Nu este deloc improbabil ca retrogradarea lui Florescu, similară unui număr de alte schimbări în diverse domenii, să fie doar un nou pas în remanierea pe scară largă a sectoarelor ideologice, propagandistice şi culturale. Este, de aceea, prematur să tragem concluzii asupra modului în care vor fi reflectate poziţiile Elenei Ceauşescu şi chiar aceea a soţului ei în această conjunctură. Va fi interesant să urmărim evoluţia ulterioară pentru noi indicii despre motivele reale – interne, externe şi intradinastice – din spatele acestei transformări.

Romanian Situation Report/11, *Radio Free Europe Research*, 29 iunie 1983

Aniversarea zilelor de naştere ale cuplului Elena şi Nicolae Ceauşescu

Elena, „Femeia-Mamă" la 65 de ani

Deşi întotdeauna este evitată cu mare grijă referirea precisă la vîrsta Elenei Ceauşescu, există dovezi că anul acesta are loc cea de-a 65-a aniversare a sa: aceleaşi festivităţi de care a avut parte soţul său anul trecut, la cea de-a 65-a aniversare, au luat forma unui banchet oferit de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., de Consiliul de Stat şi de Guvern.

Cultul personalităţii creat special pentru Elena Ceauşescu urmează două direcţii: Elena ca model al virtuţilor feminine şi Elena ca revoluţionar, politician, om de ştiinţă şi militant pentru pace. Iconografia reprodusă anul acesta în ziare (cel puţin o duzină de portrete noi) trădează efortul de a accentua atît „frumuseţea", cît şi însuşirile sale morale şi intelectuale. Ca să ne exprimăm în cuvintele poetului Virgil Teodorescu, un vechi prieten al familiei Ceauşescu:

> Figura-i luminată de ochi ce văd departe,
> un dar frumos al harnicei naturi,
> şi blînda energie ivită-n trăsături,
> e un model perpetuu pentru arte[28].

Modelul este pictat în cele mai variate, dacă nu cele mai contradictorii moduri: ca împărăteasa bizantină Teodora de pe mozaicurile de la Ravenna (într-un tablou de Ciprian Radovan), ca Maria Stuart (într-o pictură de Cornelia Ionescu), ca Evita Peron (reprezentată de acelaşi Radovan) şi ca Nadejda Krupskaia (în viziunea lui Ion Ţarălungă). S-ar putea ca Elena să fi fost foarte mulţumită de basorelieful în bronz (ce o înzestra cu un nas aristocratic) executat de Nicolae Kruch, care a precizat clar că scopul urmărit în crearea acestui portret fusese acela de a prezenta un „omagiu durabil unui om de excepţie şi unei opere de excepţie"[29]. Pictoriţa Cornelia Ionescu a declarat că, înainte să îi execute portretul, se uitase la numeroase fotografii ce reflectau „frumuseţea delicată şi spiritualizată" a Elenei, pe care a ridicat-o la „un model pentru viitor", în care să devină evidente „inteligenţa sa vie şi neobosită", precum şi „iradierea personalităţii

28. *Scînteia*, 7 ianuarie 1984.
29. *Contemporanul*, nr. 2, 16 ianuarie 1984.

sale"[30]. Nu a fost evitat nici unul dintre clişeele obişnuite: Elena Ceauşescu este atît „cea mai scumpă fiică a României"[31] (după cum soţul ei este „cel mai îndrăgit fiu al naţiunii"), cît şi mamă a ţării: nu numai că „a adus pe lume în Carpaţi trei mlădiţe pline de speranţă"[32], dar ea este de fapt „mamă milioanelor de suflete", „Femeia-Mamă" care, înaintea tuturor celorlalte femei din România (despre care se spune că ar avea „cultul mirific al femeilor-mame"), a devenit „chezăşia nemuririi NEAMULUI!"[33]. Poate nu e o coincidenţă faptul că săptămînalul cultural din Timişoara *Orizont* a fost de departe cel mai asiduu participant la campania aniversară organizată în onoarea „liderului revoluţionar de seamă" Elena Ceauşescu: la urma urmei, protejatul ei, fost adjunct de şef de secţie al Secţiei de Presă şi Propagandă a C.C. al P.C.R., Eugen Florescu, a fost „delegat" ca vicepreşedinte al Comitetului Executiv al Consiliului Popular Timişoara[34].

Foarte multe articole scrise în cinstea zilei de naştere a Elenei sînt dedicate elogierii realizărilor sale ca „prestigios" om de ştiinţă (patru cărţi noi semnate de „Academician Doctor Inginer" Elena Ceauşescu au fost publicate de edituri din Vest, cu ocazia aniversării sale) şi ca luptător pentru pace în cadrul unui comitet al „oamenilor de ştiinţă pentru pace", care a fost iniţiat în România. Interesantă este totuşi sublinierea tot mai puternică a realizărilor sale ca prestigioasă „figură luminoasă a mişcării comuniste şi muncitoreşti din ţara noastră"[35] şi ca personalitate politică marcantă în România de astăzi: ea este creditată de Manea Mănescu, membru al Comitetului Politic Executiv şi vicepreşedinte al Consiliului de Stat, cu participarea activă „la elaborarea şi înfăptuirea politicii externe a partidului şi statului"[36]. Mai mult, se spune că, în calitatea sa de preşedinte al Comisiei C.C. pentru problemele cadrelor de partid şi de stat, ea poartă răspunderea întregului proces de selectare, promovare şi numire a cadrelor „în activul de partid şi al organizaţiilor de masă şi obşteşti, în aparatul de stat, în întreaga noastră activitate economico-socială". Totuşi, cea mai mare realizare a „dragei noastre Elena, pe care întreaga ţară o iubeşte" rămîne încă faptul de a fi tovarăşa lui Nicolae Ceauşescu, „tribun revoluţionar, eroul şi ctitorul României socialiste"[37].

Romanian Situation Report/2, *Radio Free Europe Research*, 14 februarie 1984

30. *Luceafărul*, nr. 1, 7 ianuarie 1984.
31. *Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*, nr. 2, 8 ianuarie 1984.
32. *Orizont*, nr. 1, 6 ianuarie 1984.
33. *Ibid.*
34. Vezi Romania SR/11, *RFER*, 29 iunie 1983, Item 1.
35. *Scînteia*, 7 ianuarie 1984.
36. *Ibid.*
37. Manea Mănescu, în *Scînteia*, 7 ianuarie 1984.

Elena Ceauşescu merge tot înainte

Rezumat: La recentul Congres al Ştiinţei şi Învăţământului din România, s-a decis fuzionarea corpurilor responsabile cu cercetarea şi învăţământul, mişcare explicată oficial prin nevoia de a spori contribuţia acestor două domenii la economia ţării. Se pare totuşi că schimbarea a fost făcută şi cu intenţia (dacă nu cumva în primul rînd din acest motiv) de a spori prestigiul Elenei Ceauşescu ca principal executant şi viitor garant al acestei politici, născocite probabil de către bolnavul lider de partid şi de stat.

***

Pe 28 şi 29 noiembrie, primul Congres al Ştiinţei şi Învăţământului din România s-a ţinut la Bucureşti, în prezenţa a 4 500 de delegaţi şi oaspeţi. Era de aşteptat ca al doilea aşa-numit Congres pentru Educaţie şi Învăţământ să aibă loc în acest an, la cinci ani după primul, desfăşurat în februarie 1980[38]. După cum s-a văzut, a fost schimbat numele şi a fost inclusă ştiinţa pe ordinea de zi.

Discursul lui Ceauşescu

Luînd cuvîntul în prima zi a congresului, Nicolae Ceauşescu – ale cărui faţă suptă şi zîmbet oarecum forţat nu pot fi ascunse cu toate eforturile imense şi stîngace ale specialiştilor în retuşări de la *Scînteia*[39] –, s-a referit ca de obicei la chestiuni ţinînd de economie, ideologie şi de politică economică, deşi tema principală o constituia nevoia unei mai rapide modernizări a economiei româneşti. Accentuînd rolul vital pe care cercetarea şi învăţământul l-au jucat în progresul economic şi social din România, el nu a ascuns faptul că în aceste domenii mai sînt unele probleme[40]. Totuşi, nu a existat în discursul lui Ceauşescu nici o dovadă că şeful statului ar fi conştient de carenţele structurale din învăţământul românesc şi cu atît mai puţin vreo intenţie de a le corija. În probleme

38. Vezi Anneli Ute Gabanyi, „The Romanian Congress of Education and Instruction", RAD Background Report/57 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 11 martie 1980.
39. 29 noiembrie 1985, p. 1.
40. Ceauşescu nu a spus mai mult cu privire la natura acestor neajunsuri. Totuşi, numeroase articole publicate în ajunul congresului au arătat clar că piedica cea mai mare în calea pregătirii viitorilor specialişti ai României în licee şi universităţi era efectul dezorganizator şi destabilizator pe care îl avea practica asocierii educaţiei cu cercetarea şi producţia. Insistenţa pe pregătirea practică a studenţilor în producţie şi-a atras în special critici din partea studenţilor, profesorilor, muncitorilor şi inginerilor deopotrivă.

economice, el a afirmat din nou în mod clar că nu va renunţa la investiţiile masive pentru extinderea industrială şi nici la principiul proprietăţii socialiste, în ciuda sugestiilor făcute (după cum a reieşit din cuvîntarea de la plenara C.C. al P.C.R. din 13 noiembrie), potrivit cărora reforma economică ar ajuta economia bolnavă a României şi ar accelera procesul de modernizare a acesteia. El a recunoscut totuşi nevoia de a transforma cercetarea în ceva eficient şi profitabil.

Programarea congresului nu a fost întîmplătoare. De vreme ce a devenit clar în România că programul pentru dezvoltare ştiinţifică şi tehnologică schiţat pentru anii '80 şi chiar pînă la sfîrşitul secolului – şi prezentat la al XII-lea Congres al P.C.R. din 1979 – era mult prea ambiţios, se caută acum alte căi de îmbunătăţire a cercetării şi educaţiei şi, astfel, de accelerare a economiei în cursul următorului plan cincinal. Mai mult, se fac încercări de a încuraja şi cooperarea ştiinţifică şi tehnologică între ţările C.A.E.R. România a încheiat de curînd acorduri bilaterale cu Bulgaria şi cu R.D.G. (incluzînd cooperare industrială directă în domeniile tehnologiei de vîrf) şi şi-a afirmat disponibilitatea de a participa la Programul Complex al C.A.E.R. pentru Cercetare şi Tehnologie care este schiţat în momentul de faţă. Totuşi, în cuvîntarea sa de la congres, Ceauşescu a lăsat să se înţeleagă faptul că România face unele presiuni pentru „îmbunătăţirea" anumitor activităţi ale C.A.E.R., nu numai pentru a-şi proteja mai bine energia şi materiile prime solicitate de această organizaţie, dar şi pentru a fi considerat un partener, şi nu doar un importator de tehnologie de vîrf de către celelalte ţări din C.A.E.R., în special U.R.S.S.

În secţiunea din cuvîntare referitoare la politica externă, Ceauşescu a adoptat un ton mai degrabă pesimist în privinţa rezultatului recentei întîlniri la vîrf S.U.A.-U.R.S.S. de la Geneva. A aplaudat faptul că fuseseră realizate unele progrese, dar şi-a exprimat în acelaşi timp dezamăgirea că „problemele fundamentale continuă să rămînă nesoluţionate".

> ...trebuie să declar deschis că ţara noastră spera ca la această întîlnire să se ajungă cel puţin la hotărîrea de a se pune capăt de către cele două mari puteri cursei înarmărilor şi îndeosebi celei nucleare.

El a continuat prin a întreba de ce S.U.A. şi U.R.S.S., care au propus ambele o reducere substanţială a armamentului nuclear, nu s-au decis să micşoreze cheltuielile militare, pentru a aloca aceste fonduri destinate înarmării progresului economic şi social, în scopul „rezolvării unor probleme sociale chiar în ţările cu nivelul cel mai ridicat al înarmărilor". Aceasta sugerează că Nicolae Ceauşescu se referea nu numai la problemele sociale ale S.U.A. – pe care presa românească le expune cu regularitate –, ci şi la cele ale U.R.S.S., fapt fără precedent.

Elena Ceauşescu avansează tot mai mult în prim-plan

Congresul Ştiinţei şi Învăţămîntului s-a deschis cu o scurtă cuvîntare a Elenei Ceauşescu, membru al Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv, prim-viceprim-ministru şi preşedinte (din iunie 1979) al Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie. Înainte să fie prezentată ordinea de zi a congresului şi chiar înaintea discursului lui Ceauşescu însuşi, Elena Ceauşescu a făcut următoarea declaraţie surprinzătoare:

> În cadrul preocupărilor de perfecţionare a conducerii tuturor domeniilor de activitate şi de dezvoltare a democraţiei muncitoreşti revoluţionare, conducerea partidului şi statului nostru consideră că este necesară unirea celor două organisme ale ştiinţei şi învăţământului şi constituirea unui organism unic de conducere democratică - Consiliul Naţional al Ştiinţei şi Învăţământului din Republica Socialistă România.

Fiecare „sector" al acestui organism, spunea ea, ar avea un comitet director propriu în cadrul noului consiliu.

Altfel decît ar fi fost de aşteptat după această deschidere, ordinea de zi a congresului adoptată după cuvîntul de deschidere al Elenei nu a menţionat faptul că ar avea de gînd să se ocupe cu „probleme organizatorice" şi nici să constituie un asemenea organism nou. Mai mult, Nicolae Ceauşescu nici măcar nu a amintit de înfiinţarea noului consiliu care, potrivit soţiei sale, fusese decisă de „conducerea de partid şi de stat". În cuvîntarea sa, Ceauşescu a fost mai degrabă critic la adresa activităţii Ministerului Educaţiei şi Învăţământului şi a Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, condus de Elena Ceauşescu. (Nu este pentru prima dată cînd el a criticat această instituţie.) Cît priveşte viitorul, Ceauşescu a spus că:

> Se impune ca Ministerul Educaţiei şi Învăţământului şi Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie să-şi îmbunătăţească stilul şi metodele de muncă, să acţioneze fiecare în domeniul său de activitate cu cea mai înaltă răspundere şi exigenţă pentru realizarea îndatoririlor ce le revin în buna organizare şi desfăşurare a cercetării şi învăţământului.

Prima problemă care se pune este care dintre „organismele" ce dirijează activitatea în domeniul ştiinţei şi învăţământului vor fi implicate în această fuziune. Cît priveşte ştiinţa, este evident că C.N.S.T., condus de Elena Ceauşescu, îşi va extinde puterea şi influenţa şi în zona învăţământului. Însă mai puţin clară este identitatea celui de-al doilea element implicat. În mod normal, echivalentul direct a C.N.S.T. va fi Consiliul Suprem al Educaţiei şi Învăţământului, care a fost instituit în mai 1980 şi care este un organism mixt de partid şi de stat pentru dirijarea şi controlul activităţilor Ministerului Educaţiei şi Învăţământului şi ale tuturor celorlalte ministere şi organizaţii însărcinate cu sarcini educaţionale, atît la nivel central, cît şi la nivel local.

În a doua zi a lucrărilor, Elena Ceauşescu a fost „desemnată în unanimitate" (nu aleasă) preşedinte al nou întemeiatului Consiliu al Ştiinţei şi Învăţământului. Nu se ştie încă dacă Ministerul Educaţiei şi Învăţământului va continua să existe în forma sa actuală sau dacă noul organism este gîndit a înlocui un organism tip de partid şi de stat atît de comun în România[41]. Există un precedent pentru o asemenea mişcare: în anul 1971, Ministerul Culturii a fost înlocuit de un alt organism de partid şi de stat, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste. Un comentariu la congres referitor la această fuziune vorbeşte despre o formă de organizare reunită, fără să spună însă mai multe despre aceasta. Totuşi, indiferent dacă Ministerul Educaţiei şi Învăţământului continuă să se afle sub stricta supraveghere a noului supraconsiliu al Elenei Ceauşescu sau dacă el va fi desfiinţat definitiv, nu încape nici o îndoială că Elena Ceauşescu, care a fost creditată pentru cîţiva ani cu dirijarea nu numai a activităţii ştiinţifice şi educaţionale a ţării, ci şi a celei culturale, a căpătat o putere şi mai mare. De fapt, este foarte probabil ca acest congres să fi fost organizat cu scopul precis de a spori puterea şi prestigiul Elenei Ceauşescu.

---

41. Decretul Consiliului de Stat nr. 150, *Buletinul Oficial*, nr. 37, 5 mai 1985.

Cultul paralel al personalităţii

O serie de detalii referitoare la lucrările congresului, protocolul şi articolele din presă, inclusiv fotografiile publicate, indică un statut nou şi mult mai înalt al Elenei Ceauşescu. Ziarele care au relatat despre cea de-a doua zi a congresului i-au publicat portretul pe prima pagină (alături un alt portret, foarte mare, publicat pe pagina a treia), acordîndu-i astfel un tratament egal cu cel al soţului. Pentru prima oară discursul a fost publicat pe prima pagină. La conferinţă, delegaţii i-au elogiat pe cei doi soţi Ceauşescu în egală măsură, singura diferenţă constînd în rolurile care li se atribuiau. În timp ce Nicolae Ceauşescu era numit strategul politicii economice naţionale, Elena a fost prezentată ca principalul executant al acestei politici şi garant al implementării ei în viitor. Referinţele din presă la numărul mare de telegrame sosite, chipurile, din partea organizaţiilor de partid şi ale F.D.U.S., a ministerelor, a instituţiilor de cercetare din toată ţara, elogiind noul rol măreţ al Elenei, trebuie privite în acest context ca o expresie a voinţei de a extinde pretinsa susţinere a congresului la nivel naţional.

Concluzie

Congresul Ştiinţei şi Învăţămîntului a avut drept rezultat recunoaşterea publică a rolului Elenei Ceauşescu de eminenţă cenuşie din spatele politicii economice a lui Ceauşescu şi viitor executant al acesteia. Faptul pare să fie în concordanţă cu remarca lui Ceauşescu atunci cînd a fost întrebat de un corespondent occidental dacă plănuia să instituie „o monarhie ereditară" în România în favoarea fiului său Nicu: „Nici Constituţia şi nici congresul partidului nu permit o astfel de mişcare. Doar competenţa sa şi voinţa poporului pot decide asupra viitorului cuiva", se spune că ar fi replicat el[42]. Dar, în timp ce Nicu pare să piardă teren în privinţa succesiunii, se prea poate ca această ultimă măsură de a spori prestigiul Elenei să reprezinte o parte a aceluiaşi proces.

Prin aclamarea publică a Elena Ceauşescu drept lider politic foarte puternic, s-ar putea ca soţii Ceauşescu să încerce respingerea criticilor venite din partea altor pretedenţi la putere. Această presupunere este întărită de un articol publicat în ajunul congresului de ziarul de partid *Scînteia*[43], care respinge opiniile „unor persoane" potrivit cărora „grupuri ale competenţei" alese pe baza „profesionalismului" lor erau şi ele îndreptăţite să ocupe funcţii de conducere în sfera politică. Potrivit *Scînteii*, se spunea că aceste păreri fuseseră susţinute de argumentul că „transformarea elitelor profesionale în elite politice ar asigura [...] competenţă şi ar avea drept rezultat funcţionarea optimă a sistemului social-politic în ansamblul său". Aşa ceva *Scînteia* nu putea tolera.

Romanian Situation Report/17, *Radio Free Europe Research*, 17 decembrie 1985

42. Jean Miot, în *Le Figaro*, 18-19 august 1984.
43. 20 noiembrie 1985, p. 4.

Cultura şi clanul Ceauşescu

E un fapt binecunoscut şi mărturisit în mod public că Elena Ceauşescu a atins o poziţie de frunte în conducerea activităţii culturale şi educaţionale din România. Dincolo de frecventele referiri laudative la acest aspect al activităţilor sale, ea a prezidat secţiunea culturală şi educaţională a recentului Congres al Consiliilor Populare din 1980, poziţie ocupată în 1976 de secretarul C.C. Cornel Burtică. După cum se poate deduce dintr-un interviu pe care fotograful oficial al lui Ceauşescu Ion Miclea l-a acordat revistei *Flacăra*[44], „eminenta savantă comunistă şi patrioată Elena Ceauşescu" a reuşit să depăşească anumite obstacole pe care Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste le-a ridicat în faţa publicării recentului album fotografic al lui Miclea despre „strămoşii românilor". Totuşi, Elena nu este singurul membru al familiei Ceauşescu care are ambiţii culturale : şi fiul său Nicu şi-a mărturisit deschis interesul în acest sens. Într-un articol[45] despre contribuţia lui Nicu Ceauşescu la înfiinţarea şi succesul Teatrului Foarte Mic din Bucureşti, anexa experimentală a Teatrului Mic condus de protejatul lui Ceauşescu, Dinu Săraru, autorul, Eugen Florescu, l-a lăudat intens pe Nicu, afirmînd că

> deşi tînăr, secretarul C.C. al U.T.C. (Nicu Ceauşescu) se dovedeşte la înălţimea învăţăturii celei mai bune şi a celor mai frumoase exemple privind rolul ce revine omului politic în stimularea fenomenului cultural şi orientarea lui pe făgaşuri de aleasă ţinută intelectuală.

Cariera culturală a lui Nicu a început în noiembrie 1975, cînd a devenit membru al Biroului U.T.C., însărcinat cu probleme de propagandă şi cultură. Cam în acelaşi timp, a izbucnit în presa românească un scandal legat de cenaclul „Flacăra", condus de poetul Adrian Păunescu, şi avînd drept ţintă genul de muzică folk şi pop promovat de acesta. Controversa a culminat cu un straniu şi furtunos schimb de păreri între un tînăr muzician, Petre Magdin, şi redactorii revistei bilunare teoretice de partid *Era Socialistă*, al cărei redactor-şef, Ştefan Voicu, s-a angajat personal în dezbatare[46]. Privind retrospectiv, atacul extrem de încrezător al lui Magdin la adresa ziarului de partid sugerează că acesta avea susţinere puternică. Sub titlul „Cine ne dă sfaturi ?", Magdin scria[47] :

> considerăm intolerabilă existenţa unor atitudini de sfidare la adresa unor tineri *creatori* şi *critici* (cu studii de specialitate), dar mai ales la adresa muzicii tinere devenită în ultimii ani *un fenomen politic şi social major de mobilizare a maselor.*

---

44. Nr. 3, 15 ianuarie 1981.
45. *Flacăra*, nr. 17, 24 aprilie 1980.
46. *Era Socialistă*, nr. 8, 15 aprilie 1976.
47. *Săptămîna*, nr. 278, 2 aprilie 1976 ; vezi şi Romanian SR/13, *RFER*, 14 aprilie 1976, Item 7.

El descrie activitatea cenaclului Flacăra ca pe

o lecţie unică de educaţie politică şi cetăţenească la cel mai înalt nivel la care muzica folk, pop şi lirica românească devin mijloace de propagandă cu randament maxim [sublinierile sînt în original].

Referirile la aceste evenimente trecute au fost făcute pentru a atrage atenţia asupra atributelor similare ataşate lui Nicu Ceauşescu în legătură cu Teatrul Foarte Mic din Bucureşti. În 1976, Nicu a cîştigat în mod evident lupta pentru cenaclul „Flacăra", care a trecut, în mai 1976, sub conducerea C.C. al U.T.C.: în decembrie 1976, Nicu Ceauşescu a avansat în postul de secretar al C.C. al U.T.C., iar în mai 1978, a devenit şi membru al Consiliului Radioteleviziunii Române, condus de Dumitru Popescu.

Ar fi fără îndoială tendenţios să facem mai multe speculaţii în această direcţie. În ciuda numeroaselor semne de întrebare rămase încă în cazul lui Corneliu Leu, acesta serveşte cu siguranţă ca excelent exemplu de relaţie strînsă între scopurile politico-ideologice, lupta pentru putere şi intrigile personale din P.C.R., complicate şi mai mult de legăturile lor cu încîlcita lume literară.

Romanian Situation Report/2, *Radio Free Europe Research*, 3 februarie 1981

Apelul scriitorilor la solidaritate profesională

Una dintre cele mai interesante caracteristici ale recentului congresului cultural a fost faptul că nu s-a luat nici o decizie concretă; aceasta nu înseamnă nici într-un caz că rezultatul este negativ. Dimpotrivă: unii scriitori se temeau, pe bună dreptate, că Uniunea Scriitorilor (şi alte asociaţii de creaţie) se va desfiinţa, că statutul lor încă democratic va fi anulat, iar în locul lor vor fi înfiinţate organisme noi, docile (de exemplu, o uniune care i-ar cuprinde pe toţi artiştii). Din acest motiv, „inactivitatea" trebuie să fie considerată o victorie. Într-o campanie lansată în principal de *Suplimentul literar-artistic* al revistei *Scînteia tineretului*, editată sub patronajul U.T.C. şi al secretarului său Nicu Ceauşescu, au fost trasate directive precise despre cum trebuie să funcţioneze o astfel de asociaţie artistică nouă. De exemplu, Ion Lăncrănjan, unul dintre cei mai feroce inamici ai mult mai liberalului Consiliu al Uniunii Scriitorilor, a solicitat descentralizarea activităţilor Uniunii şi eliminarea posturilor plătite, care să fie înlocuite cu posturi obşteşti[48]. Mai mult, aceste slujbe obşteşti, incluzîndu-le pe acelea de preşedinte, redactori-şefi ai revistelor literare şi directori ai editurilor, vor funcţiona pe baza principiului favorit al lui Ceauşescu, cel de „rotaţie", ce prevedea schimbarea funcţionarilor cel puţin o dată pe an.

Nu se ştie de ce Ceauşescu a decis în cele din urmă să nu pună în practică desfiinţarea Uniunii Scriitorilor, un proiect drag lui Nicu şi acelui *factotum*, Eugen Florescu, adjunct de şef de secţie de presă a C.C. al P.C.R. E posibil ca solidaritatea afişată de comunitatea scriitorilor, ce depăşea limitele grupului mai liberal din jurul Consiliului Uniunii Scriitorilor, să fi impresionat chiar conducerea de partid prin fermitatea poziţiei sale. Adrian Păunescu însuşi, „poetul cu două feţe al epocii Ceauşescu", care, pe de altă parte, îşi construieşte o reputaţie de oponent al regimului (probabil fiindcă anticipează venirea epocii post-Ceauşescu), nu numai că a încercat să medieze între cele două facţiuni literare, dar l-a susţinut chiar pe Marin Sorescu în scandalul legat de Meditaţia Transcendentală.

Romanian Situation Report/6, *Radio Free Europe Research*, 22 septembrie 1982

48. *Suplimentul literar-artistic*, nr. 39, 9 mai 1982.

Nicu, fiul lui Ceauşescu, devine liderul tineretului

La o şedinţă plenară a C.C. al U.T.C. din 10 decembrie 1983, Nicu Ceauşescu, fiu şi moştenitor de drept al „primei dinastii roşii pe pămînt european", a fost „ales în unanimitate" prim-secretar, urmîndu-i lui Pantelimon Găvănescu, deţinător al acestei funcţii din 1979. Se pare că au existat cel puţin două motive pentru această mişcare.

Nemulţumire faţă de prestaţia U.T.C. ?

Găvănescu, prim-secretar al U.T.C. pentru o perioadă mai scurtă decît predecesorul său, Ion Traian Ştefănescu, a fost demis fără să se menţioneze faptul că i s-ar oferi altă funcţie. Au mai fost destituiţi şi alţi doi secretari ai C.C. al U.T.C., Ioana Lăncrănjan şi Mihai Hîrjău. Acesta din urmă deţinuse funcţia din 1975 ; în luna mai a acestui an, el fusese deja destituit din funcţia de preşedinte al Organizaţiei de Pionieri. Lăncrănjan fusese secretar C.C. al U.T.C. din 1980. Plenul a ales trei noi secretari, dintre care doar unul era cunoscut înainte, anume Elena Ciocan (ea a fost aleasă secretar al U.A.S.C.R. în februarie 1983). Nu se ştie nimic despre ceilalţi doi, Alexandru Diaconescu şi Floarea Voinea. Nici unul dintre cei trei nu a fost membru al Biroului Permanent al C.C. al U.T.C. Se pune problema dacă Găvănescu şi unii dintre colaboratorii săi vor fi stîrnit nemulţumirea partidului din cauza activităţilor lor din trecut sau dacă sînt consideraţi incapabili să facă faţă îndatoririlor, în perspectiva responsabilităţii sporite a U.T.C., a participării tot mai mari a tineretului la îndeplinirea planului, a creşterii productivităţii lor şi a conformării acestora la linia ideologică tot mai dogmatică şi mai naţionalistă, trasată de Ceauşescu în cuvîntarea sa de la Mangalia din august 1983. Discursul lui Nicu Ceauşescu la plenara C.C. al U.T.C. şi telegrama[49] trimisă conducerii P.C.R. cu respectiva ocazie par a indica în această direcţie.

Ascensiunea lui Nicu la postul din Cabinet

Promovarea lui Nicu Ceauşescu de la rangul de secretar al C.C. al U.T.C. (însărcinat, probabil, cu afacerile externe) la cel de prim-secretar nu are în sine nimic senzaţional –

49. Radio Bucureşti, 10 decembrie 1983, ora 19.00.

Nicu oricum l-a eclipsat pe Găvănescu – însă, obţinînd acest post, el devine automat ministru al Tineretului şi astfel membru al Guvernului României. Cariera lui fulminantă, ce nu pare a se întemeia pe nici o calificare intelectuală, probabil că nu şi-a atins totuşi culmea, în condiţiile în care părinţii săi prezidenţiali sînt capabili să-şi menţină poziţiile pentru încă multă vreme.

Nicu şi-a început cariera[50] în timpul studenţiei ca vicepreşedinte al U.A.S.C.R. în 1973. A devenit membru al Biroului C.C. al U.T.C. în 1975, secretar al C.C. al U.T.C. în 1976, membru supleant al C.C. al P.C.R. în 1979, membru al Biroului Executiv al F.D.U.S. în 1980, preşedinte al Comitetului Naţional Român pentru organizarea Anului Internaţional al Tineretului în cadrul O.N.U. în 1981 şi membru plin al C.C. al P.C.R. în 1982. Anul 1983 i-a adus deja şi mai multe onoruri: „Ordinul Muncii Clasa Întîi" (alături de cîţiva alţi membri ai ilustrei familii) şi publicarea la Editura Academiei a tezei sale de doctorat în fizică, care a fost elogiată în presă. Neobişnuit de frecventele sale călătorii peste hotare, legate nu numai de îndatoririle sale faţă de O.N.U., dar şi în calitate de ambasador al tatălui său (în Finlanda, Danemarca, Austria, Egipt, Tunisia, Etiopia şi Thailanda), au conferit ceva credibilitate zvonurilor tot mai persistente că este pregătit pentru postul de ministru de Externe, deţinut în prezent de Ştefan Andrei. Numirea lui în funcţia de ministru al Tineretului trebuie astfel văzută ca un pas pe drumul către acest post sau poate chiar mai departe dacă avem în vedere nepotismul generalizat şi ostentativ practicat în România. La a 60-a aniversare a U.T.C. de anul trecut, Nicu Ceauşescu a fost lăudat pentru continuarea „valoricei linii a dăruirii şi succeselor obţinute în acţiunea revoluţionară, la nivel internaţional", strălucit ilustrată de „părinţii săi, în tinereţea lor". Nicu reprezenta „linia marii continuităţi [...] a spiritului revoluţionar, patriotic" al lui Nicolae şi al Elenei Ceauşescu.[51]

Imaginea lui Nicu pare să îmbine elemente din aşa-zisul rol de pacificator mondial al tatălui său (Nicu a luat cuvîntul la recentele mitinguri pentru pace ale tineretului român)[52] cu pretenţiile de savant ale mamei sale. Absenţa unor realizări autentice intră într-un contrast pronunţat cu funcţiile şi onorurile cu care a fost copleşit. Reputaţia lui este, de fapt, cea a unui playboy.

Romanian Situation Report/1, *Radio Free Europe Research*, 7 ianuarie 1984

50. Vezi Romanian SR/24 şi 10, *RFER*, 3 decembrie 1981 şi 7 iunie 1983, Itemii 3 şi 10.
51. *România liberă*, 29 martie 1982.
52. Radio Bucureşti, 12 noiembrie 1983.

Retuşarea în presă a fotografiilor lui Ceauşescu

Rezumat: Zvonuri despre o boală a lui Ceauşescu şi despre posibilitatea ca acesta să fi suferit o intervenţie chirurgicală în timpul unei absenţe de o săptămînă au cîştigat în ultimul timp o oarecare credibilitate. Fotografii recente ale lui Ceauşescu în presă au fost în mod evident retuşate, făcîndu-te să crezi că aparenţa lui reală din aceste zile este cea a unui conducător fragil şi bătrîn. Alte fotografii din presă au încercat să sporească statura şi importanţa lui Nicu Ceauşescu, în vreme ce ziarul de partid *Scînteia* a transmis prin intermediul imaginilor publicate mesajul că Ceauşescu deţine încă frîiele.

***

Pe măsură ce zvonurile despre presupusele probleme de sănătate ale lui Ceauşescu devin tot mai insistente, orice absenţă a liderului de partid şi de stat român de la îndatoririle sale este privită cu o oarecare suspiciune atît în ţară, cît şi în afară. Ceea ce face ca această suspiciune să devină certitudine este faptul că presa românească se chinuie în mod evident să şteargă orice ar putea trezi această suspiciune.

Cert este că Ceauşescu a dispărut după întîlnirea cu Giorgio La Malfa, secretarul general adjunct al Partidului Republican Italian, care a avut loc pe 26 iulie la vila rezidenţială din Neptun. El nu a reapărut în public pînă pe 2 august, cînd a vizitat unităţile militare din portul Mangalia, după care a avut o scurtă întîlnire cu Juan Antonio Samaranch, Preşedintele Comitetului Olimpic Internaţional, care i-a oferit „Medalia Olimpică de Aur". Ne este imposibil să verificăm zvonurile din România potrivit cărora în acest interval Ceauşescu a suferit o intervenţie chirurgicală efectuată de chirurgul Eugen Proca. Cu toate acestea, deşi este strict controlată, presa românească, deşi încearcă să transmită populaţiei imaginea unui lider omniprezent şi activ, a dezvăluit fără să vrea un număr de detalii despre starea actuală de sănătate a lui Ceauşescu. Mai întîi, Ceauşescu nu a mai ţinut nici unul dintre obişnuitele şi lungile sale discursuri între 2 şi 8 august şi nici unul dintre anunţurile pe care le-a făcut nu a fost transmis în direct. Cuvîntarea sa de la un miting organizat la Galaţi pe 8 august a fost difuzată la cîteva ore după eveniment. Aceasta a fost scurtă şi părea cosmetizată de oamenii de televiziune din Bucureşti, vocea lui Ceauşescu obosind foarte repede şi devenind răguşită către sfîrşit.

Fotografiile publicate în ziare, înfăţişîndu-l pe Ceauşescu în primele zile ale reapariţiei sale pe scenă, erau şi mai revelatoare: acestea arătau un om care pierduse mult din

greutate, cu ochii pe jumătate închişi, colţurile gurii lăsată în jos, tras la faţă şi obosit. Majoritatea imaginilor publicate în ziarele din 8 august, cu prilejul vizitei lui Ceauşescu la Constanţa, au fost atît de retuşate încît ridică multe semne de întrebare cu privire la autenticitatea lor; s-a bănuit că a fost folosită o altă imagine, mai veche, a unui Ceauşescu mai robust, în locul celei actuale. În aceste imagini, chipul şi uneori chiar corpul său sînt luminate de un soi de halou, pleoapele sale sînt pictate pentru a-i face ochii să pară larg deschişi, iar ridurile şi petele negre sînt înlăturate. Într-un caz, una şi aceeaşi fotografie a fost publicată în două ziare diferite în două feluri: pe 9 august, *Scînteia tineretului* l-a prezentat pe Ceauşescu cu o expresie încordată, suferindă pe faţă, în vreme ce aceeaşi fotografie, publicată o zi mai tîrziu în *Neuer Weg*, i-a schimbat colţurile lăsate în jos ale gurii într-un zîmbet.

Practica retuşării fotografiilor cuplului prezidenţial din motive de cosmetizare a mers în ultima vreme chiar mai departe, fiind folosită în scopul distorsionării faptelor istorice. Pentru a atesta prezenţa lui Ceauşescu la mitingul din 1 mai 1939 (la care, aşa cum pretind acum istoricii partidului, Nicolae şi Elena Ceauşescu ar fi jucat roluri majore), într-o fotografie a mulţimii prezente la miting au fost incluse chipurile lui Nicolae şi al Elenei[53]. Mai mult, a devenit o practică obişnuită „ştergerea" altor persoane din pozele mai vechi ale lui Ceauşescu, probabil pentru a spori prestanţa acestuia în politica românească.

Pe lîngă pozele retuşate, au existat alte semne în media din România legate de starea precară a sănătăţii lui Ceauşescu. Comentatorii nu au scăpat din vedere faptul că toţi cei care au luat cuvîntul la plenara lărgită a C.C. din 24 august de anul trecut şi-au încheiat alocuţiunile cu urări aproape ritualice de sănătate şi viaţă lungă pentru Ceauşescu[54]. Mai mult, Radio Bucureşti, ce a transmis pe 1 august, pentru ascultătorii din afară, un interviu cu La Malfa în care acesta accentua faptul că Ceauşescu lăsase „impresia unui om foarte viguros... Am admirat tăria şi energia cu care preşedintele şi-a susţinut convingerile". Trimisul special al conducătorului de partid şi de stat Todor Jivkov, primit de Ceauşescu la Snagov pe 13 august, a transmis cele mai bune urări de sănătate şi fericire, urare neconvenţională date fiind circumstanţele.

Nicu prezentat ca succesor

Pe 7 august, în timpul unui turneu în zona Constanţei, Ceauşescu a vizitat şantierul de pe braţul Poarta Albă-Midia-Năvodari al Canalului Dunăre-Marea Neagră, aflat acum în construcţie. Vizita a fost folosită ca o ocazie pentru a-i prezenta şi pe alţi membri ai clanului Ceauşescu: soţia sa Elena; fiul său Nicu, care răspunde de munca pe şantier a brigăzilor de tineri, în calitatea sa de prim-secretar al U.T.C. şi ministru al Tineretului; şi chiar – pentru prima dată – Poliana Cristescu, Preşedinte al Organizaţiei de Pionieri şi, după cum se zvoneşte, soţia lui Nicu. Totuşi, au existat diferenţe în ceea ce priveşte modul de a-i prezenta pe Nicu şi pe Poliana în diversele ziare. Ziarul de partid *Scînteia* a publicat pe prima pagină trei fotografii, dintre care două îi înfăţişau pe Nicolae şi pe Elena, iar a treia îl includea şi pe Nicu. A treia fotografie se întindea pe mai mult de jumătate din lăţimea paginii şi îl înfăţişa pe Nicu din profil, stînd la stînga tatălui său. *Scînteia tineretului* (ziarul U.T.C.-ului condus de Nicu) şi alte două ziare editate de

53. *Scînteia tineretului*, 26 aprilie 1984, p. 2; *România literară*, nr. 18, 2 mai 1985, p. 12.
54. *Scînteia*, 25 iulie 1985.

F.D.U.S., *România liberă* şi *Neuer Weg*, au publicat pe prima lor pagină o singură poză cu Nicolae şi Elena. În a doua fotografie, care se întindea pe întreaga lăţime a paginii, Nicu figura în prim-plan, alături de tatăl său, fără ca Elena să se vadă şi ea! Mai mult, imaginile ce o înfăţişau pe Poliana Cristescu, publicate pe pagina a doua a celor trei ziare, prezentau diferenţe considerabile.

Nu în ultimul rînd, *Scînteia* a fost singurul ziar care a publicat o imagine întinsă pe toată pagina a doua şi care îi înfăţişa pe cei trei membri de vază ai familiei Ceauşescu la o întîlnire festivă cu tineri brigdieri, dar într-un mod ce părea să ilustreze ordinea ierarhică stabilită între ei. În prim-plan, stînd pe un covor dinaintea unui microfon, se află Nicolae. Cîţiva paşi înapoia sa, şi în afara covorului, stă Nicu, cu braţele la spate, iar mai în spate, dar pe covor, se găseşte Elena Ceauşescu. (Se prea poate ca lui Nicu să i se fi cerut a sta în afara covorului pentru a evita să apară mai înalt decît tatăl său.) Mesajul transmis părea să spună că Nicu va fi succesorul, dar că Nicolae deţine încă puterea deplină.

De fapt, urmînd înălţării sale la rangul de membru supleant al Comitetul Politic Executiv al C.C. la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R. ţinut în noiembrie trecut, Nicu Ceauşescu şi-a continuat tendinţa de a-şi spori prestigiul în interior şi statura peste hotare. Ţelul familiei Ceauşescu pare să fie obţinerea sprijinului pentru succesiunea de familie din partea celorlalte ţări comuniste, în special a U.R.S.S. În ajunul Congresului P.C.R., Nicu a petrecut o săptămînă în U.R.S.S., în cursul căreia a fost primit de Boris Ponomariov, membru supleant al Biroului Politic al P.C.U.S. şi secretar al C.C., căruia i-a înmînat un mesaj din partea lui Ceauşescu pentru Konstantin Cernenko, decedat între timp, şi a discutat probleme de interes bilateral româno-sovietic[55]. În ianuarie anul acesta, Nicu s-a dus în Berlinul de Est, unde s-a întîlnit cu Egon Krenz, secretar pe probleme de securitate, tineret şi sport al C.C. al P.C.E.G. şi succesor de drept al lui Erich Honecker. În iunie anul acesta, Nicu s-a oprit din nou la Moscova în drumul său spre Coreea de Nord şi China. Relatînd despre întîlnirea dintre Nicu şi secretarul general al C.C. al P.C.C., Hu Yao Bang, agenţia de ştiri chineză Xinhua[56] a menţionat faptul că Hu i-a spus lui Nicu şi delegaţie sale că „prietenia dintre China şi România va continua din generaţie în generaţie". S-a afirmat de asemenea că Hu a discutat problema cooperării bilaterale şi chestiuni de interes comun „cu Ceauşescu", aşa cum a relatat agenţia. E greu de ştiut totuşi dacă tratamentul de care se bucura Nicu din partea liderilor frăţeşti poate fi interpretat ca un semn al acceptării dorinţei de succesiune a lui Ceauşescu, sau dacă aceasta reprezintă o încercare românească de a pretinde că Nicu se bucură de o anumită stimă în lumea comunistă. Mai mult, puţine indică faptul că Mihail Gorbaciov se gîndeşte la chestiunea succesiunii în România. N-ar fi deloc surprinzător ca noul conducător al P.C.U.S. să nu se arate prea dispus să accepte eşecurile evidente ale regimului Ceauşescu, înveşmîntate în retorică naţionalistă, perpetuate de către fiul Nicu.

Romanian Situation Report/13, *Radio Free Europe Research*, 1 septembrie 1985

55. *Scînteia*, 3 noiembrie 1984, p. 6.
56. 25 iunie 1985.

CULTUL PERSONALITĂŢII ŞI NAŢIONALISMUL: MODELUL IDEOLOGIC AL P.C.R.

„Protocronism" românesc şi noua ordine culturală

Rezumat: Folosindu-se de o teorie foarte răspîndită care postulează prioritatea românească în istoria literară trecută şi prezentă, regimul român caută să sporească atît conştiinţa naţională, cît şi mîndria populaţiei, mărind astfel prestigiul ofertelor culturale indigene pe piaţa internaţională. O altă teorie românească recentă despre nevoia unei „noi ordini culturale" precizează cadrul internaţional în care să se desfăşoare realizările „protocroniste" româneşti. Este deosebit de interesant faptul că, deşi ţelul conceptului de „protocronism" este acela de a corecta distorsiunile compromiţătoare şi minimizatoare ale istoriei literare româneşti ce predominau sub „îndrumarea" sovietică în anii '50, teoria se aseamănă cu înclinaţia stalinistă pentru inventarea şi propunerea de priorităţi ruseşti şi sovietice în toate sferele de activitate culturală (ca să nu mai vorbim de ştiinţă etc.). Capitolul următor încearcă să analizeze „protocronismul" în lumina dezbaterilor controversate pe care acesta le-a iscat în presa românească.

***

Una dintre sarcinile trasate de tezele din 1971 şi devenite imperative pentru toţi savanţii români activi în ştiinţele sociale (incluzînd, în context românesc, istoria literară) era aceea de a pregăti fundamente teoretice „adecvate" pentru munca lor. În a doua jumătate a acestui an, o atare teorie „fundamentală" cu privire la literatura română a fost prezentată public cu o considerabilă extravaganţă: teoria „protocronismului" românesc. Într-o carte recent publicată şi modest intitulată *Din clasicii noştri: contribuţii la ideea unui protocronism românesc*, istoricul literar şi esteticianul Edgar Papu (născut în 1908; între 1947 şi 1967 nu a publicat nici o carte, fiind ca şi absent din viaţa literară) susţine „întîietatea cronologică a atîtor iniţiative literare româneşti faţă de unele realizări similare din alte părţi". Asemenea „întîietăţi" literare româneşti pe care le înşiră şi le comentează Papu cu „entuziasm demonstrativ" (Serafim Duicu, în *Tribuna*, nr. 37, 15 septembrie 1977) sînt cuprinzătoare şi relevante: el vede în scrierea din secolul al XV-lea *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* o anticipare a literaturii europene baroce, îl consideră pe Dimitrie Cantemir drept scriitor romantic *avant la lettre*, îl priveşte pe Heliade Rădulescu drept premergător al accentului pus pe psihanaliză în secolul XX, Costache Negruzzi – un antecesor superior lui Flaubert, Alecsandri – un presimbolist, iar Eminescu – un strămoş al existenţialismului etc. Papu conchide că „una din dominantele trăsături definitorii ale literaturii noastre în context universal este *protocronismul*"[1].

1. *Secolul 20*, nr. 5-6, 1974.

Cercetarea „protocronistă" nu e cu desăvîrşire nouă în România, nici măcar în sfera literară, de vreme ce Papu însuşi admitea că alţi istorici literari, precum I. Constantinescu (care folosea termenul de „avangardă" românească) şi Dan Zamfirescu, au urmărit o teorie similară în cărţi şi articole recente. Solomon Marcus a studiat de curînd inventivitatea poporului român în domeniul matematicii, Anton Dumitriu pe cea în logică, Constantin C. Giurescu pe cea în ştiinţele tehnice, iar săptămînalul *Flacăra* este binecunoscut pentru entuziasmul său „protocronic" în proslăvirea realizărilor medicilor români.

Este evident că tema lui Papu nu are nimic de a face cu istoria literară însăşi, ci priveşte ideologia literară, cu implicaţii serioase atît pentru politica culturală autohtonă, cît şi pentru propaganda culturală peste hotare. De vreme ce o atare ideologie literară serveşte cel mai bine scopurile actuale ale politicii generale a P.C.R., cartea a cunoscut o publicitate destul de neobişnuită în România: *Luceafărul*, cea mai naţionalistă revistă literară, i-a dedicat cîteva pagini întregi.

Insistenţa pe nevoia de a spori conştiinţa de sine a poporului român în toate sferele vieţii a fost una dintre cele mai timpurii şi mai persistente teme ale politicii culturale a lui Ceauşescu. La doar cîteva luni după ce acesta a devenit conducătorul partidului, eminentul savant de reputaţie internaţională Athanase Joja a lansat teoria „specificului naţional". Atunci cînd conceptul a fost formulat pentru prima oară, apăruseră deja germenii unei influenţe pernicioase – o tendinţă către conservatorism şi provincialism auto-suficient[2]. În vreme ce, totuşi, conceptul de „specific naţional" era în mare măsură unul pasiv pentru o bună parte a culturii mondiale, teoria „protocronismului" este un concept activ, axiologic. Teoreticienii români afirmă valoarea realizărilor literare româneşti, prin comparaţie în special cu cele occidentale, dar şi cu cele estice, apreciindu-le drept superioare pe cele româneşti, deoarece, aşa cum explica Serafim Duicu în articolul mai sus menţionat din *Tribuna*, „preeminenţa ori paternitatea ideilor [...] e şi chestiune de demnitate şi, de ce nu, de mîndrie naţională".

Comentînd cartea lui Papu[3], Dan Zamfirescu a observat că „direcţia principală urmată de cercetările ultimelor decenii a fost dominată de acelaşi spirit ce-i însufleţise pe Iorga şi pe Călinescu: a dovedi valoarea «în absolut» – prin raportarea la valorile universal-recunoscute – a culturii româneşti din toate timpurile şi a dovedi totodată că am reuşit să fim contemporani activi ai marilor curente culturale europene, un numai din Occident, ci şi din spaţiul spiritual răsăritean".

Pentru Zamfirescu, „trei decenii de istorie revoluţionară au plasat poporul şi cultura română într-un alt raport istoric şi spiritual cu realitatea universală", oferind astfel încă un argument politico-ideologic pentru superioritatea românească.

La Congresul Cultural din 1976, Ceauşescu a evidenţiat nevoia de a rescrie istoria românilor şi istoria literară pe baze teoretice noi. El a căutat să corecteze erorile grave care s-au făcut în cursul interpretării istoriei, a formării poporului român, a limbii, a naţiunii române înseşi[4] în timpul perioadei staliniste. Este extrem de surprinzător faptul că Nicolae Ceauşescu încearcă să îndrepte erorile de evaluare şi interpretare comise, despre care istoricii români au scris în anii '50 – sub influenţa perspectivei staliniste potrivit căreia ruşii, sau sovieticii, au fost din toate timpurile primii şi cei mai buni în toate

2. Vezi, de exemplu, articolul lui Ion Dodu Bălan, în *Scînteia*, 25 noiembrie 1965.
3. În *Luceafărul*, nr. 40 (1 octombrie 1977).
4. *Scînteia*, 3 iunie 1976.

domeniile – încearcă acum să înlăture aceste erori prin înlocuirea lor cu o teorie la fel de „riscantă" (ca să folosim un eufemism). Riscul a fost indicat de istoricul literar Ovid S. Crohmălniceanu în cursul unei discuţii organizate de *Luceafărul* şi publicată în două numere consecutive. Punctul de vedere al lui Crohmălniceanu pare a fi dictat în special de bunul-simţ şi de simţul proporţiilor şi calităţilor juste care, totuşi, contrastează puternic cu poziţia celorlalţi participanţi la discuţie, cu toţii apologeţi ai „protocronismului".

Crohmălniceanu spunea:

> A ne arăta meritele culturale, după ce, lungă vreme, ele au fost trecute cu vederea, e în firea lucrurilor [...] Se cuvine să o facem însă cu multă grijă pentru adevăr şi fără pretenţii megalomane, fiindcă ele pot uşor conduce la ridicol o tendinţă justificată. Orice forţare a notei riscă să sune strident...[5]

Atît Crohmălniceanu, cît şi criticul Nicolae Manolescu[6] au obiectat că teoria „protocronismului", şi chiar termenul ales pentru a o desemna, dovedeşte că a fost construită în contradicţie evidentă cu teoria „sincronismului" lansată de istoricul literar Eugen Lovinescu (1881-1943) în anii '20.

Papu nu a atacat teoria lui Lovinescu în mod direct, ci a acuzat ceea ce el numeşte „conştiinţa întîrziată" întinsă între primul şi al doilea război mondial, care, sprijinind imitaţia şi „sincronismul" cu Occidentul, a împiedicat afirmarea originalităţii creatoare a poporului român. Această interpretare a teoriei lui Lovinescu a fost atacată de Crohmălniceanu şi de Manolescu, cu argumente ideologice solide: Manolescu „a dovedit" că teoria lui Lovinescu reprezintă „o critică de la stînga a conservatorismului şi izolaţionismului ce se manifestaseră, uneori în forma celei mai agresive suficienţe xenofobe, la începutul secolului". Crohmălniceanu „a dovedit" la fel de bine că, prin condamnarea teoriei lui Lovinescu, „protocroniştii" de azi ocupă poziţia ideologică a „dreptei româneşti" din perioada interbelică, care considera sincronismul lui Lovinescu „o ameninţare împotriva întregului ei edificiu ideologic" şi „un atentat la adresa fiinţei naţionale". El continua:

> Combaterea sincronismului devenea astfel o datorie sfîntă, o luptă pentru «a doua neatîrnare», cum scria Nichifor Crainic în *Gîndirea*[7].

Rezervele pe care le manifestau Manolescu şi Crohmălniceanu nu se limitau totuşi doar la problemele ideologice. Cei doi susţin în continuare că este fără sens să indici vreo „prioritate" românească mai mult sau mai puţin reală dacă scriitorii de oriunde în Europa nu ştiu de ele – şi cu atît mai puţin le urmează. Respingînd critica manolesciană la adresa cărţii lui Papu, scriitorul Paul Anghel (un apropiat al conducerii P.C.R.) scrie: „cartea prof. Papu afişează, desigur, o mare îndrăzneală pentru spiritul apter şi snob"[8]. Această carte, continua el, „are ca nobil scop sublinierea ideii că celula românească un e blestemată să rămînă într-o veşnică arierare" şi „avem organul marii culturi şi al marii spiritualităţi". (Un atare limbaj biologist este o rămăşiţă a celui care ţine de o altă tendinţă ideologică şi literară din anii '30.)

5. *Luceafărul*, nr. 41, 8 octombrie 1977.
6. Scriind despre cartea lui Papu, în *Romania literară*, nr. 32, 11 august 1977.
7. *Luceafărul*, nr. 4, 8 octombrie 1977.
8. *România literară*, nr. 35, 1 septembrie 1977.

Istoricul literar I. Constantinescu, autor a două studii „protocronice" scrise înainte chiar ca Papu să inventeze termenul, a atacat la rîndul lui conceptul de „sincronism" al lui Lovinescu, pe motiv că „alimentează o mentalitate care, în esenţă, nu este favorabilă înţelegerii dezvoltării organice a culturii româneşti"[9]. Referindu-se abia voalat la Crohmălniceanu, Constantinescu a spus că sub presupusa acoperire a „prudenţei" şi „ponderei", „această mentalitate, această viziune nu are forţa de a vedea literatura română, în datele ei majore, ca pe un fenomen de sine stătător, mentalitate şi viziune tributare mimetismului, exponente ale unui stil intelectual obedient".

Există o dublă „oportunitate"[10] pentru lansarea teoriei „protocroniste" cu o atît de mare strălucire în acest moment. Mai întîi, continuînd dezbaterile despre „specificul naţional", susţinătorii cauzei caută să sporească mîndria poporului român pentru moştenirea lor culturală naţională: „a sosit ceasul, socotesc, cînd trebuie să ne luăm în serios valorile", iar „valorile literaturii să fie restituite fără prejudecăţi păgubitoare, pentru ca societatea să capete sentimentul exact al acestor valori, sentimentul funcţiei lor majore în cadrul spiritualităţii unui popor" (Paul Anghel, ca mai sus).

Al doilea scop priveşte totuşi politica culturală externă, ţintind direct către discuţiile curente despre schimbul cultural, inclusiv cea de la conferinţa de la Belgrad; teoria „protocronistă" ar apărea drept cea care promovează exportul cultural al României către ţările străine, în special către celelalte ţări europene. Legătura între primul şi al doilea obiectiv este evidentă pentru fiecare participant la discuţia despre „protocronism". Problema este că „înainte de a cere străinilor să procedeze la revizuirea prejudecăţilor izvorîte din ignoranţă, trebuie să ne îngrijim ca ele să dispară din minţile noastre"[11].

Pentru a impune propria imagine de sine partenerilor de schimb cultural, teoreticienii români şi, mai mult, reprezentanţii politici ai României reclamă acum necesitatea instituirii unei „noi ordini literare", ca iniţiativă paralelă la crearea „unei noi ordini economice şi politice la care România are o substanţială contribuţie teoretică"[12]. Istoricul literar Emil Manu[13] a atras atenţia asupra faptului că „intensificarea participării României la schimbul mondial de valori cultural-artistice se realizează în acest spirit al relaţiilor de pe picior de egalitate şi în virtutea avantajului reciproc". În trecut, a continuat el, participarea românească la dialogul cultural nu s-a bazat pe „drepturi egale", căci „importul cultural depăşea exportul", iar România ar fi putut chiar să devină „o colonie culturală a Occidentului".

Chiar înaintea lansării campaniei „protocroniste" în interiorul României, consilierul personal al lui Ceauşescu, Mircea Maliţa, a ţinut un lung discurs programatic la adunarea U.N.E.S.C.O.[14]. Dacă ar fi să le comparăm cu ceea ce s-a afirmat în discuţia din acest an despre „protocronism", cele 10 „postulate cheie" prezentate în discursul lui Maliţa de la U.N.E.S.C.O. – al cărui text nu a fost, întîmplător, niciodată publicat în România – reflectă (pe lîngă aceeaşi insistenţă pe identitatea naţională) sublinierea necesităţii unor dialoguri culturale internaţionale şi, nu în ultimul rînd, un anumit liberalism. Cu siguranţă,

9. *Luceafărul*, nr. 44, 29 octombrie 1977.
10. Paul Anghel, în *Luceafărul*, nr. 42, 15 octombrie 1977.
11. Dan Zamfirescu, în *Contemporanul*, nr. 39, 30 septembrie 1977.
12. I. Constantinescu, în *Luceafărul*, nr. 44, 29 octombrie 1977.
13. *Orizont*, nr. 40, 6 octombrie 1977.
14. Textul a fost publicat mai tîrziu de Editura U.N.E.S.C.O. în revista *Cultures*, vol. III, nr. 4/1976, sub titlul „Culture and the New Order: A Pattern of Integration".

toate acestea sînt croite pentru consum extern şi se poate distinge o agresivitate mai puternică faţă de opresiunea sovietică nenumită decît cea îndreptată împotriva urmării modelelor occidentale. Iată cele 10 postulate ale lui Maliţa, cu cîteva citate semnificative care îi definesc poziţia:

1) Cultura este axa identităţii unui popor. „În problemele culturale, afirmarea personalităţii este echivalentul independenţei şi suveranităţii pe plan politic". „[Cultura] este o activitate neîntreruptă, care pretinde cooperarea tuturor generaţiilor, cristalizîndu-se într-un tabel axiologic care guvernează întreaga viaţă a societăţii. Este imposibil pentru o persoană să-şi desfăşoare propria viaţă în mediul unei culturi străine".

2) Diversitatea este o sursă de armonie, nu una de conflict. „Varietatea este corolarul autodeterminării politice, fructul respectului pentru ceea ce este specific fiecărui popor. S-a dovedit că, de-a lungul istoriei, metodele imperialiste au înăbuşit diversitatea. Acest lucru a dus la standardizarea instituţiilor, la răspîndirea limbilor predominante şi la propagarea unui stil de viaţă uniform".

3) Culturile sînt instrumente de bază ale supravieţuii. „Ele sînt depozitarele răspunsurilor creative generate de interacţiunea societăţii cu mediul. În ele s-au acumulat lecţiile trecutului".

4) Culturile sînt toate egale ca scop. „Calitatea culturilor este corolarul esenţial al egalităţii în drepturi". „Sub aspectul autenticităţii lor, toate culturile sînt egale".

5) Inegalitatea în relaţiile culturale trebuie să dispară, la fel ca şi în celelalte domenii. „Convertirea tehnologiei comunicării şi difuzării în instrumente prin care se creează presiunea apărînd relaţii disproporţionate şi injuste a produs în rîndul ţărilor mici un sentiment al datoriei de a-şi proteja culturile în faţa acestui atac violent cu efect înrobitor. Îmi amintesc neliniştea unor ţări europene, care nu pot fi considerate nici pe departe nedezvoltate, în momentul în care a fost posibilă, din punct de vedere tehnic, transmiterea prin satelit a programelor de televiziune, pentru că aceasta a înlesnit o agresiune culturală ce depăşeşte graniţele internaţionale, prin exportul masiv al unor materiale care ar putea fi dăunătoare şi imorale".

6) Cultura nu poate fi separată de procesul dezvoltării economice şi sociale.

7) Contactele între diferite culturi încurajează expansiunea şi dezvoltarea lor. „Culturile impermeabile sînt condamnate la uitare. Dialogul este esenţial".

8) Forma superioară a dialogului este cooperarea.

9) Statutul culturii în întreaga lume este diminuat de sporirea forţelor războinice. „Chiar dacă forţa nu sfidează cultura, ea nu o sprijină decît verbal. O cultură aliată forţei nu-şi merită numele".

10) Există o moştenire culturală comună întregii umanităţi şi este de datoria noastră să o păstrăm.

N-ar fi deloc surprinzător să-l aflăm pe Mircea Maliţa – un membru al Biroului Uniunii Scriitorilor – enumerat printre „protocroniştii" români în ediţia a doua a cărţii lui Edgar Papu.

Research and Analysis Department Background/226
(Romania), *Radio Free Europe Research*, 16 noiembrie 1977

De la *Australanthropus Olteniensis* la Ceauşescu

Istoria realizărilor protocroniste româneşti – şi anume pretenţia la prioritatea istorică într-o largă varietate de domenii – a fost îmbogăţită în ultima vreme cu o nouă prioritate: descoperirea pe pământ românesc a celui mai vechi hominid (un primat care a depăşit stadiul de maimuţă, fiind pe cale să se transforme în fiinţă omenească) de pe continentul european. Chiar înainte ca această descoperire să fie pe deplin recunoscută şi autentificată de comunitatea ştiinţifică internaţională, oamenii de ştiinţă români au născocit un nume răsunător pentru a-l desemna pe hominidul lor: *Australanthropus Olteniensis*, care indică faptul că a fost găsit în Oltenia, în satul Bugiuleşti. Într-un interviu acordat revistei *Contemporanul*[15], antropologul român dr. Dardu Nicolaescu-Plopşor, fiul descoperitorului (între timp decedat) al hominidului, a făcut cîteva referiri interesante cu privire la localizarea şi circumstanţele în care a fost făcută descoperirea la începutul anilor '60. Se pare că s-au făcut deja unele prezentări ale descoperirilor de la Bugiuleşti la conferinţe ştiinţifice internaţionale, precum cele de la Moscova (1964), Praga (1966), Tokyo (1968) şi Bratislava (1975). Pe 21 februarie 1981 a fost semnat „certificatul de naştere al acestui nou erou al antropogenezei" (acesta este limbajul înflorit folosit de redactorul de la *Contemporanul*) de către dr. Nicolaescu-Plopşor la Centrul pentru Ştiinţe Sociale din Craiova. Antropologul român s-a simţit obligat să spună că, în ciuda faptului că trebuie încă să caute dovezi ale teoriei că tibia şi femurul descoperite la Bugiuleşti reprezintă rămăşiţele celui mai vechi hominid european, datînd de 1,8-2 milioane de ani, este nevoit să-şi comunice descoperirile în mod oficial din motive de competiţie: recent, spunea el, au fost descoperite vestigii indicînd un hominid la fel de valoros în Sandalja, Iugoslavia, şi „nu ne putem permite să pierdem astfel o prioritate care ne aparţine în mod incontestabil". *Contemporanul* trage „cu justificată mîndrie" concluzia că, dacă rămăşiţele de la Bugiuleşti se confirmă pe deplin, vom putea afirma că „aici începe antropogeneza în Europa":

> România se vede astfel inclusă în rîndul ţărilor cu cea mai veche civilizaţie, prepaleoliticul, cu cea mai veche istorie a omului pe continentul european – şi care se confundă, în ultimă analiză, cu însăşi istoria umanităţii.

15. Nr. 12, 20 martie 1981.

Fundalul

Mitologia politică şi istorică românească a făcut mari progrese în ultimii 20 de ani: de la accentuarea moştenirii romane la elogierea strămbunilor daci şi, în cele din urmă, la *Australanthropus Olteniensis*. Exemplul naţionalismului românesc tradiţional în privinţa originilor naţionale, a percepţiei de sine şi a mîndriei, sublinierea afilierii României la cultura latină, a servit în primii ani ai deceniului şapte luptei contra accentului pus de sovietici, mulţi ani după 1948, pe aşa-zisul caracter predominant slav al poporului român şi (de vreme ce Stalin era un lingvist „reputat") al limbii române. Deşi reforma „slavă" a alfabetului român impusă în 1953 este încă valabilă în esenţă în România (poate şi pentru că ar fi extrem de costisitor să îl schimbi), ortografia lui „România" şi „românesc" a fost adusă în mod oficial la normele de dinainte de 1953, pentru a scoate în evidenţă originea latină a poporului român.

Totuşi, Ceauşescu a schimbat în mod constant mitologia istorică romană înspre elementul dacic în etnogeneza românească, şi asta din motive mai degrabă ideologice şi propagandistice decît ştiinţifice. Mai întîi, romanii erau o putere imperială, în timp ce mitologia politică românească oficială subliniază faptul că poporul român nu a fost niciodată agresiv, ci, dimpotrivă, a fost adesea victima agresiunii din afara frontierelor sale. În al doilea rînd, mitul dacic a oferit ocazia de a extinde aria etnogenezei româneşti dincolo de graniţele *limes*-ului, lărgind astfel perioada continuităţii româneşti (sau mai degrabă pre-româneşti) pe pămîntul său actual.

În cele din urmă, a crescut presiunea ideologilor asupra istoricilor într-o încercare de a le impune acestora cu forţa nu numai anumite teme şi domenii de cercetare, oportuniste din punct de vedere politic, ci şi rezultatele pe care ei trebuie să le obţină în munca lor. De exemplu, într-un articol publicat în *Luceafărul*[16], Mihnea Gheorghiu, preşedintele Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, şi-a exprimat critica abia voalată la adresa acelor oameni de ştiinţă care insistă să aplice metode „conservatoare" de cercetare în domeniul lor, deşi ei ar putea obţine diferite rezultate, în special cele privitoare la geneza poporului român şi a limbii române în primul mileniu al erei noastre, dacă ar decide să aplice metode multidisciplinare. Totuşi, aceasta nu a fost o problemă metodologică, ci mai degrabă una politică, deoarece, spunea Gheorghiu,

> în cele mai multe cazuri ne izbim însă de o formă de supra-specializare sufocantă, de o atitudine de ignorare expresă a disciplinelor dintr-o sferă ştiinţifică vecină, sau pur şi simplu de o răuvoitoare incultură în domeniul ştiinţelor sociale şi istorico-politice, cu cele mai regretabile consecinţe.

Într-unul dintre numerele sale recente, *Viaţa studenţească*, săptămînalul Uniunii Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din România (U.A.S.C.R.), a publicat un articol oarecum îndrăzneţ al lui Emil Condurachi, istoric român căruia i s-a decernat în 1981 premiul Herder. Condurachi (născut în 1912) a fost directorul Institutului Arheologic din Bucureşti între 1955 şi 1970. În interviu, el a explicat că „acum cîţiva ani" solicitase să fie transferat de la Facultatea de Istorie din cauza politicii greşite a acestei instituţii de a nu promova oameni de ştiinţă foarte dotaţi.

16. Nr. 7, 14 februarie 1981.

Potrivit lui Condurachi, cadrele universitare reprezentau trei „straturi arheologice": mai întîi, istorici mai în vîrstă, bine pregătiţi, deci cu o educaţie antebelică şi cu o solidă bază academică; în al doilea rînd, tineri istorici pînă în 30 de ani, bine pregătiţi; şi, în cele din urmă, „stratul parazit" dintre cele două, care, deşi fără o pregătire şi calificări solide, „blochează" posturile necesare promovării tinerei generaţii de istorici. Totuşi, cealaltă parte din interviu a fost cea care i-a atras criticile oficiale:

> Diletanţii sînt o plagă. Prea li se acordă uneori credit. Tracologia este, spre exemplu, ceva anume; tracomania, cu totul altceva. Unele teze apărute în ultima vreme sînt chiar fundamental nemarxiste.

Ca exemplu, Condurachi a citat „strădaniile de a demonstra existenţa unei scrieri pe vasele neolitice autohtone", adică existenţa scrierii dacice, teorie avansată în mod insistent în ultimii ani de unii istorici amatori. În fapt, cîţiva pretinşi istorici şi arheologi amatori au primit recent acordul de a publica rezultatele şi „descoperirile cercetării" lor în presă, adesea în *Flacăra*, care, deşi foarte ingenioase în metodologia lor, ajungea la aceleaşi rezultate: sublinierea şi demonstrarea continuitatea populaţiei române pe aceste pămînturi. Totuşi, un articol recent din *Scînteia tineretului*[17], ziarul U.T.C., a arătat în mod clar că seriozitatea ştiinţifică şi educaţia academică nu mai sînt necesare pentru a produce cercetare istorică de valoare: diplomele universitare nu vor mai atesta de acum înainte competenţa în domeniul istoriei, în schimb „pasiunea pentru istorie" îl va autoriza pe oricine doreşte să aibă un cuvînt de spus în chestiuni ce ţin de istoria românilor, în special de aceea a dacilor. A fost creat pînă şi cadrul instituţional potrivit pentru a permite dezbateri „pasionante" despre „noua perspectivă" necesară discutării moştenirii dace: Cercul *Deceneu* pentru Studierea limbii şi scrierii dace, funcţionînd sub auspiciile U.T.C., al cărei secretar este, întîmplător, Nicu Ceauşescu. Sarcina Cercului *Deceneu* va fi aceea de a promova „istoria ca valoare afectivă: trăirea originilor naţionale redimensionează prezentul, conferindu-i semnificaţii nebănuite". Istoria nu este numai ceva pentru minţi, cu „idei sclerozate", dar şi „pentru inimă", pretinde *Scînteia tineretului*. De aceea este foarte importantă participarea poeţilor la cerc, în vreme ce istoricii de profesie sînt atacaţi. Fără a-l numi direct pe Condurachi, ziarul critică „publicistica incendiară" care „implică, dar mai mult complică decît luminează, dacă în unele interviuri se declară ca nemarxistă punerea în discuţie constructivă a posibilităţii existenţei scrisului la daci".

Problema dacică s-a dovedit a fi un alt subiect în stare să rupă comunitatea cultural-literară românească de-a lungul unor linii binecunoscute. De exemplu, în timp ce reviste precum *Flacăra* sau *Săptămîna* au excelat în ceea ce un reputat critic literar a numit de curînd „discreditarea sentimentului patriotic şi istoric prin supralicitare iresponsabilă"[18], *România literară*, săptămînalul Uniunii Scriitorilor, potrivnic exhibiţiilor deşănţate de patriotism, a publicat articolul unui istoric literar (evreu), Z(igu) Ornea, care a criticat de asemenea „Tracomania". Ornea se referea la un articol pe care *Săptămîna* îl dedicase poetului interbelic Dan Botta, reprezentantul cel mai caracteristic „al unei mode exagerate a tracomaniei, mistice peste măsură, exaltînd riscul, jertfa şi trăirea tragică, ale cărei consecinţe politice funeste le ştim prea bine".

17. 4 aprilie 1981.
18. *Vatra*, nr. 2, 1981.

Se pare totuşi că presiunea crescîndă a „dacomaniacilor" români de astăzi pune în pericol interesul oficial de a preda latina în şcolile şi universităţile din România. Nu cu multă vreme în urmă, în 1976, programul de acţiune elaborat la Congresul Cultural prevedea ca toţi elevii de liceu, precum şi studenţii şi profesorii de literatură şi istorie română să studieze obligatoriu limba latină[19]. Acum, totuşi, interesul pentru latină a atins un nivel atît de scăzut, încît lingvistul Alexandru Niculescu, scriind în *România literară*[20], s-a simţit obligat să pledeze cauza limbii latine, susţinînd că „sîntem urmaşii traco-dacilor *romanizaţi*" (subliniat în original). El a mai spus că nu numai în Vestul Europei, dar şi în celelalte ţări comuniste, inclusiv în U.R.S.S., importanţa limbii latine nu a fost subestimată. Niculescu a arătat clar că renunţarea la moştenirea latină ar însemna renunţarea la moştenirea spirituală a Europei clasice şi, chiar mai mult, la adevărata identitate a României.

În ciuda controverselor în privinţa predominanţei elementului dac asupra celui roman în procesul etnogenezei româneşti, tensiunea propagandei patriotice pare mereu legată de cultul personalităţii din jurul lui Ceauşescu, care este prezentat ca întruparea deopotrivă a virtuţilor dacice şi romane, ridicate la un nivel mai înalt comunist. Cineva ar putea chiar să-i suspecteze pe antropologii care au dat hominidului de la Bugiuleşti numele de *„Australanthropus Olteniensis"* că se gîndeau la Ceauşescu, care este el însuşi de origine oltenească.

Romania Situation Report/7, *Radio Free Europe Research*, 14 aprilie 1981

19. Anneli Ute Gabanyi, „Action Program for Ideological, Political, and Cultural-Educational Work", RAD BR/208, (Romania), *RFER*, 5 octombrie 1976.
20. Nr. 3, 15 ianuarie 1981.

Modelul ideologic al P.C.R.: o privire de ansamblu

Fundamentele modelului ideologic al P.C.R. şi, implicit, ale politicii sale culturale, au fost fixate la plenara „ideologică" a C.C. din 1 şi 2 iunie, şi nu la Congresul Cultural care a urmat. Ideile de bază au fost expuse de Ceauşescu în cuvîntarea sa de la plenară şi apoi clarificate şi amplificate în alte discursuri atît la plenară, cît şi într-un mare număr de articole publicate în presa românească. Venind la 11 ani după ceea ce s-a numit, mai degrabă la modul superficial, „mini-revoluţia culturală" românească, recenta plenară „ideologică" a C.C. marchează, într-adevăr, o etapă în dezvoltarea teoretică a partidului, care a început în iulie 1971. În parte, deoarece admite faptul că schimbările în conştiinţa subiectivă au rămas în urma celor din societatea obiectivă şi din economie, şi promovează un mai mare militantism ideologic, curentul de idei actual e o chemare la îndepărtarea eşecurilor trecute ale propagandei. El susţine de asemenea o continuare şi o identificare a tendinţelor de proletarizare a vieţii culturale în „epoca Ceauşescu".

E semnificativ faptul că P.C.R. pretinde a fi elaborat un concept propriu, original şi complex[21] în ceea ce priveşte unul dintre fundamentele învăţăturii marxist-leniniste, anume relaţia între existenţa socială şi conştiinţa socială, aşa-numitele bază şi suprastructură, factorii obiectivi şi subiectivi în istorie. Aceasta este o încercare de a da piept cu faptul că, deşi se presupune că societatea şi economia se dezvoltă rapid pe calea către socialism, viziunea poporului nu s-a schimbat. Cu siguranţă, acest concept, ca de altfel un număr de alte inovaţii teoretice ale P.C.R. (care nu sînt toate noi, unele fiind chiar împărtăşite de către alte partide comuniste ce construiesc „adevăratul socialism") se spune că derivă din contribuţia pe care Nicolae Ceauşescu[22], preşedintele comisiei ideologice din C.C. al P.C.R., a adus-o la dezvoltarea „creatoare" a învăţăturii marxiste. În principiu, acest concept ideologic „original" al P.C.R. se pretinde a fi întemeiat pe materialismul dialectic şi istoric, adică pe ideea că materia (altfel spus, forţele productive şi relaţiile de producţie) determină conştiinţa socială. Totuşi, din 1971, această relaţie de determinare este considerată „mecanică" şi deci necesitînd anumite corecţii. Existenţa socială este încă văzută ca „instanţa ultimă" care determină gîndirea gîndirea socială, dar „un nou tip de determinism ultim"[23] sporeşte în mare măsură rolul factorului

21. Ovidiu Trăsnea, *Scînteia*, 9 iunie 1982.
22. *Contemporanul*, nr. 10, 6 martie 1981.
23. *Ibid.*, nr. 14, 3 aprilie 1981.

conştient, subiectiv, asupra celui material, obiectiv. Avînd grijă să evite acuzaţia de idealism din cauza unei supraestimări a puterii formatoare şi transformatoare a ideilor, teza formulată de Ceauşescu la plenară[24] sună după cum urmează: „baza materială" a societăţii româneşti de astăzi s-a dezvoltat cu o mai mare viteză decît conştiinţa socialistă în aceeaşi perioadă:

> Să transformăm activitatea teoretică, ideologică, politico-educativă într-o forţă care să determine dezvoltarea continuă a forţelor de producţie, perfecţionarea structurii şi relaţiilor sociale.

Dacă traducem jargonul lui Ceauşescu în limbaj comun, conceptul de existenţă--conştiinţă socială ar arăta astfel: deşi forţele de producţie, după victoria comunismului de acum 35 de ani, au fost considerabil modernizate şi deşi relaţiile de producţie socialiste au fost create prin naţionalizare şi colectivizare, aceasta nu a dus totuşi la aşteptata şi dorita apariţie a omului nou (adică a unui om conştient, devotat şi bine definit) în România. Tocmai de aceea schimbările calitative şi cantitative sînt considerate necesare în privinţa metodelor şi a mijloacelor spirituale aplicate de către partid pentru a influenţa mintea oamenilor, adică în modelul său ideologic.

Ideologia îmbogăţită: componenta naţională

Am acordat pînă acum atenţia cuvenită declaraţiilor conţinute în discursul lui Ceauşescu din C.C. privind noua relaţie „dialectică" care trebuie să existe între steagurile statului şi al partidului (internaţionalist). În acelaşi discurs, Ceauşescu a mai cerut scrierea unei istorii globale a poporului şi partidului din România, şi astfel a fuziunii instituţiilor de stat şi de partid, precum şi constituirea unui „singur muzeu central de istorie naţională"[25]. Numitorul teoretic comun al acestor elemente din discursul lui Ceauşescu a fost explicat şi dezbătut în cadrul unei mese rotunde despre rolul ideologiei, publicată în bilunarul teoretic al P.C.R., *Era Socialistă*[26]. Ion Tudosescu, directorul Institutului de Filozofie, a spus: „Ideologia este definită, de obicei, ca sistem coerent de idei, concepţii politice, juridice, morale, filozofice, care au caracter de clasă" şi care, ar putea adăuga cineva, servesc justificării, întăririi şi apărării regimului dintr-o ţară. Totuşi, poziţia românească, după cum se poate vedea din recentul discurs al lui Ceauşescu (o poziţie care a început să se cristalizeze în acest sens în 1974, o dată cu elaborarea Programului Partidului şi cu elaborarea Programului de Acţiune prezentat la Congresul Cultural din 1976), a fost acum modificată pentru a include şi elemente naţionale alături de cele de clasă, supranaţionale: „Considerăm însă că nu pot lipsi din cîmpul motivaţional al ideologiilor interesele comunitare, ale popoarelor, ale naţiunilor". Din ceea ce spune Tudosescu rezultă clar că ideologia clasică a luptei de clasă nu a îndeplinit sarcina „dinamizării procesului social" şi nu s-a transformat într-o „forţă stimulatoare a acţiunii oamenilor" în scopul mobilizării poporului „la acţiuni sociale eficiente", adică pentru muncă. Tocmai de aceea P.C.R. – şi poate nu numai el singur, după cum poate fi înţeles din recenta „predică ideologică" oferită de şeful departamentului ideologic al C.C. al

24. *Scînteia*, 2 iunie 1982.
25. Vezi Romanian SR /1, *RFER*, 15 iunie 1982, Itemi 1 şi 2.
26. Nr. 10, 20 mai 1982

P.C. Cehoslovac, Vasil Bejda[27] – vrea să folosească mult mai eficient sentimentele naţionale ale respectivelor popoare pentru consolidarea puterii partidului.

Propaganda revizuită: mai puţin idilică, mai militantă

Lecţia poloneză pare să fi dat roade în opera propagandei româneşti: faptul că mass-media poloneze din epoca Gierek nu au încetat să ascundă semnele din ce în ce mai prevestitoare ale crizei economice şi sociale iminente, să trîmbiţeze succese acolo unde eşecurile deveneau din ce în ce mai evidente – „propaganda succesului" – nu a rămas fără efect în cazul propagandiştilor P.C.R. De-a lungul ultimilor doi ani, lucrările teoretice pe tema construcţiei socialismului au devenit din ce în ce mai explicite în privinţa existenţei contradicţiilor chiar în socialism[28]. Şi s-a insistat foarte mult în presă pe variatele deficienţe (care nu afectau sistemul de bază însuşi) din viaţa economică şi socială românească. În discursul său de la plenara C.C., Ceauşescu a subliniat faptul că, în trecut, propaganda de partid a „absolutizat şi idealizat dezvoltarea societăţii socialiste", dar că „o astfel de reprezentare idilică a societăţii socialiste [...] este periculoasă şi dăunătoare". Ceauşescu a admis că dificultăţile pe care le experimentează România în prezent i-a făcut pe unii să „şovăie" şi să nu mai fie în stare „să ţină pasul cu lupta revoluţionară". Propagandiştii vor trebui să explice mai bine greutăţile şi efectele adverse întîlnite în timpul construcţiei socialismului pentru a întări moralmente populaţia împotriva unei altfel periculoase pierderi a iluziilor şi împotriva nutririi unor speranţe nerealiste. Alături de acestă chemare la mai mult realism, propaganda de partid a primit ordin să desfăşoare un mai mare militantism nu numai împotriva oponenţilor ramurii româneşti a socialismului, dar şi împotriva celor care, într-un fel sau altul, împiedică mersul construirii proiectate a socialismului:

> În procesul educaţiei, mobilizarea şi unirea energiilor tuturor oamenilor de bună-credinţă trebuie însoţite de izolarea, combaterea, demascarea şi blamarea publică a celor ce încalcă cu bună-ştiinţă şi rea-voinţă normele legale şi morale, sfidează obligaţiile civice, se arată a fi «oameni cu două feţe», chiar denigratori ai cuceririlor socialismului şi valorilor fundamentale ale patriei[29].

În cuvîntarea de la plenara C.C., Ceauşescu a fost deosebit de critic în privinţa persistenţei practicilor şi credinţelor religioase, chiar în rîndul membrilor P.C.R. În discursul său, Emil Bobu, care din cîte ce spune pare să fi fost însărcinat cu secţia ce se ocupă cu chestiuni de organizare din secretariatul C.C. (şi care înainte ţinea de competenţa premierului Constantin Dăscălescu), a mers încă şi mai departe, spunînd că există o „contradicţie de neîmpăcat între ştiinţă şi religie, între calitatea de membru al partidului, de activist, şi apartenenţa la culte şi secte religioase"[30], pe care Bobu, asemenea altor vorbitori care urmează drumul stabilit de Ceauşescu însuşi, le consideră a fi „folosite de cercurile reacţionare, imperialiste, fasciste, de diverşi escroci internaţionali ca instrumente de diversiune şi spionaj"[31].

27. Czechoslovak SR/9, *RFER*, 13 mai 1982, Item 2.
28. Vezi, de exemplu, Ion Tudosescu şi Aculin Cazacu, *Contradicţiile sociale în socialism*, Editura Politică, Bucureşti, 1980.
29. Petru Pînzaru, în *Era Socialistă*, nr. 10, 20 mai 1982.
30. *Scînteia*, 3 iunie 1982.
31. *Ibid.*

Nu numai Ceauşescu, ci şi numeroşi alţi vorbitori care au luat cuvîntul la plenara C.C. au accentuat în mod special nevoia de a combate înclinaţia religioasă a tineretului. Astfel, „în special în rîndul tinerilor" este necesară demascarea oricărei „teorii, concepţii şi practici iredentiste, naţionaliste şi şovine". În cuvîntarea sa, Pantelimon Găvănescu, prim-secretar al C.C. al U.T.C. şi ministru al Tineretului, a enumerat de asemenea înclinaţii vestice şi încercările de a părăsi ţara ca tendinţe negative ce trebuie combătute la tinerii români. Găvănescu a citat o cifră neobişnuită: el a spus că în ultimul an (adică 1981) au fost comise mai mult de 25 000 de „infracţiuni penale" de către tinerii României.

Potrivit modelului ideologic al P.C.R. (care, în acest sens, a fost întotdeauna în armonie cu politica urmată în U.R.S.S. şi în ţările satelit), o atenţie specială trebuie acordată intensificării luptei mondiale în planul ideilor şi ideologiilor între Est şi Vest. În discursul său de la C.C., Dumitru Popescu, rectorul Academiei de Partid „Ştefan Gheorghiu", a acordat o atenţie considerabilă „confruntării sistemelor sociale pe planul ideologiei"[32]. Într-un articol programatic pe care l-a scris pentru *Contemporanul*[33], Petru Pînzaru a spus clar că „dialogul şi confruntarea ideologică culturală nu trebuie confundate cu concesia ideologică", şi a continuat afirmînd că:

> De mirare ar fi a spera un transfer ilicit al principiilor coexistenţei paşnice din sfera relaţiilor politice în sfera ideologiei şi culturii, sferă în care nu se pot semna „tratate de pace", convenţii bi- sau multilaterale pentru că aici se dă şi se va da timp îndelungat o aspră bătălie...

Conceptul de cultură: utilitaristă, orientată către mase, autofinanţatoare

Originalitatea pe care P.C.R. şi secretarul său general Nicolae Ceauşescu o pretind pentru modelul lor ideologic se aplică fără doar şi poate la conceptul de cultură, care a fost elaborat în contextul general. Pentru început, există un concept pur utilitarist al culturii, înţeles în sensul etimologic, latinesc, anume „a creşte", „a cultiva" o plantă, pentru a obţine în final recoltă bogată. „Cultura" în România înseamnă educaţia pentru muncă prin muncă, după cum a afirmat Ceauşescu în repetate rînduri: este considerat a fi un factor important al mobilizării naţionale pentru munca neabătută, pentru omogenizare spirituală şi atingerea ţelurilor socialismului. În cuvîntarea sa de la plenara C.C.[34], Elena Ceauşescu a precizat că „întreaga activitate ideologică, cultural-educativă trebuie să ducă la mobilizarea şi mai puternică a oamenilor muncii la îndeplinirea sarcinilor de producţie". Titlul unui reportaj literar despre activităţile artistice desfăşurate în zonele rurale şi despre efectele lor imediate asupra îndeplinirii planurilor din agricultură a fost foarte pregnant exprimat în următorul mod simplu, dar sugestiv: „De la spectacole artistice la arta de a spori recoltele ogoarelor"[35]. Cultura este considerată a fi doar o altă faţetă a procesului de revoluţie permanentă ce se desfăşoară în România. Este un proces în cursul căruia regimul face „investiţii în om", de la care se aşteaptă beneficii pentru producţie, sfera către care se canalizează toate resursele materiale şi umane[36].

---

32. *Ibid.*, 11 iunie 1982.
33. *Ibid.*
34. *Scînteia*, 3 iunie 1982.
35. *Ibid.*, 30 ianuarie 1982.
36. *Scînteia tineretului*, 31 mai 1982.

Cu cît sînt mai mari contribuţiile efortului cultural în îndeplinirea sarcinilor de producţie, cu atît mai mici sînt subvenţiile pe care statul este dispus să plătească instituţiilor culturale! Toate instituţiile culturale au fost forţate să adopte sistemul autofinanţării, fără să li se permită totuşi să recurgă la unele strategii în privinţa repertoriului care să le aducă un succes financiar mai mare:

> O „soluţie" a „rentabilizării sigure" a teatrelor - „soluţie" pe care unii nu se sfiesc să o propună! - ar fi „şuşanelele", adică acele spectacole cu „reţetă sigură", mizînd pe apetenţa unui public „amuzant" sau „interesant" la modul facil. Dar ce facem, în aceste condiţii cu programul estetic, cu programul educativ al teatrului?[37]

Nu numai Alexandru Dincă, directorul Teatrului Naţional din Craiova, care şi-a exprimat astfel nemulţumirea pentru reducerea subvenţiilor pentru teatrul său fără o consultare prealabilă, dar chiar şi Dinu Săraru, directorul Teatrului Mic din Bucureşti, apropiat al lui Nicolae şi al lui Nicu Ceauşescu, a criticat felul în care se pune în practică autofinanţarea, dacă nu chiar principiul însuşi; Săraru a acceptat că statul nu trebuie să fie un fel de „Cruce Roşie" faţă de instituţiile culturale; totuşi, orice decizie luată în această sferă, inclusiv cele privind autofinanţarea, trebuie luată şi implementată de oameni competenţi, deoarece, spunea el,

> economia cea mai rentabilă ar rezulta din aşezarea în cultură a oamenilor potriviţi la locul potrivit [...] De aici ar trebui de fapt să înceapă autentica economie şi chiverniseala financiară autentică în cultură de la politica, virgulă, cadrelor.

Iar Săraru a mers mai departe cu filipica sa ironică la adresa autofinanţării prost aplicate:

> nu ne putem valida în faţa viitorimii numai cu statisticile contabile, ci se mai cer şi opere, singurele care fac istoria culturii. Încă n-am văzut o istorie a registrelor contabile, care să ţină loc de istorie a literaturii sau de istorie a teatrului[38].

Spiritul populist, radical antielitist al politicii culturale a lui Ceauşescu se deosebeşte clar nu numai de politica românească postbelică a culturii, urmată pînă în 1971, dar şi de practica altor ţări socialiste. Principalele caracteristici ale acestei politici culturale pot fi descrise după cum urmează:

a. Mîndria naţională o reprezintă nou creata (în 1976) mişcare culturală de masă numită „Cîntarea României", în vreme ce statutul scriitorilor profesionişti se erodează încontinuu, şi chiar existenţa viitoare a uniunii lor de creaţie este ameninţată; artiştii profesionişti sînt astfel siliţi să creeze în special în cadrul festivalului „Cîntarea României", consiliind şi susţinînd (chiar financiar) grupuri de artă amatoare;

b. Sprijinul material de care se bucurau în trecut artiştii profesionişti, pe care regimul încercase să îi ademenească la conformism, nu se va mai acorda. Condiţiile de trai artificial îmbunătăţite ale scriitorului în comparaţie cu concetăţenii săi, cititorii, sînt menite astăzi a ridica un zid între scriitori şi realitate[39].

---

37. *Flacăra*, nr. 14, 9 aprilie 1982.
38. Dinu Săraru, în *ibid.*
39. *Luceafărul*, nr. 27, 3 iulie 1982.

c. După 35 de ani de regim comunist, punctul de vedere al clasei asupra originii sociale a artiştilor iese din nou la iveală, după ce a fost îngropat (sau mai degrabă a dormitat) mai mulţi ani. Recent, pictorul Mihai Bandac a propus ca măsură de îmbunătăţire a operei creative a tinerilor artişti să fie aduşi mai mulţi tineri – fii de ţărani şi de muncitori – care să studieze la institutele de arte frumoase[40]. Relatînd despre prima întîlnire a cercurilor (literare) amatoare ţinută între 15 şi 16 mai 1982 la Focşani, un editorial din *Suplimentul literar-artistic* al *Scînteii tineretului*[41] descrie rolul scriitorilor aşa cum reiese din mişcarea literară de masă:

> A apărut o nouă şi valoroasă generaţie din rîndurile muncitorilor şi ţăranilor, elevilor şi studenţilor, inginerilor şi tehnicienilor, şi această generaţie poate produce o înnoire a temelor şi o revitalizare a mijloacelor artistice datorită contactului zilnic, neintermediat, cu realitatea.

d. Nu trebuie să ne mai îndoim de faptul că un atare accent pus pe arta amatoare poate să pornească doar din premise estetice diferite de cele caracteristice politicii culturale bazate pe o evaluare adecvată a artei, considerată ca un mijloc de autoexprimare a oamenilor dotaţi cu daruri speciale. S-a afirmat sus şi tare, în articolele programatice publicate în presa românească[42], că aspectele pur artistice, estetice ale scrierii nu sînt (atît de) importante, cît timp mesajul (politic, ideologic, moral) transmis de aceste opere este corect din punctul de vedere al partidului.

e. Un alt aspect al devierii politice de la arta profesională (considerată arta unei elite pentru altă elită) la arta de masă, amatoare, se reflectă şi în înfiinţarea „teatrelor populare" în cadrul marilor întreprinderi industriale. Ideea din spatele acestei mişcări (aşa cum a fost ea explicată de către directorul de teatru Dinu Săraru) este aceea de a descentraliza activitatea culturală profesionistă şi de a împinge cultura de la centru înspre periferii, unde se află masele, precum şi spre fabricile şi unităţile agricole în care aceştia muncesc[43].

f. Dacă adăugăm la această imagine măsurile recente luate în domeniul educaţiei[44], menite a transforma cele mai multe dintre instituţiile academice în şcoli industriale, chimic-industriale, agricole şi forestiere, utilitarismul radical al conceptului ideologic general al P.C.R. este şi mai accentuat.

Romanian Situation Report/13, *Radio Free Europe Research*, 22 iulie 1982

40. *Flacăra*, nr. 22, 4 iunie 1982.
41. Nr. 35, 23 mai 1982.
42. *Cronica*, nr. 2, 14 mai 1982.
43. *Scînteia*, 26 iunie 1982.
44. Decise la *întîlnirea* Comitetului Politic Executiv al C.C., *Scînteia*, 1 iunie 1982.

Făurirea omului nou: Congresul Cultural din România

Al doilea Congres al Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste a fost ţinut între 24 şi 25 iunie 1982 la Bucureşti cu o întîrziere de un an, cel mai probabil din cauza repetatelor amînări ale plenarei C.C. pe probleme ideologice, care a avut loc în cele din urmă între 1 şi 2 iunie 1982.

Politicile de procedură

Este un truism faptul că detaliile procedurii şi/sau devierile de la practicile stabilite sînt încărcate foarte adesea în ţările comuniste cu o semnificaţie mai adîncă şi adesea politică. Aceasta se aplică în cazul României lui Ceauşescu, înclinată spre ceremonial şi protocolar, în general, şi dezbaterilor congresului cultural în special. Următoarele distanţări din acest an faţă de dezbaterile congresului din 1976 merită amintite:

a. Congresul din acest an a durat doar două zile, cu o zi mai puţin decît cel anterior.

b. Ceauşescu a păstrat pe tot parcursul o rezervă mai mare în 1982 decît în 1976. În vreme ce, la primul Congres Cultural, a deschis dezbaterile, a propus structura prezidiului ce urma să fie ales şi – ceea ce era mai important – a ţinut un discurs programatic lung, precum şi un discurs de încheiere mai scurt, la congresul din acest an s-a întîmplat ceva neobişnuit. Ceauşescu şi Elena au participat la sesiuni, cel puţin la cele în plen. A fost salutat cu obişnuitele ovaţii entuziaste la sosire şi la plecare de către cei peste 6 000 de oameni prezenţi, dar nu a deschis oficial congresul – sarcină care i-a revenit premierului Constantin Dăscălescu recent numit – şi nici nu a ţinut un discurs programatic, adresîndu-se congresului abia la încheierea sesiunii, la cererea expresă a lui lui Dăscălescu[45], într-un scurt discurs nesemnificativ. S-a subliniat, în schimb, că discursul lui Ceauşescu de la recenta plenară ideologică C.C. reprezintă o bază politică şi ideologică pentru lucrările congresului cultural[46]. Această pasivitate a unui Ceauşescu istovit (care a ratat, se ştie, în ultimii ani, doar o singură ocazie în a-şi demonstra talentele oratorice, atunci cînd a evitat să participe la Conferinţa Naţională a Scriitorilor din iulie 1981, lăsîndu-l pe Dăscălescu să citească mesajul său către scriitori) nu a însemnat totuşi în vreun fel că cultul personalităţii, orchestrat în situaţii similare, ar cunoaşte vreo scădere. Nu numai că toţi cei prezenţi l-au întîmpinat pe Ceauşescu cu urale, atunci cînd, în urma sugestiei făcute de Petru Enache la plenara C.C. din 1982, a fost intonat imnul de stat al R.S.R., dar în faţa sălii congresului s-au aflat mii de locuitori ai Bucureştiului, mulţi dintre

45. *Scînteia tineretului*, 25 iunie 1982.
46. *România liberă*, 24 iunie 1982.

ei copii îmbrăcaţi în uniforme de „şoimi ai patriei", care s-au adunat „în mod spontan" pentru a saluta cuplul prezidenţial şi pentru a dansa hora tradiţională cu cei doi. Este de la sine înţeles că nici unul dintre cei care au luat cuvîntul la congres nu a ratat ocazia de a aduce, în deschiderea discursurilor lor, laude îmbelşugate la adresa lui Ceauşescu şi, adesea, şi soţie sale. Referirile la Elena Ceauşescu au fost mult mai frecvente decît la ultima plenară C.C., fapt ce se poate datora unei alte anomalii a lucrărilor congresului cultural de anul acesta.

c. Deşi agenda a inclus doar două puncte - raportul Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste prezentat de preşedintele acesteia, Suzana Gîdea, şi Programul de Acţiune pînă acum nepublicat -, congresul a început cu un alt fapt neobişnuit: urarea de bun venit în numele C.C. al P.C.R., al Consiliului de Stat şi al Guvernului, ca şi din partea lui Ceauşescu personal adresată de către „Acad. Dr. Ing. Elena Ceauşescu" şi tipărită ulterior pe prima pagină a *Scînteii*[47]. Salutul din partea lui Ceauşescu, citit de către Gîdea, a sunat straniu, dacă ne amintim că secretarul general al P.C.R., ale cărui mesaje de felicitare le transmitea, stătea chiar alături de ea. Deşi această cuvîntare era numită „un salut", ea a ocupat totuşi trei sferturi de pagină în *Scînteia*, încercînd să ofere participanţilor la congres conceptul *in nuce* al lui Ceauşescu de politică culturală. Problema este cum anume se explică această mişcare neobişnuită. O posibilă variantă ar fi că Nicolae Ceauşescu, care prezidează comisia ideologică a C.C. al P.C.R. şi căruia i se atribuie în România schiţarea ideologiei generale a P.C.R., precum şi iniţierea contribuţiei „creatoare" a P.C.R. la marxismul mondial, a considerat suficientă prezentarea ideilor de bază în faţa plenului lărgit al C.C. al P.C.R. Pe de altă parte, se poate ca el să fi considerat congresul cultural ca fiind ocazia potrivită pentru a şlefui şi mai mult rolul Elenei Ceauşescu în implementarea concretă a direcţiilor ideologice ale P.C.R. în domeniile educaţiei şi culturii. Din 1980, anul în care a fost numită prim-viceprim-ministru al guvernului, Elena pare să-şi fi lărgit spectrul responsabilităţilor: în vreme ce ea prezida doar secţia care se ocupa cu cercetarea ştiinţifică, dezvoltarea tehnologică, educarea şi pregătirea forţei de muncă, în 1980, la cel de-al XII-lea Congres, ea a prezidat secţia culturală şi educativă în cadrul Congresului Consiliilor Populare. În decursul ultimelor 12 luni, au fost făcute eforturi clare pentru a spori prestigiul ei internaţional ca om de ştiinţă pacifist de talie politică majoră şi ca forţă motrice decisivă din spatele vieţii ştiinţifice şi culturale din România. Spre deosebire de vizitele precedente ale lui Ceauşescu în China şi Coreea de Nord, de exemplu, nici un secretar al C.C. însărcinat cu probleme ideologice şi culturale nu a fost inclus în delegaţia oficială. În schimb, Elena Ceauşescu, care cu alte ocazii s-a limitat doar la a vizita cîteva institute şi instituţii de cercetare şi culturale, a primit acum delegaţii ale elitelor ştiinţifice şi culturale din ţările respective, care au elogiat contribuţiile ei excepţionale la dezvoltarea ştiinţei şi culturii în România[48].

d. A existat şi o schimbare considerabilă în compoziţia grupului celor care au luat cuvîntul la Congresul Cultural din 1982, prin comparaţie cu congresul anterior. Nu numai că numărul femeilor care au adresat în mod special elogii din inimă Elenei Ceauşescu a fost mai mare (reprezentînd aproape o treime dintre vorbitori, de şapte ori mai mult ca în 1976), dar înşişi vorbitorii de la congresul din acest an, în special în ceea ce priveşte membrii de partid, au avut un rang inferior. Spre deosebire de 1976, printre aceştia nu s-a numărat nici măcar un singur secretar C.C. Au lipsit, de asemenea, ministrul Învăţămîntului, figuri de marcă din institutele de cercetare sau academii, reprezentanţi ai radioului şi televiziunii, ai bilunarului teoretic de partid *Era Socialistă* sau ai industriei cinematografice, aşa cum s-a întîmplat în 1976. Se poate ca o atare alegere să fi fost făcută pentru a demonstra „democraţia" avansată a sistemului românesc, ce presupune participarea reprezentativă a maselor populare în procesul de luare a deciziilor. Ceea ce s-a reuşit a fost, de fapt, minimalizarea importanţei Congresului Cultural.

Absenţa reprezentanţilor din domeniul ştiinţei şi educaţiei surprinde cu atît mai mult cu cît ne amintim aserţiunea unuia dintre teoreticienii de marcă ai marxism-leninismului

47. 25 iunie 1982.
48. Vezi Romanian SR/7, *RFER*, 20 aprilie 1982, Item 7.

din România, profesorul Nicolae Kallos de la Cluj-Napoca; potrivit acestuia, etapa actuală a campaniei de ridicare a conştiinţei sociale a poporului la nivelul unei „noi calităţi" înseamnă, la urma urmei, ridicarea nivelului general al „cunoştinţelor ştiinţifice, al raţionalităţii ştiinţifice"[49]. Referindu-se la opoziţia semnalată în România „faţă de o pretinsă supraapreciere a rolului şi importanţei ştiinţei în cultura noastră"[50], Kallos a subliniat faptul că „nu prea multă ştiinţă, nu exagerarea rolului ştiinţei în spiritualitatea societăţii socialiste, ci mai degrabă faptul că încă nu avem suficientă ştiinţă" este responsabil pentru problemele existente în societatea românească de astăzi.

Critică şi autocritică

Aşa cum a afirmat profetic Elena Ceauşescu în discursul ei de deschidere, Congresul Cultural a făcut o analiză „critică şi autocritică" a activităţii din domeniul „educaţiei politice şi culturii socialiste" în perioada de după 1976. Atît raportul prezentat de către preşedintele Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Suzana Gîdea, cît şi aproape toate cuvîntările ţinute cu acea ocazie au urmat cîteva linii prestabilite: elogiul adus lui Nicolae Ceauşescu ca iniţiator al tuturor realizărilor din domeniul respectiv a fost continuat de elogiul adus meritelor Elenei Ceauşescu, urmat la rîndul său de o reluare a realizărilor pozitive (în cea mai mare parte, cifre pretins reale), iar în cele din urmă de recunoaşterea unor „anumite" eşecuri, care vor fi depăşite în viitor.

Raportul Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, organism de partid şi de stat care îndeplineşte în România funcţiile Ministerului Culturii, abundă în cifre: despre cît de mulţi cetăţeni au primit educaţie politică şi ideologică (10 milioane), cît de mult a crescut suma alocată de stat pentru educaţie, cultură şi sport în cincinalul 1976-1980 în comparaţie cu planul cincinal anterior (43%), cît de multe brigăzi artistice, coruri, trupe de actori etc. au participat la festivalul „Cîntarea României" (zeci de mii), cîte cărţi au fost publicate şi cîte piese au fost jucate etc[51]. Raportul pretinde de asemenea că a luat în considerare ultimele directive în materie de politică culturală trasate de Nicolae Ceauşescu, cu alte cuvinte, că a ţinut într-o mai mare măsură cont de condiţiile şi cerinţele culturale locale, aducînd manifestările culturale mai aproape de oamenii de pe şantiere şi din fabrici, din mine şi de pe ogoare. (În discursul său, scriitorul-activist Dinu Săraru a accentuat în mod deosebit această tendinţă, descriind-o ca pe o mişcare anti-satelit mai degrabă spre cultura centralizată, decît descentralizarea ei democratică[52].) Destul de interesant este faptul că raportul C.C.E.S. solicită şi folosirea de resurse locale sporite pentru conservarea şi restaurarea comorilor arhitecturale naţionale. Evident, aceasta este o tendinţă către aruncarea unei alte poveri financiare pe umerii autorităţilor locale, eliberînd astfel organele centrale de stat şi de partid de responsabilitatea de a se îngriji de aceste monumente. În ultimii ani, au existat critici frecvente prilejuite de deteriorarea uneori ireversibilă în care sînt lăsate să intre clădiri extrem de importante, situri arheologice, biblioteci şi arhive.

---

49. *Scînteia*, 15 iunie 1982.
50. *Ibid.*, 2 iunie 1982.
51. *Ibid.*, 25 iunie 1982.
52. *Ibid.*, 26 iunie 1982.

Cît priveşte propria conducere şi organizare din ultimii ani, C.C.E.S. şi-a făcut autocritica, recunoscînd o serie de eşecuri atît în privinţa programului său educaţional (de exemplu, raportul menţionează militantismul insuficient în combaterea vederilor mistice şi a activităţii sectelor religioase), cît şi a domeniului creaţiei literare, unde s-a permis răspîndirea cosmopolitismului în detrimentul literaturii cu adevărat patriotice. Raportul C.C.E.S. recunoaşte şi faptul că nu au fost onorate sarcinile trasate editurilor, de a scoate tratate cuprinzătoare despre istoria, literatura, limba, filozofia, dreptul şi tehnologia românească. Interesant este faptul că anumiţi vorbitori la congres au criticat C.C.E.S. pentru eşecurile din domeniile educaţional şi cultural. În cursul unui interviu publicat în *Suplimentul literar-artistic* al *Scînteii tineretului*[53], pictorul Mihai Bandac solicitase restructurarea C.C.E.S., precum şi schimbări la nivelul uniunilor artistice.

Scriitorii la Congres

Faptul că printre cei care au luat cuvîntul s-au aflat şi scriitori a fost benefic în sine, păstrîndu-se astfel cel puţin aparenţa unui congres „cultural" în mijlocul primitivismului părerilor exprimate de activiştii de partid şi de organizaţiile F.D.U.S. Pentru a ilustra acest primitivism fundamental, ajunge să citãm din discursul lui Nicolae Mihăilă, primarul şi secretarul de partid al unui sat ialomiţean, care observa la modul autocritic:

> Nu am reuşit să subordonăm întreaga muncă politico-educativă realizării exemplare a sarcinilor de creştere a producţiei vegetale şi animale [...][54].

Deşi nici unul dintre scriitorii consideraţi ca făcînd parte din grupul „liberal" nu s-a aflat printre vorbitorii de la Congres, doi reprezentanţi radicali ai grupului „naţionalist-dogmatic" au primit dreptul de a lua cuvîntul: Eugen Barbu şi Dinu Săraru, precum şi Titus Popovici, un alt radical care a evitat pînă nu demult cearta dintre cele două grupuri. D.R. Popescu[55], ales vara trecută preşedinte al Uniunii Scritorilor, a încercat din nou, aşa cum o făcuse şi în cuvîntarea sa de la plenara C.C. din iunie 1982, să adopte un ton mai moderat. Plătind tribut cultului personalităţii lui Nicolae şi al Elenei Ceauşescu, el apăra totodată punctul de vedere potrivit căruia a scrie literatură este o profesiune onorabilă, iar organizaţia profesională a scriitorilor face orice pentru a contribui la dezvoltarea activităţii scriitoriceşti de azi şi la o mai bună reevaluare a tradiţiilor literare.

Eugen Barbu[56] nu a făcut, în schimb, nici cea mai mică încercare de a-şi potoli puternica antipatie faţă de scriitorii care, în loc să cultive stilul „patriotic", se fac vinovaţi de „servilismul imitaţiei" modelelor occidentale, de „snobism", „subiectivism" şi de promovarea unei arte de „sorginte străină" – o acuzaţie gravă, dacă ţinem cont de faptul că cerinţa favorită, axiomatică a lui Ceauşescu la adresa scriitorilor contemporani este aceea de a-şi trage seva inspiraţiei lor artistice direct din izvorul naţional pur, şi nu de a le sorbi dintr-un ulcior occidental, unde sînt periculos de stătute. Barbu a făcut apel la colegii scriitori să urmeze partidul (se ştie că Barbu pretinde că duşmanii săi literari sînt angajaţi în activităţi independente, dacă nu cumva chiar împotriva partidului) şi să

53. Nr. 28, 4 aprilie 1982; vezi Romanian SR/8, *RFER*, 4 mai 1982, Item 5.
54. *Scînteia*, 25 iunie 1982.
55. *Ibid.*
56. *Ibid.*

acţioneze ca „agitatori inteligenţi" pentru „înarmarea spirituală" a poporului. El a pledat în special pentru scrierea de noi *Georgice* care să „redeştepe în sufletele şi minţile oamenilor dorul de pământ ce trebuie răscolit, udat, semănat, plivit şi adunat".

Rezumînd, importanţa Congresului Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste ca eveniment important pentru dezvoltarea cultural-politică a fost serios minimalizată, faţă de modul în care fuseseră trasate directivele pentru acest domeniu la plenara C.C. din iunie. Congresul Cultural va rămîne în amintire, mai presus de toate, ca un nou reper în cariera politică a Elenei Ceauşescu, precum şi pentru absenţa aproape totală de pe ordinea de zi a subiectelor asociate în mod tradiţional conceptului obişnuit de „cultură".

Romanian Situation Report/13, *Radio Free Europe Research*, 22 iulie 1982

Patrimoniul cultural al României : propagandă şi practică

De regulă, sesiuni precum recent încheiata conferinţă U.N.E.S.C.O. pe tema politicii culturale, desfăşurată la Mexico City, au constituit pentru regimul de la Bucureşti ocazii binevenite de a pune în scenă un spectacol de vorbărie goală despre independenţă şi Lumea a Treia. În acest an, românii au pierdut totuşi ocazia, prin faptul că nu au trimis un reprezentant special. Ambasadorul României în Mexic, Constantin Băbălău, a ţinut în schimb un discurs. (Pe de altă parte, Ungaria a fost reprezentată de ministrul adjunct al Culturii.) Se poate doar specula în legătură cu motivele unei reţineri atît de neobişnuite. Nu trebuie să eliminăm posibilitatea ca lipsa de valută forte a României să-l fi împiedicat pe reprezentantul ţării să treacă Oceanul ; dar e mai plauzibil să punem această situaţie pe seama lipsei de interes a cuplului Ceauşescu faţă de problemele culturii (recentul Congres al Culturii şi Educaţiei Socialiste a fost un exemplu grăitor în acest sens[57]). Există şi o a treia explicaţie : dacă Suzana Gîdea, preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste (echivalentul românesc al ministerului Culturii), poate susţine foarte bine politica anticulturală din ţară, ea ar stîrni probabil suspiciuni şi consternare în legătură cu această politică, în cazul în care ar reprezenta România în afara graniţelor. Ca o ilustrare a acestui fapt, potrivit unui zvon recent (sau o fi doar o glumă ?) care circulă în România, Gîdea, confruntată cu decizia de a aproba sau nu publicarea istoriei credinţelor religioase a lui Mircea Eliade (filozof al religiei născut în România, dar care trăieşte în S.U.A.), a ordonat colaboratorilor să-l convoace pe Eliade, „împreună cu secretarul său de partid". Indiferent dacă are sau nu o bază reală, zvonul acesta spune multe despre pregătirea şi concepţiile vestite ale Suzanei Gîdea.

Perspectiva românească : în căutare de prieteni

Într-un articol scris pentru *Scînteia*[58], Vasile Ileasa, directorul Direcţiei pentru Relaţii Culturale cu Străinătatea din cadrul C.C.E.S, a explicat cîteva dintre fundamentele poziţiei României la Mexico City. Din moment ce, spunea el, „dezvoltarea dinamică" din toate domeniile, în ultimele decenii, nu a exclus domeniul culturii, politica românească a culturii, cu o „bogată şi originală experienţă de construcţie şi activitate culturală" şi cu

57. *Le Matin*, 28 iulie 1982.
58. 28 iulie 1982.

„democratismul" său, poate servi ca exemplu pentru multe ţări care caută un model de urmat în probleme de politică culturală. Iată cîteva dintre principiile politicii culturale externe a României, schiţate în discursul ambasadorului Constantin Băbălău: voinţa de a participa la schimburile culturale mondiale, atîta vreme cît sînt excluse „lucrările care propagă violenţa, rasismul, pornografia, obscurantismul şi primitivismul"; „respectarea, în raporturile culturale internaţionale, a independenţei şi suveranităţii fiecărui stat, a dreptului acestuia de a-şi elabora nestingherit politica în materie de cultură, de a hotărî singur asupra modului de participare la viaţa culturală internaţională"; şi o pledoarie pentru creşterea cheltuielilor în sfera culturii, corelată cu o reducere corespunzătoare a celor militare[59]. În cele din urmă, vorbitorul român şi-a exprimat sprijinul pentru „eforturile de afirmare a unor culturi tinere care nu dispun de posibilităţi pentru a se face cunoscute, pentru a se integra în circuitul internaţional"[60].

România s-a grăbit să îmbrăţişeze cauza retrocedării operelor de artă ţărilor de proveniență, cu scopul, fără îndoială, de a cîştiga simpatia ţărilor din Lumea a Treia, dar şi de a obţine prestigiu internaţional ca promotor al „noii ordini economice şi politice mondiale"[61]. România se autoinclude printre ţările a căror moştenire culturală a fost jefuită de stăpînitorii străini. Într-o recenzie a cărţii *Tezaure transilvane*[62] de Radu Florescu şi Ion Miclea, Eugen Barbu a scris că „tezaurele [...] din toate punctele de vedere ne aparţin, deşi au fost înstrăinate şi se află departe de matca lor" (adică, în marea lor majoritate, în muzeele vieneze). Barbu conchide că România, deşi nu poate spera să recupereze aceste tezaure, ar vrea să facă cunoscut în lumea întreagă faptul că „aceste de-acum celebre exponate sînt opera unor orfevri ce s-au născut sau au trecut pe aceste pămînturi sacre care ne aparţin din imemorialitate"[63].

Trebuie totuşi menţionat faptul că, pledînd pentru retrocedarea obiectelor de importanţă naţională, presa culturală românească a făcut dovada unui grad considerabil de obiectivitate şi de imparţialitate. Presa a admis că nu toate obiectele pot fi returnate şi că ar trebui să fie fixate anumite condiţii şi principii în ţările de origine, în cazul în care acestea le-ar recupera[64]. România a enumerat ţările care au retrocedat deja în mod voluntar bunuri, opere de artă către ţări din Lumea a Treia: Franţa, care a înapoiat Algeriei bunuri încă din 1968, cu 5 ani înaintea Acordului U.N.E.S.C.O. de la Veneţia; Italia, Etiopiei; Belgia, Zairului; Olanda, Indoneziei; şi Australia către Papua-Noua Guinee. *Contemporanul*[65] a menţionat chiar forma mai degrabă originală de restaurare în S.U.A. a obiectelor precolumbiene excavate de arheologi americani cu 40 de ani în urmă, care au fost înapoiate statului Panama sub forma unui împrumut pe termen lung, pentru a se evita unele proceduri legale greoaie.

Practica românească: nici un ban pentru patrie

În ciuda faptului că patriotismul şi grija pentru moştenirea culturală se află printre sloganurile propagandistice de bază ale „doctrinei Ceauşescu", aceste sentimente măreţe,

59. *Scînteia*, 3 august 1982.
60. *Ibid.*
61. *Contemporanul*, nr. 9, 2 martie 1979.
62. Editura Meridiane, Bucureşti, 1979.
63. *Contemporanul*, nr. 20, 18 mai 1979.
64. *Cronica*, nr. 50, 15 decembrie 1979.
65. Nr. 9, 2 martie 1979.

frecvent proclamate, nu sînt, din nefericire, puse în practică în privinţa conservării şi restaurării propriilor bunuri culturale ale României.

În ultimul deceniu, presa a indicat în mod repetat şi insistent evoluţiile negative din acest domeniu, deplîngînd pierderile iremediabile ale siturilor arheologice, bisericilor, castelelor, bibliotecilor de valoare etc. Legea patrimoniului cultural, emisă în 1974[66], a servit organelor centrale de partid şi de stat în încercările lor de a evalua (şi uneori chiar de a lua în posesie) bunuri care au aparţinut Bisericii, instituţiilor culturale ale minorităţilor sau persoanelor particulare: însă nu a determinat o îmbunătăţire a activităţii de conservare şi restaurare. Dimpotrivă, această mişcare de centralizare a fost urmată curînd de dizolvarea nejustificată a Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional (D.P.C.N.) din cadrul C.C.E.S.; care pare să fi fuzionat cu Direcţia economică din acelaşi Consiliu[67]. Mai mult, în mişcarea de descentralizare, responsabilitatea pentru protejarea acestor obiective a fost trecută în seama Consiliilor judeţene ale Culturii şi Educaţiei Socialiste. Această mişcare haotică este în concordanţă cu politica internă a lui Ceauşescu de a însărcina organismele administraţiei locale cu probleme delicate şi costisitoare (cum ar fi rezervele alimentare, întreţinerea străzilor şi a clădirilor, precum şi restaurarea monumentelor). Rezultatul acestei măsuri – după cum a demonstrat o cercetare recentă[68] întreprinsă de cîţiva arhitecţi de seamă din domeniul conservării şi restaurării în judeţele Iaşi, Suceava, Cluj, Bihor şi Dolj – a fost dezastruos; iar situaţia se va deteriora probabil şi mai mult pe viitor dacă, într-adevăr, „posibilităţile locale... [vor fi folosite] pentru restaurarea şi conservarea unor monumente istorice şi arhitectonice", după cum se subliniază într-un raport al Suzanei Gîdea de la recentul Congres al Culturii şi Educaţiei Socialiste[69].

Totuşi, aşa cum a remarcat arhitectul Gheorghe Elkan în ancheta din *Contemporanul*, trecerea restaurării în sarcina factorilor de la nivel local ar fi practic imposibilă într-un sistem descentralizat, dacă organismele care sînt însărcinate acum cu aceste lucrări, adică acele Comitete locale ale Culturii şi Educaţiei Socialiste, nu ar primi fondurile, precum şi responsabilităţile necesare. Toţi cei chestionaţi au spus că nici o lucrare majoră de restaurare nu a fost terminată doar cu ajutorul administraţiei şi al specialiştilor locali; de fapt, spuneau aceştia, în ultimii ani, cu excepţia celor mai urgente reparaţii şi întreţineri (şi nici atunci în toate cazurile necesare), nu a fost făcută complet nici o lucrare importantă de restaurare. Ei au solicitat existenţa unui organ centralizat care să supervizeze pregătirea specialiştilor pentru asemenea activităţi de mare fineţe şi aprovizionarea cu materialele necesare. Toţi au fost de acord că munca delicată de restaurare nu poate fi făcută de meşteri locali, ci necesită specialişti bine pregătiţi.

Nu ne îndoim că problemele financiare ale României explică într-o mare măsură această stare de lucruri în conservarea monumentelor. Dar ele nu reprezintă totuşi singurul motiv. Se ştie prea bine că aversiunea constantă şi crescîndă a regimului Ceauşescu faţă de religie şi-a făcut simţite efectele în cazul bisericilor şi mănăstirilor. Elevilor români nu li se mai permite, de exemplu, să viziteze mănăstirile istorice din Moldova, în ciuda importanţei lor istorice majore şi a puternicei impresii pe care ar

66. Romanian SR/36, *RFER*, 7 noiembrie 1974, Item 7.
67. *Contemporanul*, nr. 27, iulie 1982.
68. *Ibid.*
69. *Scînteia*, 25 iunie 1982.

putea-o lăsa tinerei generaţii[70]. Chiar şi *Săptămîna*[71], editată de omul de încredere al lui Ceauşescu, Eugen Barbu, s-a plîns că „din itinerariile B.T.T. sînt pur şi simplu radiate unele monumente istorice pentru că acestea se află în complexe mănăstireşti". Revista a propus în mod ironic ca mormintele lui Ştefan cel Mare de la Mănăstirea Putna şi cel al lui Mihai Viteazul de la Mănăstirea Dealu să fie transformate în moteluri. Într-un articol recent, scriitorul Fănuş Neagu a publicat unele aluzii abia voalate privind o problemă de acum binecunoscută în România: anume, Elena Ceauşescu a decis ea însăşi aceste restricţii în privinţa religiei, în special a mănăstirilor, deoarece pretinde că a fost ofensată o dată de călugăriţele care nu şi-au întrerupt rugăciunile cînd Elena le-a vizitat mănăstirea[72]. Din acest motiv ne surprinde să citim recunoştinţa pe care i-a adresat-o Elenei Ceauşescu preşedintele Uniunii Scriitorilor, D.R. Popescu, în discursul său de la Congresul Cultural, pentru abnegaţia de care dă dovadă în conservarea şi îmbogăţirea moştenirii culturale a naţiunii[73].

Poate că inamicul cel mai înverşunat al conservării şi restaurării autentice, specializate a moştenirii culturale este neglijarea şi lipsa crasă de interes pentru cultură. Acesta a devenit un principiu politic de bază al conducerii de partid şi de stat şi a ajuns să domine şi politica culturală la nivelul mediu şi inferior. Un articol din săptămînalul *Flacăra*[74] despre distrugerile ireparabile de cărţi din colecţiile Bibliotecii Academiei Române este un exemplu trist şi grăitor al acestei politici. Se spune că aceste cărţi sînt depozitate peste tot în Bucureşti, în foste grajduri şi mici fabrici, unde nu sînt întrunite condiţii minime pentru conservarea cărţilor. În consecinţă, această comoară nepreţuită de cărţi este distrusă încet, dar sigur, fapt pe care *Flacăra* l-a ilustrat cu fotografii. Aceasta l-a făcut pe autorul articolului să se întrebe consolat,

> dacă în timpul războiului, sub bombe, s-au găsit timp şi braţe pentru evacuarea fondurilor de publicaţii şi cărţi spre locuri mai ocrotite de ravagiile ostilităţilor, de ce tocmai astăzi dezinteresul pentru ele ne apare deplin?

Autorul a accentuat faptul că acest „dezinteres cras" pe care l-a găsit la toate nivelurile birocratice a reuşit să „transforme o problemă de importanţă şi mîndrie naţională într-o ruşine naţională".

Romanian Situation Report/15, *Radio Free Europe Research*,
Ancheta REL, 2 septembrie 1982

70. Vezi Romanian SR/25, *RFER*, 15 decembrie 1981, Item 1.
71. Nr. 502, 18 iulie 1980.
72. Vezi Romanian SR/25, *RFER*, 15 decembrie 1981, Item 1.
73. *Scînteia*, 25 iunie 1982.
74. Nr. 71, 26 mai 1982.

O nouă etapă a revoluţiei culturale din România

Cuvîntarea ţinută de conducătorul de partid şi de stat Nicolae Ceauşescu la Mangalia, la începutul lunii august (pe care presa românească o va numi frecvent „cuvîntarea de la Mangalia"), era plină de prevestiri negre în ceea ce priveşte viaţa spirituală şi culturală a ţării[75]. De fapt, se zvoneşte că versiunea originală a cuvîntării lui Ceauşescu era atît de categorică, încît publicarea ei a fost întîrziată cu o zi pentru a putea fi „îndulcită" – o procedură absolut neobişnuită. Prin prisma reacţiilor din presă şi a măsurilor luate de putere în ultimele două luni, cuvîntarea de la Mangalia pare a anunţa o perioadă sumbră a revoluţiei culturale din România. La 12 ani după „minirevoluţia culturală" din 1971, considerată la acea dată ca reflectînd multe dintre trăsăturile modelului chinez, noua atitudine pare a fi în armonie cu politica culturală restrictivă adoptată în mai toate ţările est-europene şi în primul rînd în Uniunea Sovietică. Politica culturală a P.C.R. este marcată de o combinaţie între rigiditatea stalinistă, spirit militant şi un naţionalism viguros ; ea îşi proclamă „independenţa" faţă de modelele prestabilite şi are conotaţii antisovietice, antimaghiare şi antioccidentale.

Schimbări administrative

Potrivit relatărilor din presa occidentală, cuvîntarea de la Mangalia a zguduit puternic domeniul ideologic şi pe cel cultural[76]. Se spune că mulţi ziarişti români care au rude peste hotare (adică în Vest) au început să nu mai fie consideraţi „de încredere" de către conducerea de partid şi şi-au pierdut slujbele, în vreme ce cîteva personalităţi marcante din aparatul de presă şi propagandă au fost recent remaniate : Constantin Mitrea, redactor-şef al cotidianului *Scînteia* şi consilier al lui Nicolae Ceauşescu din 1977, ar fi abandonat această poziţie în favoarea fostului director al agenţiei de presă Agerpres, Ion Cumpănaşu, fiind numit în fruntea Secţiei de Presă şi Propagandă a C.C. ; Octavian Paler, redactor-şef la *România liberă*, organul de presă al F.D.U.S., se pare că şi-a pierdut, la rîndul său, postul.

Singura confirmare oficială a acestor schimbări îl priveşte pe Ion Cumpănaşu, fost adjunct şi prim-adjunct de şef de secţie la Secţia de Presă şi Propagandă a C.C., şef al cenzurii, director al Agerpres şi director al Consiliului Ziariştilor : pe 12 septembrie, *Buletinul Oficial* a anunţat „eliberarea" sa din funcţia de director al Agerpres, iar o

75. Vezi Romanian Situation Report/15, *Radio Free Europe Research*, 30 august 1983, Item 9.
76. AFP, 12 septembrie 1983.

săptămînă mai tîrziu *Scînteia*[77] l-a menţionat ca redactor-şef al ziarului, ceea ce sugerează că Mitrea nu mai ocupă acest post, iar numirea sa – dacă va fi confirmată – la Secţia de Presă şi Propagandă ar reprezenta încă o schimbare în cadrul acesteia. N-ar fi deloc surprinzător să aflăm că Octavian Paler, care şi-a pierdut calitatea de membru în C.C. şi postul de director al Consiliului Ziariştilor acum cîţiva ani şi care a publicat nu de mult unele opere literare îndrăzneţe, nu mai conduce consiliul director al *României libere*.

Militantism şi exclusivism

Remanierea funcţionarilor însărcinaţi cu probleme culturale şi de propagnadă şi „mobilizarea" scriitorilor, ziariştilor şi artiştilor s-ar părea că este văzută de conducerea P.C.R. ca un mijloc al creşterii „eficienţei" procesului de îndoctrinare. Scriitorii, de la care oficialităţile aşteaptă, ca şi în cazul membrilor de partid în general, să fie „revoluţionari de profesie"[78], avînd sarcina de a „face ordine în conştiinţa indivizilor"[79], sînt înzestraţi cu puterea de a-i transforma pe muncitorii refractari în nişte stahanovişti entuziaşti. Tipul de „realism educativ, modelator" care ar trebui să însoţească „patosul ameliorativ, simţirea autohton-patriotică" şi „idealitatea simplă"[80] nu este totuşi o indicaţie a cursului pe care artiştii l-ar putea urma, ci mai degrabă ceva căruia aceştia trebuie să i se conformeze. Cei care nu vor face acest lucru „nu vor putea fi admişi în Cetatea literelor"[81], cu alte cuvinte, îşi riscă viitorul ca scriitori.

De la publicarea cuvîntării de la Mangalia, ziarele şi revistele din ţară au fost inundate de articole care se străduiesc să explice observaţiile lui Ceauşescu, citînd din speech-ul său şi exprimîndu-şi marele lor entuziasm pentru acesta. Pe lîngă toate aceste teze despre „absolutizarea" funcţiei educative a artei urmînd cu stricteţe linia trasată de partid şi respingerea făţişă a oricăror creaţii artistice care nu se conformează politicii partidului, mass-media au salutat şi o serie de alte idei.

Afirmarea caracterului naţional şi propaganda antioccidentală

Dacă ar fi să dăm crezare scriitorilor şi artiştilor care trîmbiţează vorbele şi faptele lui Ceauşescu, una dintre particularităţile cuvîntării sale a fost îndemnul la sporirea conţinutului patriotic al artei, necesitatea creării unei epopei a trecutului glorios şi prezentului luminos al României socialiste. Mulţi istorici şi scriitori au răspuns acestui apel, declanşînd o campanie de comemorare a unirii Transilvaniei cu Ţara Românească şi Moldova, proclamată la Alba Iulia pe 1 decembrie 1918. Conotaţiile polemice ale acestei campanii stridente vizează criticile venite din partea Ungariei faţă de eveniment, în vreme ce faptul că Unirea de la 1 decembrie 1918 a reprezentat ultimul act al unui proces care realipise Basarabia la patria-mamă a cam fost trecut sub tăcere. Distanţîndu-se evident de stilul precaut al colegilor săi, Cristian Popişteanu, redactor-şef al revistei *Magazin istoric*, a menţionat faptul că în procesul „înfăptuirii statului naţional unitar, adunările plebiscitare de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia [au fost] exponentele

77. 20 septembrie 1983.
78. *Convorbiri literare*, nr. 8, august 1983.
79. *Contemporanul*, nr. 35, 26 august 1983.
80. *Scînteia*, 2 octombrie 1983.
81. *Contemporanul*, nr. 35, 26 august 1983.

fireşti şi legitime ale acestui proces istoric"[82]. Mai mult, Cristian Popişteanu s-a lansat într-o polemică cu „o serie de cărţi, studii şi articole apărute în străinătate" care „strecoară imagini deformate asupra istoriei noastre naţionale, introducîndu-se în circuitul public teze şi idei neargumentate, vulgarizatoare, contra adevărului istoric". Printre acestea el menţionează etichetarea unirii celor trei provincii româneşti sub voievodul Mihai Viteazul din anul 1600 drept „un act aventurist de cucerire a unor teritorii străine", afirmaţia potrivit căreia „imperiile multinaţionale" (aluzie la Austria habsburgică şi la Rusia ţaristă) ar fi jucat „un rol progresist şi eliberator pentru naţiile subjugate", precum şi opinia potrvit căreia prăbuşirea acestor imperii şi constituirea statelor naţionale a reprezentat „un act negativ".

Faptul că puţini istorici s-au referit la Basarabia în contextul evenimentelor de la 1918 demonstrează lipsurile care persistă în procesul de reconsiderare a trecutului ţării. Într-un articol dedicat celei de-a 18-a aniversări a Congresului P.C.R. din 1965, la care Ceauşescu a fost ales în funcţia de secretar-general, scriitorul Paul Anghel a amintit încercarea stalinistă de „slavizare" a limbii şi culturii române, încercare eşuată de vreme ce „nu se poate lupta împotriva spiritului unui popor, nu se poate lupta împotriva limbii şi nici a valorilor care nasc şi cresc din această limbă"[83]. Ziaristul Mihai Pelin a preamărit epoca Ceauşescu, deoarece „după ani şi ani de recul al sentimentului naţional, îndrăzneala de a gîndi şi acţiona liber se dovedea a fi un chip natural de a redeveni noi înşine". Pelin a amintit „statornicirea implicită a unor hotare mai largi pentru dragostea noastră de patrie", făcînd aluzie şi la „şicanele şi tăgada sceptică" cu care a fost întîmpinată această politică.

Evident, toate aceste articole entuziast-patriotice, deşi pe alocuri precaute, fac parte dintr-o campanie de cîştigare a bunăvoinţei populaţiei într-o perioadă marcată pe plan intern de dificultăţi din ce în ce mai mari. Cu toate acestea, este puţin probabil că asemenea campanii, precum recenta punere la stîlpul infamiei a sociologului H.H. Stahl[84] pentru faptul de a fi acuzat de naţionalism şi xenofobie unele personalităţi culturale din trecut, precum şi pentru criticarea interpretării poemelor şi cîntecelor cu tentă naţionalistă la radio şi televiziune, vor stîrni atenţia şi dincolo de anumite cercuri culturale.

S-ar părea că accentuarea tradiţiei şi a sentimentului naţional, care marchează o distanţare de tutela sovietică din anii '50 şi de cultura occidentală „decadentă", are deja repercusiuni concrete în sfera culturii: repertoriile dramatice şi cele lirice includ mai multe piese şi opere româneşti (clasice sau contemporane) şi se zvoneşte că România, vestită pentru numărul mare de traduceri din literatura universală, va publica acum traduceri doar pe bază de reciprocitate. Rezultatul ar fi o scădere bruscă a traducerilor din literatura occidentală.

Reacţii amestecate

Prin comparaţie cu protestele care s-au făcut auzite în presa literară cînd Ceauşescu a anunţat tezele din iulie 1971 (adoptate la plenara C.C. din noiembrie 1971), reacţiile faţă de cuvîntarea de la Mangalia sînt total diferite. Faptul că unele reviste literar-culturale,

82. *Familia*, nr. 8, august 1983.
83. *Luceafărul*, nr. 29, 23 iulie 1983.
84. Pentru o recenzie a cărţii lui Stahl, *Eseuri critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, vezi Achim Mihu, în *Tribuna*, nr. 31, 4 august 1983.

precum *România literară, Convorbiri literare* şi *Vatra*, se străduiesc să-şi păstreze standardele autoimpuse poate fi considerat un act de curaj pasiv. Altele, cum ar fi săptămînalul *Contemporanul*, al cărui redactor-şef, Dumitru Radu Popescu, este şi preşedinte al Uniunii Scriitorilor, s-au transformat în nişte fituici de propagandă, care abia dacă acordă vreo atenţie adevăratelor probleme culturale. Singurul lucru care mai transpare din presă este îngrijorarea dacă nu cumva aceste măsuri nu vor reînvia – aşa cum de fapt se şi întîmplă – perioada stalinistă a anilor '50. Într-un interviu publicat în *Flacăra* pe 16 septembrie, Radu Boureanu, un scriitor din generaţia mai veche, trage un semnal de alarmă în faţa „repetării nefastelor greşeli ale acelor ani [anii '50]", adăugînd: „Să respingem sfaturile neconstructive ale trecutului care nu ne întorc cu faţa către viitor". Alţii, precum Nicolae Ţic, au subliniat faptul că o „recrudescenţă a dogmatismului" era imposibilă, din moment ce epoca Ceauşescu era prin definiţie era una a „deschiderii". „Nu ne putem îngădui revenirea la fantoşe, la pozitivii contrafăcuţi, în care, dacă nu credem noi, n-o să creadă nici cititorii."[85] Totuşi, scriitorul care afirmă toate acestea nu este deloc o figură literară independentă, nici măcar una talentată.

Pe de altă parte, scriitorii din gruparea „naţionalist-dogmatică" jubilează, deoarece tocmai crezul lor ideologic, întemeiat pe o rigiditate dogmatică combinată cu o emfază naţionalistă şi restrictivă, a cîştigat lupta. Liderii acestei grupări, Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, Paul Anghel, se tămîiază reciproc în presa pe care o controlează, considerîndu-se „scriitorii cei mai semnificativi şi proeminenţi ai perioadei deschise de Congresul al IX-lea"[86] (adică cel la care Ceauşescu a fost ales în fruntea statului).

Problema care se pune acum este cum va reacţiona publicul românesc, în numele şi în beneficiul căruia se presupune că lucrează toţi aceşti artişti, la anunţatul avînt al revoluţiei culturale? Dacă ar fi să dăm crezare numeroaselor interviuri în care muncitori, elevi şi studenţi şi-au exprimat opiniile privind cuvîntarea de la Mangalia şi ideile enunţate de Ceauşescu în cursul acesteia, atunci putem spune că un asemenea asentiment a caracterizat doar apogeul epocii staliniste.

Cu toate acestea, din compararea diferitelor publicaţii româneşti, adevărul ni se înfăţişează diferit. Deşi unele articole au lăudat obiceiul de-acum generalizat al teatrelor şi operelor de a-şi inaugura stagiunea prin concerte speciale dedicate muncitorilor sau prin spectacole jucate pe marile şantiere (o altă invenţie populistă a regimului Ceauşescu), *Flacăra*[87] a dezvăluit faptul că muncitorii nu manifestă aproape nici un interes faţă de acestea. La concertul de deschidere a stagiunii prestigioasei Filarmonici „George Enescu" din Bucureşti, dedicat muncitorilor din patru mari întreprinderi ale Capitalei, au participat doar vreo 250-300 de iubitori ai muzicii, în ciuda faptului că toate biletele fuseseră „vîndute" şi a numeroaselor telegrame de felicitare primite de orchestră. Din cîte se pare, muncitorii români au alte nevoi mult mai presante decît participarea la concerte, şi nici nu se pot hrăni cu poemele sau cîntecele precum cel publicat recent pe pagina întîi a *României literare*[88], în care România este elogiată ca o „Arcadie" a cărei masă e bogată, „ca de-mpărat". Neglijenţă a propagandei sau cinism pur?

Romanian Situation Report/18, *Radio Free Europe Research*, 27 octombrie 1983

85. *România literară*, nr. 36, 8 septembrie 1983.
86. *Luceafărul*, nr. 33, 20 august 1983.
87. Nr. 39, 30 septembrie 1983.
88. Nr. 32, 11 august 1983.

Congresul Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste

Rezumat: Propagadiştii români au încercat să prezinte cel de-al III-lea Congres al Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste, care a avut loc în România pe 17 şi 18 august 1987, drept o dovadă a „democratizării" vieţii culturale din ţară. Atît Nicolae, cît şi Elena Ceauşescu au subliniat totuşi în discursurile lor faptul că educaţia şi cultura erau menite să servească îndeplinirii planului, îndoctrinării şi socializării comuniste. Nici un artist de prestigiu nu a luat cuvîntul, dar activişti culturali, scriitori de mîna a doua şi artişti amatori s-au dedat unor laude îmbelşugate la adresa lui Ceauşescu.

***

Pe 17 şi 18 august s-a ţinut la Bucureşti cel de-al III-lea Congres al Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste, reunind aproximativ 4 150 de delegaţi. Primele două congrese ale culturii au avut loc în 1976 şi 1982[89].

Punerea în scenă a „liberalismului" epocii Ceauşescu

În ajunul Congresului, un număr de articole din presa culturală şi de partid au încercat să proiecteze imaginea unui Nicolae Ceauşescu drept lider liberal antidogmatic şi patriot care, după venirea la putere în 1965, operase o schimbare deplină şi de durată întru binele vieţii culturale şi spirituale româneşti. I se atribuia declanşarea unei veritabile „ofensive împotriva certitudinilor osificate, a dogmelor de tot felul, a «adevărurilor» decretate, cîndva, arbitrar, intangibile şi infailibile"[90]. Se spunea că ar fi determinat „democratizarea vieţii literare şi artistice" din România[91] şi că ar fi abolit măsurile administrative din cultură sau intervenţia directă a cenzurii şi a altor organisme de partid şi de stat, înlocuindu-le cu aşa-zisele principii superioare şi metode de orientare politică[92]. Pentru a împrumuta acestei aure liberale un strop de credibilitate, cîtorva scriitori şi

89. Vezi Anneli Ute Gabanyi, „The Romanian Congress on Political Education and Socialist Culture", RAD Background Report/155 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 7 iulie 1976; şi Romanian Situation Report/12 and 16, *RFER*, 22 iulie şi 22 septembrie 1982, Item 6 şi, respectiv, 4.
90. *România liberă*, 3 august 1987.
91. Dumitru Radu Popescu, preşedintele Uniunii Scriitorilor din România.
92. Ion Brad, în *Flacăra*, nr. 34, 21 august 1987, p. 16.

critici literari cunoscuţi, dintre care unii au o solidă reputaţie de liberalism (Nicolae Manolescu) ori se bucură de o mai mare libertate a cuvîntului datorită oportunismului politic (Titus Popovici), le-au fost permise unele devieri în exprimarea părerilor lor.

Scriind în *România literară*[93], săptămînalul principal al Uniunii Scriitorilor, criticul Manolescu amintea că aprinsa dezbatere pe tema realismului, purtată în revistele culturale româneşti din a doua jumătate a anilor '60, a respins „realismul socialist [...] caracteristic întregului dogmatism din anii '48-'64". Acesta, spunea el, fusese împrumutat „fără discernămînt" din „arsenalul estetico-ideologic ce stătea la baza literaturii sovietice". Manolescu a pledat, la modul ironic, pentru o revigorare a dezbaterii pe tema realismului pentru a vedea în ce măsură fusese ea înţeleasă cu adevărat.

Într-un interviu acordat cotidianului de partid *Scînteia*[94], scriitorul Titus Popovici, membru plin al C.C. al P.C.R., a indicat discrepanţele dintre respingerea formală de către regim a „opreliştilor dogmatice, primitive şi înapoiate", care au împiedicat expresia artistică, şi cenzura, aşa cum era ea pusă în practică. În teorie, spunea el, cenzura *post facto* fusese eliminată; în realitate însă, o precenzură anacronică era încă actuală. Popovici a insistat asupra faptului că era necesar să se vorbească de „modul învechit, dogmatic, împrumutat de a înţelege funcţia educativă a artei", deoarece el era încă urmat.

Popovici, odinioară un susţinător fervent al politicii culturale dogmatice a lui Ceauşescu, are dreptate: atunci cînd regimul foloseşte sintagme înşelătoare precum „restructurarea" ori „perfecţionarea" ideologiei, culturii şi artelor, acesta intenţionează, de fapt, să introducă noi restricţii. Un alt articol din *Scînteia*[95] a relatat modul în care trebuie să se „restructureze" procesul editorial. După ce a vorbit despre structurile de organizare „democratice" înfiinţate în cadrul editurilor în 1977 (cînd cenzura administrativă de stat a fost, chipurile, abolită), autorul a afirmat că editorii de cărţi se implică şi mai activ nu doar în selectarea manuscriselor pentru publicare, dar şi în însuşi procesul de scriere a acestora.

Discursul lui Ceauşescu

Cu excepţia şedinţei din 1982, ţinută la scurt timp după o plenară pe teme ideologice a C.C. al P.C.R., Ceauşescu a vorbit întotdeauna în prima zi a Congresului[96]. Elena Ceauşescu, al cărei rol important în stabilirea politicii culturale a regimului este recunoscut în mod public, a luat cuvîntul la şedinţa de încheiere.

Discursul întins al lui Ceauşescu nu s-a evidenţiat prin noutăţi; el a lăsat neîmplinită orice speranţă pentru o mai mare libertate a expresiei. Discursul a fost neobişnuit de modest în privinţa rolului unor teme precum patriotismul, minorităţile naţionale şi istoria naţională la făurirea idealului românesc de „om nou".

Conceptul de cultură pe care l-a dezvoltat Ceauşescu în acest discurs a fost unul dogmatic şi făţiş utilitarist. Nu există nici o ambiguitate în referirile sale la nevoia de a critica ceea ce era vechi în societatea socialistă şi de a îndemna către „înnoire", „perfecţionarea" societăţii şi „democratizare". Pentru el, „vechiul" însemna rămăşiţele

93. Nr. 33, 13 august 1987, p. 9.
94. 14 august 1987, p. 2.
95. 7 august 1987, p. 5.
96. *Scânteia*, 18 august 1987, p. 1.

societății „burghezo-moșierești" și influențele ideologice din Occident. În ciuda unor eșecuri și erori comise într-o perioadă nedeterminată din trecut și în țări nenumite, a spus Ceaușescu, oamenii nu au fost împiedicați să își continue drumul spre „socialism".

Lista relelor împotriva cărora trebuia să lupte România includea „misticismul" (adică persistența credințelor religioase), „șovinismul", „naționalismul", „rasismul" și „antisemitismul", precum și „egoismul", „lăcomia", „corupția", „furtul", „lenevia" și „birocrația". Potrivit conducătorului P.C.R., cultura și educația întemeiate pe „nobilele idealuri ale socialismului" aveau să aducă românilor „adevărata eliberare" de rămășițele ideologiei burgheze. Dezvoltînd „dragostea de dreptate" a cetățenilor, afirma Ceaușescu, turpitudinea morală moștenită din perioada antebelică sau infiltrată dinspre Occident putea fi eradicată, într-un final.

Este interesant să observăm că în relatarea referitoare la discursul lui Ceaușescu, presa sovietică[97] susținea că liderul P.C.R. denunțase și „antisovietismul" din România. De vreme ce această sintagmă nu a fost folosită nici în versiunea radiofonică a discursului și nici în cea din presa scrisă, se pare că acesta a fost modul în care sovieticii le indicau tovarășilor lor tipul de autocritică pe care ar fi trebuit să și-o administreze.

La fel ca și în 1971, cînd a pus capăt unui deceniu de relativă liberalizare culturală prin inaugurarea unei așa-numite „mici revoluții culturale", Ceaușescu a reluat teza potrivit căreia progresul în ideologie, cultură și educație (acea „suprastructură", în termeni marxiști) rămăsese în urma bazei economice. De vreme ce cultura, știința și educația erau „factori primordiali" și „o parte inseparabilă a dezvoltării economico-sociale (și a) construirii noii ordini socialiste", era necesar ca ele să fie „perfecționate" pentru a influența în mod direct rezultatele economice și productivitatea muncii. În cuvîntarea ținută la Congresul Educației Politice și Culturii Socialiste, Elena Ceaușescu a formulat o definiție care nu lăsa nici un dubiu în privința înțelegerii fățiș utilitariste de către P.C.R. a rolului culturii:

> Eficiența muncii politico-educative nu poate fi judecată și apreciată în afara rezultatelor concrete obținute în producția materială și spirituală. Nu poate fi vorba de eficiență în domeniul muncii politico-educative atunci cînd în producție persistă neajunsuri, se înregistrează rămîneri în urmă în realizarea planului, se risipesc materia primă și materialele, se fac lucruri de slabă calitate[98].

Nicolae Ceaușescu a precizat că „perfecționarea" activităților ideologice și culturale însemna salvgardarea „conducerii lor unificate" și sporirea disciplinei și a controlului. Măsurile concrete luate în vederea acestui scop, incluse în Programul de Acțiune de pe ordinea de zi a Congresului, nu au fost totuși publicate.

Dezbaterile

După discursurile de deschidere, au avut loc discuții în plen și în cele patru secțiuni. Prea puțini artiști serioși ori activiști de seamă au luat cuvîntul în plen. Presa nu a menționat cine a pregătit și a citit raportul despre activitățile educaționale și culturale din ultimii cinci ani. S-a anunțat că secretarul C.C. însărcinat cu propaganda și cultura, Petre

97. Radio Moscova (în limba română), 17 august 1987; și *Pravda*, 18 august 1987.
98. *Scînteia*, 19 august 1987, p. 1.

Enache, a murit pe 18 august. Suzana Gîdea, preşedintele Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Ion Teoreanu, ministrul Educaţiei, şi Dumitru Popescu, rectorul Academiei C.C. al P.C.R. de Ştiinţe Sociale şi Politice nu au luat cuvîntul în plen.

Doar acele părţi din discursuri dedicate elogiilor lui Nicolae şi Elena Ceauşescu au fost citate cuvînt cu cuvînt în ziare. Poate cea mai pompoasă descriere a liderului P.C.R. îi aparţine actorului Radu Beligan, membru plin al C.C. al P.C.R. şi directorul prestigiosului Teatru Naţional din Bucureşti:

> Cel care nu cunoaşte nevoia de repaus. Cel care se odihneşte de o muncă prin altă muncă. Cel care a şters din dicţionare cuvintele: oboseală, inerţie, stagnare, nepăsare, imposibilitate. Cel ce poate fi văzut zilnic, uneori dis-de-dimineaţă, pe unul din[tre] nenumăratele şantiere ale patriei. Cel care ascultă respiraţia ţării şi care, de peste cinci decenii şi jumătate, îşi dăruieşte fiecare clipă pentru măreţia de azi şi de mîine a României. Cel care transformă sub ochii noştri, ca un demiurg, un oraş cu uliţe chinuite şi întortocheate într-o cetate cu bulevarde ample, cu linii de metrou şi cu o Dîmboviţă care abia acum are, vorba cîntecului, apă dulce... Cel care, întors din vizitele de lucru în uzine şi pe ogoare, se aşază la masa de scris pentru a da răspunsuri noi întrebărilor pe care viaţa le pune marxismului contemporan. Cel care crede cu fermitate în triumful naţiunii asupra întunericului, în valorile morale şi materiale create de-a lungul atîtor generaţii, în nestăvilita forţă a omului care construieşte o viaţă după legile adevărului şi dreptăţii[99].

Deşi recentul Congres al Educaţiei Politice şi Culturii Socialiste a fost lipsit de evenimente, este totuşi important prin aceea că a prezentat o imagine a scenei culturale româneşti şi a relaţiei dintre elita creatorilor şi artiştilor şi conducerea de partid. Nicolae şi Elena Ceauşescu şi-au întărit, se pare, controlul asupra activităţilor ideologice şi culturale. Viziunea despre cultură a actualei conduceri de partid este fără îndoială una utilitaristă, bazată pe îndoctrinarea şi socializarea în masă şi pe ignorarea aproape completă a artiştilor şi intelectualilor serioşi. Ca răspuns la această politică, mulţi scriitori de prestigiu s-au retras din sfera publică, iar majoritatea celor care îşi revendică un oarecare grad de responsabilitate au încetat de mult să mai semneze articole de presă laudative la adresa lui Ceauşescu şi a epocii sale. Nu se cunoaşte vreun scriitor ori artist important care să fi luat cuvîntul la Congresul Cultural. Chiar activişti cu poziţii de seamă în partid şi în cultură refuză, din cîte se pare, să îşi mai asume roluri de seamă la paradele lui Ceauşescu.

Romanian Situation Report/9, *Radio Free Europe Research*, 3 septembrie 1987

CONDUCEREA DE PARTID – DEASUPRA PARTIDULUI

Discursul lui Ceauşescu la plenara C.C.

Cu excepţia cîtorva referiri pasagere la binecunoscutele principii fundamentale ale politicii externe româneşti (cu un accent special pe sprijinul României pentru recentele propuneri de dezarmare ale lui Brejnev, care sînt în concordanţă cu puternicul interes manifestat de Ceauşescu în privinţa dezarmării) şi a anunţării punctelor viitoare pe agenda politică românească (o plenară C.C. pe tema cincinalului ce urma să aibă loc „probabil în iunie" şi un Congres al Consiliilor Oamenilor Muncii care avea să se ţină în a treia săptămînă a luni mai), discursul lui Nicolae Ceauşescu de la ultima plenară a C.C. al P.C.R. din 25 martie 1981[1] s-a concentrat în principal pe politica de cadre.

La fel ca în multe dintre discursurile lui Ceauşescu de la izbucnirea crizei poloneze din august trecut, ideile pe care acesta le-a avansat la plenară reflectă temele poloneze. Deşi Ceauşescu nu s-a referit direct la situaţia din Polonia (care, întîmplător, nu a fost menţionată în comentariile detaliate din presa românească a ultimelor săptămîni, după cum nu s-au amintit nici manevrele Pactului de la Varşovia, care au loc în ţară şi peste hotare), el a anunţat că o decizie privind politica externă fusese adoptată la plenară. Potrivit acesteia, participanţii la plenară au aprobat în mod unanim poziţia exprimată de Ceauşescu la întîlnirea conducătorilor de partid şi de stat ai ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia. De asemenea, a fost aprobată poziţia P.C.R. faţă de situaţia din Polonia, ca un sprijin important în depăşirea de către comunişti, de către clasa muncitoare şi de către poporul polonez însuşi a tuturor greutăţilor, fără nici o intervenţie din exterior; a fost exprimată încrederea în faptul că forţele de conducere din Polonia vor asigura dezvoltarea acestei ţări pe drumul socialismului[2].

Un „subiect polonez" de acum binecunoscut al lui Ceauşescu este insistenţa sa pe statutul, chipurile, neprivilegiat al membrilor de partid, care nu au „drepturi aparte", ci „îndatoriri în plus" în comparaţie cu cetăţenii obişnuiţi. După cum spunea el, criteriul calităţii, şi nu cel al cantităţii ar trebui să prevaleze în procesul de selectare a membrilor de partid. Ceauşescu a criticat conformismul, adică „tentaţia de a intra în partid şi pentru anumite interese personale". El a sugerat că acesta a fost motivul revizuirii de anul trecut a membrilor de partid şi al expulzării din partid „a acelora care doresc să folosească calitatea de membru al partidului pentru căpătuială, pentru a ajunge în diferite posturi", cărora le lipseşte necesara „înaltă conştiinţă revoluţionară".

Ceauşescu a afirmat răspicat faptul că piatra de temelie a construirii socialismului o reprezintă încrederea şi stima de care se bucură orice membru de partid, precum şi

1. *Scînteia*, 26 martie 1981.
2. Difuzat de Agerpres pe 26 martie 1981.

sprijinul oferit de masele largi populare fiecărei organizaţii de partid. El trasează cîteva direcţii care conduc către acest ţel: întărirea conducerii de partid în toate domeniile activităţii sociale, ridicarea nivelului politic, ideologic şi profesional al tuturor oficialilor partidului şi guvernului şi sporirea rolului membrilor simpli şi al organelor colective de partid în promovarea cadrelor. În comparaţie cu prioritatea absolută acordată de P.C.R. în 1971 gradului de încredere al oficialilor din punct de vedere politic şi ideologic, în detrimentul aptitudinilor profesionale, din declaraţiile lui Ceauşescu se întrezăreşte acum o schimbare în favoarea abilităţilor şi priceperii profesionale, cea mai recentă contribuţie românească la dilema la fel de veche a comunistului activist *versus* specialist.

> Îndeplinirea sarcinilor de conducere a societăţii nu se poate realiza numai cu lozinci, numai cu cunoştinţe generale despre societate. Ca să conducem fabricile, institutele de cercetare, de proiectare sînt necesare cunoştinţe tehnice şi profesionale, trebuie să îmbinăm pregătirea politică cu pregătirea profesională.

În acest context, ar fi poate interesant să dăm cîteva citate dintr-un interviu[3] în care Adrian Păunescu, „poetul epocii Ceauşescu", aborda aceeaşi chestiune:

> Incompetenţa singură e gravă, incompetenţa încurajată este şi mai gravă. Ca şi contraselecţia (adică selecţia pe criterii neprofesionale)! Astea sînt vicii fantastice. Aş mai zice că e momentul ca oamenii cinstiţi care-şi fac bine profesiunea să fie apreciaţi după aceasta, în ce priveşte valoarea politică a faptelor lor. Nu sîntem într-o ţară cu cincisprezece partide în care oamenii să fie votaţi după felul în care vorbesc la tribune improvizate împotriva celorlalte paisprezece partide. Sîntem un singur partid, un partid contopit cu inima, cu sîngele, cu ţara în care trăieşte şi pe care o reprezintă şi nu este drept, cred eu, să mai facem astăzi o normă de lucru dintr-o teză veche: „profesionist" e bun, dar politic... ehe!

Insistînd în mod repetat asupra nevoii de a fi întărită funcţia de conducere a partidului în toate sferele existenţei, Ceauşescu a menţionat de asemenea necesitatea redefinirii acestui concept, care, declara el, nu mai poate fi înţeles aşa cum era cu 60, cu 50 ori chiar cu 10 ani în urmă, din pricina schimbărilor care s-au petrecut între timp în societate:

> Spre exemplu, este greu să vorbim astăzi de un partid de profesionişti revoluţionari, cînd partidul nostru numără 3 milioane de membri. Chiar problema noţiunii de „partid de avangardă" trebuie, într-un anumit sens, să fie şi ea înţeleasă într-un mod nou. Partidul nostru nu poate fi numai avangardă. De aceea, noi trebuie să analizăm mai temeinic problema rolului conducător al partidului, nu în concepţia îngustă că partidul stă undeva şi comandă, iar alţii trebuie să execute. Trebuie să pornim de la faptul că partidul este, într-adevăr, exponentul politic; comuniştii şi-au asumat un rol istoric, să promoveze o concepţie înaintată, dar ei sînt direct exponenţii clasei muncitoare, luptători pentru înfăptuirea, în strînsă legătură şi împreună cu clasa muncitoare şi celelalte categorii sociale, a acestei politici.

Deşi interesantă în sine, această „redefinire", în conformitate cu atenţia sporită acordată de conducătorul ţării nevoii de întărire a rolului partidului, nu pare a fi decît o altă strategie propagandistică tipică pentru Ceauşescu. El nu a pus la îndoială monopolul puterii deţinut de partid în societate (ba chiar dimpotrivă) şi nici democraţia centralizată. Să ne amintim că în discursul său de la plenara C.C. din octombrie 1980, cînd impactul

3. *România liberă*, 21 martie 1981.

evenimentelor din Polonia – în special în ceea ce privea posibilele repercusiuni asupra României – era încă proaspăt pentru el, Ceauşescu a afirmat încă o dată foarte răspicat caracterul obligatoriu al disciplinei de partid.

Este totuşi important faptul că atît „redefinirea" funcţiei călăuzitoare a partidului (al cărui lider este el însuşi), cît şi propunerea de a spori rolul membrilor simpli şi al organelor colective de conducere în promovarea cadrelor, de asemenea conţinute în discursul său, par a fi ecoul chestiunilor controversate ale „reînnoirii" poloneze. Pornind de la premisa cu valoare axiomatică că, pe de o parte, partidul are rol conducător în societate şi, pe de altă parte, există relaţii strînse între cadrele de partid şi de stat şi masele populare, Ceauşescu a ajuns la concluzia că „toate cadrele noastre se află, de fapt, sub controlul nemijlocit al maselor populare". El a reflectat apoi asupra posibilelor mijloace de a spori responsabilitatea organelor colective de conducere în privinţa politicii de stat şi de partid a promovării cadrelor, aceasta reprezentînd, se pare, o deviere de la textul pregătit. Ar trebui „să ne gîndim să sporim răspunderea adunărilor generale ale oamenilor muncii în ce priveşte promovarea cadrelor" şi „probabil va trebui să adoptăm o măsură" în acest sens. De asemenea, „probabil", Ceauşescu a afirmat că „la nivel naţional va trebui să ne gîndim ca Marea Adunare Naţională să aibă un rol mai activ în promovarea cadrelor pe linie de stat".

Pe lîngă aceste propuneri extrem de vag formulate, ideile lui Ceauşescu referitoare la conduita cadrelor sînt oarecum contradictorii, reflectînd foarte clar adevăratele sale scopuri („întărirea spiritului de ordine" şi „disciplina cadrelor"), înfrumuseţate cu sloganuri precum apelul la mai mult „spirit de iniţiativă" şi „dezvoltarea democraţiei" în cadrul partidului.

Romanian Situation Report/6, *Radio Free Europe Research*, 2 aprilie 1981

Plenara C.C.: terapie de şoc şi exorcism ritualic

S-ar putea să nu fim întru totul de acord cu Adrian Păunescu, cel care, într-o analiză recentă a plenarei C.C. al P.C.R. şi a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale[4] din noiembrie, i-a atribuit „greutatea şi rezonanţa unui congres al partidului"[5] de importanţă istorică; totuşi, nu trebuie neglijat caracterul simbolic pe care conducerea de partid a încercat să o dea acestei plenare. Într-o perioadă în care sistemul de planificare, economia supercentralizată, agricultura şi, nu în ultimul rînd, aspectul financiar al relaţiilor României cu alte ţări au intrat simultan în criză, în vreme ce populaţia dă semne de nemulţumire, regimul Ceauşescu a ales tactica defensivei avansate. În loc să gîndească o reformă de fond, conducerea P.C.R. a decis în favoarea unui ritual de partid uzitat în epoca lui Stalin: cel al criticii şi autocriticii. În deschiderea discursului său de la plenară, Ceauşescu a anunţat că subiectele în discuţie – introducerea rolului călăuzitor al partidului, punerea în practică a mecanismului economico-financiar, autoconducerea, sistemul de planificare şi „dezvoltarea continuă a democraţiei muncitoreşti" – urmează să fie dezbătute „critic şi autocritic"[6]. El a apărat această metodă împotriva „deformărilor" previzibile ale ziariştilor străini care, spunea el, ar putea încerca „să interpreteze criticile deosebit de aspre şi atitudinea autocritică adoptată în plenară ca o slăbiciune a noastră"[7], arătînd că, dimpotrivă, această procedură „demonstrează forţa economiei noastre socialiste, a statului nostru socialist, forţa politică a partidului nostru", ce domnesc deopotrivă în cadrul partidului şi al societăţii în întregul ei, şi, nu în ultimul rînd, „superioritatea socialismului". Acest demers a fost şi el necesar, spunea Ceauşescu, pentru a zdruncina starea de autosuficienţă ce a covîrşit un număr de oameni din partid şi din stat, care ar dori să ducă „o viaţă patriarhală, bucurîndu-se cît mai mult de cuceririle şi realizările socialismului". Pe scurt, plenara a avut şi scopul de a servi ca terapie de şoc pentru „revoluţionarii" care ar vrea să se consacre unei vieţi burgheze, în loc să urmărească idealul unei mobilizări constante.

4. Vezi Romanian Situation Report/24, *Radio Free Europe Research*, 3 decembrie 1980, Item 1.
5. *Flacăra*, nr. 49, 3 decembrie 1981.
6. *Scînteia*, 26 noiembrie 1981.
7. *Ibid.*, 27 noiembrie 1981.

Cine e de vină ?

Manevrele dialectice din cuvîntarea lui Ceauşescu arată că el este foarte conştient de problema esenţială inerentă unui demers critic, cuplată cu răspunsul autocritic al celor criticaţi. El a amintit anumite greşeli făcute în anumite domenii de către unele persoane, dar fără să producă o critică principială la adresa sistemului socialist ca atare, a principiului călăuzirii de către partid şi, nu în ultimul rînd, la adresa persoanei sale. Firul urmărit în această argumentaţie poate fi sintetizat după cum urmează : strategia de partid pentru dezvoltarea economică este corectă în esenţă şi tocmai dirijarea de către partid a tuturor sectoarelor economiei stă mărturie pentru succesele înregistrate pînă acum. Dacă mai sînt neîmpliniri în anumite domenii (şi, după cum se poate vedea din această cuvîntare, el recunoaşte că există lipsuri „serioase" şi „grave", precum şi deficienţe în toate domeniile), acestea se datoresc faptului că dirijarea şi controlul economiei de către cadrele de partid nu sînt destul de ferme. Concluzia menită să rezolve problema urmează firesc : întărirea rolului conducător al partidului şi implicarea directă, deplină a tuturor membrilor şi cadrelor de partid nu numai în dirijarea activităţilor economice, dar şi în punerea lor în practică : „În nici un sector de activitate, nimeni nu se poate sustrage îndrumării şi controlului partidului".

Critica unilaterală (de sus în jos) a lui Ceauşescu nici măcar nu îşi maschează caracterul populist, adică acela de a da satisfacţie morală maselor largi, care suferă de mult repercusiunile acestor erori economice fundamentale în viaţa şi munca lor de zi cu zi. Un caracter la fel de demagogic are şi afirmaţia lui potrivit căreia „nu putem să ne mulţumim numai cu măsuri împotriva unor cadre de jos şi să absolvim de răspundere cadrele de conducere". Măsurile draconice luate împotriva fostului ministru al Minelor, Petrolului şi Geologiei, Virgil Trofin, şi a altor doi oficiali trimit clar în această direcţie.

Nici o răspundere la vîrf

Se pune în mod natural întrebarea cum anume a făcut faţă Ceauşescu răspunderii pe care el însuşi o poartă, de vreme ce formula standard despre conducătorul P.C.R., ca factor principal al oricărei iniţiative luate în orice domeniu de activitate din România, ocupase mereu un loc de seamă în arsenalul propagandei de partid. Această dilemă dialectică este rezolvată în două moduri. În primul rînd, Ceauşescu a declarat că a fost dezinformat cu privire la adevărata stare de fapt din industrie şi agricultură :

> Din păcate, avem nu puţine cazuri cînd unele organe şi organizaţii de partid nu îşi îndeplinesc în mod corespunzător rolul în organizarea conducerii activităţii, cînd – şi mă refer, îndeosebi, la unii activişti şi cadre de partid şi de stat – [...] prezintă informări şi rapoarte nereale, exagerînd realizările sau diminuîndu-le.

În articolul menţionat anterior, intitulat „Un strălucit moment în politica adevărului", Adrian Păunescu a ţinut să sublinieze faptul că Ceauşescu fusese dezinformat pînă atunci şi că el aflase în cele din urmă adevăratul mers al lucrurilor din ţară :

> Să ne amintim cinstit de cîte ori noi, cetăţenii simpli, n-am discutat între noi, uneori ducînd mîna la gură ca să nu ne audă alţii şi să ne spună cine ştie cui, că nu e bine, pe cuvîntul meu

de onoare că nu e bine, zicea fiecare, că, uite, unii îl dezinformează pe tovarăşul [adică pe tovarăşul Ceauşescu]. De ce raportează ei ce nu e adevărat, de ce spun ei că s-a încheiat recoltatul cînd nu s-a încheiat, de ce bagă ei în piaţă produse mai ales la vizita tovarăşului? Multe dintre aceste probleme, cu o fermitate extraordinară şi cu o iscusinţă de a afla adevărul care te fascinează pur şi simplu, tovarăşul Nicolae Ceauşescu le-a spus de la tribuna Plenarei din noiembrie. Nu sînt exact problemele la care meditam noi înşine? Nu ziceam noi, oh, ce bine-ar fi să afle tovarăşul că unii raportează fals şi unii spoiesc faţadele şi înăuntru e dezordine, oh, dacă ar vedea dumnealui cum ne pătimim noi cîteodată şi dacă ar şti dumnealui. Şi iată că le-a aflat şi nu le-a ţinut pentru dumnealui, ci le-a adus la cunoştinţa întregului partid şi întregului popor.

Autocritică – cu o excepţie

Activiştii de partid şi de stat care au luat cuvîntul la plenara C.C. au avut propria contribuţie la aducerea lucrurilor la cunoştinţa liderului de partid. Desigur, partea cea mai importantă a ritualului lor, pe care l-au respectat cu stricteţe, a fost constituită din elogiile introductive adresate lui Ceauşescu ce lăudau „curajul" extraordinar şi „realismul" discursului acestuia, discurs care, s-a spus în multe variante pompoase, reprezenta o nouă concepţie politică şi indica soluţii îndrăzneţe şi originale la problemele care apăruseră.

Urmînd disculpării lui Ceauşescu, cuvîntările stereotipe din plen au reiterat şi uneori au amplificat unele remarce critice făcute în discursul din plen al lui Ceauşescu la adresa domeniilor lor specifice de activitate, admiţînd că această critică era justificată şi solicitînd declaraţii autocritice; ele s-au încheiat cu un jurămînt care promitea să urmeze îndemnul conducătorului de partid de a o lua de la capăt şi de a evita greşelile anterioare.

La o primă vedere, tradiţionalul ritual al criticii (de la vîrf în jos) şi al autocriticii (invers), urmat de indicaţii privind terapia ce trebuia urmată şi apeluri de a face eforturile necesare, precum şi, nu în ultimul rînd, de promisiunea împlinirii tuturor acestora se pare că funcţiona fără greş. Totuşi, probabil că a existat la plenară un disident care nu s-a plecat în faţa ritualului obligatoriu stabilit: Virgil Trofin, ministrul demis al Minelor, Petrolului şi Geologiei. În comunicat, „cu privire la concluziile desprinse din controalele efectuate la Combinatul minier Oltenia"[8], Trofin nu a fost criticat doar pentru aşa-zisa sa incompetenţă profesională, pentru presupusa mistificare a faptelor din zona mineritului şi eşecul său declarat în privinţa stabilirii „ordinii şi disciplinei în acest important sector al economiei naţionale", ci şi pentru a fi „dovedit necinste faţă de partid prin felul în care şi-a analizat propria activitate". Putem doar să ne întrebăm dacă Trofin a eşuat în a-şi asuma autocritic vina pentru deficienţele din sectorul minier şi dacă el nu indica neajunsurile structurale mai adînci care îi făcuseră munca imposibilă de la bun început, deoarece analiza lui Trofin nu a fost publicată, spre deosebire de cea a lui Nicolae Gavrilescu, care a fost şi el „eliberat" din funcţie şi care şi-a făcut autocritica în plen.

Romanian Situation Report/25, *Radio Free Europe Research*, 15 decembrie 1981

8. *Ibid.*, 27 noiembrie 1981.

Probleme interne

Ceauşescu răspunde criticilor din interior şi din afară

O plenară C.C. specială, dedicată problemelor ideologice, fusese anunţată, iar mai apoi amînată de cîteva ori din 1980. Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. care s-a ţinut pe 1 şi 2 iunie 1982 s-a ocupat prea puţin de probleme concrete ideologice, educaţionale şi culturale, deşi a avut loc în ajunul Congresului Culturii planificat pentru a doua jumătate a lunii iunie. Atît lungul discurs al lui Ceauşescu cu privire la „stadiul actual al edificării socialismului în ţara noastră, la problemele teoretice, ideologice şi activitatea politică, educativă a partidului"[9], cît şi alocuţiunea de încheiere[10] oferită în a doua zi a plenarei au fost prezentate sub forma unor enunţuri politice majore. De fapt, ele au fost adoptate ca „documente programatice"[11] de către participanţi şi trebuie să fie supuse „unei discuţii publice deschise" înainte să fie dezbătute la Conferinţa Naţională a P.C.R. planificată pentru sfîrşitul anului. Venind în urma recentelor schimbări din guvern şi a expulzărilor din partid[12], aceste cuvîntări ni-l arată pe Ceauşescu într-o atitudine puternic defensivă, încercînd să justifice abordarea sa generală a socialismului în faţa criticilor interne şi externe la adresa situaţiei de criză în care a căzut acum România.

Problema vinovăţiei

În lumina agravării drastice din ultimii ani a multiplei crize româneşti – de rezerve, energie, produse industriale şi agricole, finanţe, dar şi de încredere populară –, problema responsabilităţii nu mai putea fi ocolită. Demiterea cîtorva deţinători ai unor posturi ministeriale cheie în 1981 şi, nu în ultimul rînd, ritualul criticii şi autocriticii desfăşurat la plenara C.C. din noiembrie 1981 fuseseră menite a demonstra teoria potrivit căreia activişti de partid şi de stat erau vinovaţi la modul individual de aplicarea greşită a politicii altfel corecte elaborate de P.C.R. şi de secretarul său general. Doar Virgil Trofin, fostul ministru al Minelor, Petrolului şi al Geologiei, a refuzat atunci să accepte

9. Agerpres, 2 iunie 1982.
10. Radio Bucureşti, 2 iunie 1982.
11. *Ibid.*, 5 iunie 1982.
12. Vezi Patrick Moore, „Extensive Personnel Changes in Romania", RAD Background Report/120, *Radio Free Europe Research*, 24 mai 1982.

partea sa prefabricată de vină individuală, subliniind în schimb responsabilitatea generală a conducerii de partid[13]. (Nu e poate nici o coincidenţă faptul că tocmai în acest moment există zvonuri persistente, dar neconfirmate, potrivit cărora Trofin s-ar fi sinucis.)

Schimbările recente – după cum a indicat însuşi Ceauşescu – sînt mai mult decît măsuri „simple de rotaţie"[14]. Ele depăşesc chiar pedeapsa pentru „violări şi încălcări grave ale legalităţii socialiste", care l-au costat pe Cornel Burtică postul de ministru al Comerţului Exterior şi al Cooperării Economice Internaţionale şi nu i-au iertat nici pe cîţiva dintre asociaţii săi. După cum arată acum lucrurile, conducerea de partid a intenţionat, prin demiterea premierului Verdeţ, să demonstreze în mod clar că răspunderea pentru criza fără sfîrşit revine instituţiei guvernamentale ca atare. Luînd cuvîntul la recenta sesiune a Marii Adunări Naţionale, Ceauşescu a subliniat necesitatea ca guvernul să-şi îndeplinească mai bine îndatoririle constituţionale privind coordonarea operaţiunilor economice şi *să-şi asume deplina responsabilitate în faţa poporului*[15]. Există semne în discursul lui Ceauşescu de la plenara C.C. care indică posibile discuţii în contradictoriu între membri neidentificaţi ai elitei conducătoare pe tema vinovăţiei pentru eşecurile din politica economică a României. Aceştia se întreabă dacă eşecurile pot fi atribuite guvernului, ţinînd cont de faptul că în ţară nu se pierde nici o ocazie propagandistică pentru a acentua rolul conducător al partidului în toate domeniile de activitate şi contribuţia specială a secretarului general al P.C.R. la aceasta.

> Este necesar să înlăturăm orice neînţelegere cu privire la cine ocu ă locul mai principal [sic !] în societate – partidul sau statul. Nu, nici nu trebuie să se pună c asemenea întrebare... Rolul conducător al partidului în societatea noastră socialistă nu înlocuieşte în nici o împrejurare organele de stat, nu diminuează şi nu poate să diminueze sub nici o formă răspunderea organelor de stat în faţa legilor şi a poporului.

Sarcini ideologice: informaţie şi educaţie patriotică

Deşi Ceauşescu şi-a exprimat în discursul de la 1 iunie optimismul nezdruncinat legat de posibilitatea depăşirii, în cele din urmă, a „greutăţilor" temporare care se întîlnesc în ţara noastră şi „în unele ţări socialiste", el a trebuit să admită că vederile lui optimiste nu erau împărtăşite de către toţi cetăţenii României şi nici chiar de către toţi membrii de partid. De aceea, el solicită să fie dusă „o largă activitate teoretică, ideologică", pentru a explica populaţiei că aceste dificulăţi nu privesc esenţa comunismului, ci au drept cauză o proastă punere în practică a acestuia. Alte sarcini ideologice ale P.C.R. sînt şi combaterea „concepţiilor religioase, idealiste", împărtăşite chiar de către membrii de partid, şi a „oricăror manifestări naţionaliste, şovine, rasiste, antisemite", precum şi promovarea „patriotismului socialist". Ceauşescu îndemna ca munca să se desfăşoare conform unui „program amplu de activitate teoretică, ideologică" menit a analiza toate problemele şi evenimentele interne şi externe în lumina materialismului dialectic, aşa încît partidul şi conducătorii săi să servească drept călăuze ale interpretărilor şi acţiunilor viitoare. De asemenea, el a cerut să se elaboreze o istorie a partidului, care să fie „o parte inseparabilă a istoriei patriei" (n-a fost scrisă niciodată o istorie oficială a partidului), de

13. Vezi Romanian Situation Report/15, *RFER*, 25 decembrie 1982, Item 2.
14. Radio Bucureşti, 2 iunie 1982.
15. *Ibid.*, 22 mai 1982.

vreme ce „concepţia pe care am avut-o de a avea două istorii, o istorie paralelă a partidului, este o rămăşiţă a vechii concepţii încă din Internaţionala a III-a".

O emoţie neobişnuită s-a făcut simţită în momentul în care Ceauşescu a accentuat binecunoscuta temă a originii daco-romane a poporului român, continuitatea sa pe aceste pămînturi, superioritatea civilizaţiei sale faţă de cea a popoarelor migratoare şi a altor civilizaţii care s-au stabilit aici ulterior, ca şi, nu în ultimul rînd, a consecinţelor sumbre pe care „dominaţia şi ocupaţia străină" le-au avut în procesul de constituire a naţiunii române. Obiectul evident, deşi neexprimat, al acestor remarce l-au reprezentat ungurii, iar chestiunea vizată este continuitatea românilor în Transilvania. Ceauşescu şi-a declarat puternica dezaprobare faţă de faptul că „în unele ţări, inclusiv în unele state socialiste", anumite evenimente din istoria României sînt prezentate „nerealist, cîteodată denaturat". De asemenea, el a deplîns situaţia în care problema naţionalităţii este folosită chiar şi în prezent „ca un mijloc de învrăjbire şi dezbinare a popoarelor", exprimîndu-şi hotărîrea fermă de a nu permite nimănui „să lovească în colaborarea şi unitatea cetăţenilor patriei noastre"[16]:

> Oricine încearcă, într-o formă sau alta, să lovească în colaborarea şi unitatea cetăţenilor patriei noastre se pune implicit în slujba duşmanilor ţării, a duşmanilor constructorilor socialismului.

Răspunzînd criticilor de peste hotare

Hotărîrea cu care Ceauşescu a abordat în cuvîntarea de pe 2 iunie problemele „lipsurilor înregistrate în activitatea generală" pare a sugera că U.R.S.S., şi poate şi alte ţări din blocul est-european, temîndu-se de perspectiva unei „a doua Polonii", şi-ar fi oferit „sfatul frăţesc" asupra modalităţii de a depăşi criza românească. Pentru că, spunea el, problemele privind societatea socialistă românească pot şi vor fi rezolvate doar de Partidul Comunist Român, de statul şi poporul român; nimeni nu are voie să se amestece în treburile interne ale României.

Din aceeaşi sursă se pare că au sosit critici referitoare la politica românească de industrializare în detrimentul agriculturii ţării, văzută ca recrudescenţă a planurilor sovietice lansate la începutul anilor '60 în scopul de a transforma România în principalul furnizor de produse agricole pentru ţările C.A.E.R.:

> S-a discutat şi se discută încă despre experienţa ţării noastre. Unii teoreticieni şi economişti de peste hotare mai emit teza după care România nu ar fi procedat bine acordînd aşa de mare atenţie forţelor de producţie, îndeosebi industriei socialiste.

Ceauşescu apără cu hotărîre ratele mari de investiţie ale ţării – peste 30% din venitul naţional –, ca reprezentînd singurul remediu împotriva subdezvoltării, în timp ce, în viziunea sa, o rată mai mare a consumului va implica „pierderea independenţei şi suveranităţii". Probabil că în lumina viitoarei Sesiuni a Consiliului C.A.E.R. din 8 iunie de la Budapesta, liderul P.C.R. a devenit mai tranşant, cerînd „anumite îmbunătăţiri ale activităţii C.A.E.R.-ului", o lărgire a „conlucrării multilaterale în toate domeniile", în acelaşi timp cu „asigurarea dezvoltării independente a fiecărei economii naţionale". C.A.E.R. ar trebui să facă mai mult pentru dezvoltarea României, dar în termenii impuşi de aceasta.

16. *Ibid.*, 2 iunie 1982.

Potrivit lui Ceauşescu, există un oarecare acord între criticii săi din România şi cei din afara ei în privinţa insistenţei P.C.R.-ului pe sintagma de societate socialistă „multilateral" dezvoltată, menită a desemna stadiul actual al dezvoltării socialiste a României, şi refuzul partidului de a folosi expresia „socialism real" atunci cînd se referă la drumul României către socialism. Aceşti termeni, utilizaţi frecvent de către sovietici şi aliaţii lor încă de la începutul anilor '70, însă criticaţi de alţii, cum ar fi Partidul Comunist Iugoslav, pentru că sînt un instrument ce deserveşte scopurile hegemonice ale sovieticilor[17], sînt respinşi de Ceauşescu pe motiv că:

> Dacă am folosi formularea „socialism real" pentru ţara noastră, s-ar putea întîmpla ca unii tovarăşi [recte comuniştii europeni] să tragă concluzia că absolutizăm forma noastră de construcţie socialistă, o considerăm ca singura valabilă şi negăm, într-o formă sau alta, realismul altor căi şi forme de construcţie socialistă.

Ceauşescu a negat existenţa oricărui model socialist şi a respins practica „oricăror blamări, oricărui amestec în viaţa unui partid sau altuia".

Deşi cuvîntarea lui Ceauşescu nu conţine nici o referire la criticile aduse politicii sale militare atît din interior, cît şi din exterior, nu trebuie trecut cu vederea faptul că el s-a străduit să demonstreze întărirea continuă a capacităţilor militare defensive ale ţării, autoconducerea şi autoaprovizionarea fiind „un factor important" în această privinţă. Destul de surprinzător, Ceauşescu a ţinut să precizeze şi că armamentul atomic nu va fi permis pe pămînt românesc. A sugerat oare cineva vreun astfel de proiect?

Un spectacol de „reformism" şi „liberalism"

Tonalitatea fundamental defensivă a cuvîntării lui Ceauşescu a fost punctată de referiri repetate la justeţea liniei politice generale urmate de P.C.R. sub călăuzirea sa, despre care a afirmat că a ajuns la un echilibru între „adevărurile general valabile" (un termen-cheie sovietic) şi „condiţiile concrete din România". El a ţinut să ridice în slăvi cadrul aşa-zis „democratic" al diverselor forme de participare directă a maselor, avertizînd în acelaşi timp că se vor lua „măsurile cele mai severe" împotriva acelora care încalcă legile şi preceptele eticii socialiste.

Poate cea mai izbitoare parte a cuvîntării lui Ceauşescu se referă la o idee lansată destul de vag şi de timid, privind la introducerea „proprietăţii sociale" (considerată distinctă de „proprietatea de stat") în întreprinderile industriale, permiţînd muncitorilor să contribuie cu o sumă „sub formă de participare socială" între 10 000 şi 50 000 de lei la fondurile de dezvoltare ale întreprinderii lor. Aceştia ar obţine o dobîndă anuală de 6%. Este de la sine înţeles că un astfel de proiect de „*Volksaktie*" (acţiuni ale oamenilor) nu reprezintă nimic altceva decît o altă tactică extrem de ingenioasă pentru a slăbi capacitatea de cumpărare a populaţiei României, căci bunurile de primă necesitate lipsesc de pe piaţă. A cere consumatorilor aflaţi în imposibilitatea de a cumpăra mărfuri să-şi plaseze banii în industrie înseamnă pur şi simplu o jignire.

Tonul imperios emoţional al lui Ceauşescu, apelul la sentimentul naţional şi denunţarea duşmanilor interni şi externi ai politicii sale „juste" creează o singură impresie: liderul P.C.R. simte că a ajuns cu spatele la zid.

---

17. Vezi Slobodan Stankovič, „Yugoslav Author Attacks Soviet Block's Real Socialism", RAD BR/51, *RFER*, 23 februarie 1981.

O nouă stare de spirit în politică ?

În toată luna mai, atmosfera politică din România a fost tensionată : măsurile represive luate împotriva cîtorva sute de intelectuali acuzaţi că sînt adepţi ai Mişcării Meditaţia Transcendentală[18] şi retrogradarea, pe 17 mai, a trei membri ai guvernului găsiţi vinovaţi de neregulile financiare[19], la care s-a adăugat şi penuria alimentară, au exacerbat sentimentele. Criza internă a fost agravată de dificultăţile cu care se confruntă statul în privinţa datoriilor sale externe şi a căutării de noi credite externe[20]. Caricatura abia mascată a lui Ceauşescu şi a obsesiei sale pentru strămoşii traco-daci ai românilor de astăzi, care a apărut în cotidianul de partid maghiar *Népszabadság*, demonstrează faima proastă de care „se bucură" secretarul general al P.C.R. Nu doar la Budapesta, ci, probabil, şi la Moscova[21].

În această atmosferă, considerată de unii comentatori a fi chiar de tipul unui *fin de règne*, s-au făcut pe 21 mai unele schimbări tardive în alcătuirea guvernului. Plenara C.C., programată iniţial în aprilie, a fost amînată pentru luna mai, ţinîndu-se în final pe data de 21. Chiar şi deciziile luate cu acea ocazie au fost aduse la cunoştinţa publicului cu o întîrziere considerabilă.

Romanian Situation Report/11, *Radio Free Europe Research*, 15 iunie 1982

18. Vezi Raport despre situaţia României/9, ***RFER***, 21 mai 1982, Item 1.
19. *Ibid.*, Item 3.
20. *Ibid.*, nr. 10, 1 iunie 1982, Item 3.
21. *Ibid.*, Item 7, 12 mai 1982, Item 1.

Ceauşescu bate în retragere în faţa nomenclaturii recalcitrante

Pe 2 şi 3 august 1983, a avut loc la Mangalia o întîlnire de lucru referitoare la probleme politico-educaţionale, precum şi cele privind politica de cadre a partidului. Au fost prezenţi prim-secretarii de partid pe judeţ, secretarii de partid judeţeni însărcinaţi cu probleme organizatorice şi de propagandă, şefii respectivelor secţii judeţene de partid, activişti C.C., cadre din Consiliul Politic Superior al armatei şi din Consiliul Politic al Ministerului de Interne etc. Emil Bobu, secretar C.C. al P.C.R. însărcinat cu organizarea, Iosif Banc, secretarul C.C. pentru probleme de cadre, şi Petru Enache, secretar al C.C. cu probleme de ideologie şi propagandă, au luat cu toţii cuvîntul la adunare. Nici discursurile lor şi nici acelea ţinute de cei 88 de participanţi la şedinţă nu au fost publicate în presă. Cuvîntarea lui Nicolae Ceauşescu de la închiderea sesiunii abordează o serie de probleme ce reflectă chestiuni esenţiale cu care P.C.R. se confruntă în prezent[22].

Comunist înfocat sau profesionist ?

Există fără îndoială o dezbatere despre modul în care poate fi depăşită criza economică gravă care afectează România de cîtva timp, devenită şi mai acută de la izbucnirea „evenimentelor din Polonia". Discuţia despre reforma necesară nu a fost întru totul înăbuşită, în ciuda faptului că, în concordanţă cu dogmele „sistemului Ceauşescu", puternic personalizat, aplicate în politicile culturale, economice şi interne din România, măsurile gîndite şi implementate în vederea contracarării crizei sînt mai degrabă coercitive, constînd în esenţă într-o întărire a legii şi a ordinii, precum şi a îndoctrinării politice combinate cu persuasiunea patriotică[23]. Dacă lăsăm la o parte articolul din *Era Socialistă*, reformiştilor nu li s-a dat prea multă importanţă în presa românească ; cel puţin doi indivizi, consideraţi a fi apropiaţi ai lui Ceauşescu, au făcut declaraţii repetate în acest sens. De la începutul anului, Adrian Păunescu, autointitulat „poetul epocii Ceauşescu", lăudîndu-se în presă cu familiaritatea sa neobişnuită cu acesta, a scris o serie de circa 10 articole ce au în vedere „competenţa", în cotidianul *România liberă*. Punctele principale atinse de Păunescu sînt următoarele :

> Cea mai mare problemă a dezvoltării noastre este competenţa. Degeaba ar investi statul român valori imense într-un domeniu sau altul dacă în acel domeniu nu ar fi oameni care să ştie să mînuiască rezultatele investiţiilor...[24].

22. *Scînteia*, 5 august 1983.
23. Vezi Romanian SR/14, *RFER*, 16 august 1983, Item 4.
24. *România liberă*, 7 iulie 1983.

Nu sînt pentru tehnocraţi, dar sînt pentru oameni care îşi ştiu meseria şi şi-o practică într-un sens profund umanist şi util social. Sînt mai cu seamă împotriva incompetentocraţilor[25]. Folosirea inteligenţelor româneşti din toate domeniile, la justa şi necesara lor competenţă, ar determina, cred, nu doar echilibrarea balanţei de plăţi, ci chiar dezechilibrarea ei în favoarea noastră...[26].

În analiza pe care o face recentei cărţi scrise de specialistul în agricultură Oprea Parpala, cotidianul de limbă germană *Karpaten Rundschau*[27] indică motivele oferite de acest profesor pentru care investiţiile considerabile din sectorul amintit sînt departe de a da rezultatele aşteptate : ani de zile s-a pus un accent excesiv pe tehnologia şi cercetarea agrare, „neglijîndu-se în timp factorii eficienţei economice", precum „preţurile, remuneraţiile, impozitele" de care depind succesul ori eşecul măsurilor luate în agricultură.

Sub impactul crizei poloneze, care a condus practic la dispariţia Partidului Muncitoresc Unit din Polonia ca forţă socială de seamă, Ceauşescu a recurs la un număr de schimbări profilactice în eticheta şi autodefinirea P.C.R., precum afirmarea constantă a faptului că membrii de partid sînt lipsiţi de drepturi şi privilegii, ei avînd doar mai multe îndatoriri în societatea românească ; insistenţa mai degrabă demagogică asupra democraţiei tot mai mari din interiorul partidului, ca simbol al democraţiei muncitorimii de pretutindeni, ce domneşte, chipurile, în România ; şi, de asemenea, proclamarea partidului drept forţă principală în lupta pentru reînnoirea vieţii economice şi sociale şi împotriva „dogmatismului, conservatorismului, închistării şi sectarismului"[28]. Într-unul dintre documentele adoptate în plenara C.C. de pe 23-24 martie 1983, s-au adus critici la adresa neajunsurilor cauzate de numărul insuficient de „cadre competente" din toate domeniile de activitate, precum şi la adresa faptului că persoane incapabile să se ridice la înălţimea slujbelor lor sînt păstrate în funcţii de conducere. Documentul cerea ridicarea standardelor în selecţia, instruirea şi promovarea cadrelor, întinerirea acestora, rotaţia periodică şi o revizuire a planificării cadrelor pînă în iunie 1983[29]. În discursul său de la aceeaşi plenară, Ceauşescu a deplîns faptul că a scăzut procentul relativ al intelectualilor din partid şi a cerut să se facă eforturi în vederea remedierii acestei situaţii[30]. În alt context, el a deplîns lipsa muncitorilor specializaţi şi a tehnicienilor de pe noile platforme industriale, cerînd să se pună capăt proliferării noilor instituţii, a birocraţiilor şi a procedurilor birocratice : „Nu este nevoie de nici un fel de comandamente, de nici un fel de comisii ! "[31]. Două luni mai tîrziu însă, a decretat înfiinţarea unei noi structuri de comandă în agricultură, şeful fiind chiar el.

În cuvîntarea sa de la recenta întîlnire de la Mangalia, Ceauşescu a subliniat importanţa „pregătirii profesionale, tehnice şi economice" a cadrelor, atrăgînd în acelaşi timp atenţia „asupra unor manifestări de tehnicism, care reprezintă un mare pericol pentru un partid revoluţionar". Subliniind necesitatea ridicării nivelului „cunoştinţelor profesionale, tehnice şi ştiinţifice" ale cadrelor de partid şi de stat, Ceauşescu a subliniat că „este însă necesar să dezvoltăm şi mai puternic spiritul revoluţionar de luptă" : „Cadrele de partid şi de stat trebuie să fie buni specialişti, dar, în acelaşi timp, să fie buni revoluţionari".

25. *Ibid.*, 8 aprilie 1983.
26. *Ibid.*, 4 martie 1983.
27. Nr. 15, 15 aprilie 1983.
28. *Scînteia*, 9 mai 1983.
29. *Ibid.*, 31 martie 1983.
30. *Ibid.*, 25 martie 1983.
31. *Ibid.*, 28 mai 1983.

Mobilizînd birocraţii din partid

Ca de obicei, textul cuvîntării lui Ceauşescu conţine cîteva aluzii indirecte la unele probleme ori dezbateri nedezvăluite cărora le răspunde. Dificultăţile pe care le întîlneşte în privinţa activiştilor de rînd din cadrul partidului par să provină nu doar din teama acestora în faţa inovaţiilor, modernizării sau chiar a reformei, care le-ar putea ameninţa poziţiile acaparate în aparat şi privilegiile, ci şi din inerţia, dacă nu chiar rezistenţa pasivă în faţa iniţiativelor sale politice. Ceauşescu a folosit termeni neobişnuit de duri atunci cînd a criticat lipsa de „ordine şi disciplină" din partid în momentul de faţă: „Socialismul nu se poate realiza prin nesocotirea legilor, prin încălcarea lor, prin anarhie! ". În lumina stilului de conducere pasionant al lui Ceauşescu, este surprinzător să-l auzim plîngîndu-se de „unele organe de partid şi de stat [care] încep o activitate, o desfăşoară un timp", totuşi, „intervenind alte probleme, ei lasă la o parte vechile probleme, nu le mai urmăresc". El a dezvăluit chiar că „unii tovarăşi se simt jigniţi, se simt oarecum ofensaţi" cînd sînt traşi la răspundere; Ceauşescu a propus drept remediu general ca toţi comuniştii să raporteze periodic organizaţiilor şi superiorilor lor din partid modul cum au reuşit să-şi îndeplinească îndatoririle care le fuseseră încredinţate. Această măsură pare a fi gîndită ca un corolar la garanţiile contractuale recent introduse în economia românească, a căror eficienţă stă sub semnul întrebării.

E interesant faptul că Ceauşescu a deplîns de asemenea „lipsa spiritului revoluţionar" la unii activişti care „încep să discute dacă să îndeplinească o misiune sau nu, dacă să plece dintr-un judeţ sau nu! ". Rezultă din această plîngere că introducerea principiului rotaţiei – care nu e menţionată în mod special în cuvîntare, cum ne-am fi aşteptat – s-a lovit de opoziţia birocraţilor de partid. Drept urmare a proiectelor agricole şi de irigaţie gîndite de Ceauşescu, pe urmele lui Hruşciov, s-ar putea să sporească numărul activiştilor care se arată recalcitranţi faţă de perspectiva mutării din Capitală în zonele mai îndepărtate, unde se pun în aplicare astfel de idei.

În încercarea de a mobiliza nomenclatura în scopul realizării proiectelor sale şi al depăşirii inerţiei acesteia, Ceauşescu pare a fi fost nevoit să facă o serie de concesii, nu neapărat de natură teoretică. Nu doar că a asigurat cadrele de inexistenţa oricărei ameninţări la adresa funcţiilor lor venite din partea susţinătorilor descentralizării economice, dar a renunţat chiar la fraza programatică pe care a repetat-o cu fiecare prilej de la începutul crizei din Polonia, potrivit căreia membrii de partid nu se bucură de nici un privilegiu special în societate. Mai mult, Ceauşescu s-a retras de pe poziţia teoretică pe care se instalase cu doi ani în urmă. În discursul său din 1981, la cea de-a 60-a aniversare a P.C.R., Ceauşescu s-a aventurat pentru prima oară în redefinirea esenţei şi rolului partidului, aşa cum fuseseră stabilite ele în lumina teoriei leniniste. El a afirmat că e greu să vorbeşti astăzi despre un partid de revoluţionari de profesie, din moment ce P.C.R. numără 3 000 000 de membri. Chiar şi conceptul de „partid al avangardei" trebuie, într-un anumit sens, să fie înţeles într-un chip nou, de vreme ce 3 000 000 de oameni nu se pot transforma într-o avangardă[32].

Acum, în cuvîntarea de la Mangalia, Ceauşescu a revenit la vechiul concept de „revoluţionar de profesie", afirmînd că nu e destul ca un activist să fie un specialist de marcă în domeniul său, ci:

32. Vezi Romanian SR/6, *RFER*, 2 aprilie 1981, Item 5.

el trebuie să aibă o calitate în plus - să fie gata să îndeplinească orice însărcinare din partea partidului, în orice domeniu, să fie revoluţionar de profesie... Insist asupra acestui lucru, tovarăşi, deşi poate s-ar părea că nu mai corespunde etapei actuale. Am menţionat anterior că noi avem nevoie, şi în actualele împrejurări, de revoluţionari de profesie, de activişti cu temeinice cunoştinţe în toate domeniile.

În afara discursului său propagandistic de la plenara C.C. din iunie 1982, Ceauşescu nu a mai accentuat niciodată cu atîta hotărîre nevoia de a schimba structura organizatorică a partidului în scopul punerii în practică a noilor cerinţe tehnico-ştiinţifice, economice şi sociale. El a adoptat o poziţie neutră chiar şi în privinţa chestiunii întineririi cadrelor de partid. Promiţînd mai mult spaţiu de desfăşurare „elanului şi energiei cadrelor tinere", el a apărat în acelaşi timp nevoia de a se baza pe experienţa activiştilor în vîrstă. Ne întrebăm totuşi dacă prezenţa fiului Nicu în prezidiul întîlnirii de la Mangalia a fost interpretată de cei prezenţi ca un semn că Ceauşescu pleda pentru întinerirea cadrelor de partid sau era pur şi simplu percepută ca o dovadă a hotărîrii sale de a menţine continuitatea dinastică a clanului de la Scorniceşti.

Propagandă şi cultură: înapoi la Stalin

În cuvîntarea sa, Ceauşescu a ţinut să declare că atît aspectele negative ale activităţii generale a partidului, cît şi nevoia implementării rolului de conducere al P.C.R. se aplicau mai bine în domeniile „artei, culturii şi educaţiei". Aspectele criticate, precum şi tonul şi argumentele folosite în acest sens amintesc de cel mai grosolan jargon stalinisto-jdanovist, resuscitat şi în Uniunea Sovietică la ultima plenară ideologică a P.C.U.S. Ceauşescu a menţionat rămăşiţele unor concepţii „burgheze, mistice" şi ale unei „activităţi contrarevoluţionare" legate de muzica şi dansul importate de peste hotare (adică din Occident), precum şi „naţionalismul, rasismul, antisemitismul" utilizate de „cercurile reacţionare". În concordanţă cu decizia luată cu cîteva zile în urmă la şedinţa Comitetului Politic Executiv al C.C., Ceauşescu a reiterat nevoia unei „intensificări şi perfecţionări a activităţii politico-administrative" pe baza unui program de activitate nepublicat pînă acum, în care se pune un accent deosebit pe educaţia patriotică. Aici, Comitetul Politic Executiv consideră că masele ar trebui mobilizate pentru unele eforturi suplimentare cu ajutorul sărbătoririi planificate a celei de-a 65-a aniversări a făuririi unirii statului naţional unitar român, care, în 1918, includea nu numai Transilvania, ci şi Basarabia şi nordul Bucovinei.

În vreme ce criticile pe care Ceauşescu le-a adus la adresa radioului şi televiziunii în cuvîntarea de la Mangalia, descriindu-le drept „instrumente ale partidului de educare şi formare a omului nou", au fost destul de blînde, mînia liderului de partid s-a îndreptat în special împotriva industriei cinematografice româneşti. Referindu-se la regizorul nenumit al unui film românesc difuzat de curînd, al cărui protagonist era un tînăr muncitor angajat la Canalul Dunăre-Marea Neagră, el a criticat faptul că personajul nu era un „erou", nu avea un „efect mobilizator" şi nu era „exemplar", modalitate ocolită de a pleda pentru imaginea „eroului pozitiv" al „realismului socialist".

În faţa acestui film, Ceauşescu, deşi pretinde că a pus capăt cenzurii din România, face apel la cenzor:

Dar scenaristul şi regizorul care au realizat filmul, precum şi cei care l-au aprobat nu cunosc, se vede, tineretul patriei noastre. Nu se poate să mai admitem să se producă asemenea filme.

Unde este Consiliul Culturii, unde este Secţia de Propagandă, unde este Comisia Ideologică a Comitetului Central, care trebuie să vadă toate aceste filme?

Se pare că artiştii români trebuie să se aştepte la noi constrîngeri.

În partea finală a cuvîntării sale, Ceauşescu a ţinut să explice că România susţine atitudinea Maltei de la conferinţa C.S.C.E. de la Madrid şi că nu va participa la nici o mişcare care ar pune în pericol principiul consensului de la aceste negocieri. Nimic surprinzător, avînd în vedere faptul că principiul amintit este invocat adesea de România în relaţiile cu partenerii săi din C.A.E.R. şi Pactul de la Varşovia.

În concluzie, am fi poate tentaţi să facem unele speculaţii pe marginea unor posibile paralele între România, pe de o parte, şi U.R.S.S. ori, chiar mai bine, China, pe de alta, în ceea ce priveşte încercările analoage de descentralizare (oricît de modestă) şi reideologizare. Totuşi, asemenea combinaţii de iniţiative s-ar putea să derive din însăşi natura sistemului comunist bazat pe monopolul puterii, apărat de către membrii unui partid care pretinde că are întotdeauna dreptate.

Romanian Situation Report/15, *Radio Free Europe Research*, 30 august 1983

Începe numărătoarea inversă a Congresului P.C.R.

Cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R. va avea loc pe 19-23 noiembrie anul curent. Această hotărîre a fost luată cu ocazia unei plenare a C.C. ţinută pe 27 iunie. A fost de asemenea stabilită ordinea de zi a congresului. Pe lîngă raportul obişnuit al C.C. referitor la activităţile partidului de la ultimul congres din 1979, la congrese se vorbea despre planul următorului cincinal (1986-1990), schimbări nespecificate în statutul partidului şi alegerea noului secretar general al partidului.

Ultimul punct în discuţie de pe ordinea de zi pare totuşi să fi dominat discuţiile Comitetului Politic Executiv al C.C., constituit din cei mai credincioşi adepţi ai actualului secretar general al P.C.R. Astfel se explică de ce Manea Mănescu, vicepreşedinte al Consiliului de Stat, a spus, atunci cînd s-a adresat în plenul C.C.[33], că îi fusese încredinţată unanim sarcina de a-l propune pe Nicolae Ceauşescu pentru realegerea sa ca secretar general al P.C.R. la congresul următor. Mănescu l-a lăudat din cale-afară pe „eminentul conducător al partidului şi statului, ilustru gînditor comunist, tribun revoluţionar" şi „eroul naţional" care a dat numele roditoarei epoci Ceauşescu. Mănescu a exprimat convingerea fermă a membrilor Comitetului Politic Executiv că „legitima reînvestire" a lui Ceauşescu este în „deplină concordanţă cu interesele vitale ale naţiunii noastre socialiste" şi singura garanţie a implementării „istoricelor hotărîri" ce trebuie luate la următorul congres.

După cum era de aşteptat, plenul C.C. a acceptat propunerea Comitetului Politic Executiv, hotărînd că aceasta trebuie dezbătută la toate şedinţele de partid dinaintea congresului, pînă la nivelul membrilor simpli, în scopul de a întări unitatea şi coeziunea partidului. În cuvîntarea din plen, Ceauşescu le-a mulţumit tovarăşilor săi, asigurîndu-i că, dacă va fi reales, va continua să-şi pună întreaga energie în slujba partidului, poporului şi socialismului.

Inaugurarea acestei campanii de tip „Ceauşescu reales", cu cinci luni înaintea începerii congresului de partid, este neobişnuit de timpurie în comparaţie cu cea din 1979, atunci cînd o acţiune concertată de acest gen a fost iniţiată în numeroasele şedinţe de partid judeţene, ţinute cu aproximativ două săptămîni înaintea congresului propriu-zis. Campania actuală, deşi diferită, aminteşte de propunerea de a-l alege pe Ceauşescu drept secretar general pe viaţă, lansată de şeful organizaţiei de partid din Bucureşti, Gheorghe

33. *Scînteia*, 28 iunie 1984.

Pană, în ajunul celui de-al XI-lea Congres al P.C.R. din 1974. Într-o cuvîntare de la acest congres, prim-secretarul judeţului Bihor, Petre Blajovici, a propus să se stabilească o limită de vîrstă de 60 de ani pentru oficialii din conducerea partidului[34]. Refuzînd cu modestie în alocuţiunea de la congres onoarea de a conduce partidul pe viaţă, Ceauşescu a avut o dispută cu Blajovici în legătură cu propunerea sa şi i-a respins-o. Principala diferenţă între iniţiativa lui Cioară şi recenta mişcare susţinută de C.P.Ex. este că propunerea celui dintîi venea aparent „de jos", în vreme ce ultima este în mod evident inspirată de cel mai înalt organism partid şi, probabil, de Ceauşescu însuşi. E puţin probabil că dezbateri ulterioare pe tema acestei propuneri la nivelul membrilor vor reuşi să-i ofere aparenţa democraţiei, pe care Ceauşescu este atît de dornic să o dea.

De fapt, campania din acest an nu a fost restrînsă la cadrul P.C.R., aşa cum ar fi normal, ci s-a extins la diverse foruri care nu ţin de partid, precum Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste, sindicatele, Marea Adunare Naţională, Comisia de Afaceri a Consiliului Popular şi Ministerul Forţelor Armate, toate sprijinind realegerea lui Ceauşescu în şedinţele plenarei de pe 28 şi 29 iunie[35]. În hotărîrea Consiliului F.D.U.S. s-a subliniat, cu încă şi mai multă forţă decît în cazul celei luate de C.C. în favoarea „realegerii" lui Ceauşescu, mai degrabă aspectul „naţional" decît cel politic al acestei decizii, descriindu-se activitatea lui Ceauşescu drept o operă a renaşterii naţionale, o schimbare istorică radicală ce are drept scop bunăstarea omului şi fericirea întregii naţiuni.

Într-o cuvîntare de la şedinţa Consiliului F.D.U.S.[36], Ceauşescu a subliniat cu tărie „unitatea întregului popor", în ciuda actualei sale diversităţi „atît în ce priveşte apartenenţa sau neapartenenţa la Partidul Comunist Român, cît şi în existenţa a diferite organizaţii de masă şi obşteşti a unor convingeri sau credinţe religioase diferite". Atît la şedinţa F.D.U.S., cît şi la întrunirea internaţională pe problema păcii a Bisericilor ţinută la Bucureşti[37], reprezentanţii diverselor confesiuni din România şi-au exprimat sprijinul pentru politica internă şi externă a lui Ceauşescu, inclusiv propunerile de dezarmare româneşti. Slujirea „epocii de înnoire", numită „Epoca Ceauşescu", a fost descrisă ca o „datorie sfîntă" a „Străvechii Biserici" Ortodoxe Române de Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei[38].

Se pot face doar presupuneri de ce anume a recurs regimul la o campanie de propagandă timpurie, deosebit de zgomotoasă, pentru „realegerea" lui Ceauşescu în fruntea partidului. Mai întîi, s-ar putea ca persoanele din conducerea P.C.R. şi Ceauşescu însuşi să orchestreze o campanie de propagandă în forţă pentru a preîntîmpina orice posibil competitor la poziţia conducătorului, care să-şi facă apariţia în fazele ulterioare sau chiar la congresul însuşi. Nu se poate să fi fost uitat „efectul Pîrvulescu" : în 1979, Constantin Pîrvulescu, un vajnic veteran al partidului, a luat în mod neaşteptat cuvîntul din tribună împotriva lui Ceauşescu, criticîndu-l pentru că este nedemocratic şi pentru

34. Vezi Robert King, „Ceauşescu's Role at the 11th RCP Congress in Perspective", RAD Background Report/35, *Radio Free Europe Research*, 28 februarie 1975.
35. F.D.U.S. a publicat o hotărâre în acest sens, Consiliul General al Sindicatelor din România i-a trimis o telegramă lui Ceauşescu, iar preşedintele Marii Adunări Naţionale, Nicolae Giosan, a susţinut propunerea în numele organizaţiei pe care o reprezenta. Toate aceste texte se găsesc în *Scînteia*, 30 iunie 1984.
36. *Ibid.*, 29 iunie 1984.
37. Agerpres, 23 iunie 1984.
38. *Ibid.*, 27 iunie 1984.

că-şi pune interesele personale înaintea celor ale ţării. În al doilea rînd, pe măsură ce creşte îngrijorarea faţă de măsura în care delegaţii la congres vor sprijini susţinerea politicii economice ale conducerii, campania în cinstea lui Ceauşescu ar putea fi menită să pună în umbră chestiunile mai practice cu care se confruntă ţara. În al treilea rînd, s-ar putea să existe şi un aspect internaţional în această campanie, sub forma efortului de a demonstra că Nicolae Ceauşescu se bucură de susţinerea maselor populare, contracarînd astfel orice obiecţie care ar putea să vină de la Moscova sau de oriunde altundeva din blocul comunist. E foarte posibil ca politicile lui Ceauşescu să fi fost supuse cenzurii la summit-ul C.A.E.R. din iunie. Replica sa, în forma suportului public fabricat, nu ne-ar surprinde deloc.

Singurul lucru de care putem fi siguri este că nici o campanie de genul acesta nu va schimba soarta politico-economică sumbră a poporului român. Megalomania este o a doua natură a lui Ceauşescu şi se sugerează chiar că ar putea merge şi mai departe în ridicarea statutului politic deja considerabil al soţiei sale, atribuindu-i poate un post superior în partid. Contrar declaraţiilor oficiale, întărirea dinastiei nu conferă nici un fel de putere populaţiei ţării.

Romanian Situation Report/10, *Radio Free Europe Research*, 18 iulie 1984

P.C.R. în ajunul celui de-al XIII-lea Congres

În cuvîntarea sa neașteptată de la al XII-lea Congres al P.C.R. din 1979, în fața a 2 664 de delegați ai partidului și sub privirile invitaților și reporterilor străini, veteranul comunist Constantin Pîrvulescu a criticat aspru conducerea de partid. După cum spunea el, Ceaușescu neglija interesele naționale, anulînd democrația din cadrul partidului și promovînd un cult intolerabil al propriei personalități. Pîrvulescu a fost destituit din funcția de delegat la congres și a dispărut în spatele zidurilor unui spital de nebuni, unde se aude că ar fi murit. Veteranii comuniști, indiferent dacă au sau nu legături strînse cu Moscova – după cum a insinuat Ceaușescu în replica dată lui Pîrvulescu –, nu constituie nici pe departe singurul grup din interiorul P.C.R. nemulțumit de rolul tot mai autocratic și excentric al lui Ceaușescu, care a aruncat România în cea mai neagră criză de la război încoace.

În ultimii cinci ani, reglările structurale inerente politicii de industrializare excesivă și neechilibrată a lui Ceaușescu au fost agravate de repercusiunile crizei energetice mondiale, de recesiunea economică și de impactul negativ pe care impasul datoriei externe a Poloniei l-a avut asupra credibilității internaționale a României. Criza datoriilor ce a urmat în România – pînă la sfîrșitul anului 1981, datoria externă a țării atinsese suma de 10.160 milioane de dolari – a condus la o reorientare a politicii comerciale externe a țării și la introducerea unor măsuri de austeritate dură în interior. Raționalizarea pîinii și a cerealelor, decretată în 1981, creșterea prețurilor (mai ales la energie și căldură, care au fost la rîndul lor restricționate) și o scădere serioasă a veniturilor nete, precum și a nivelului de trai în general, au nemulțumit profund populația.

Deși resentimentul se ascunde în mare parte în spatele apatiei publice, circulă unele informații despre faptul că noi greve ale minerilor au izbucnit în Valea Jiului și despre muncitorii care au încetat lucrul în București și Brașov, protestînd împotriva reducerii salariului lunar (care nu mai este garantat), stabilit în concordanță cu așa-numitele măsuri privind acordul global. În Occident se aud zvonuri despre revoltele țăranilor care protestează împotriva raționalizării pîinii și se spune că o serie de activiști de partid și de stat ar fi căzut victime mîniei populare. S-au raportat atacuri cu bombe la sediile de partid, în librăriile ce expuneau lucrările lui Ceaușescu și la statuia lui Mihai Viteazul din Sfîntu Gheorghe, oraș transilvănean cu o minoritate maghiară numeroasă și belicoasă. Zvonuri persistente au anunțat una sau două tentative de lovituri militare, rezultat al nemulțumirii iscate în rîndul cel puțin al unei părți din această instituție de politica economică dezastruoasă a lui Ceaușescu, care a dăunat intereselor naționale și statutului armatei atît în România, cît și în cadrul Pactului de la Varșovia. Între timp, aparatul de

Securitate, zguduit de frecventele dezertări în Vest, a reuşit să-şi mărească autoritatea în societatea românească şi a dus la bun sfîrşit acţiuni precum cele legate de afacerea Meditaţiei Transcendentale ori de planurile teroriste de pe teritoriul R.F.G.

Retorica naţionalistă a regimului a devenit şi mai tenace, însă campania nu a reuşit să adune intelectuali veritabili în jurul partidului, provocînd, din contră, şi mai multă nemulţumire în rîndul minorităţilor etnice. Protestele maghiarilor din România au devenit şi mai zgomotoase, aceştia fiind încurajaţi de poziţia mai fermă a Budapestei faţă de minoritatea sa oprimată din Transilvania. Au fost aduse critici României şi lui Ceauşescu personal în presa maghiară, inclusiv în cotidianul de partid *Népszabadság*. Se pare că circa 80% din minoritatea germană doreşte să emigreze. Comunităţii artiştilor şi intelectualilor, din ce în ce mai obstrucţionată de măsurile regimului şi de încercările acestuia de a înlocui libertatea de gîndire şi subvenţiile de stat prin patosul naţional, nu i-a mai rămas decît să bată în retragere sau să ia calea exilului. Numărul celor ce reuşesc să-şi păstreze o urmă de demnitate umană şi profesională scade tot mai mult, iar protestele deschise sînt rare.

Eforturile regimului de a urma direcţiile binecunoscute şi uneori ambigue ale politicii externe româneşti în chestiunea integrării în C.A.E.R., activităţile Pactului de la Varşovia, dezarmarea nucleară, precum şi suveranitatea naţională şi independenţa partidului, bazate pe principiile legii internaţionale mai degrabă decît pe internaţionalismul socialist, toate acestea au din ce în ce mai puţină influenţă asupra populaţiei în general. Nu se mai ştie cu siguranţă nici măcar în ce măsură sprijină conducerea de partid, în întregul ei, această politică.

Control al partidului sau control exercitat de partid ?

Remediul oferit de Ceauşescu, ideologul cel mai de seamă al partidului, este o sporire tot mai puternică a rolului P.C.R. în toate domeniile de activitate. Pentru a atinge acest ţel, s-au făcut încercări de redefinire a statutului partidului în contextul societăţii româneşti şi în acelaşi timp de întărire a controlului pe care îl deţine clanul Ceauşescu asupra oamenilor de rînd.

Noua teorie referitoare la poziţia şi rolul partidului, aşa cum au fost ele delimitate în documentele P.C.R. din ultimii cinci ani, poate fi rezumată după cum urmează : partidul nu mai este „avangarda clasei muncitoare", ci a devenit „centrul vital al întregii noastre naţiuni", identificîndu-se puternic şi continuînd cele mai bune tradiţii şi aspiraţii ale poporului român ; teza „dictaturii proletariatului" nu mai e valabilă în România şi ar trebui înlocuită prin „democraţia muncitorilor" ; partidul însuşi nu mai este infailibil, el nu e mai bun decît membrii care îl constituie.

Unele măsuri de acest gen, care au drept ţel obţinerea adeziunii poporului (şi adoptate, se pare, sub influenţa evenimentelor din Polonia), precum aceea care declară că membrii de partid nu sînt revoluţionari de profesie şi nu se bucură de privilegii speciale, s-au confruntat în mod evident cu opoziţia aparatului de partid însuşi. În ciuda pretenţiilor de a fi sporit democraţia în cadrul partidului, Ceauşescu şi mai ales soţia sa Elena, actualul şef al Comisiei de Cadre a P.C.R., exercită de fapt un control şi mai puternic asupra membrilor şi activiştilor de partid. În primul rînd, în timpul schimbării cadrelor de partid din 1980 (prima mişcare de acest gen din 1948 încoace), aproximativ 30 000 de membri (ceea ce reprezintă un procent de 1%) au fost excluşi din rîndurile acestuia.

Apoi, sistemul instructorilor de partid, desfiinţat în 1971, a fost reinstituit, ca şi registrul de cadre. În cîteva discursuri importante, Ceauşescu a ţinut să sublinieze că membrii de partid cu funcţii în conducere nu se situează deasupra criticilor şi trebuie traşi la răspundere dacă este necesar. Astfel de declaraţii alcătuiau de asemenea baza conceptuală pentru schimbările frecvente operate de Ceauşescu în aparatul de partid. Scopul modificărilor era acela de a devia criticile aduse partidului şi lui Ceauşescu însuşi, redirecţionîndu-le înspre anumiţi activişti. În acelaşi timp, astfel de transformări erau capabile să asigure o bază tot mai solidă pentru aparatul puterii personale a lui Ceauşescu.

Nemulţumit de vechea gardă

Cîţiva membri mai vechi ai Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., consideraţi a reprezenta cercul interior al conducerii de partid şi a fi sprijinit ascensiunea lui Ceauşescu în 1965 şi drumul politic pe care l-a adoptat acesta, fie au demisionat, fie au fost demişi în ultimii 5 ani sau şi de la Congresul al XII-lea al P.C.R.

Cornel Onescu (născut în 1923), cel dintîi ministru de Interne al lui Ceauşescu, a cărui ultimă funcţie a fost aceea de preşedinte al Consiliului Central al U.G.S.R. (1981-1982), a fost destituit din funcţia sa de membru în C.P.Ex. în 1983 şi nu s-a mai auzit nimic de el de atunci.

Ion Ioniţă (născut în 1924), ministru al Apărării din 1966 pînă în 1976 şi viceprim-ministru din 1976 pînă în 1982, a fost eliberat din aceste funcţii şi din poziţia sa de membru supleant în C.P.Ex. în mai 1982. În timpul acestei remanieri, care a inclus înlocuirea primului-ministru şi a tuturor adjuncţilor săi, un alt om de încredere al lui Ceauşescu, *János Fázekás* (născut în 1926), viceprim-ministru şi preşedinte al Consiliului pentru Coordonarea Bunurilor de Consum, şi-a pierdut postul din guvern şi calitatea de membru al Comitetului Politic Executiv din aşa-zise „motive de sănătate". Potrivit zvonurilor, Fázekás nu ar fi fost de acord cu Ceauşescu în privinţa extinderii măsurilor de austeritate pe care acesta le preconizase. *Paul Niculescu* (născut în 1923), considerat odinioară un posibil rival ori succesor al lui Ceauşescu, a cunoscut şi el suişuri şi coborîşuri, într-o carieră deja sinuoasă. În 1981, el a fost demis din funcţia de ministru al Finanţelor şi viceprim-ministru, fiind numit pe postul destul de modest de preşedinte al Uniunii Centrale a Cooperativelor de Consum, cu toate că nu şi-a pierdut calitatea de membru al Comitetului Politic Executiv.

Demiterea lui *Leonte Răutu* (născut în 1910) din poziţia de rector al Academiei de Ştiinţe Politice „Ştefan Gheorghiu" şi excluderea sa din Comitetul Politic Executiv în noiembrie 1981, la „cererea" sa, după cum s-a pretins, dar de fapt sub presiuni, căci fiica făcuse cerere de emigrare în Israel, au fost evenimente de o deosebită importanţă. Răutu, membru marcant al Partidului Comunist din ilegalitate, care şi-a petrecut anii de război la Moscova, a fost unul dintre ţarii culturali ai erei staliniste. Deşi a fost asociat pe rînd cu Ana Pauker şi cu Gheorghiu-Dej, el s-a aliat cu Ceauşescu după 1965. O campanie purtată în presa culturală românească de la sfîrşitul anilor '70 în scopul de a-i face pe oficialii de partid de altă etnie să pară a fi lucrat în cîrdăşie cu U.R.S.S., fiind astfel răspunzători pentru politica culturală dogmatică şi antiromânească din timpul erei staliniste, era cu siguranţă îndreptată printre alţii împotriva lui Răutu.

Din 1981, au fost daţi afară încă doi membri ai unui grup de activişti de partid de origine evreiască şi care au avut în trecut legături strînse cu Moscova. *Petre Lupu* (născut

în 1921), preşedintele Colegiului Central al P.C.R. şi ultimul membru de origine evreiască din Comitetul Politic Executiv, a fost eliberat de îndatoriri anul acesta, „în vederea pensionării". Funcţia de preşedinte al acestui organism, însărcinat cu supravegherea „moravurile pur proletare" ale membrilor de partid, a fost ocupată de *Miu Dobrescu*, membru al clanului Elenei. Celălalt membru destituit, *Ştefan Voicu*, pur şi simplu nu mai este menţionat ca redactor-şef al ziarului bilunar de partid *Era Socialistă*.

Nu trebuie trecut cu vederea faptul că numărul membrilor din Comitetul Politic Executiv de origine maghiară şi evreiască a scăzut începînd cu 1979. Nici János Fázekás şi nici Eva Feder nu au fost înlocuiţi cu alte persoane de etnie maghiară.

Eliminarea moştenitorilor de drept

Împreună cu membrii vechii gărzi, Ceauşescu i-a îndepărtat de asemenea şi pe majoritatea membrilor nomenclaturii priviţi cîndva ca moştenitori de drept ai poziţiei sale în P.C.R. Printre tratamentul cel mai dur i-a fost aplicat lui *Virgil Trofin* (născut în 1926). Fidel militant pro-Ceauşescu în acei primi ani dificili ai conducerii sale, Trofin a devenit curînd membru plin în C.P.Ex. în 1968. După o scurtă perioadă de eclipsă, el a fost numit viceprim-ministru în 1978 şi i s-a dat sarcina ingrată de a conduce Ministerul mamut al Minelor, Petrolului şi Geologiei în 1979. Deoarece nu şi-a asumat responsabilitatea pentru eşecurile inevitabile, Trofin a primit un vot de blam şi a fost exclus din C.C. al P.C.R. în 1981. La începutul acestui an, rudele cele mai apropiate i-au anunţat decesul într-un ziar bucureştean. Nu a fost publicat nici un necrolog oficial.

Cornel Burtică (născut în 1931) a fost şi el exclus. Altădată tovarăş apropiat al lui Ceauşescu şi probabil membru al clanului prin căsătorie (înclinaţia sa către stilul de viaţă luxos, occidental, a fost subiectul multor zvonuri care au circulat în Bucureşti), el a fost exclus din C.C. după ce în 1982 şi-a pierdut postul de viceprim-ministru şi ministru al Comerţului Exterior. Acuzat de deviaţii grave înregistrate în activităţi privind comerţul exterior, se pare că el ar putea fi chiar judecat, lucru menit a servi drept avertisment pentru ceilalţi oficiali.

Rotaţia cadrelor din Secretariatul C.C.

De departe cea mai frecventă rotaţie a personalului de partid s-a petrecut la Secretariatul C.C. al P.C.R. – organism care, potrivit statutului P.C.R., are ca sarcină organizarea şi controlul aplicării deciziilor de partid, precum şi pregătirea cadrelor de partid. Din opt secretari C.C. numiţi la ultimul congres nu a mai rămas în funcţie decît unul. Este vorba despre *Iosif Banc* (născut în 1921), de etnie maghiară şi activist de partid încă din ilegalitate. Secretar C.C. din 1975 şi aparţinînd încă cercului restrîns de putere din P.C.R., Banc a demonstrat o longevitate politică deosebită.

Nou-veniţii din Secretariatul C.C. în 1979 par să fi fost aleşi în vederea consolidării puterii lui Nicolae şi, într-o anumită măsură, a Elenei Ceauşescu în cadrul acestui organism. Ei includ un grup de apropiaţi ai lui Ceauşescu, precum Ilie Verdeţ, Emil Bobu, Petru Enache, Silviu Curticeanu, Miu Dobrescu şi Lina Ciobanu (ultimilor doi li s-au dat recent alte însărcinări). Din rîndul celorlalţi fac parte o serie de activişti de partid puţin cunoscuţi anterior, cu trecut de lideri judeţeni sau municipali. În luna martie

a acestui an, numărul secretarilor de partid a sporit, fiind acum de unsprezece persoane (plus secretarul general), fapt fără precedent.

Promovarea prim-secretarilor de partid judeţeni şi municipali la ranguri mai înalte a fost însoţită de unele schimbări masive ale personalului la nivel de judeţ. De la ultimul congres, doar cinci din totalul celor patruzeci şi unu de prim-secretari de partid judeţeni (plus liderul suprem de la Bucureşti) au rămas pe poziţii. Numai anul acesta au fost numiţi şaptesprezece noi prim-secretari de partid judeţeni (dintre care opt chiar înainte de congres).

Am putea face anumite speculaţii pe marginea faptului că aceste modificări în rîndul membrilor Secretariatului C.C. ar indica unele dezacorduri între organul amintit şi veritabilul centru de putere, Comitetul Politic Executiv. La începutul acestui an, ca niciodată pînă acum, Comitetul Politic Executiv a refuzat două din cele trei rapoarte pregătite de Secretariatul C.C. pentru plenara C.C. din martie, cerînd îmbunătăţiri substanţiale.

Consolidarea dinastiei familiale ?

Toate aceste jonglerii ale lui Ceauşescu cu activiştii de partid ar putea fi interpretate ca o consecinţă a faptului că acesta este -.ori se simte - bine ancorat în poziţia cea mai înaltă din partid. Problema care îl preocupă acum este, probabil, modul cum ar putea fi extinsă puterea de care se bucură clanul său şi consolidarea acesteia pe viitor.

E greu de imaginat la ce fel de puteri ar mai putea visa *Elena Ceauşescu*. Ea a fost numită din 1979 prim-viceprim-ministru, însărcinată cu supervizarea nu doar a politicii cadrelor de partid, ci şi a celei din domeniul ştiinţific şi cultural în general. Va încerca oare din nou Ceauşescu să-i ofere o poziţie secundă în partid, după cum se zvonea în ajunul celui de-al XII-lea Congres ? Problema e că de multă vreme ar fi trebuit consilierii săi să-l avertizeze că exageratul cult al personalităţii pe care l-a creat şi în special cel al Elenei reprezintă elemente extrem de dăunătoare pentru susţinerea populară a regimului.

S-ar putea ca Nicolae Ceauşescu să încerce să augmenteze statura politică a fiului său *Nicu Ceauşescu*, care este, din cîte se pare, pregătit pentru succesiune. Din 1979, Nicu a fost secretar al Marii Adunări Naţionale, membru plin al C.C. şi a dobîndit poziţia de prim-secretar al U.T.C., post care implică automat funcţia de ministru al Tineretului. *Poliana Cristescu*, preşedinte al Organizaţiei de Pionieri, care se zvoneşte că ar fi devenit de curînd soţia lui Nicu, se află printre noii candidaţi propuşi pentru alegerile în organismele de conducere ale partidului la cel de-al XIII-lea Congres. Printre candidaţii pentru C.C. al P.C.R. se numără şi doi fraţi ai lui Ceauşescu, care nu sînt încă membri ai acestei instituţii : *Ion Ceauşescu*, prim-vicepreşedinte (cu rang de ministru) al Comitetului de Stat al Planificării, ales în 1979 membru al Comisiei de Revizie a C.C., şi *Ilie Ceauşescu*, ministru adjunct al Apărării şi secretar al Consiliului Politic Executiv, care a fost propus candidat la Congresul al XII-lea al P.C.R., dar nu a fost ales.

Campania naţională desfăşurată pentru „realegerea" lui Ceauşescu, după cum e numită adesea, a fost concepută ca un plan propagandistic care prezintă întreaga naţiune română, şi nu doar partidul, în postura de a susţine şi solicita reînvestirea lui Ceauşescu în funcţia de secretar general al P.C.R. Prin crearea unei atmosfere de aclamare generală, conducerea de partid încearcă să distragă atenţia celor din partid şi din afara sa de la responsabilitatea personală a lui Ceauşescu pentru situaţia economică dificilă a ţării şi pentru greutăţile pe care le îndură populaţia. În loc să netezească drumul pentru „trecerea

la comunism" a României - după cum se spune în decizia adoptată la cel de-al XII-lea Congres al P.C.R., ce însărcina C.C. al P.C.R. cu elaborarea unei noi programe de partid care să fie supusă dezbaterii la Congresul al XIII-lea -, românii par să se afle pe drumul „socialismului sărăciei", de care vorbea odată Ceauşescu însuşi. Indiferent de sloganurile propagandistice pe care le născoceşte el - despre apropierea „vîrstei de aur a comunismului", despre stadiul de „ţară în curs de dezvoltare" pe care l-a atins România -, Ceauşescu nu va reuşi să anime populaţia năpăstuită care se confruntă cu o altă iarnă „a vrajbei".

Romanian Situation Report/17, *Radio Free Europe Research*, 17 noiembrie 1984

Consolidarea puterii personale a lui Ceauşescu

Sesiunea plenară finală a celui de-al XIII-lea Congres al P.C.R. s-a deschis cu anunţul deloc surprinzător făcut de apropiatul liderului de partid şi vicepreşedintele Consiliului de Stat, Manea Mănescu, potrivit căruia Nicolae Ceauşescu a fost „reales" în funcţia de secretar general al P.C.R., în „deplină unanimitate", de către delegaţii la Congres. Trebuie să observăm, în treacăt, că mult lăudata „democraţie socialistă" predominantă în România interzicea difuzarea în direct pe posturile româneşti de radio şi televiziune a procesului „alegerilor". Ceauşescu a declarat apoi în faţa adunării că noul C.C. al P.C.R. (446 de membri faţă de cei 406 dinainte) i-a ales pe membrii Comitetului Politic Executiv, ale căror nume le-a citit chiar el, contrar obiceiului său de pînă atunci.

Promovarea lui Nicu Ceauşescu

Poate că Ceauşescu a procedat astfel pentru a-şi rezerva plăcerea de a anunţa el însuşi promovarea în funcţia de membru supleant în Comitetul Politic Executiv a fiului şi presupusului său moştenitor, Nicu Ceauşescu, în vîrstă de 34 de ani. S-a emis o vreme ipoteza că Ceauşescu va încerca să obţină această favoare pentru fiul său cel mic. De la Congresul al XII-lea al P.C.R., Nicu a devenit membru plin al C.C., a fost numit secretar al Marii Adunări Naţionale şi a devenit prim-secretar al U.T.C., post care implică în mod automat funcţia de ministru al Tineretului. După cît se pare, părinţii săi au făcut eforturi de a obţine un grad de respectabilitate socială pentru fiul lor cu apucături de playboy, alegîndu-i, după cum se zvoneşte, o soţie potrivită: Poliana Cristescu, preşedinte al Organizaţiei de Pionieri, ridicată şi ea de la rang de membru supleant la cel de membru plin în C. C. la Congresul al XIII-lea. În perioada premergătoare congresului, Nicu a participat la o conferinţă organizată la Moscova pentru tinerii conducători din toate statele Pactului de la Varşovia, cu scopul evident de a sprijini planurile sovietice de a organiza un festival internaţional al tineretului la Moscova în luna mai a anului următor. De vreme ce numeroase organizaţii de tineret occidentale şi-au declarat opoziţia faţă de acest proiect, susţinerea unanimă în cadrul blocului comunist trebuie să fi fost deosebit de importantă pentru U.R.S.S. Este cunoscută împotrivirea sovietică faţă de orice strategii dinastice comuniste, fie că e vorba de Coreea de Nord sau de Bulgaria.

Nici o schimbare nu pare a fi avut loc pînă acum în privinţa poziţiei Elenei Ceauşescu. Aceasta depindea probabil de capacitatea lui Ceauşescu de a modifica statutul P.C.R.,

proiect eşuat în 1979, de vreme ce orice promovare a soţiei sale la funcţia numărul doi în P.C.R. ar fi necesitat transformări corespunzătoare în statutul partidului. De data aceasta, scena a fost pregătită în vederea efectuării acestor schimbări şi o comisie specială a fost aprobată de delegaţi în acest scop; totuşi, se pare acum că nu a fost cazul.

Şi mai mulţi oameni ai lui Ceauşescu incluşi în Comitetul Politic Executiv

Date fiind schimbările majore operate în Comitetul Politic Executiv şi în Secretariatul P.C.R. la Congresul al XII-lea din 1979, dar în special în intervalul imediat premergător actualului congres[39], nu ne surprinde numărul mic al modificărilor făcute acum. Se pare că Nicolae Ceauşescu a reuşit să impună printr-un decret toate schimbările principale, care îi aveau în vedere atît pe unii membri din vechea gardă a partidului, cît şi pe cîţiva dintre moştenitorii săi de drept, înainte să aibă de fapt loc congresul.

Lista membrilor plini ai Comitetului Politic Executiv (27 în 1979 şi 23 în 1984), aşa cum se prezenta ea în ajunul celui de-al XIII-lea Congres, conţinea o singură adăugire. Miu Dobrescu, membru al clanului vechi şi fost colaborator apropiat al Elenei înseşi – în calitate de preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste –, a fost promovat de la poziţia de membru supleant (deţinută din 1969) la cea de membru plin al Comitetului Politic Executiv. Dobrescu, fost prim-secretar de partid la Iaşi, Suceava şi Dolj şi secretar C.C. însărcinat cu afacerile externe, a fost numit în conducerea Colegiului Central al P.C.R. în martie. Delegaţii la congres l-au reales în această funcţie.

Numărul de membri supleanţi ai Comitetului Politic Executiv, care a crescut acum de la 18 la 25, îl depăşeşte pe cel al membrilor plini. Doi foşti membri supleanţi nu se mai regăsesc pe listă: Miu Dobrescu, promovat la rangul de membru plin, şi Ştefan Mocuţa, de multă vreme prim-secretarul de partid al judeţului Cluj şi preşedinte al Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare, eliberat din funcţie (probabil pensionat) în aprilie 1984.

Nou-veniţii în grupul membrilor supleanţi ai Comitetului Politic Executiv pot fi încadraţi în două categorii: vechi adepţi ai lui Ceauşescu şi noi vedete extrem de active, a căror pondere este tot mai accentuată în structura centrală a partidului. (În martie 1984, o mişcare similară în vederea sporirii reprezentării activiştilor aparţinînd organizaţiilor judeţene de partid a fost operată în cadrul secretariatului C.C. al P.C.R.) Majoritatea nou-veniţilor par să aibă calificări în domeniul economic. Noii membri supleanţi ai Comitetului Politic Executiv sînt următorii: *Nicolae Giosan* (născut în 1921), vechi membru C.C. şi administrator al agriculturii, care-i datorează lui Ceauşescu însuşi promovarea din 1974 în postul de preşedinte al Marii Adunări Naţionale. *Tudor Postelnicu*, membru C.C. din 1979, a devenit politrucul cel mai de încredere din Securitate după dezertarea lui Ion Pacepa în 1978. El a fost numit ministru secretar de stat în Ministerul de Interne şi şef al Departamentului Securităţii de Stat în luna martie a acelui an. În contextul recentei expulzări a cinci membri ai Ambasadei române de la Bonn acuzaţi de spionaj şi de a fi pus la cale acte teroriste pe teritoriul R.F.G., promovarea lui Postelnicu apare ca un gest destul de ciudat de solidaritate şi aprobare manifestate de Ceauşescu faţă de omul său de bază din Securitate. Trebuie luat în seamă faptul că superiorul său,

39. Vezi Romanian Situation Report/6, *Radio Free Europe Research*, 4 aprilie 1984.

ministrul de Interne George Homoştean, nu este membru al acestui organism. *Ioachim Moga* a fost un administrator local de încredere în calitatea sa de prim-secretar de partid al judeţului Hunedoara începînd de la mijlocul anilor '60. El a fost rotit prin mai multe funcţii de partid şi de stat pînă la numirea ca succesor al lui Ştefan Mocuţa în funcţia de prim-secretar al Comitetului de Partid din judeţul Cluj în mai 1983. Acum, el îi urmează lui Mocuţa şi ca membru supleant al Comitetului Politic Executiv.

Printre membrii mai tineri „aleşi" în prezent ca supleanţi în Comitetul Politic Executiv, *Gheorghe David* a urcat extrem de repede, în numai doi ani, de la funcţia de director al Direcţiei Agricole Brăila la aceea de consilier al lui Ceauşescu, ministru secretar de stat şi, din ianuarie 1984, ministru al Agriculturii şi Industriei Alimentare. David a fost membru supleant al C.C. din 1974, dar a fost înlăturat în 1979. *Marin Nedelcu*, un alt fost consilier al lui Ceauşescu, a fost prim-secretar al Comitetului de Partid al judeţului Braşov din 1983. *Nicolae Mihalache*, specialist în agricultură şi fost şef de secţie la C.C. al P.C.R., a fost numit în mai 1984 prim-secretar al importantului comitet de partid din judeţul Constanţa. *Maria Ghiţulică*, singura femeie nou sosită în Comitetul Politic Executiv şi membru plin al C.C. din 1979, a activat ca prim-secretar al comitetului de partid al judeţului Vrancea din mai 1982. *Gheorghe Stoica*, numit prim-secretar de partid al judeţului Dolj în ajunul congresului, a fost schimbat de la secretariatul C.C. pentru a deveni membru supleant al Comitetului Politic Executiv. Singura schimbare operată în secretariatul C.C. la acest congres, în afară de cea a lui Stoica, era de aşteptat. Atît el, cît şi Lina Ciobanu, numită anul acesta în funcţia de preşedinte al Consiliului General al U.G.S.R, au părăsit acest organism, deoarece noile lor poziţii erau incompatibile cu apartenenţa la Secretariat.

Noul Birou Permanent: cercul interior

Pe 8 decembrie, la mai bine de două săptămîni după ce a fost ales de noii membri C.C. la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R., Comitetul Politic Executiv al P.C.R. a ţinut prima sa şedinţă pentru a-i numi pe membrii noului Birou Permanent dintre cei care îl compuneau. În 1979, această întrunire se ţinuse la patru zile după alegerea noului C.C. Se pune întrebarea dacă această întîrziere ar trebui privită ca un indiciu al dificultăţilor care ar fi împiedicat un acord mai timpuriu. În lumina schimbărilor efectuate în numărul şi compoziţia acestui organism, e foarte plauzibil să se fi întîmplat aşa.

Aşa cum se prezintă el acum, Biroul Permanent al Comitetului Politic Executiv – potrivit statutului partidului, corpul de decizie însărcinat cu „coordonarea operativă a activităţii de partid şi de stat" – a fost redus radical la 8 membri. Jonglarea cu numărul membrilor Biroului este un vechi obicei al lui Ceauşescu. Din 1965, cifra lor a variat de la un minimum de 5 (în 1974) la un maximum de 15 (în 1979). Doar 5 dintre membrii Biroului numiţi în 1979 au supravieţuit jocului favorit al lui Ceauşescu: *Emil Bobu*, membru din 1979 şi secretar C.C. din 1981; *Elena Ceauşescu*, membru al Biroului din 1977, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Stat şi prim-viceprim-ministru; *Gheorghe (Gogu) Rădulescu*, membru al Biroului care, din 1969, este vicepreşedinte al Consiliului de Stat, şi secretarul C.C. *Ilie Verdeţ*, membru al Biroului Permanent din 1966.

Singurul nou-venit în acest corp, care de fapt se reîntoarce aici, este *Manea Mănescu*, numit vicepreşedinte al Consiliului de Stat şi al Consiliului Suprem pentru Dezvoltarea Economică şi Socială în 1982. Mănescu, economist de formaţie, a activat ani de zile ca

prim-vicepreşedinte şi apoi preşedinte al Comitetului de Stat pentru Planificare. Din 1974 pînă în 1979 el a fost prim-ministrul României, o funcţie la care a renunţat de bunăvoie din motive de sănătate. Totuşi, cîţiva ani mai tîrziu, starea sa ameliorîndu-se evident, Mănescu, considerat un adept extraordinar de loial al lui Ceauşescu, şi-a început în forţă o nouă carieră. Fost membru plin al Comitetului Politic Executiv (1968-1979) şi al Biroului său Permanent (1974-1979), Mănescu revine în această instituţie la vîrsta de 68 de ani. El a jucat un rol important la plenara C.C. din iunie, cînd l-a propus pe Ceauşescu pentru realegerea în funcţia de secretar general al P.C.R., precum şi la dezbaterile actualului congres.

În forma sa actuală, Biroul Permanent reprezintă cercul interior al guvernării Ceauşescu. Dacă sînt adevărate zvonurile despre căsătoriile lui Mănescu şi Verdeţ cu femei din familia Ceauşescu (ele au fost respinse de purtătorii de cuvînt oficiali români), acesta ar putea fi considerat chiar un cerc de putere familial. În orice caz, ponderea clanului Ceauşescu în acest nucleu extrem de condensat a crescut considerabil.

Astfel, dorinţa aproape iraţională şi paranoică a lui Ceauşescu de a monopoliza puterea politică în România ar putea fi văzută ca forţa motrice din spatele acestei noi mişcări. Ne întrebăm dacă el a sacrificat o serie de alţi membri de încredere pentru a acoperi expulzarea din acest organism a unor anumite obiecte ale nemulţumirii sale. Cel mai puternic candidat potenţial la o astfel de acţiune ar fi *Iosif Banc*, singurul membru demis (din 1978) din Biroul Permanent şi fost membru al Secretariatului C.C. Banc a fost singurul secretar C.C. care a supravieţuit rotaţiei lui Ceauşescu în ultimii cinci ani. Întîmplător, o dată cu Banc a părăsit Biroul Permanent singurul membru de altă etnie.

Alţi cîţiva activişti de partid, în special tineri, numiţi în 1979, au fost treptat înlăturaţi începînd de la cel de-al XII-lea Congres al P.C.R., fie pentru că au fost daţi afară din C.C. (*Cornel Burtică*), fie pentru că au fost demişi din funcţiile de conducere şi de partid pe care le deţineau la momentul numirii lor. Aşa s-a întîmplat cu *Virgil Cazacu*, *Nicolae Constantin*, *Paul Niculescu*, *Dumitru Popescu* şi cu succesorul său ca secretar C.C. însărcinat cu ideologia şi propaganda, *Petru Enache*, eliminat o dată cu recenta restrîngere a Biroului Permanent. *Ion Păţan* şi *Ştefan Andrei*, membru al Biroului din 1974, deşi fusese mereu membru supleant al Comitetului Politic Executiv, au fost de asemenea înlăturaţi. Această tendinţă de a elimina din conducerea supremă a partidului activişti de seamă, mai tineri şi probabil mai ambiţioşi, care s-a conturat o dată cu schimbările efectuate în Comitetul Politic Executiv în timpul perioadei dintre congrese, ar putea indica faptul că, pe măsură ce înaintează în vîrstă, Ceauşescu descoperă avantajele gerontocraţiei.

Romanian Situation Report/18, *Radio Free Europe Research*, 14 decembrie 1984

P.C.R. adoptă noi statute de partid

Pe 22 noiembrie 1984, delegaţii la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R. au adoptat noul statut al P.C.R.[40], care a suportat un număr de modificări şi adăugiri semnificative în privinţa setului de reguli interne de partid, active din 1974. Schimbările din statut dezvăluie noi aspecte ale conceptelor ideologice şi politice ale partidului şi ale regulilor care îi guvernează întreaga structură internă.

În prezentarea făcută noului statut, Emil Bobu[41], secretar C.C. şi membru al Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv al P.C.R., a enumerat pentru prima oară următoarele obiective principale ale schimbării: sporirea rolului de conducere al partidului şi a responsabilităţilor membrilor de partid, dezvoltarea „democraţiei muncitoreşti revoluţionare", ridicarea „bunăstării maselor" şi „întărirea independenţei şi suveranităţii patriei".

Aceste obiective pot fi văzute ca o codificare, prin legea de partid, a două tendinţe majore în practica P.C.R. din ultimii cîţiva ani. Una este consolidarea autorităţii pe care o deţin asupra partidului Ceauşescu şi cei mai apropiaţi colaboratori ai săi (printre care figurează, la loc de cinste, membrii familiei sale). Cealaltă este întărirea angajamentului partidului la o ideologie bazată pe demagogie naţională.

Sporirea controlului lui Ceauşescu asupra partidului

Cîteva schimbări reprezintă încercări abia voalate de a restrînge şi mai mult drepturile membrilor de partid obişnuiţi de a influenţa deciziile luate la vîrf, în ciuda intenţiei afirmate de a spori responsabilităţile acestora. Astfel, eliminînd stipularea din statutul din 1974 care permitea candidaţilor la şefia partidului să fie nominalizaţi nu doar la şedinţele judeţene de partid, ci chiar şi la congres, partidul a îngrădit posibilitatea membrilor săi de a contesta autoritatea conducerii. Este clar că partidul vrea să evite un alt incident de felul celui provocat de Pîrvulescu. La cel de-al XII-lea Congres al P.C.R. din noiembrie 1979, veteranul comunist Constantin Pîrvulescu a folosit această stipulare pentru a protesta împotriva realegerii lui Ceauşescu în funcţia de secretar general al P.C.R. Stipularea din noul statut, potrivit căreia este oprit accesul membrilor de partid retraşi în organismele de partid conducătoare, ţinteşte în aceeaşi direcţie. Aplicînd în mod strict această regulă la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R., Ceauşescu a fost deja în măsură să elimine un număr de vechi membri de partid din poziţiile de conducere pe

40. *Munca de partid*, nr. 12/decembrie 1984, pp. 2-20.
41. *Scînteia*, 22 noiembrie 1984, p. 4.

care aceştia le deţineau în cadrul partidului. De fapt, el a creat un instrument personal cu care ar putea să-şi înlăture propria generaţie din posturile influente din partid, pregătind în acelaşi timp terenul pentru o preluare a puterii de către grupul condus de către fiul şi succesorul său aparent, Nicu Ceauşescu.

Alte două stipulări par să susţină această perspectivă. Mai întîi, există o clauză nouă potrivit căreia cel puţin o treime din membrii C.C. trebuie înlocuiţi la la fiecare congres al partidului, în „conformitate cu principiul rotaţiei". În al doilea rînd, se stipulează acum că va exista o „regulă" conform căreia doar cei care au fost deja membri U.T.C. pot intra în P.C.R. Prim-secretarul U.T.C. nu este altul decît Nicu Ceauşescu. Ascensiunea sa în Comitetul Politic Executiv al C.C. a fost posibilă datorită unei alte modificări în noile statute, potrivit cărora preşedinţii sindicatelor, ai U.T.C. şi ai Consiliului Naţional al Femeilor sînt îndreptăţiţi să deţină poziţia de membru supleant ori plin în acest organism.

Acelaşi privilegiu este acordat unor prim-secretari ai comitetelor judeţene de partid. Noile statute precizează că decizia privind eligibilitatea prim-secretarilor judeţeni de partid la poziţia de membri în Comitetul Politic Executiv va reveni Comitetului Central.

Binecunoscuta neîncredere a lui Ceauşescu faţă de oricine şi orice din jurul său pare să modeleze nu doar propriul comportament, ci şi noile statute de partid. Membrii de partid cărora li s-au acordat funcţii în străinătate (precum ambasadorii) nu mai pot fi aleşi în organisme superioare ale partidului sau trebuie să renunţe la aceste poziţii pe durata mandatului. În aceste condiţii, toţi ambasadorii români care fuseseră membri ai C.C. şi-au pierdut poziţiile anterioare, cu excepţia ambasadorului român la Moscova[42].

În plus, în maniera tacticii de a înfiinţa un Consiliu Politic Superior al Armatei Române pentru a asigura astfel influenţa partidului asupra armatei, se pun acum, sub supravegherea partidului, bazele unui consiliu politic care să vegheze asupra Ministerului de Interne. În acest context, ar trebui să reţinem că Tudor Postelnicu, şeful Departamentului Securităţii Statului din cadrul Ministerului de Interne, a fost ridicat la rangul de membru supleant al Comitetului Politic Executiv, în timp ce superiorul său, ministrul de Interne George Homoştean, a devenit doar membru al C.C. la recentul Congres al XIII-lea. Schimbările recente în conducerea acestui minister par de asemenea să indice insatisfacţia resimţită de partid faţă de propria activitate.

Partidul: un exponent al naţiunii ?

Poate că transformările cele mai însemnate s-au petrecut în privinţa poziţiei ideologice şi politice fundamentale adoptate de P.C.R. Modificările din primul capitol al statutului de partid reprezintă o redefinire a poziţiei sale, prin care acesta nu mai pretinde că este purtătorul de cuvînt al intereselor unei clase restrînse, ci întruchiparea şi apărătorul voinţei naţionale. Punctele individuale ale aşa-numitului „crez comunist naţional" legiferat acum nu sînt în întregime noi: Ceauşescu a făcut adesea astfel de propuneri, iar documentele de partid le-au adoptat în ultimii trei ani.

Prima frază din statut nu mai identifica partidul cu „avangarda clasei muncitoare" ori „conducătorul tuturor muncitorilor patriei noastre în lupta pentru socialism şi comunism". În schimb:

42. Vezi René A. De Fers şi Vladimir Socor, „The RCP's New Central Committee: Changes and Political Trends", RAD Blackground Report/6 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 11 ianuarie 1985.

Partidul Comunist Român este centrul vital al întregii noastre naţiuni, forţa politică conducătoare în Republica Socialistă România, organizatorul şi dinamizatorul energiilor creatoare ale tuturor oamenilor muncii din patria noastră, ale întregului popor.

Pe baza noului statut, membrii de partid se angajează să lupte nu doar pentru triumful socialismului şi al comunismului, ci şi pentru „bunăstarea poporului", precum şi să „servească în toate împrejurările interesele poporului, independenţa şi suveranitatea patriei". Încălcarea legilor ţării şi „trădarea intereselor poporului" sînt acum incluse printre motivele demiterii membrilor de partid. Sumarul capitol final anexat statutului precizează că drapelul statului român este totodată steagul partidului şi al altor organizaţii de seamă. Aceasta serveşte încă o dată la identificarea partidului cu statul naţional şi aminteşte de cuvîntarea lui Ceauşescu de la plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1982.

În presa românească, identificarea partidului cu interesele naţionale a fost asociată adesea cu respingerea conceptului de „dictatură a proletariatului", înlocuit în jargonul partidului prin sloganul „stat al democraţiei muncitoreşti revoluţionare".

Merită atenţie încă două alte modificări semantice care reflectă ideologia partidului. Potrivit textului recent revizuit, întreaga activitate a partidului se bazează nu atît pe „marxism-leninism" (termen care nu a dispărut totuşi în întregime din noile statute), cît pe „legile obiective universal valabile ale dezvoltării economico-sociale, pe concepţia socialismului ştiinţific, a materialismului dialectic şi istoric". Mai mult, termenul „internaţionalism proletar" a fost înlocuit cu termeni precum „solidaritate internaţională" şi „nouă unitate". Întrucît la Conferinţa Partidelor Comuniste de la Berlin din 1976 U.R.S.S. a subscris la aceşti termeni cu privire la relaţiile sale cu partidele comuniste care nu sînt la guvernare, ea continuă să insiste pe „internaţionalism socialist"[43] ca o lozincă ce desemnează relaţia sa specială cu ţările din aşa-numita comunitate socialistă (un alt termen pe care P.C.R. nu îl foloseşte).

Respingerea Doctrinei Brejnev

În perioada de dinaintea şi de după cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R., presa de partid a publicat un număr de articole neobişnuit de directe în care se dezbăteau probleme ideologice controversate. Comentatorii români au respins ceea ce ei numesc „tezele dogmatice" în problema „intereselor naţionale". Deşi au căzut de acord că „factorii de clasă" joacă un „rol-cheie" în definirea ţelurilor naţionale, acestea din urmă nu pot fi totuşi disociate de atari valori fundamentale precum „realizarea unităţii naţionale, apărarea libertăţii, a independenţei şi a suveranităţii statului naţional, asigurarea integrităţii teritoriale"[44]. Alţi comentatori au luat apărarea cererilor venite din partea românilor (şi, mai nou, a ungurilor) privind democratizarea relaţiilor internaţionale, opunîndu-se „oricăror tendinţe hegemonice". Ei au ţinut să precizeze că acest lucru nu reprezintă în nici un chip o deviere de la abordarea de clasă, revoluţionară a relaţiilor internaţionale. Ei au sugerat că o asemenea cerinţă a fost înaintată reprezentanţilor partidelor comuniste

43. Pentru o vedere de ansamblu cuprinzătoare a definiţiilor termenilor „proletar" şi „internaţionalism socialist", vezi Jens Hacker, *Der östblock: Entstehung, Entwicklung und Struktur, 1939-1980* (Nomos Verlagsgesellschaft 983, Baden-Baden), pp. 833-856.

44. Vasile Secăreş, Constantin Vlad şi Constantin Florea, „Deplina unitate dintre politica internă şi politica externă a partidului şi statului nostru", în *Era Socialistă*, nr. 21, 10 noiembrie 1984, p. 39.

din ţările mai mici ale Europei. Peste tot dreptul fiecărui partid de a-şi elabora „în mod independent" şi „de sine stătător" linia politică se opunea „existenţei vreunui centru care să-şi propună «conducerea» mişcării comuniste şi muncitoreşti"[45]. „Unitatea de tip nou" din sînul mişcării comuniste, sublinia comentatorul român, „este opusă oricăror legături de subordonare între partide, oricăror tendinţe hegemonice, de impunere a vreunei «linii generale unice»". În cotidianul de partid *Scînteia*[46], lectorul universitar Victor Duculescu şi-a exprimat critica abia voalată faţă de punctul de vedere sovietic asupra suveranităţii limitate a ţărilor din cadrul Pactului de la Varşovia (cunoscut în Occident sub numele de „Doctrina Brejnev"). El a cerut să nu mai existe state care să se pretindă „mai suverane decît altele" în relaţiile cu diferite state prietene şi, de asemenea, a respins punctul de vedere potrivit căruia lumea ar trebui să se adune în jurul cîtorva centre de putere, „entităţi supranaţionale", iar statele puternice din punct de vedere politic şi militar să fie singurele care să se bucure de suveranitatea deplină.

Înfrîngerea rezistenţei faţă de noile statute ?

Problema statutului a fost subiectul dezbaterilor de partid din trecut, dintre care cîteva au devenit publice. De exemplu, două propuneri făcute în ajunul şi în cursul Congresului al XI-lea al P.C.R. din 1974 au fost respinse la vremea respectivă. Una dintre ele prevedea ca Nicolae Ceauşescu să fie ales secretar P.C.R. pe viaţă (propunere respinsă de Ceauşescu). Cealaltă, lansată de secretarul de partid al judeţului Bihor, Petre Blajovici, sugera să existe o limită de vîrstă pentru cei aleşi în organismele de partid de conducere. De fapt aceasta a fost introdusă acum în statutul recent adoptat sub forma interzicerii alegerii membrilor de partid care au fost deja pensionaţi.

O propunere de a schimba statutul P.C.R. a fost înaintată delegaţiilor de la cel de-al XII-lea Congres al P.C.R. din 1979. În mod ciudat, delegaţii nu au acceptat schimbările propuse şi au făcut o declaraţie potrivit căreia nu era nevoie de astfel de modificări. În 1984, a fost înfiinţată la congres o comisie specială care să se ocupe cu problema modificării statutului, dar nu se ştie dacă toate schimbările propuse au fost de fapt incluse. În 1979 se zvonea că lui Ceauşescu i-ar fi plăcut să obţină aprobarea partidului pentru înfiinţarea unei noi poziţii numărul doi în partid pentru soţia sa Elena. Statutul recent aprobat nu pare să-i permită Elenei Ceauşescu o nouă ascensiune în ierarhia partidului. Totuşi, chiar în lipsa unei astfel de legi, noul statut a accentuat dominaţia lui Ceauşescu în aparatul de partid. S-ar părea că şi accentul pus pe sentimentele naţionale este doar o altă tactică în vederea asigurării unei mai mari susţineri din partea partidului. Într-o vreme cînd schisma dintre popor şi partidul de guvernămînt se adînceşte, o astfel de pretenţie la unitatea naţională în cadrul partidului şi în afara acestuia nu poate decît să sune a gol.

Romanian Situation Report/2, *Radio Free Europe Research*, 22 ianuarie 1985

45. Constantin Florea, „Solidaritatea şi colaborarea tuturor forţelor revoluţionare, democratice şi progresiste - necesitate obiectivă a epocii contemporane", în *Era socialistă*, nr. 22-23, 10 decembrie 1984, p. 49.
46. 10 octombrie 1984, p. 4.

Referendumuri incluse în Constituţie

Rezumat: Schimbări recente în Constituţia României vor face posibil apelul la referendum în cazul unei chestiuni considerate a fi de importanţă naţională majoră de către preşedintele Republicii. Deşi prezentată ca modalitate de a creşte „democraţia directă" şi participarea maselor la procesul luării deciziilor politice, această mişcare pare să fi fost gîndită pentru a spori puterea personală a lui Ceauşescu.

***

La o sesiune din 23 octombrie 1986, Marea Adunare Naţională a adoptat în unanimitate o lege (aprobată în ziua precedentă de C.C. al P.C.R.) care schimbă Constituţia României (a cărei formă prezentă datează din decembrie 1974) în vederea permiterii organizării referendumurilor naţionale. Astfel, România devine prima ţară comunistă a cărei Constituţie prevede asemenea plebiscite.

Schimbările constituţionale

Legea care adoptă aceste schimbări conţine trei prevederi[47]. În primul rînd, Marea Adunare Naţională este împuternicită să „consulte poporul, prin referendum, asupra măsurilor de importanţă deosebită care privesc interese supreme ale ţării" (Articolul 43). În al doilea rînd, Consiliului de Stat (adică organismul suprem al puterii de stat, care activează continuu între sesiunile Marii Adunări Naţionale) i se încredinţează „stabilirea modului de organizare şi desfăşurare a referendumului" (Articolul 63). În al treilea rînd, preşedintele republicii trebuie să „stabilească măsurile de importanţă deosebită ce privesc interese supreme ale ţării, care urmează a fi supuse de către Marea Adunare Naţională spre consultare poporului, prin referendum" (Articolul 75).

În raportul său privind schimbările constituţionale, Ioan Sălăjan, preşedinte al Comisiei Constituţionale şi Juridice a Marii Adunări Naţionale, a făcut un efort deosebit să accentueze natura aşa-zis democratică a noilor prevederi:

> modificările care întregesc Legea fundamentală a ţării şi care privesc organizarea de referendumuri pentru consultarea nemijlocită a poporului în probleme care angajează cerinţele dezvoltării generale şi ale înfăptuirii libere şi independente a destinelor naţiunii, în vederea rezolvării lor în conformitate cu interesele şi voinţa sa, dau expresie juridică acţiunii de

47. *Scînteia*, 24 octombrie 1986, p. 2.

perfecţionare a sistemului democraţiei noastre socialiste, revoluţionare, care asigură participarea efectivă a poporului la luarea hotărîrilor majore privitoare la destinele sale[48].

În prezentarea pe care a făcut-o schimbărilor constituţionale, Manea Mănescu, vicepreşedinte al Consiliului de Stat, a înfăţişat un alt aspect al prevederilor - unul care îl interesează probabil în mod special pe iniţiatorul lor, anume liderul de partid şi de stat Nicolae Ceauşescu. Pe lîngă faptul că promovează democraţia, spunea Mănescu, schimbările „conferă o nouă prerogativă fundamentală conducătorului statului"[49].

Sînt sporite puterile lui Ceauşescu ?

Ceauşescu a indicat pentru prima oară posibilitatea unui referendum la o întrunire a 11 000 de delegaţi care au luat parte la Congresul Comitetelor Muncitoreşti din septembrie anul trecut[50]. Cu această ocazie totuşi, el a legat propunerea de o chestiune precisă : anume dacă România trebuie să continue anul prin reducerea sugerată de 5% a cheltuielilor de apărare, a trupelor şi armelor convenţionale. În sesiunea de pe 23 octombrie, Marea Adunare Naţională a adoptat o lege ce aproba reducerea cu 5%, fiind în acelaşi timp de acord să se organizeze un referendum pe această temă, o modalitate de a aproba legea fără a-i acorda prea multă atenţie. Data referendumului a fost fixată pe 23 noiembrie.

Se pune întrebarea de ce trebuia ca procedura referendumului să fie inclusă în Constituţie, înainte să poată fi operată reducerea cheltuielilor pentru apărare. La urma urmei, bugetul militar al României a fost redus în trecut fără a se apela la astfel de modificări constituţionale. O explicaţie posibilă ar fi că lipsa de atenţie manifestată de Uniunea Sovietică şi de ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia faţă de apelul lui Ceauşescu la reduceri similare în aceste ţări - lansat în iunie 1986 la întrunirea Pactului de la Varşovia - l-a determinat pe acesta să caute o demonstraţie de susţinere naţională pentru acţiunea sa singulară. Dacă astfel de chestiuni au jucat într-adevăr un rol important în gîndirea lui Ceauşescu, e mult mai probabil ca o altă consideraţie pe termen lung să fi avut o însemnătate şi mai mare în iniţierea acestei mişcări.

Potrivit legilor care tocmai s-au aprobat, referendumurile se pot organiza în cazul oricărei probleme declarate de preşedintele republicii - cu alte cuvinte, de Ceauşescu - a fi de importanţă naţională vitală. În ultimii ani, Ceauşescu a făcut eforturi tot mai mari pentru a-şi crea imaginea de conducător nu doar al partidului, ci şi al întregului popor ; el va dispune acum de o modalitate constituţională de a eluda partidul, apelînd direct la naţiune pentru a obţine aprobarea oricăror măsuri care ar putea să întîmpine opoziţia elementelor din partid ori chiar a Uniunii Sovietice.

Dar, în acest caz, cînd ar putea preşedintele să organizeze un referendum? Una dintre ele ar putea avea de-a face cu desemnarea unui succesor. Se spune că în cursul plenarei de partid din noiembrie 1985, Ceauşescu nu a putut să asigure locul al doilea (precum şi perspectiva succesiunii la conducerea ţării) soţiei sale Elena, deşi ar fi dorit aceasta, din pricina opoziţiei interne şi sovietice faţă de acest plan. Cu toate că Elena a

48. *Ibid.*
49. *Ibid.*
50. Vezi Romanian Situation Report/11, *Radio Free Europe Research*, 2 octombrie 1986.

reuşit să-şi consolideze statutul în rang, devenind preşedinte al Consiliului (de partid şi stat) pentru Ştiinţă şi Educaţie, în ianuarie 1986 a întîmpinat opoziţia evidentă a membrilor Comitetului Politic Executiv[51]. Cu ajutorul unui referendum însă, Ceauşescu putea transforma acum problema succesiunii într-o chestiune de „interes naţional major", căutînd să cîştige aprobarea poporului pentru planurile sale. De fapt, Ceauşescu însuşi a sugerat o astfel de posibilitate într-o conversaţie cu un jurnalist francez, Jean Miot, publicată în cotidianul *Le Figaro* cu doi ani în urmă. Întrebat fiind dacă erau întemeiate zvonurile potrivit cărora ar pregăti calea pentru venirea la putere a fiului său Nicu, după modelul monarhiilor ereditare, Ceauşescu ar fi răspuns „cu umor": „Nici Constituţia, nici statutele Congresului Partidului nu stipulează o asemenea posibilitate. Numai propria competenţă şi hotărîrea poporului pot determina viitorul unei persoane"[52].

„Democraţia directă" considerată o caracteristică românească

În ajunul întrunirii Marii Adunări Naţionale la care s-a aprobat legea referendumurilor, *Era Socialistă*, revista bilunară teoretică a partidului, a publicat un articol de Aculin Cazacu referitor la „trăsăturile noi, calitativ superioare, ale organizării şi funcţionării sistemului politic românesc"[53]. Autorul a depus un efort extraordinar pentru a arăta în ce manieră sistemul „democraţiei directe", care permitea populaţiei să ia parte la luarea deciziilor politice, se armoniza cu experienţa tipic românească a construirii socialismului. Democraţia „reală" şi „fundamentală" din România, afirma el, era un sistem „întotdeauna perfectibil". Se spunea că „optimizarea funcţionării întregului sistem politic" reprezenta „trăsătura specifică, inedită a strategiei conducerii politice, unitare a societăţii noastre" din România.

Justificarea în numele democraţiei a unei măsuri care întăreşte puterea lui Ceauşescu e foarte asemănătoare cu modul în care Constituţia din februarie 1938 a fost prezentată de susţinătorii regelui Carol II. Acesta s-a înarmat cu un nou instrument politic prin introducerea referendumului în Constituţia modificată; el chiar a organizat un referendum pentru a obţine aprobarea faţă de această mişcare. „Referendumul popular", se precizează în articolul referitor la Constituţia lui Carol din *Enciclopedia României*[54], „este considerat a fi modul cel mai potrivit de a cunoaşte adevărata opinie a poporului cu privire la un act de mare importanţă". Carol se pare că ar fi avut toată consideraţia pentru acest „regim al simplei reprezentări" care, prin evitarea obligaţiilor din parlament şi partid, era, după cum se afirmă şi în enciclopedie, deopotrivă progresist (asemănător sistemului politic al Statelor Unite) şi strîns legat de tradiţia românească.

Romanian Situation Report/12, *Radio Free Europe Research*, 6 noiembrie 1986

51. Vezi *Ibid.*, nr. 3, 24 februarie 1986, Item 1.
52. *Le Figaro*, 18/19 august 1984.
53. Nr. 19, 15 octombrie 1986, pp. 9-13.
54. *Enciclopedia României*, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1983, pp. 195-200.

Lider politic român căzut în dizgraţie se pronunţă în favoarea schimbărilor

Rezumat: Într-un articol de o pagină publicat în ultimul număr al *României literare*, săptămînalul Uniunii Scriitorilor din România, Ion Iliescu, odinioară o stea în ascensiune în ierarhia de partid şi căzut ulterior în dizgraţie, a făcut apel la o mai mare libertate a informaţiei şi la schimbări în relaţiile sociale şi politice în vederea înlăturării inerţiei şi alienării. Se zvoneşte că Iliescu, care şi-a făcut studiile la Moscova, ar fi succesorul la conducerea P.C.R. ales de Gorbaciov.

***

Ion Iliescu, cel care a cunoscut o ascensiune rapidă în P.C.R. înainte de a cădea în dizgraţie, a scris un articol de o pagină în ultimul număr al *României literare* (3 septembrie 1987), cel mai influent săptămînal publicat de Uniunea Scriitorilor din România. Articolul, intitulat „Creaţie şi informaţie", este important nu doar pentru că face apel la schimbări în relaţiile sociale şi în conducere, dar şi din punctul de vedere al pregătirii şi al statutului autorului.

Schimbare, nu perfecţionare

În introducere, Iliescu, directorul Editurii Tehnice din Bucureşti şi inginer de formaţie, a accentuat rolul ştiinţei şi cercetării tehnologice în progresul economic şi social în general şi în cel românesc în particular; el nu a făcut însă nici măcar una dintre obişnuitele referiri laudative la adresa lui Nicolae ori a Elenei Ceauşescu.

În România, se impun restricţii în privinţa contactelor cu cercetători străini, a călătoriilor oamenilor de ştiinţă români în străinătate, ca şi a accesului acestora la cărţi şi reviste străine de specialitate. În contextul acestor restricţii, accentul pus de Iliescu pe „importanţa crucială" a „accesului neîngrădit la sursele de informare [şi] difuzării şi circulaţiei neîngrădite a cunoştinţelor" capătă o semnificaţie aparte. Acelaşi lucru este valabil şi în cazul pledoariei lui pentru dezvoltarea unui sistem cuprinzător şi eficient de procesare a datelor în România, unde industria informaţiei computerizate este doar la „început". Managementul eficient al informaţiei va preveni jongleriile birocratice ale datelor inutile şi va oferi liderilor mai mult timp pentru deliberarea şi luarea deciziilor, spune Iliescu. Mai important, „democratizarea informaţiei" va ajuta la producerea adevăratei democratizări economice şi sociale:

> Totodată [tehnica informatică] poate deveni un instrument activ pentru democratizarea, pentru accesul tot mai larg la informaţia utilă a tuturor celor interesaţi şi pentru creşterea gradului de participare a membrilor societăţii la viaţa unităţilor, a colectivităţilor din care fac parte, la viaţa socială în ansamblu. Deci pentru dezvoltarea formelor democratice de convieţuire şi organizare socială.

În ciuda faptului că Iliescu s-a refugiat în fraze obişnuite propagandiştilor regimului, cum ar fi „democratizare" şi „participare", conceptul său de deschidere a societăţii printr-o largă răspîndire a informaţiei nu numai că diferă, dar chiar se opune „modelului" pseudoparticipativ şi populist al „democraţiei revoluţionare". Iliescu nu numai că nu a adus omagii modelului lui Ceauşescu, dar nici măcar nu a menţionat procesul „perfecţionării", care, potrivit propagandei oficiale, cuprinde toate aspectele vieţii româneşti. Mai mult, el a conchis că schimbarea relaţiilor sociale şi politice, atît la nivel naţional, cît şi internaţional, în concordanţă cu „progresul tehnico-ştiinţific contemporan", era o „necesitate obiectivă". Potrivit lui Iliescu, această idee, anume procesul de schimbare sau „restructurare" (echivalentul românesc al *perestroikăi* sovietice), apare rareori în anunţurile oficiale româneşti şi reprezintă, mai presus de toate, un proces de „emancipare a relaţiilor sociale şi politice". „Restructurarea" implica nu doar schimbări impuse de la vîrf, ci şi un proces care îi privea pe toţi cei din conducere şi pe cei conduşi ; observaţia lui Iliescu potrivit căreia puterea este în general conservatoare, producînd stagnare şi alienare, pare a fi un diagnostic clar al acestui impas caracteristic destinului economic, politic şi social al României :

> Se impune ridicarea gradului general de cultură şi emanciparea relaţiilor sociale şi politice, dezvoltarea formelor de control social asupra factorilor de putere şi decizie politică – forţe, de regulă, conservatoare, care au apărut în viaţa societăţii ca instrumente de apărare a ordinii statornicite, a *statu quo*-ului, şi, de aceea, se manifestă ca factori de inerţie şi ca sursă principală a fenomenelor de alienare socială.

Pentru a reda aprecierea sa negativă cu privire la competenţa conducerii româneşti actuale, Iliescu l-a citat pe Francis Bacon, cel care spunea că „ştiinţa înseamnă putere" şi a afirmat că reciproca (adică puterea înseamnă cunoaştere) nu era la fel de adevărată.

Se ridică din nou o stea apusă ?

Iliescu are 57 de ani şi e fiul unui comunist care a activat în ilegalitate în anii premergători celui de-al doilea război mondial. Cariera lui Iliescu a luat avînt la o vîrstă foarte timpurie. După absolvirea Institutului de Electrotehnică din Bucureşti, a fost preşedinte al Asociaţiei Studenţilor Români şi secretar al C.C. al U.T.M. din România din 1956 pînă în 1960. După ce a lucrat timp de cîţiva ani în cadrul C.C. al P.C.R., a fost numit prim-secretar al U.T.C. şi ministru al Tineretului în 1967, funcţii pe care le-a deţinut pînă în februarie 1971. Din februarie pînă în iulie 1971, Iliescu a activat ca secretar C.C. însărcinat cu propaganda şi educaţia, însă şi-a pierdut această poziţie în momentul în care Ceauşescu a pus capăt relativei liberalizări a politicii culturale a României, iniţiată la începutul anilor '60. Iliescu a fost trimis în judeţele Timiş şi Iaşi ca secretar cu propaganda şi, respectiv, prim-secretar de partid. Deşi unii analişti au considerat o retrogradare, aceasta nu l-a împiedicat să fie numit membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. în 1974 şi membru al Consiliului de Stat în 1979.

Momentul de cotitură din cariera sa pare să fi avut loc în iunie 1979, cînd a condus o delegaţie română într-o vizită oficială în Basarabia. La puţin timp după aceea, în

august 1979, el a fost retrogradat în funcţia de preşedinte al Consiliului Naţional al Apelor; a fost înlăturat din Comitetul Politic Executiv în noiembrie 1979 şi i s-a retras calitatea de membru al Consiliului de Stat în martie 1980. În martie 1984, el şi-a pierdut postul de preşedinte al Consiliului Naţional al Apelor; în timpul mandatului, a scris o serie de articole ce conţineau critici abia voalate la adresa politicilor regimului privind administrarea apelor şi protecţia mediului. În noiembrie 1984, a fost exclus din C.C. al P.C.R. Articolul său recent din *România literară* este primul pe care l-a publicat după octombrie 1983.

De ceva vreme circulă în România şi peste hotare[55] zvonuri potrivit cărora liderul sovietic Mihail Gorbaciov ar manifesta un interes deosebit pentru cariera lui Iliescu şi ar putea chiar să vadă în el un succesor al lui Ceauşescu. Gorbaciov şi Iliescu s-au cunoscut, se pare, pe vremea cînd Iliescu era secretar al Uniunii Studenţilor Români din U.R.S.S., în timpul studiilor sale la Institutul de Energie din Moscova, între 1950 şi 1953. Dată fiind înclinaţia liderului sovietic de a-şi promova foştii colegi de studenţie atît în U.R.S.S., cît şi în afară[56], este plauzibil ca el să se intereseze în mod special de Iliescu. Mai mult, Iliescu, ca şi Gorbaciov, pare să fie tipul de lider pe care îl apreciază membrii intelectualităţii române şi ai elitei tehnocratice datorită presupuselor sale capacităţi intelectuale remarcabile şi a atitudinii sale liberale. Este posibil ca un număr considerabil de persoane din elita culturală şi tehnocratică să îl considere pe Iliescu un candidat favorit pentru succesiunea în P.C.R.; e la fel de posibil ca el să fie bine văzut şi de către membrii vechii elite de partid, în special foştii comunişti din ilegalitate, acum nemulţumiţi, şi de activiştii sovietofili care au fost privaţi de prestigiul şi privilegiile lor de către familia Ceauşescu.

De ce a fost publicat ?

Cum şi de ce a fost publicat un asemenea articol, scris de către o figură politică aflată într-o asemenea postură, în cel mai prestigios săptămînal al Uniunii Scriitorilor? Mai întîi, sistemul de cenzură care a înlocuit în 1977 o instituţie specială de cenzură a permis publicarea articolelor ocazionale despe cărţi care exprimă vederi neortodoxe. Mai mult, faptul că nu a fost numit nimeni care să-l înlocuiască pe defunctul Petru Enache, secretarul C.C. însărcinat cu cultura şi propaganda, e posibil să fi creat un oarecare vid de putere executivă în probleme culturale. N-ar trebui trecut cu vederea nici faptul că Uniunea Scriitorilor, al cărui statut liberal datează încă din 1968, este condusă de un consiliu ales în mod liber, care a rezistat cîtorva dintre politicile culturale ale regimului. Anul trecut, *România literară* a publicat un articol la fel de neobişnuit al lui Gheorghe Rădulescu, membru al Comitetului Politic Executiv şi vicepreşedinte al Consiliului de Stat, care compară cîteva dintre excesele propagandiştilor naţionalişti cu scrierile ziariştilor cu înclinaţii fasciste din perioada interbelică[57].

Este posibil şi ca Ceauşescu să fi permis exprimarea unui număr oarecum mai mare de opinii, de vreme ce se apropie data Conferinţei Naţionale a Partidului pe probleme de reformă. S-ar putea ca el să încerce fie să suprime aceste vederi, o dată ce ele şi susţinătorii lor au ajuns în frunte, fie să îi atragă pe aceştia din urmă de partea sa.

---

55. *La Libre Belgique*, 17 mai 1987.
56. *The Economist*, 15 mai 1987; vezi, de asemenea, RL/87, „Gorbatchev's Fellow Student Gets Top Post", 27 februarie 1987.
57. *România literară*, nr. 42, 16 octombrie 1986, pp. 12-13.

Fundalul Conferinţei Naţionale a Partidului

Rezumat: Conferinţa Naţională a P.C.R., amînată de două ori, a avut loc între 14 şi 16 decembrie 1987. Conferinţa, la care au fost dezbătute probleme fundamentale ale stategiei economice, ale modernizării şi dezvoltării regionale, s-a desfăşurat pe fondul sporirii disensiunilor din cadrul conducerii de partid şi de stat, protestului popular deschis şi al izolării internaţionale tot mai evidente a regimului Ceauşescu.

***

Partidul Comunist Român a ţinut o Conferinţă Naţională de trei zile, a şasea de după război, între 14 şi 16 decembrie 1987[58]. De regulă, chestiunile discutate la asemenea conferinţe (ţinute între congresele partidului, adică la fiecare cinci ani) privesc statutul partidului, strategia economică, reforma şi politica externă. Principiile de bază ale politicilor lui Ceauşescu sau propunerile sale politice au fost contestate de mai multe ori, în timpul sau înaintea acestor conferinţe. În 1972, dezacordurile din sînul conducerii de partid au condus la amînarea ei[59]; după conferinţa din decembrie 1982, care a trasat cursul urmat de atunci de P.C.R., adică cel al austerităţii economice şi al plăţii forţate a datoriei, s-a spus că armata s-a împotrivit cu fermitate[60].

Probleme în privinţa pregătirilor pentru conferinţă

Preparativele acestei conferinţe recente nu s-au desfăşurat nici ele fără incidente. Cele trei puncte de pe ordinea de zi au fost pentru prima oară făcute publice la plenara C.C. al P.C.R. de pe 24 iunie 1987, nefiind însă aprobate în această etapă, iar discursul lui Ceauşescu de la plenară nu a fost nici el publicat în presă. Potrivit programului anunţat al următoarei plenare a C.C. de pe 5 octombrie 1987, urma să fie citit şi dezbătut un raport referitor la măsurile politice şi organizatorice pregătite pentru viitoarea conferinţă

58. Conferinţele naţionale anterioare ale partidului au avut loc pe 16-21 octombrie 1945, 6-8 decembrie 1967, 19-21 iulie 1972, 7-9 decembrie 1977 şi 16-18 decembrie 1982.
59. Vezi Robert R. King, „The National Party Conference", Background Report/14 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 31 iulie 1972.
60. Vezi Romanian Situation Report/3 şi 5, *Radio Free Europe Research*, 19 februarie şi 17 martie 1983, Item 2 şi, respectiv, 6.

a partidului. Totuşi, nici un raport de acest gen nu a apărut în presă; s-a anunţat doar că data conferinţei fusese schimbată pentru 7-9 decembrie 1987, fără a se da însă nici o explicaţie.

Data a fost din nou amînată în cadrul unei întruniri a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. de pe 20 noiembrie 1987, la cinci zile după demonstraţiile de la Braşov. Comitetul Politic Executiv nu a pomenit nimic de demonstraţii, explicînd că sesiunea fusese amînată pînă pe 14 decembrie pentru a acorda organizaţiilor de partid mai mult timp să se pregătească. S-a spus că această decizie fusese luată „în urma consultării membrilor C.C. al P.C.R.". Ordinea de zi a conferinţei a fost în cele din urmă aprobată într-o plenară a C.C. din 13 decembrie, convocată, se pare, special pentru acest scop.

Ordinea de zi a conferinţei prevedea trei mari zone de discuţie: (1) Sporirea capacităţii de producţie în „societatea socialistă" în general, a relaţiilor sociale şi economice şi a „democraţiei muncitorilor revoluţionari", precum şi ameliorarea managementului economic „pe baza principiului auto-administrării şi auto-finanţării" şi înaintarea României către comunism; (2) Îndeplinirea hotărîrilor celui de-al XIII-lea Congres al P.C.R. şi ale celor conţinute în „programul pentru dezvoltarea economică şi socială a României" al partidului şi în programele privind o mai bună organizare şi modernizare a producţiei, o mai mare îndeplinire a obiectivelor economice şi financiare şi o mai mare eficienţă economică în toate domeniile; (3) O creştere economică şi socială echilibrată în toate regiunile ţării, implementarea programului de planificare materială, menţinînd „prosperitatea" provinciilor, precum şi îmbunătăţirea standardelor de viaţă, deopotrivă materiale şi spirituale.

Combaterea opoziţiei din cadrul partidului

Schimbările majore de personal din cadrul partidului şi al guvernului din toamna trecută şi dezbaterile plenarei C.C. din octombrie[61] au arătat în mod clar că asupra lui Ceauşescu se făcuseră presiuni fără precedent din partea aparatului de partid pentru a-l determina să-şi modifice politica privind plata forţată a datoriei şi măsurile de austeritate, care au scăzut nivelul de trai. Pe lîngă luarea unor măsuri drastice împotriva oficialilor care au îndrăznit să sugereze că de vină era politica (elaborată de Ceauşescu) în sine, şi nu aplicarea ei, a fost emis un nou decret referitor la o altă reducere a consumului de energie casnică, începînd cu 10 noiembrie 1987[62]. Este posibil ca oficialii de partid care cunosc starea de spirit a populaţiei să se teamă că o altă iarnă grea, combinată cu reduceri drastice de alimente (în timpul toamnei, au fost raţionalizaţi chiar şi cartofii, la 5 kilograme de persoană pe lună), ar putea genera mişcări de mase.

Opoziţia faţă de politicile susţinute de către cercul de putere din ce în ce mai restrîns din jurul lui Ceauşescu nu este totuşi limitată la membri ai conducerii centrale de partid şi de guvern; liderii locali de partid şi directori din industrie şi agricultură au opus şi ei rezistenţă. De exemplu, pe 23 noiembrie 1987, la o plenară a comitetului judeţean de partid din Dolj şi a celui municipal din Craiova, au fost destituiţi cîţiva reprezentanţi ai nomenclaturii locale şi un instructor din C.C. Motivele oferite de comitetele din Dolj şi

61. Vezi Romanian SR/12, *RFER*, 6 noiembrie 1987, Item 1.
62. Vezi Romanian SR/13, *RFER*, 25 noiembrie 1987, Item 4.

Craiova pentru această demonstraţie de „democraţie populară" erau legate de o partidă de vînătoare în timpul căreia un oficial de partid a fost rănit mortal. În acelaşi timp, comitetul a criticat „nereuşitele" liderilor judeţeni de partid în aplicarea hotărîrilor partidului şi a legilor ţării în privinţa implementării programelor de dezvoltare socio-economică adoptate cu ocazia Congresului al XIII-lea al P.C.R., ceea ce sugerează că în spatele demiterilor se afla un conflict mai puternic. Într-adevăr, Matei Gheorghe, secretarul judeţean de partid demis din Dolj, a fost numit pe 1 septembrie 1987, după ce Ceauşescu l-a acuzat pe predecesorul lui Matei, Gheorghe Stoica, de „atitudine iresponsabilă" faţă de „interesele poporului muncitor din statul nostru"[63].

Aceste demiteri au servit drept avertismente generale, în manieră tipic stalinistă, adresate de conducerea de partid membrilor acestuia ; iar atunci cînd Comitetul Politic Executiv s-a întrunit pe 27 noiembrie, au fost criticaţi activiştii de partid din întreaga ţară. Din moment ce această situaţie apărea într-o perioadă în care presa românească nu pomenise încă de tulburările de la Braşov, cu toate că ele treziseră un interes considerabil în presa occidentală, este clar că Nicolae Ceauşescu încerca să abată criticile asupra cadrelor de partid. S-a hotărît ca discursul său de la şedinţa Comitetului Politic Executiv, care s-a bucurat de „acordul unanim" al comitetului, să fie luat în discuţie la toate şedinţele preliminare, care urmau să aibă loc la nivel judeţean în cadrul preparativelor pentru conferinţă.

Criticile aduse de Ceauşescu oficialilor de partid şi de stat au început prin referirile la „aroganţa" şi „stilul lor de viaţă", clar menite să-l pună într-o lumină populistă. Însă principalele acuze pe care le-a adus cadrelor reprezentau în mod evident un răspuns la nemulţumirile din rîndul membrilor şi chiar la rezistenţa şi opoziţia manifestate de aceştia faţă de direcţia trasată de Ceauşescu. Liderul P.C.R. a atacat „maniera arbitrară" demonstrată de cadrele de partid în „implementarea obiectivelor de partid şi a legilor de stat", ca şi „toleranţa lor degenerată în complicitate". Aceasta este o modalitate ocolită de a spune că, pentru a-şi asigura veniturile şi funcţiile, activiştii şi directorii din industrie şi agricultură raportează cifre false referitoare la îndeplinirea planului şi evită prevederile legii.

Luarea unei poziţii cu privire la evenimentele de la Braşov

Nici o menţionare oficială a evenimentelor de la Braşov – nici măcar una implicită – nu a apărut în presa românească pînă pe 2 decembrie, adică la mai bine de două săptămîni de la desfăşurarea acestora. În loc să informeze opinia despre protestele care au avut loc în Braşov pe 15 noiembrie şi despre nemulţumirile care le determinaseră, articolele identice publicate în ziare se concentrau pe criticile aduse de membrii de rînd unor „nereguli" nespecificate, cauzate de proasta administraţie a fabricii de autocamioane din oraş ; directorii uzinei şi cei din conducere au fost aspru criticaţi pentru a fi încălcat regulamentul prevăzut în „acordul global" cu privire la salarii, care avea regim de lege. Se spune că aceste încălcări au determinat anumite „elemente" din cadrul personalului uzinei să se angajeze în activităţi „străine societăţii noastre". Reprezentanţii muncitorilor

63. Cuvîntare la o conferinţă a activiştilor de partid din sectorul agriculturii, relatată în *Scînteia*, 3 septembrie 1987, p. 1 ; vezi, de asemenea Romanian SR/11, *RFER*, 15 octombrie 1987, Item 1.

au „decis", după cît se spune, să demită conducătorii atît ai unităţii centrale şi ai fabricii de autocamioane, cît şi să mute în alte locuri de muncă „elementele" care au „provocat dezordine" şi să fie „traşi la răspundere în conformitate cu legile ţării".

Un spectacol similar de aşa-zisă critică populară a deficienţelor din activitatea comitetului judeţean de partid Braşov a avut loc la conferinţa locală de partid din 6 decembrie 1987, în prezenţa primului-ministru şi a membrului C.C. Constantin Dăscălescu. După cum s-a întîmplat la toate celelalte întruniri excepţionale ale comitetului de partid judeţean ţinute în ajunul Conferinţei Naţionale a P.C.R., participanţii s-au angajat în „exerciţii" critice şi „autocritice" după liniile trasate de către Comitetul Politic Executiv pe 27 noiembrie, angajîndu-se totodată să îşi sporească performanţele. Apoi „au ales" în mod corespunzător delegaţi care să îi reprezinte la conferinţă.

Manevre de propagandă ale lui Ceauşescu

Ceauşescu a lansat ulterior în presă o campanie destinată a-l înfăţişa într-o lumină favorabilă, prin contrast cu aşa-zişii membri devianţi din cadrul partidului. Presa a făcut eforturi impresionante pentru a susţine că partidul este strîns unit în jurul politicilor interne şi externe ale lui Ceauşescu şi că există sprijinul deplin al poporului pentru politicile sale „juste", „realiste" şi „dinamice"[64]. Grija lui Ceauşescu pentru binele poporului a fost elogiată, la fel cum a fost proclamat „prestigiul" pretins internaţional de conciliator al lui Ceauşescu. Mai mult, propunînd Comitetului Politic Executiv ca 50% din profitul pe anul 1987 să fie plătit muncitorilor în decembrie, adică în avans, Ceauşescu a intenţionat în mod clar să se prezinte ca fiind conştient de şi răspunzător pentru cererile şi nevoile poporului. Atît recenta invectivă românească împotriva Băncii Mondiale, menită a o transforma acum într-un alt ţap ispăşitor pentru bolile economiei româneşti, cît şi absenţa lui Ceauşescu de la întrunirea la vîrf a Pactului de la Varşovia în Berlinul de Est, la care s-a dat acordul pentru semnarea tratatului I.N.F.* între U.R.S.S. şi U.S.A., pot fi interpretate ca nişte gesturi care intenţionează să revigoreze imaginea liderului român pe plan intern şi extern, prezentat ca o figură responsabilă şi cu spirit independent. Motivul principal al absenţei sale a fost probabil teama de a părăsi România într-un moment de frămîntări serioase şi de a nu primi critici la Berlin pentru proasta administrare care a creat această situaţie internă explozivă.

Fundalul conferinţei de partid a fost scăderea fără precedent a puterii lui Ceauşescu şi a prestigiului său peste hotare; şi e foarte posibil să fi existat şi alte manifestări ale nemulţumirii populare după evenimentele din Braşov; de exemplu, se spune că studenţii au ieşit pe străzile Timişoarei, iar o statuie a lui Lenin din centrul Bucureştilor se pare că a fost incendiată.

Romanian Situation Report/1, *Radio Free Europe Research*, 18 ianuarie 1988

64. Radio Bucureşti (în limba română), 11 decembrie 1987.

* I(ntermediate-range) N(uclear) F(orces) - tratatul privind eliminarea armelor nucleare cu rază medie de acţiune (n.tr.).

Prima cuvîntare a lui Ceauşescu la Conferinţa Naţională a Partidului

Rezumat: În discursul ţinut la Conferinţa Naţională a partidului, Ceauşescu a subliniat că nu vrea să renunţe la politica de austeritate antireformistă; el încearcă totuşi să ofere imaginea unui lider atent la îmbunătăţirea nivelului de trai. Discursul a fost marcat de o mai mare ortodoxie ideologică, de o mai mare retorică antioccidentală şi de un efort de a atrage atenţia publicului asupra unui concept de politică externă care şi-a pierdut rostul (în Est) şi farmecul (în Vest).

***

Vorbind în faţa celor aproximativ 4 000 de delegaţi la Conferinţa Naţională a P.C.R. din 14 decembrie 1987, Nicolae Ceauşescu, care a fost prezentat de Emil Bobu (secretarul C.C. cu rangul cel mai înalt şi membru al Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv) drept „cel mai iubit şi stimat fiu al naţiunii, ctitorul României moderne, Erou între eroii patriei, militant de frunte al mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, neobosit luptător pentru apărarea păcii", s-a străduit din răsputeri să se apere, justificînd nereuşitele sau dînd vina pe alţii şi insistînd că politicile sale sînt corecte[65]. Ceauşescu a spus că dacă ar fi să o ia din nou de la capăt, de la Congresul al IX-lea al P.C.R. (adică din 1965, cînd a venit la putere), ar adopta aceeaşi politică pe plan intern – poate chiar cu rezultate mai bune, avînd în vedere experienţa acumulată, dar urmînd acelaşi drum –, iar pe plan internaţional ar acţiona la fel[66]. Pe scurt, el continuă acţioneze aşa cum a făcut-o de ani de zile, fără să ofere nimic nou.

În apărarea modelului românesc

Lăudînd realizările regimului comunist postbelic din România, Ceauşescu nu a lăsat nici o îndoială asupra faptului că procesul „consolidării economiei româneşti" şi „democratizarea societăţii" au început în special după venirea sa la putere, în 1965. El a părut a se situa în mod clar în defensivă atunci cînd a insistat asupra efectului presupus benefic al ratei înalte de reinvestire a României (30% din venitul naţional) şi al hotărîrii de a plăti integral „într-un timp cît mai scurt" datoria externă a României, precum şi de a continua

65. Vezi *Scînteia*, 15 decembrie 1987, p. 7.
66. *Ibid.*

planul extrem de controversat de reconstrucţie urbană şi rurală. Criticii au acuzat aceste politici pentru nivelul scăzut de trai.

Ceauşescu a insistat asupra corectitudinii ideologice şi a pretins că modelul românesc de construire a societăţii şi administrare a economiei este unul avantajos. El şi-a apărat insistenţa atît pe proprietatea socialistă (de stat şi colectivă), cît şi pe rolul crescînd al statului în dirijarea economiei. Accentuînd „răspunderea şi atribuţiile directe" ale întreprinderilor în procesul economic, el a subliniat că nu se poate renunţa la „politica unică, conducerea de către stat pe baza planului naţional unic de dezvoltare economico-socială". Ceauşescu a respins categoric „aşa-zisul socialism de piaţă", deoarece

> este greu de înţeles, în acest spirit, că reglementarea problemelor dezvoltării economico-sociale poate fi lăsată numai pe seama legii cererii şi ofertei, a legilor pieţei.

Ceauşescu a afirmat încă o dată că el se opune ferm implementării în România a genului de reforme care sînt luate în discuţie în alte ţări ale C.A.E.R. şi în China.

Elogiul partidului, învinovăţirea cadrelor lui

Una dintre întrebările pe care observatorii şi le-au pus înaintea Conferinţei Naţionale a partidului a fost aceea dacă Ceauşescu va face vreo referire la izbucnirile publice de nemulţumire care au avut loc la Braşov şi în alte părţi. Nu a făcut-o.

Deşi a fost nevoie să admită faptul că există „o serie de lipsuri foarte serioase" şi erori în domeniul industriei energetice, miniere, constructoare de maşini şi chimice, precum şi în agricultură, Ceauşescu nu a intrat în detalii, spunînd doar că acestea au fost tratate într-un raport special prezentat la conferinţă. A menţionat totuşi decizia din 27 noiembrie a Comitetului Politic Executiv, precum şi măsurile punitive „faţă de unele încălcări grave ale normelor muncii de partid şi legilor ţării". El a menţionat printre acestea „toleranţa faţă de lipsuri", „un spirit de familiarism şi de prietenie rău înţeleasă", „muşamalizarea unor stări de lucruri negative" şi „o slăbire a spiritului de răspundere, de combativitate, a bunei organizări, a disciplinei şi ordinii". El a solicitat participanţilor la conferinţă să „dezbată temeinic toate aceste probleme" în scopul tragerii la răspundere a celor încalcă statutul partidului şi legile statului.

Pozînd în campionul deschiderii şi al democraţii interne de partid, Ceauşescu a subliniat faptul că „dezvăluirea deschisă în faţa întregului partid şi popor a unor lipsuri şi stări de lucruri negative reflectă nu o slăbiciune, ci forţa partidului nostru". El a mers pînă la a propune ca nu numai cadrele de stat, dar şi cele de partid să fie promovate pe baza competiţiei. În lumina strînsorii din ce în ce mai puternice pe care cercul familiei Ceauşescu o exercită asupra României, o atare propunere, deşi nouă, sună gol şi nefericit.

Cerînd sprijinul popular

Deşi Ceauşescu nu a amintit în mod deschis tulburările care au avut loc de curînd în ţară, cuvîntarea sa a avut rolul de a transmite impresia că este preocupat de revendicările populaţiei. „Trebuie să facem astfel încît activitatea tuturor organelor, de sus pînă jos, să se afle permanent sub controlul poporului", a spus el. Pretinzînd că „ridicarea continuă a bunăstării materiale şi spirituale a ţării" a fost ţelul principal al politicii partidului,

bazele societăţii multilateral dezvoltate fiind deja create, Ceauşescu a promis îmbunătăţiri în privinţa bunurilor de consum, în special a hranei, transportului, condiţiilor de muncă, sistemului sanitar, a condiţiilor de trai în ansamblu. El a insistat în mod neobişnuit asupra nevoii de a proteja mediul înconjurător, admiţînd în felul acesta indirect problema pe care o ridică poluarea în România. Dornic de a da impresia că se străduieşte să ridice nivelul de trai, Ceauşescu a propus să se ia decizia creşterii cu 10% a salariilor în 1988 şi 1989 şi să se aibă în vedere creşterea pensiilor mici. Anunţul său legat de mărirea salariilor, care a fost primit cu aplauze „spontane" în mijlocul frazei, a fost în mod evident un truc demagogic, din moment ce insistenţa sa pe implementarea sistemului de remuneraţie bazat pe „acordul global" în funcţie de randamentul dat a înlăturat nu doar salariile fixe, ci şi chiar veniturile minime garantate.

Ortodoxia ideologică şi mentalitatea antioccidentală

Judecînd după recenta sa cuvîntare, devierea lui Ceauşescu de la realitate se poate compara doar cu credinţa sa în superioritatea ordinii sociale comuniste şi triumful final al acesteia asupra capitalismului, despre care el declara că trece printr-o criză şi mai adîncă decît cea care a avut loc între 1929 şi 1933. Total încrezător că România este capabilă să îşi atingă scopul de a ajunge, pînă în 1990, la nivelul planificat al unei ţări comuniste mediu dezvoltate, el a spus că, în momentul de faţă, „prin realizarea principiilor socialiste de proprietate, de repartiţie, de etică şi echitate", România „se află cu mult înaintea celor mai dezvoltate ţări capitaliste". În prezent, afirmă Ceauşescu, imperialismul mondial a atins un nou stadiu, iar capitalul bancar a devenit „forma principală de dominaţie şi asuprire a altor popoare".

În tratarea chestiunii naţionale, Ceauşescu a fost mai reticent decît în alte ocazii, cînd a venit vorba despre afirmarea nevoii de mîndrie naţională şi patriotism. Totuşi, el a pretins într-adevăr că naţionalităţile conlocuitoare în România, un „stat naţional unitar", se bucură de o egalitate deplină în drepturi. A condamnat orice manifestare de „naţionalism, de şovinism, de antisemitism, orice formă de discriminare sau de jignire a omului", trăgînd în acelaşi timp la răspundere „forţe neofasciste reacţionare", pe care nu le-a specificat, precum şi „propaganda de peste hotare", despre care spunea că seamănă discordie printre oamenii muncii din România. Deşi s-ar putea să existe în această frază o aluzie atît la Occident, cît şi la presa maghiară, o tendinţă clar antioccidentală se desprinde din criticile lui Ceauşescu la adresa campaniilor pentru drepturile omului şi a pretinselor încercări de a-i determina pe specialiştii români să-şi părăsească ţara în vederea exploatării cunoştinţelor acestora. Locul tuturor cetăţenilor români, fără excepţie, se află în România, a spus el. Aceasta sugerează, în ajunul vizitei în România a ministrului de Externe al R.F.G., Hans-Dietrich Genscher, că s-ar putea ca Nicolae Ceauşescu să nu fie de acord cu ridicarea ratelor emigrării în cazul celor aproximativ 220 000 de etnici germani care se mai află încă pe teritoriul României.

Politica externă românească – prost înţeleasă ?

Cuvîntarea lui Ceauşescu de la conferinţă a constituit o altă încercare de a demonstra că politica externă a P.C.R. urmează de multă vreme direcţiile „noii gîndiri". Potrivit lui Ceauşescu, demersul politic românesc se bazează pe respectul pentru independenţă şi pe

renunţarea la amestecul în treburile interne ale altor ţări, şi acest demers a călăuzit încă de mult acţiunile lui Ceauşescu, inspirîndu-i poziţia în problema dezarmării. După ce a subliniat binecunoscuta „poziţie a României împotriva dezvoltării rachetelor nucleare cu rază medie de acţiune", Ceauşescu şi-a exprimat „deplina satisfacţie" faţă de „justeţea politicii externe a României". El a deplîns faptul că această politică externă nu a fost întotdeauna corect înţeleasă, nici măcar de prietenii României - o aluzie clară la neînţelegerile din trecut dintre România şi U.R.S.S., care au fost pînă în prezent soluţionate, după cum lasă el a se înţelege, de către noua abordare din politica externă a U.R.S.S.

Ceauşescu a salutat recenta semnare a tratatului I.N.F. de către S.U.A. şi U.R.S.S. ca pe o „victorie a politicii realiste" şi „a gîndirii realiste" în ambele state şi în lumea întreagă. Totuşi, el nu l-a lăudat în mod special pe Gorbaciov şi nici nu a adresat vreo critică politicii S.U.A. El a făcut un apel preşedintelui Ronald Reagan şi secretarului general Mihail Gorbaciov pentru a lua măsuri în scopul ducerii la bun sfîrşit a unui acord referitor la reducerea cu 50% a armelor strategice, la încetarea experienţelor nucleare, la renunţarea militarizării spaţiului şi la eliminarea totală a armelor nucleare. De asemenea, i-a îndemnat şefii de guverne europeni să treacă la eliminarea armelor nucleare din Europa şi la iniţierea dezarmării în cadrul forţelor convenţionale. Deşi apelurile lui Ceauşescu la dezarmarea nucleară totală şi necondiţionată sînt în concordanţă cu propaganda pentru pace din ţările comuniste şi cele din Lumea a Treia, ele vor provoca probabil mirarea Occidentului. În vreme ce este îndoielnic faptul că Nicolae Ceauşescu va convinge U.R.S.S. că în România comunismul este bine înrădăcinat, agresivitatea sa ideologică tot mai intensă, izolaţionismul său şi măsurile de politică internă îi strică imaginea în Vest. În plus, evidenta deviere de la realitate, care transpare atît de clar din tot discursul său de la conferinţă, întăreşte şi mai mult sentimentul multor observatori potrivit căruia poziţia sa a devenit tot mai nesigură.

Romanian Situation Report/1, *Radio Free Europe Research*, 18 ianuarie 1988

AROGANŢA POLITICII EXTERNE

Comentariile despre Polonia în presa românească

Rezumat: Acest studiu analizează politica informaţiilor din România despre evenimentele din Polonia, în urma summit-ului Pactului de la Varşovia din 1980 şi în contextul tendinţei de autonomie din politica externă a României, pe de o parte, iar, pe de altă parte, al ortodoxiei ideologice. Unele acţiuni pe plan extern întreprinse recent de către România, cum ar fi întîlnirile lui Ceauşescu cu Aleksandr Grlièhov din Iugoslavia şi cu liderul Partidului Comunist din Spania, Santiago Carrillo, dar şi propunerile supuse de către delegaţia română la conferinţa de la Madrid care a urmat, sînt menite să servească drept dovadă a hotărîrii României de a semnala lumii întregi poziţia politicii sale externe „consistent" autonome. Mai mult, un înalt oficial român a replicat articolului din numărul de pe 11 decembrie 1980 al ziarului *Pravda*, care condamna naţionalismul, pledînd pentru un „nou internaţionalism" în relaţiile dintre partidele comuniste.

***

Natura conflictului din Polonia prezintă o dilemă considerabilă dacă este privit din punctul de vedere românesc : regimul de la Bucureşti poate vedea în aceasta o ameninţare la adresa temeliilor sistemului comunist şi a monopolului partidului comunist, dar, în acelaşi timp, evenimentele din Polonia au adus din nou în atenţie spectrul ameninţării sovietice la adresa suveranităţii naţionale a Poloniei. Acum, suveranitatea şi independenţa naţională constituie fundamentul indispensabil pentru ceea ce se numeşte politica autonomă a P.C.R., o politică ce pare să joace un rol decisiv în configurarea reacţiilor României faţă de cursul evenimentelor din Polonia. Această reacţie pune în evidenţă cu claritate sprijinul făţiş pentru dreptul Poloniei de a-şi rezolva propriile probleme fără amestec din afară, presărată cu rare critici ale noilor forţe sociale ce se ivesc în Polonia.

„Neamestecul" românesc

În relatările evenimentelor poloneze, presa românească se străduieşte să demonstreze „neamestecul" ei în chestiunea poloneză, în special citînd surse din Polonia, selectînd totodată din acest material doar porţiunile care se potrivesc consideraţiilor ideologice româneşti. Un lung articol din *Scînteia*[1], spre exemplu, rezumă decizia din decembrie a

1. 9 decembrie 1980; *Trybuna Ludu* l-a publicat pe 3 decembrie 1980.

C.C. al Partidului Comunist din Polonia şi aminteşte chemarea, conţinută în acest document, la o luptă susţinută împotriva „poziţiilor şi opiniilor ostile comunismului" şi la izolarea acelor „persoane care, în activitatea lor în mişcarea sindicală, se orientează împotriva bazelor structurale ale Poloniei populare".

Ca urmare a întrunirii ministeriale N.A.T.O din decembrie 1980, presa românească s-a alăturat, chiar dacă ostentativ, corului celorlalte ţări ale pactului de la Varşovia în aruncarea vinei pentru continuarea crizei poloneze asupra presupusului amestec occidental. În articolul despre cuvîntarea lui Kania la întîlnirea pregătitoare pentru cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Polonez care va avea loc în martie anul viitor, *Scînteia*[2] a menţionat că acesta a condamnat „valul de declaraţii şi comentarii [din Occident] al căror conţinut este incompatibil cu afirmaţiile oficiale despre neamestecul în treburile interne ale ţării noastre" şi că actuala „campanie politico-propagandistică a Occidentului" nu a servit „procesului de normalizare şi înnoire a vieţii sociale din Polonia". Într-un comentariu despre „Anul Internaţional văzut de la Bucureşti", transmis de Radio Bucureşti, au fost condamnate la fel de puternic campania zgomotoasă, speculaţiile şi insinuările generatoare de confuzii, animozităţi şi tensiuni cu care se zice că au fost întîmpinate evenimentele din Polonia[3]. Comentariul a mai enumerat îngheţarea sau diminuarea relaţiilor economice, formele de blocadă şi boicot şi a menţionat Jocurile Olimpice de la Moscova ca fiind cele mai surprinzătoare victime ale deteriorării climatului politic internaţional, precum şi anumite evenimente politice din 1980 care au contribuit la o înrăutăţire a situaţiei internaţionale în ultimul an. Acesta a fost primul caz de după războiul din Afganistan de măsuri politice occidentale şi americane criticate în mod public în România.

Spre deosebire de presa din Cehoslovacia şi de cea din R.D.G., de exemplu, presa românească a inclus în mod constant în relatările sale despre evenimentele poloneze referiri la realizările pozitive în munca din Polonia, pentru a întări parcă perspectiva potrivit căreia Kania şi tovarăşii săi sînt capabili să apere reînnoirea socialistă a ţării. Mai mult, *Scînteia*[4] l-a trimis pentru prima dată pe unul dintre corespondenţii săi la Varşovia pentru o evaluare a situaţiei la faţa locului, iar Viorel Sălăgean a relatat adecvat veşti extrem de pozitive şi de încurajatoare chiar din oraşele portuare Gdansk, Gdynia şi Szczecin. Totuşi, ralatările pozitive româneşti nu s-au referit niciodată la „Solidaritatea" şi nici nu au menţionat numele lui Wałesa.

Un fapt interesant merită atenţie: cînd autorităţile poloneze au respins rapoartele dure ale TASS din 8 decembrie 1980 (susţinute de presa din R.D.G. şi de cea din Cehoslovacia) despre un presupus conflict între forţele contrarevoluţionare din sînul „Solidarităţii" şi organizaţia comunistă locală de la uzina „Iskra" din Kielce, *Scînteia*[5] a scris că a existat o întîlnire la acea fabrică din Kielce, la care cei prezenţi au jurat să introducă deciziile partidului şi să muncească pentru reînnoirea socialistă a ţării. E greu să credem într-o coincidenţă în acest caz.

Regimul românesc (în nici un caz dezinteresat) speră sincer ca echipa lui Kania să reuşească să rezolve dificultăţile din interior. Lucru care a reieşit şi dintr-o emisiune de

2. 23 decembrie 1980.
3. 27 decembrie 1980.
4. 23 decembrie 1980.
5. 12 decembrie 1980.

la Radio București[6] ce anunța semnarea unui protocol comercial între cele două țări în 1981, care asigură o sporire cu 15,6% a schimburilor bilaterale. Chiar în ziua în care Ceaușescu, la un miting al Comitetului Politic Executiv al C.C., a fost nevoit să admită că există grave deficiențe în aprovizionarea pieței interne cu bunuri de consum, Radio Moscova (în limba română) a relatat că România, alături de alte țări ale Pactului de la Varșovia, a decis să accelereze și chiar în multe cazuri să lărgească exporturile către Polonia.

„Rolul de moderator" al României la Moscova ?

Critica pe care Ceaușescu a adus-o politicii partidului de guvernămînt din Polonia și denunțarea sindicatelor muncitorești independente din Polonia ca instrumente reacționare și imperialiste[7], precum și faptul că a participat la întrunirea Pactului de la Varșovia ținută la Moscova pe 5 decembrie 1980 și avînd, evident, ca temă Polonia, au fost întîmpinate în Occident cu scepticism în ceea ce privește substanța politicii României. Pe de altă parte, Daniel Vernet de la *Le Monde* nota[8], de exemplu, că România ar fi putut juca un „rol de moderator" la conferință.

O lectură atentă a editorialului publicat de *Scînteia*[9] în ajunul summit-ului de la Moscova dezvăluie grija deosebită a conducerii românești de a semnala românilor, precum și lumii întregi, că orientarea de bază a politicii externe a regimului a rămas nealterată. Cuvintele-cheie din editorialul *Scînteii* sînt „consecvent" și „constructiv". La summit-ul de la Moscova, spune editorialistul, delegația românească, condusă de Nicolae Ceaușescu,

> și-a reafirmat pozițiile constructive, îndreptate consecvent spre întărirea unității țărilor socialiste, a colaborării tuturor forțelor progresiste și democratice, promovarea cauzei destinderii, securității și păcii, potrivit intereselor fundamentale ale națiunii noastre socialiste și ale tuturor popoarelor lumii.

România a sprijinit „în mod consistent" noile tendințe pozitive din politica internațională (articolul citează vizitele recente ale lui Ceaușescu în cele trei țări scandinave), contribuind „în mod consecvent" la dezvoltarea unui dialog direct și deschis în relațiile internaționale. „Opinia publică mondială" poate fi convinsă de politica de dezarmare „consecventă" a României și de contribuția ei activă la reuniunea de la Madrid. Permițînd fiecărei țări socialiste să-și rezolve singură problemele și stabilind că relațiile dintre statele socialiste se bazează pe egalitatea în drepturi și avantaje reciproce, se va putea demonstra, afirmă editorialistul *Scînteii*, „superioritatea relațiilor internaționale socialiste".

> Comuniștii, poporul român nutresc deplina încredere în voința și capacitatea de acțiune a comuniștilor, a clasei muncitoare, a întregului popor polonez de a găsi soluțiile cele mai corespunzătoare în vederea învingerii greutăților actuale.

De la întoarcerea delegației române de la întrunirea la vîrf de la Moscova, Ceaușescu s-a întîlnit cu reprezentanții unui număr de partide comuniste din opoziție cunoscute pentru statutul lor autonom și a dat un comunicat de presă în care a accentuat dreptul

6. 20 noiembrie 1980.
7. *Scînteia*, 17 octombrie 1980; vezi și Romanian Situation Report/15, *Radio Free Europe Research*, 31 octombrie 1980, Item 1.
8. 2 decembrie 1980.
9. 10 decembrie 1980.

poporului polonez de a continua în mod independent drumul Poloniei către socialism. Dar, mai presus de toate, Ceauşescu l-a primit pe Aleksandr Grlièkov, membru al prezidiului Ligii Comuniştilor iugoslavi şi pe secretarul general al Partidului Comunist Spaniol, Santiago Carillo.

La conferinţa de la Madrid care a urmat, cîteva dintre manevrele delegaţiei româneşti păreau să indice o anumită distanţare faţă de atitudinea ortodoxă de bloc sau chiar să exprime o critică voalată îndreptată împotriva aglomerării trupelor sovietice la frontiera cu Polonia. Printre propunerile încurajatoare lansate de delegaţia română, s-a numărat şi aceea referitoare la „întîrzierea manevrelor militare multinaţionale în apropierea graniţelor naţionale în Europa şi limitarea desfăşurării trupelor străine". Agenţia de presă Reuters[10] a interpretat aceste propuneri ca pe o îngrijorare a României faţă de faptul că Uniunea Sovietică ar putea face uz de forţă sau ameninţa cu folosirea forţei în scopul intimidării Poloniei şi a altor state comuniste „neortodoxe".

Valabilitatea neîncetată a identităţii naţionale

Între timp, *Luceafărul*[11], săptămînal al Uniunii Scriitorilor, a publicat un articol intitulat „Între naţional şi universal", semnat Mihnea Gheorghiu, preşedintele Academiei Române de Ştiinţe Sociale şi Politice. Printr-o coincidenţă, articolul a apărut la două zile după recenzia devenită celebră din *Pravda*, referitoare la cartea ideologului cehoslovac Vasil Bejda, *Politică şi ideologie*, în care autorul slovac elogiază „semnificaţia politică" a experimentului sovietic în construirea socialismului.

În articolul din *Luceafărul*, Gheorghiu nu menţionează direct Uniunea Sovietică; însă el nu lasă nici o umbră de îndoială cu privire la identitatea celor pe care îi are în vedere cînd foloseşte sintagma „ideologi dogmatici", care promovează „marxismul necreator" al unei mari puteri, ale cărei vederi au fost susţinute de Comintern şi care încă îşi pretinde autoritatea în cadrul mişcării comuniste internaţionale. Aceşti „ideologi dogmatici", scrie Gheorghiu, au „ignorat în mod expres fenomenul naţional" timp îndelungat, dar progresele istorice ale secolului XX au schimbat fundamentele teoretice ale înţelegerii chestiunii naţionale. „Eliberarea naţională", scrie Gheorghiu, „nu este neapărat rezultatul eliberării sociale, şi [...] uneori [eliberarea naţională] este însăşi condiţia ei". Teoria claselor şi aplicabilitatea internaţională a acesteia necesită unele revizuiri, continuă Gheorghiu, pentru că:

> Istoria mondială a veacului demonstrează şi că, în multe dintre conflictele internaţionale cunoscute (indiferent de orînduirea socială a ţărilor în chestiune, uneori chiar „ţări socialiste"), conştiinţa identităţii naţionale s-a manifestat cu un ascendent pronunţat asupra conştiinţei de clasă.

Atunci cînd reprezentanţii „marxismului necreator" nu au putut, în cele din urmă, să nu recunoască faptul că „muncitorul are o patrie", scrie Gheorghiu, ei au făcut aceasta distingînd între naţiunile mari şi cele mici, acordînd celor dintîi dreptul de a „le integra pe celelalte, mai mici sau dispersate".

Gheorghiu subliniază nevoia urgentă a redefinirii internaţionalismului prin sintagma „noul internaţionalism" (un termen, în treacăt fie spus, care apare şi la teoreticienii comunişti

10. 16 decembrie 1980.
11. 13 decembrie 1980.

europeni), care nu desemnează „simpla sumă mecanică a intereselor naţionale", ci o relaţie bazată pe „interesele concrete ale clasei muncitoare din fiecare ţară, interese convergente în respectul mutual al suveranităţii naţionale, în promovarea colaborării şi prieteniei dintre popoare". Un „sistem ierarhic de relaţii", afirmă Gheorghiu, referindu-se în mod evident la pretenţia sovietică de autoritate în cadrul mişcării comuniste internaţionale, „nu consolidează internaţionalul în sistemul raportului naţional-internaţional, ci, dimpotrivă, favorizează şi întăreşte tendinţele naţionaliste şi hegemoniste...". Gheorghiu întrevede un pericol pentru afirmarea naţională a ţărilor mici în cazul „agravării" „polarizării globale" în cîteva *„zone de influenţă supranaţională"* (subliniat în original):

> Dacă am reduce sfera tuturor raţionamentelor la fatalismul „liber consimţit" al blocurilor şi al marelui protectorat, s-ar ajunge implicit la rezolvarea problemelor prin lichidarea lor, la trecerea cu tăvălugul politico-economic şi chiar militar peste realităţile socio-istorice fundamentale, la minorizarea culturilor naţionale (ale „micilor naţiuni", bineînţeles), la izolarea ideilor (stînjenitoare) de egalitate, libertate şi umanitate şi a purtătorilor de cuvînt ai acestora.

Cu toate că numele Poloniei nu apare în articolul lui Gheorghiu, nu există nici o îndoială asupra faptului că evenimentele din Polonia trebui să fi influenţat multe dintre formulările sale şi poate chiar însăşi ideea scrierii articolului.

Research and Analysis Department Background Report/5
(Romania), *Radio Free Europe Research*, 15 ianuarie 1981

Disputa ideologică româno-sovietică

Rezumat: În ultimul an, atît în cuvîntările importante ale liderului P.C.R. Nicolae Ceauşescu, cît şi în presă, au existat semne că P.C.R. este angajat într-o dezbatere ideologică cu U.R.S.S. În presa românească au apărut tot mai multe articole de la avansarea lui Iuri Andropov în funcţia de secretar general al P.C. din U.R.S.S. Punctele principale ale P.C.R. în lupta împotriva „dogmatismului" şi a rămăşiţelor „stalinismului" sînt: o respingere a socialismului „real" sau sovietic în favoarea „socialismului românesc", bazat pe caracteristici şi cerinţe specific naţionale; înlocuirea sintagmei „dictatura proletariatului" cu aceea de „stat al democraţiei muncitoreşti"; dreptul fiecărei ţări socialiste de a-şi întemeia politica externă pe interese naţionale şi de clasă, abordare bazată pe o nouă definiţie a naţiunii; apelul la un nou tip de internaţionalism, diferit de cel „socialist" sau „proletar"; opoziţia faţă de integrarea supranaţională în cadrul C.A.E.R. şi insistenţa pe anumite iniţiative nonconformiste în domeniul dezarmării. Prins între Est şi Vest, între propria populaţie nemulţumită şi partenerii din blocul comunist, Ceauşescu pare să meargă pe o sîrmă întinsă între două clădiri în flăcări.

***

Pe 10 ianuarie 1983, la cîteva zile după ce liderul de partid şi de stat Nicolae Ceauşescu s-a întors de la summit-ul Pactului de la Varşovia desfăşurat la Praga, săptămînalul Consiliului Naţional al F.D.U.S., *România liberă*, a publicat articolul „Socialismul, operă conştientă a fiecărui popor", al unui comentator politic obscur, dr. Pavel Suian. Exact în ziua publicării acestuia, Agerpres a difuzat o traducere engleză destul de extinsă, chiar dacă prescurtată. Apărînd la scurt timp după summit-ul de la Praga, unde, potrivit Declaraţiei Politice (secţiunea V) făcute de către participanţi[12], au fost discutate şi probleme legate de aşa-zisul „nou tip de relaţii internaţionale dintre ţările socialiste", acest articol destinat în mod clar publicului occidental pare să sugereze că între România şi U.R.S.S. are loc o dezbatere pe probleme ideologice privind construcţia socialistă. O asemenea dezbatere mocneşte de fapt deja de un an, după cum se poate vedea atît din numărul crescînd al articolelor oficiale publicate în ziarele de partid şi în cele culturale, precum şi din remarcele lui Ceauşescu de la plenara C.C. din iunie 1982[13] şi de la Conferinţa Naţională a Partidului din decembrie 1982[14]. Totuşi, articolul din *România liberă* are un conţinut mai actual şi un ton mai polemic. De vreme

12. Versiunea românească a declaraţiei a fost publicată în *Scînteia*, 7 ianuarie 1983.
13. Vezi Romanian Situation Report/11, *Radio Free Europe Research*, 15 iunie 1982, Itemii 1 şi 2.
14. Vezi *ibid.*, 13 ianuarie 1983, Item 4.

ce Andropov şi Ceauşescu s-au străduit prea puţin să-şi mascheze dezacordul în problemele cooperării româno-sovietice în cadrul Pactului de la Varşovia în C.A.E.R., precum şi în probleme de politică externă (după cum se afirmă în comunicatul de după întîlnirea prilejuită de aniversarea statului sovietic pe 22 decembrie 1982), e tentant să vedem în articolul lui Suian un număr de aluzii la cîteva aspecte ale dezacordului româno-sovietic.

Mai multe tipuri de socialism ?

În paragraful introductiv, Suian scrie că, deşi ideea unui model unic al socialismului a fost depăşită atît în teorie, cît şi în practică, dreptul fiecărei naţiuni de a-şi alege propria cale către socialism a fost acceptat în cel mai bun caz la nivel teoretic de unele partide (Moscova). Cîteva concepte de socialism precum „socialism real", „eurocomunism", „socialism asiatic" sau „african" au fost discutate în dezbateri savante şi în documente de partid. Dacă totuşi este dreptul fiecărui partid de a „caracteriza, într-o formă sau alta, socialismul pe care îl construieşte" (formulă reiterată şi în recenta declaraţie de la Praga), aceasta nu „implică şi dreptul de a opune socialismul propriu socialismelor care se făuresc în alte ţări", după cum afirmă autorul citat. El continuă spunînd că :

> Nimeni nu are dreptul să aprecieze că socialismul pe care îl construieşte o anumită ţară ar fi mai „bun" ori mai „ştiinţific", mai „real" ori mai „democratic", mai „uman" ori mai „ortodox" decît cel care se edifică într-o altă ţară sau decît cel pe care îl cuprinde programul unui anumit partid comunist.

Suian afirmă destul de autoritar că „Partidul Comunist Român a apreciat că formularea generală de socialism este suficientă", deoarece, după cum a spus anterior Ceauşescu, „orice formă de construcţie socialistă care se înfăptuieşte într-o ţară este reală şi corespunde necesităţilor istorice". Pe de altă parte, românii critică ataşarea unor adjective „socialismului", căci aceasta ar putea conduce la „opunerea unor [partide] altora, la comparaţii şi caracterizări, la concluzii şi aprecieri, de aici la etichetări şi critici nedorite". Ei mai vor să evite „o eventuală interpretare neprietenească, nebinevoitoare" a unor astfel de etichete.

Suian a precizat că P.C.R. nu a clasificat în nici un fel ramura românească a socialismului : scopul strategic pe care programul de partid din 1974 l-a stabilit pentru stadiul prezent al dezvoltării socialiste a României a fost descris în mod oficial ca „făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate".

Primul semn al unor polemici asupra acestei fraze se găseşte într-un discurs din iunie ţinut de Ceauşescu, ce evidenţia „stadiul actual al construirii socialismului în ţara noastră", adoptat mai tîrziu ca document programatic de partid la Conferinţa Naţională a P.C.R. În această cuvîntare, Ceauşescu a amintit faptul că :

> Unii tovarăşi de peste hotare, şi chiar unii din ţară, pun întrebarea : de ce în Programul partidului nostru s-a formulat teza făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, în timp ce alte ţări socialiste au formulat teza societăţii socialiste dezvoltate.

Ceauşescu a răspuns el însuşi la aceste întrebări retorice afirmînd că acest lucru a fost făcut

> pentru a nu se crea neînţelegeri, pentru a nu se lăsa loc neglijării vreunei laturi a activităţii, pentru a nu se trage concluzia că, vorbind de societatea socialistă dezvoltată, ne-am referi numai, sau mai cu seamă, la dezvoltarea bazei materiale.

Deşi este greu să intrăm în miezul jargonului ezoteric al lui Ceauşescu, ceea ce el sugerează (fapt confirmat de către un număr de opere teoretice care tratează acest subiect) a fost exprimat mai explicit de unul dintre ideologii de frunte ai P.C.R., Petru Pînzaru, care predă la Academia „Ştefan Gheorghiu". Într-un articol din *Era Socialistă*[15], bilunarul teoretic al P.C.R., Pînzaru a precizat că P.C.R. nu crede că „legile obiective ale dezvoltării socialiste", înrădăcinate în ceea ce Nicolae Ceauşescu a numit „baza materială" a societăţii, nu funcţionează în nici o societate din afară, ci trebuie să fie făcute să funcţioneze dinăuntru. Potrivit lui Pînzaru, sarcinile construirii societăţii socialiste pot fi îndeplinite doar dacă ele sînt transformate în motivaţii, interese, aspiraţii, idealuri şi convingeri umane: „Fără participarea conştiinţei nu există mişcare socială, progres social".

Nu ne îndoim că, printre variatele motivaţii interioare pe care conducerea de partid le consieră capabile de a cîştiga sprijinul activ al poporului român pentru opera de construcţie socialistă, patriotismul nu ocupă nicidecum un loc minor. Poate că gradul în care P.C.R. apelează la rezervele emoţionale e unul dintre motivele pentru care anumiţi „tovarăşi" din blocul comunist îl privesc cu suspiciune ideologică.

Administrarea gospodăriei proprii

În discursul mai sus menţionat, Ceauşescu a observat şi că „din păcate, chiar în unele partide comuniste au apărut teze care pun în discuţie valabilitatea şi caracterul dezvoltării socialiste a unei ţări sau a alteia". El a admis că s-au ivit de asemenea dificultăţi interne, care au fost discutate şi dezbătute „în interiorul ţării". Potrivit lui Ceauşescu, „concluzia logică" este

> necesitatea de a acţiona întotdeauna în construirea noii orînduiri sociale, în strînsă concordanţă cu realităţile din fiecare ţară, de a se ţine seama de interesele poporului, de a se merge întotdeauna împreună cu clasa muncitoare, cu poporul.

(Se înţelege de la sine că interesele „poporului român" sînt cele ale P.C.R.)

În articolul său din *România liberă*, Suian aduce argumente în aceleaşi sens, respingînd ideea că nu există „experienţă, concept, orientare, strategie sau tactică" care să fie absolute. Nu numai că determinările şi caracteristicile naţionale sînt de cea mai mare importanţă, dar ţine de jurisdicţia şi competenţa fiecărei naţiuni în parte să le stabilească, să le analizeze şi să le exprime:

> Partidul Comunist Român a demonstrat în repetate rînduri cu argumente teoretice şi exemplificări practice că stabilirea strategiei, a căilor, formelor şi metodelor de luptă pentru putere şi apoi de construire a socialismului constituie un drept suveran şi inalienabil al fiecărui partid revoluţionar, în ultimă instanţă al fiecărei naţiuni. Numai naţiunea prin reprezentanţii săi legitimi şi luminaţi, numai partidele revoluţionare ale fiecărei naţiuni cunosc realităţile naţionale şi aspiraţiile sociale şi politice, numai ele cunosc tradiţiile şi particularităţile locale, datorate istoriei, geografiei, nivelului de dezvoltare, caracterului naţional, numai ele cunosc şi pot exprima voinţa şi vrerea colectivităţilor naţionale şi statale.

15. Nr. 22, 5 decembrie 1982.

Cea mai importantă secţiune a acestui articol se ocupă de poziţia P.C.R., potrivit căreia este „dreptul suveran" al „fiecărei naţiuni" „de a-şi organiza viaţa în mod liber". După cum pretinde Suian, „una dintre premisele păcii o reprezintă respectarea strictă a principiilor egalităţii suverane a statelor şi neamestecului în treburile interne". P.C.R., în numele căruia vorbeşte Suian, nu se opune unui „dialog", în care să se discute „diferitele realităţi sociale, exemple naţionale, concepte politice, teorii şi strategii economice", atîta vreme cît aceste dezbateri sînt purtate între participanţi aflaţi pe poziţii de egalitate şi sînt bazate pe „bună-credinţă, într-o atmosferă de stimă şi respect reciproc". Potrivit acestui autor, „diversitatea experienţelor, a metodelor şi căilor urmate nu trebuie să genereze blamări şi condamnări", deoarece „nimeni în afara naţiunii nu are legitimitatea să cenzureze politica statului său, a partidului ori partidelor de guvernămînt". Chiar şi „corectarea erorilor şi greşelilor se poate face numai de către naţiunea suverană, în forme, modalităţi şi momente de ea alese şi voite".

Pentru a-şi întări şi mai mult afirmaţia că naţiunea română are dreptul să decidă în mod independent, Suian ţine să demonstreze că nu doar P.C.R., ci şi „socialismul românesc are trăsături proprii" şi chiar o poziţie specială în mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională. Într-o vreme cînd „nici Marx şi nici Engels nu ajunseseră încă la prestigiul şi preţuirea de mai tîrziu din mişcarea socialistă occidentală" (precedînd astfel şi apariţia gîndirii socialiste în Rusia), exista deja o similitudine între „gîndirea progresistă a bărbaţilor politicii şi oamenilor de cultură români şi ideile socialiste ale lui Marx şi Engels". După cum spune autorul, aceasta explică de ce ideile marxiste au pătruns atît de repede în mişcarea muncitorilor din România şi de ce „tradiţiile de solidaritate internaţională" ale „poporului român" sînt atît de adînc înrădăcinate. El conchide că:

> Dacă socialismul românesc are trăsături proprii care îl deosebesc de socialismul care se construieşte în alte ţări, asta se explică desigur prin particularităţile societăţii româneşti, prin moştenirea istorică de la care am plecat, prin caracterul şi trăsăturile specifice ale naţiunii române.

Crizele din ţările socialiste nu ar trebui să umbrească relaţiile dintre ele

În articolul lui Suian există o critică implicită a modului românesc de a construi socialismul şi a gestului de a-l compara cu alte experimente socialiste, făcute în ţările prietene:

> Experienţa fiecărei ţări, cu reuşitele şi insuccesele care pot exista şi ele, trebuie, merită a fi urmărite şi studiate cu atenţie pentru verificarea şi eventual corectarea propriului drum [...] O anumită experienţă, oricît ar părea ea de bună şi frumoasă, nu se poate contrapune altora chiar dacă acestea par mai reuşite ori mai puţin inspirate.

Într-adevăr, un editorial din *Pravda*[16] despre integrarea C.A.E.R. nu doar a accentuat faptul că „ţările prietene îşi manifestă interesul faţă de experienţa sovietică", dar a şi

16. 15 octombrie 1982.

enumerat cîteva experienţe pozitive din alte ţări prietene, precum Ungaria, R.D.G. (amintită de două ori), Bulgaria şi Cehoslovacia; Polonia şi România lipsesc totuşi de pe listă.

Din nemulţumirea autorului român faţă de asemenea comparaţii critice, l-am putea suspecta de a nu fi fost în întregime favorabil variantei româneşti a socialismului, care, în ciuda afirmaţiei lui Ceauşescu de la recenta Conferinţă Naţională a Partidului, este mai aproape de un „socialism al sărăciei" decît de un „socialism al bunăstării". Mai mult, în textul lui Suian există cîteva aluzii la dezacordurile dintre ţările blocului estic, fără a se preciza totuşi că acestea au apărut la recentul summit de la Praga:

> Acordurile nu se pot impune, iar dezacordurile nu trebuie interpretate ca fiind „devieri", „trădări", „rătăciri", „greşeli". Deosebirile de păreri, controversele în legătură cu o problemă sau alta nu trebuie privite ca fiind conduite „duşmănoase" nu trebuie şi nu pot fi „condamnate", neexistînd nici temei politic şi juridic şi fiind şi profund dăunătoare prestigiului socialismului în lume.

Potrivit lui Suian, nu există nici un temei pentru apariţia de „noi motive pentru controverse şi noi polemici" în cadrul mişcărilor comuniste internaţionale pe tema clasificării socialismului:

> Şi aşa greutăţile, impasurile, greşelile, situaţiile de criză apărute în unele ţări socialiste, divergenţele şi conflictele politice dintre unele ţări socialiste, nesocotirea principiilor şi normelor unanim acceptate ca obligatorii în relaţiile dintre ţările socialiste au adus destule prejudicii.

Naţionalism vs. *Internaţionalism*

Pentru observatorii din afară ai controverselor din blocul socialist, este mai degrabă dificil să identifice adevăratele puncte de dispută din pricina exortaţiei şi verbozităţii marxiste. Punctul de vedere sovietic autoritar asupra problemelor discutate mai sus a fost prezentat de secretarul general al P.C. din U.R.S.S., Iuri Andropov, în discursul rostit cu ocazia zilei de naştere a lui Lenin:

> Sistemul socialist dintr-o ţară sau alta se dezvoltă ca urmare a aplicării principiilor *fundamentale* ale comunismului – *corespunzător* modificate, aşa cum ne învaţă Lenin, *în detaliile lor* –, conform diferenţelor naţionale şi statale. În legătură cu aceasta, aş vrea să iau în discuţie problema foarte la modă acum a „modelelor" socialismului. Se spune că dificultăţile pe care le întîmpină fiecare ţară rezidă în faptul că „modelul" sovietic le este impus. Ciudată deducţie... noi nu am comentat niciodată cînd ni s-a spus că făurirea socialismului într-o ţară sau alta trebuie să corespundă tradiţiilor istorice, politice şi culturale ale acesteia... Noi credem că forma cea mai potrivită pentru o ţară este cea adoptată de fiecare popor şi cea care corespunde intereselor şi tradiţiilor sale. Principiile fundamentale ale sistemului social socialist, natura sa de clasă şi esenţa sa, sînt aceleaşi pentru toate popoarele[17].

Pe 4 ianuarie 1983, ziua în care liderii Pactului de la Varşovia s-au întîlnit la Praga, agenţia TASS a difuzat varianta engleză a unui articol al lui Konstantin Cernenko, publicat în *Problemy Mira i Soţializma.* Ocupîndu-se de „activităţile U.R.S.S. pe scena internaţională", articolul a făcut cîteva referiri interesante la dezbaterea ideologică din România, unde se acordă întîietate condiţiilor naţionale în detrimentul „legilor generale"

17. *Pravda*, 23 aprile 1982.

ale socialismului și unde chiar anumite „legi" de acest fel sînt considerate ca depășite și gata de a fi reformulate. După ce a afirmat că „suveranitatea statelor din comunitatea socialistă nu este în nici un fel restricționată sau încătușată", Cernenko a spus că:

> Partidul nostru s-a opus întotdeauna pervertirii sensului conceptului de „internaționalism", caraterului său combatant, activ, explicit anticapitalist; transformării sale într-un pretext pentru manevrele oportuniste dintre forțele de clasă... [internaționalismul] este o poziție de principiu, incompatibilă cu încercarea de a obține avantaje temporare, cu orice concesie făcută sentimentelor naționaliste.

Referindu-se la dezbaterea legată de „modele", Cernenko a precizat că, deși U.R.S.S. nu a impus nimănui structuri sau modele,

> istoria a demonstrat că nu există și nici nu poate exista vreo cale către socialism care să nu se supună legilor generale enunțate de marxism și leninism și confirmate de experiența U.R.S.S. și a altor țări socialiste.

Marxism – nici religie, nici monopol

De ceva vreme ideologii români și-au exprimat totuși dubii în privința viabilității așa-numitelor „legi generale" ale construirii socialismului. Într-un articol din *Era Socialistă*[18], profesorul Petru Pînzaru de la Academia „Ștefan Gheorghiu" a dat glas dezacordului românesc în privința următoarelor aspecte: scopurile concrete ale construcției socialiste, în special societatea socialistă multilateral dezvoltată; contradicțiile socialismului și căile și mijloacele de a le depăși; democrația socialistă și teza dictaturii proletariatului; dirijarea științifică a societății și sistemele de dirijare socială și planificare; relația dintre partid și stat în conjunctura actuală; rolul sindicatelor muncitorești; rolul conștiinței sociale; rolul națiunii în socialism și cel al independenței naționale și crearea unui nou tip de relație între partidele comuniste și muncitorești. Pînzaru a precizat că:

> dialectica materialist-istorică nu este o religie filozofică sau politică, cu propoziții sacrosancte, cu instanțe centralizate de edictare a adevărurilor absolute, general-obligatorii, de sancționare a „ereticilor" și de aducere a lor pe calea cea dreaptă.

Potrivit acestui autor, materialismul istoric și dialectic „nu poate intra în regim de monopol al vreunei persoane, al vreunui partid, al vreunui stat". Ca și Suian în articolul său din *România liberă*, Pînzaru indică și importanța actuală a luptei României împotriva persistenței „viziunilor unilaterale" și a „conceptelor congelate, învechite", pe care „unii... doresc să le impună altora", deoarece există unele „tendințe de a identifica marxismul cu una din interpretările sale contemporane, iar socialismul are o singură variantă a făuririi sale concret istorice".

În ultimele săptămîni a fost lansată o campanie pe scară largă în presa românească pornind de la apelul făcut de Ceaușescu la plenara C.C. din iunie și, din nou, cu mai mare insistență, la Conferința Națională a Partidului din decembrie, în scopul respingerii conceptului de dictatură a proletariatului. Într-un articol din *Contemporanul*[19], filozoful

18. Nr. 25, 25 decembrie 1982.
19. Nr. 50, 10 decembrie 1982.

marxist Radu Florian critică distorsiunile şi „exagerările" pe care le-a adus Lenin definiţiei sintagmei *dictatura proletariatului*, regretînd că aceste „conotaţii noi", de un caracter antidemocratic, „au ajuns să fie considerate ca obligatorii" în mişcarea muncitorilor din lumea întreagă. În „condiţiile dogmatismului stalinist", scrie Florian,

> acest fel de a vedea dictatura proletariatului a fost impus ca unica alternativă a trecerii la socialism, fără a se ţine seama de numeroasele obiecţii privind particularităţile istorice, zonale şi naţionale ale dezvoltării diverselor societăţi. Uniformizarea strategiei politice a avut drept efect stagnarea procesului revoluţionar în nu puţine situaţii sociale, comiterea unor erori cu efecte ireversibile.

Recent, Eugen Florescu, adjunct de şef de secţie la Secţia de Propagandă a C.C. al P.C.R., a fost foarte direct în legătură cu renunţarea României la conceptul de „dictatură a proletariatului", spunînd că, deşi „această concepţie a lui Lenin «a fost valabilă în prima jumătate a secolului»", în a doua jumătate a acestui secol a apărut „«o perspectivă cu totul nouă în ceea ce priveşte înfăptuirea revoluţiei»"[20].

Într-unul dintre cele trei articole detaliate despre „Statul democraţiei muncitoreşti, revoluţionare" care, potrivit ideologiei P.C.R., va înlocui termenul de „dictatură a proletariatului"[21], profesorul Ioan Ceterchi accentuează

> meritul Partidului Comunist Român care - reuşind să depăşească practica reluării şi imitării mecanice a unor experienţe din alte ţări, nepotrivite specificului nostru, precum şi să lichideze propriile greşeli şi abuzuri săvîrşite în unele perioade - şi-a creat, mai ales după Congresul al IX-lea şi alegerea în fruntea partidului a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, o concepţie ştiinţifică proprie, originală privind locul, rolul, esenţa şi formele statului socialist, în condiţiile edificării noii orînduiri.

Politica externă socialistă: accentuarea variabile naţionale

O altă zonă în care România a accentuat importanţa caracteristicilor naţionale este politica externă. Într-un articol din *Era Socialistă*[22], lectorul universitar Vasile Secăreş lansează un alt set de opinii, mai degrabă „eretice". Mai întîi, el refuză să recunoască „modelul" marxist dogmatic al contradicţiilor între diferite state, care reduce natura conflictelor la „antagonismul caracterului de clasă". După cum afirmă Secăreş, deşi conotaţiile de clasă sînt evidente în politica externă, punctul lor de plecare îl reprezintă fără îndoială „interesele naţionale", iar vehicolul său este cu siguranţă statul naţional. Tocmai de accea pot apărea diferenţe între statele socialiste. În lumina acestei teorii, Secăreş critică simplificarea (făcută de U.R.S.S., după cum reiese din articol) a conflictelor internaţionale multilaterale la un simplu conflict „Est-Vest", care ignoră marile interese de putere. El deplînge şi faptul că în timpul perioadelor de conflict Est-Vest (un conflict atît ideologic, cît şi unul al marilor puteri), evenimentele internaţionale şi desfăşurarea acestora în anumite ţări sînt judecate exclusiv în termenii confruntării bipolare. Repercusiunile unei atari politici pentru ţările mai mici sînt dezastruoase, de vreme ce libertatea de a-şi alege propriul drum al dezvoltării, inclusiv propriul drum

20. *România liberă*, 17 ianuarie 1983.
21. *Ibid.*, 25 decembrie 1982.
22. Nr. 24, 25 decembrie 1982.

spre socialism, este tăgăduită, împiedicînd astfel recunoașterea problemelor interne drept probleme care trebuie rezolvate de fiecare popor în parte.

În concluzie, ar trebui notat faptul că acea campanie ideologică tot mai intensă, lansată în presa românească la începutul anului 1982 și reflectată în două cuvîntări importante ale lui Ceaușescu din iunie și decembrie anul trecut, continuă pe o anumită direcție ce pare să se îndepărteze tot mai mult de pozițiile oficiale sovietice și loialiste și să se apropie de eurocomunism. Așa s-au petrecut lucrurile la conferința marxistă internațională de la Cavțat, din octombrie[23], la care a fost discutată „Gîndirea marxistă de astăzi: situație, controverse, perspective". Reprezentantul chinez, cel iugoslav și cel occidental de la simpozion au sprijinit dreptul fiecărei țări de a-și „construi propriul socialism" - „pluralismul" marxist; participanții sovietici și polonezi au interpretat totuși această atitudine ca pe o „mișcare antisovietică" și au apărat „socialismul real" și natura obligatorie a „legilor generale" ale socialismului (adică rolul conducător al partidului marxist-leninist, dictatura proletariatului, naționalizarea mijloacelor de producție și internaționalismul leninist). Mai nou, partidul comunist belgian a renunțat în noile sale statute nu doar la „dictatura proletariatului", dar și la termenul „marxism-leninism", înlocuind clasicul „internaționalism proletar" cu ideea stilului italian de „solidaritate internațională"[24], așa cum procedează Suian în articolul său din *România liberă*.

În ultimul an, România și Ceaușescu au adoptat o poziție echilibrată în controversa P.C.U.S.-P.C.I., care a izbucnit în legătură cu criza poloneză, prin faptul că au susținut o reinstaurare a ordinii în Polonia, o mai mare independență pentru fiecare partid în parte și „noi" relații între partidele comuniste, respingînd „realismul socialist" și impunerea unui anumit model pentru toate țările aflate pe drumul construcției socialiste[25]. România a început redefinirea conceptului de națiune și, de asemenea, a celui de stat național, nu numai ca bază pentru anumite dezbateri istorice[26], ci și ca temei pentru un spațiu de manevră mai larg în politica externă.

Țara s-a pronunțat mai autoritar în ultima vreme împotriva viitoarelor integrări în C.A.E.R., încercînd în același timp să obțină profitul maxim din cooperarea între țările socialiste și din petrolul și materiile prime sovietice. În cele din urmă, România continuă să repete propunerea pe care Ceaușescu a făcut-o la Conferința Națională a Partidului cu privire la reducerea cu 20% a cheltuielilor militare, atît de către N.A.T.O., cît și de către Pactul de la Varșovia (propunere ce nu a fost inclusă în declarația de la Praga), menținîndu-și, în același timp, decizia unei stopări unilaterale a cheltuielilor militare anunțate cu acea ocazie.

Tendința continuă și tot mai intensă spre dezacordul în mai multe privințe ne face să ne întrebăm dacă Ceaușescu încearcă să recîștige simpatia și sprijinul poporului român, așa cum a făcut în august 1968, printr-o retorică naționalistă și o demonstrație de „independență", sau să impresioneze Occidentul și țările nealiniate (al căror summit se va desfășura în martie). Situația internă a României continuă totuși să se înrăutățească, iar retorica naționalistă a lui Ceaușescu provoacă o oarecare opoziție în

23. Vezi Slobodan Stankovič, „Yugoslav-Soviet Clash over Pluralism, Poland at Ideological Symposium", RAD Background Report/234 (Iugoslavia); *Radio Free Europe Research*, 9 noiembrie 1982.
24. Kevin Devlin, „Belgian CP Adopts Eurocommunist Statutes", RAD BR/14, *RFER*, 14 ianuarie 1983.
25. Romanian SR/3, *RFER*, 11 februarie 1982, Item 1.
26. *Ibid.*, nr. 21, 8 decembrie 1982, Item 3.

rîndul minorităţii maghiare. Totuşi, Occidentul a fost decepţionat de comportamentul României în calitatea sa de datornic important al său, ca şi de anumite acte, precum taxa de imigrare decretată în noiembrie 1982. În faţa acestor probleme, şansele de reuşită ale politicii lui Ceauşescu atît pe plan intern, cît şi extern nu sînt prea mari. Prins între Est şi Vest, Ceauşescu pare atît în ţară, cît şi peste hotare să meargă pe o sîrmă între două clădiri în flăcări.

Research and Analysis Department Background Report/27 (Romania), *Radio Free Europe Research*, 8 februarie 1983

Dilema livărilor de petrol sovietic în România

În ajunul vizitei ministrului de Externe şi vicepremierului sovietic Andrei Gromîko în România, ataşatul economic de la Ambasada Sovietică la Bucureşti a devenit extrem de volubil, strecurîndu-le în mod deliberat ziariştilor străini ştirea că „U.R.S.S. era pregătită să livreze României petrol şi combustibili pe baza condiţiilor C.A.E.R., pe lîngă acordurile bilaterale deja încheiate pe termen lung"[27].

Alte ziare au relatat că Moscova oferise Bucureştiului „1 500 000 de tone de petrol în regim preferenţial", pe care românii urmau să le plătească printr-o „mai strînsă cooperare în politica externă"[28]. Chiar şi Radio Budapesta a oferit ascultătorilor maghiari „informaţia primită de la Ambasada Sovietică" din Bucureşti, potrivit căreia U.R.S.S. livrează – pe lîngă cantitatea specificată în acordul pe termen lung – 1 500 000 de tone de petrol brut, 300 000 000 de metri cubi de gaze naturale şi 2 000 000 de tone de cărbune. Aceste livrări au început la sfîrşitul anului 1983[29].

Totuşi, într-un articol[30] al lui F. Măgereanu, specialistul în comerţ româno-sovietic de la *Revista economică*, a fost oferită o altă perspectivă asupra chestiunii livrărilor de petrol sovietic către România, precizînd că nu au existat concesii sovietice în privinţa condiţiilor livărilor de petrol. În acelaşi timp, articolul a confirmat că, în 1983, fusese încheiat un acord pentru livrările de petrol sovietic în cursul anului 1984 şi a continuat să discute asupra cîtorva dintre condiţii şi termeni.

Potrivit lui Măgereanu, livrările sovietice de petrol către România nu sînt incluse în protocoalele de schimb dintre cele două ţări, ci constau „din livrări de mărfuri reciproc legate, cu decontare în valută convertibilă", adică, dacă nu în valută forte, atunci în bunuri de calitate. Nici livrările de ţiţei ale României către U.R.S.S. nu sînt stipulate în acordurile pe termen lung, statul român angajîndu-se în schimb „să participe la efortul de investiţii necesar punerii în valoare a unor resurse naturale ale U.R.S.S.", prin exportul de „minereu de fier, azbest, feroaliaje, celuloză, gaz metan, energie electrică".

Pînă în 1975, scria Măgereanu, România a exportat atît ţiţei, cît şi produse petroliere către U.R.S.S. în cantitate de 2 500 000, 3 000 000 sau chiar 4 000 000 de tone pe an. În 1975, România încă mai exporta produse petroliere către U.R.S.S. – deşi, la o rată

27. AFP, 30 ianuarie 1984.
28. *Stuttgarter Zeitung*, 1 februarie 1984.
29. 1 februarie 1984.
30. Nr. 6, 10 februarie 1984.

mult mai scăzută, de 492 000 de tone –, pe baza unor acorduri pe termen lung şi a unor protocoale de schimb anual. În aceaşi perioadă, din cauza capacităţilor sale sporite de rafinare a petrolului (care, de fapt, au fost „umflate" de regimul Ceauşescu), România a devenit un importator de bază de petrol brut, în vreme ce U.R.S.S. a devenit un mare exportator de aceeaşi materie primă: între 1976 şi 1980, ea a exportat aproape 150 000 000 de tone pe an, dintre care peste 75 000 000 de tone au fost destinate ţărilor C.A.E.R. (Este interesant de notat faptul că autorul român îşi bazează afirmaţiile despre tranzacţiile cu ţiţei pe cifre preluate din surse sovietice sau se referă la afirmaţii făcute de ataşatul economic sovietic la o conferinţă de presă din Bucureşti. Nu este citată nici o sursă românească în acest context.)

Potrivit lui Măgereanu, U.R.S.S. livrase petrol României „ulterior, în unii ani", dar

> aceste importuri s-au efectuat în afara acordurilor comerciale de lungă durată şi a protocoalelor anuale, respectiv în baza unor operaţiuni de schimb separate. Asemenea operaţiuni, realizate şi cu alte ţări, constau din livrări de mărfuri reciproc legate, cu decontarea în valută convertibilă şi în condiţii de preţ practicate în mod curent pe piaţa mondială. În cadrul acestor schimburi, livrările de ţiţei sînt compensate prin livrări de mărfuri cu valoare economică ridicată, în principal produse agroalimentare.

În afara faptului că operaţiile au fost întreprinse în alte condiţii decît cele existente în acordurile comerciale guvernamentale (decontare în ruble transferabile), afirma Măgereanu, aceste livrări ad-hoc de petrol brut au avut de asemenea un caracter ocazional şi au cunoscut fluctuaţii în funcţie de situaţia pieţei mondiale.

Nu trebuie să treacă neobservat faptul că România, plîngîndu-se că trebuie să schimbe produse agricole pe petrol, în condiţiile stabilite de sovietici, aruncă indirect vina pentru penuria alimentară din România pe umerii ruşilor. Se evită explicaţia mai complexă potrivit căreia P.C.R. şi Ceauşescu în mod special au fost cei care, prin crearea capacităţilor excesive de rafinare în România, au determinat-o să devină un importator de petrol brut, depinzînd astfel de livrările U.R.S.S. şi de condiţiile impuse de aceasta.

Afaceri cu petrol fără concesii în 1984

Revista economică a confirmat faptul că în 1983 a fost încheiat un acord (nefiind specificată data exactă) potrivit căruia „anumite cantităţi de ţiţei" erau livrate României de către U.R.S.S. Acest ţiţei se livra, ca de obicei, în afara acordurilor mutuale stabilite în protocolul comerţului bilateral şi „în aceleaşi condiţii ca şi în anii anteriori, adică în cadrul unei operaţiuni de schimb, cu decontarea în valută convertibilă". După cum a explicat Măgereanu, aceste operaţii implică un comerţ bilateral în bunuri „în natură" şi nu în plăţi cash în valută forte. Măgereanu a reiterat nemulţumurile mai vechi ale României, subliniind că U.R.S.S. nu le-a venit în întîmpinare nici anul acesta. Mai întîi, spunea el, stocurile sovietice uriaşe de petrol şi materii prime vor permite şi creşterea schimburilor româno-sovietice în privinţa acestor bunuri. Mai mult, de vreme ce atît cantităţile, cît şi condiţiile în care sînt efectuate aceste schimburi diferă între U.R.S.S. şi România, pe de o parte, iar pe de altă parte între U.R.S.S. şi ceilalţi parteneri comerciali din C.A.E.R., el a sugerat că

> exportul de ţiţei din U.R.S.S. în România [ar trebui] să fie perfectat prin înţelegeri guvernamentale de lungă durată, care să asigure stabilitatea livrărilor, precum şi realizarea lor în cadrul

schimburilor generale de mărfuri, a Acordurilor comerciale și de plăți în vigoare, pe baze reciproc avantajoase.

Măgereanu făcea aluzie la faptul că volumul total al livrărilor sovietice de petrol către România este factorul decisiv în dezvoltarea schimburilor bilaterale între cele două țări. Pentru a exemplifica aceasta, el a scris (făcînd pentru prima dată publice aceste cifre și întemeindu-se din nou pe surse statistice sovietice) că schimburile româno-sovietice au scăzut în 1983, cînd livrările de țiței către România s-au diminuat de la echivalentul a 523 600 000 de ruble în 1981 la 66 300 000 de ruble în 1982[31].

Chiar și sovieticii au confirmat semnarea unui „acord încheiat pe bază de barter [sic] în valută convertibilă necesară pentru livrarea țițeiului sovietic în schimbul bunurilor necesare țării noastre", într-un articol din *Ekonomiceskaia Gazeta*[32]. Pasajul referitor la livrările de țiței și la specificările condițiilor în care acestea urmau să aibă loc lipsea din emisiune.

Văzute în lumina acestor fapte, declarațiile atașatului economic sovietic și ale postului Radio Budapesta nu erau minciuni deliberate, ci mai degrabă declarații ambigue menite, se pare, să creeze în mod intenționat impresia că U.R.S.S. acceptase cerințele României. De fapt, țițeiul este livrat în afara acordurilor pe termen lung (de vreme ce nici măcar nu este inclus în aceste acorduri); în ceea ce privește termenii preferențiali, ei s-ar putea să se aplice în cazul livrărilor de alți combustibili, precum cocsul și gazul metan, care face parte din acordurile de comerț guvernamentale și au fost într-adevăr sporite în special pentru a plăti taxa de tranzit pe conducta de gaz ce trece prin România către Bulgaria[33].

Iată de ce s-ar părea că există un oarecare interes sovietic de a sugera atît publicului românesc, cît și observatorilor occidentali că, de vreme ce U.R.S.S. a făcut mult așteptatele „concesii" în privința afacerii cu petrol (pe care de fapt nu le-a făcut), și Ceaușescu a plătit la rîndul său prețul politic pe care era de așteptat să-l plătească în astfel de circumstanțe. Acum, întrucît *Revista Economică* a precizat în mod clar că U.R.S.S. nu a făcut nici o concesie și că acordul din 1983 în privința livrărilor de petrol din 1984 a fost încheiat în condiții identice cu acelea din anii precedenți, toate întrebările referitoare la prețul politic plătit pentru ceea ce de fapt nu s-a oferit devin automat lipsite de sens.

Romanian Situation Report/4, *Radio Free Europe Research*, 2 martie 1984

31. Potrivit memorandumului economic din 1983 dintre României și băncile occidentale, importurile sale de petrol din U.R.S.S. s-au redus de la 686 000 000 în 1981 la 57 000 000 în 1982, care, după cît s-a estimat, reprezenta o reducere cantitativă de la 2 700 000 de tone în 1981 la 230 000 de tone în 1982 (Wharton Economic Forecasting Associates Centrally Planned Economic Current Analysis, „Soviet Foreign Trade Performance in 1982", aprilie 1983).
32. Din care au fost difuzate anumite fragmente la Radio Moscova în limba română pe 5 februarie 1984, adică înaintea publicării articolului românesc în *Revista Economică*.
33. *Financial Times*, 2 februarie 1984.

România şi Jocurile Olimpice: decizia de a participa la jocuri

România este, după cît se pare, singura ţară din blocul sovietic care va participa la Jocurile Olimpice de la Los Angeles. Această hotărîre, care nu a fost pînă acum dată publicităţii şi nici confirmată oficial de Comitetul Olimpic Român, a fost dezvăluită într-o manieră neobişnuită – în comunicatul Comitetelor Olimpice naţionale ale ţărilor comuniste, care afirma:

> Comitetele Olimpice Naţionale din ţările socialiste, cu excepţia Comitetului Olimpic Român, au adoptat o hotărîre prin care sportivii lor nu vor participa la cea de-a 23-a ediţie a Jocurilor Olimpice[34].

Reprezentantul României la Praga, Alexandru Şiperco, a zburat direct la Geneva, unde a spus ziariştilor occidentali că sportivii ţări sale au luat parte la toate jocurile olimpice din era modernă, „aşa că vor fi prezenţi şi la Jocurile Olimpice de la Los Angeles". El a făcut această declaraţie nu doar „în calitate de vicepreşedinte al Comitetului Olimpic Internaţional, ci şi în calitate de vicepreşedinte al Comitetului Olimpic Român". Preşedintele Comitetului Internaţional Olimpic (C.I.O.), Juan Antonio Samaranch, îi amintise preşedintelui C.O.R., în ajunul întîlnirii de la Praga, că membrii comitetului său trebuie să se simtă şi să se comporte ca reprezentanţi numiţi de C.I.O. mai degrabă decît ca reprezentanţi ai mişcărilor sportive naţionale. În prima sa declaraţie ce a urmat anunţului României, Samaranch a salutat această decizie, afirmînd că el „consideră România o ţară foarte importantă în domeniul sportului".

Presa tăcută, atleţii ocupaţi

Înainte chiar de a se lua o decizie, România s-a distanţat de ideea impusă de sovietici a unui boicot al jocurilor, iar presa a prezentat în mod favorabil pregătirile pentru Olimpiadă şi a relatat despre pregătirile propriei echipe pentru acest eveniment. Starea de spirit s-a schimbat o dată cu anunţul boicotului sovietic din 8 mai, pe care presa nu l-a făcut încă public. De atunci, ziarele din România au evitat orice referire la Jocurile Olimpice – nici măcar în relatările de la concursurile de calificare pentru Olimpiade, la care participau atleţi români. În general, era de aşteptat să nu se ia nici o decizie în privinţa participării României la Olimpiade pînă cînd Nicolae Ceauşescu nu ar fi revenit

34. TASS şi Ceteka, 24 mai 1984.

din vizita sa în Pakistan şi Siria pe 11 mai. Încă de pe 12 mai surse sportive din Bucureşti au fost citate de către agenţii occidentale în legătură cu faptul că „starea de spirit de acolo este optimistă" şi că „Bucureştiul va trimite o delegaţie la Los Angeles", dar aşteaptă momentul diplomatic potrivit pentru a-şi anunţa participarea. După cum s-a relatat, se confecţionaseră chiar şi cravate olimpice pentru atleţii români[35]. Peste două zile, Petre Focşăneanu, şeful Secţiei Internaţionale din cadrul Consiliului Naţional al Sporturilor, a fost citat de AP declarînd că atleţii români îşi continuă antrenamentul, în ciuda deciziei de boicot a sovieticilor. El a anunţat adunarea C.O.R. pentru 22 mai, la care, afirma el, se va da un comunicat.

Sporeşte presiunea sovietică

În aceeaşi zi în care şeful C.O. sovietic, Marat Gremov, negase încercările sovietice de a influenţa celelalte comitete olimpice naţionale, pretinzînd că „fiecare comitet olimpic naţional are dreptul să hotărască dacă va participa la jocuri sau nu", U.R.S.S. îşi sporea de fapt presiunile asupra României, fără îndoială pentru a o forţa să urmeze exemplul blocului. Pe 14 mai, Nicolae Ceauşescu l-a primit pe ambasadorul sovietic la Bucureşti Evghenii Tiajelnikov pentru a patra oară în şase săptămîni – de fiecare dată „la cererea acestuia din urmă", după cum a susţinut presa românească. În vreme ce primele două întîlniri între Ceauşescu şi Tiajelnikov, pe 31 martie şi 20 aprilie, au avut loc, după cum s-a relatat, într-o „atmosferă caldă şi tovărăşească", atmosfera de pe 5 şi 14 mai a fost descrisă doar ca „tovărăşească", eufemism care sugerează un schimb dur de opinii. Pe 5 mai, Ceauşescu l-a primit şi pe Samaranch.

Pentru a compensa lipsa de informaţii din România în legătură cu boicotul Olimpiadei şi al jocurilor în general, emisiunile în limba română ale Radio Moscova au devenit tot mai active în revărsarea unui amestec constant de acuzaţii împotriva Statelor Unite ca fiind un organizator incompetent, ipocrit şi perfid al jocurilor, ceea ce produsese inevitabilul boicot din partea „statelor socialiste"; pe lîngă toate acestea, era bineînţeles lăudată poziţia sovietică în contextul unităţii blocului comunist şi ajutorul său oferit aliaţilor.

Presiunea crescîndă a U.R.S.S. asupra românilor a fost evidentă în emisiunile sovietice în limba română, dar au existat şi aluzii în alte locuri. De exemplu, atunci cînd A. Şiperco, vicepreşedintele C.O.R, a părăsit sesiunea extraordinară a Comitetului Executiv al C.I.O. ţinută la Lausanne pe 20 mai, ziarele occidentale au relatat că avea „lacrimi în ochi"[36]. Această plecare melodramatică în mijlocul şedinţei a fost interpretată de Samaranch, preşedintele C.I.O., de Peter Ueberroth, preşedintele Comitetului Olimpic de Organizare, precum şi de alţii ca un semn al puternicii presiuni sovietice asupra românilor, dar şi ca o demonstraţie deliberată a acestui fapt de către români.

O decizie la nivel înalt ?

Şedinţa C.O.R anunţată pentru 22 mai, în care trebuia să se discute chestiunea participării sau neparticipării, nu a mai avut loc. Contactat de un reporter al AP, Lia Manoliu, vicepreşedintele C.O.R. şi al Consiliului Naţional al Sporturilor, a afirmat că nu a avut

35. Reuters, 12 şi 18 mai 1984.
36. *Los Angeles Times*, 20 mai 1984.

loc nici o astfel de şedinţă şi că nici măcar nu fusese programată. Ea a respins ca fiind „neadevărat"[37] anunţul făcut mai devreme de Focşăneanu cu privire la o astfel de şedinţă. Totuşi, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. s-a întrunit pe 22 mai; întîlnirea „a rezolvat problemele curente ale activităţii de partid şi de stat". Este posibil, dacă nu chiar probabil, ca decizia României de a participa la Jocurile Olimpice de la Los Angeles să se fi luat la această şedinţă.

În orice caz, pe 29 mai, cu cîteva zile înainte de expirarea datei limită (2 iunie) de înscriere la Olimpiade, România a înaintat asigurări în scris organizatorilor din Los Angeles că intenţiona să ia parte la Jocurile Olimpice de vară. În interviurile acordate ziariştilor occidentali[38], oficialii sportului românesc făceau speculaţia că, după retragerea echipelor est-europene, ar putea spera la mai multe medalii de aur decît în caz contrar, adică în jur de 12. Aceiaşi oficiali afirmau că România plănuia să trimită aproximativ 100 de sportivi la Los Angeles, pe lîngă naţionala olimpică de fotbal, care nu ar fi luat parte în mod normal, deoarece nu trecuse de meciurile de calificare. Se spunea că echipa română avea cele mai mari şanse de cîştig la gimnastică feminină, canoe, lupte greco-romane, haltere, handbal, săritura în lungime şi tir.

Avantajele şi dezavantajele deciziei României

Hotărîrea României are, în mod evident, o semnificaţie care trece dincolo de domeniul sportiv; U.R.S.S. a transformat Jocurile Olimpice într-un test al loialităţii blocului comunist. Riscurile politice pe care şi le asumă România în urma acestei decizii sînt greu de evaluat în acest moment. Riscul economic imediat pentru această ţară aflată în criză e mai uşor de prevăzut. La summit-ul C.A.E.R. programat pentru 12 iunie, la Moscova, România va căuta să obţină livrări mai mari de ţiţei şi alte materii prime vitale, preţuri mai bune pentru exporturile agricole şi o mai intensă participare a României la specializarea în tehnologia de vîrf din cadrul blocului; aceste dorinţe se văd acum ameninţate. Se pune întrebarea dacă posibilele beneficii economice, în forma unor favoruri mai mari din partea Occidentului şi mai ales a unei bunăvoinţe din partea S.U.A. de a prelungi termenul clauzei naţiunii celei mai favorizate (o dorinţă eternă a României), nu ar compensa cumva posibilele pierderi din partea C.A.E.R. În ceea ce priveşte prestigiul României ca ţară care-şi asumă o politică externă mai independentă, această decizie, dacă este dusă la bun sfîrşit, va spori capitalul politic al Bucureştiului în Occident.

Pentru poporul român, ale cărui probleme şi griji majore nu ţin de domeniul sportiv, ci mai degrabă de nevoile materiale presante, această mişcare se vrea un semn că guvernul român reprezintă interesele naţionale, şi nu politica Moscovei. Totuşi, aşteptările crescînde în rîndul românilor care-şi doresc să privească la TV evoluţia atleţilor lor s-ar putea dovedi costisitoare pentru regim în sensul cumpărării drepturilor de difuzare. În ultimii ani, televiziunea română a fost foarte zgîrcită în transmiterea evenimentelor sportive internaţionale; în plus, de data aceasta, fanii sportului românesc nu vor putea recurge la canalele bulgăreşti ori maghiare, aşa cum au făcut în timpul meciurilor de fotbal de la Cupa Mondială din Spania 1982.

Romanian Situation Report/9, *Radio Free Europe Research*, 14 iunie 1984

37. AP, 22 mai 1984.
38. Reuters, 31 mai 1984.

Reacţia României la summit-ul C.A.E.R.

Reprezentanţii României au început presiunile pentru un summit C.A.E.R. în 1980, înainte chiar ca liderul sovietic de partid Leonid Brejnev să-şi însuşească această idee în cuvîntarea sa la Congresul P.C.U.S. din 1981. De atunci, românii au continuat să se pregătească foarte atent pentru acest eveniment. Vizita de lucru a lui Nicolae Ceauşescu la Moscova, cu o săptămînă înaintea summit-ului, a servit scopului important, dacă nu principal, de a încerca să găsească o platformă româno-sovietică comună pentru dezbaterile de la summit; şi se pare că Ceauşescu a fost de acord să adopte o atitudine constructivă la acest summit, în schimbul unor promisiuni destul de vagi în legătură cu mai multe acorduri de cooperare comercială şi industrială între România şi U.R.S.S.

Direcţia generală ce trebuia urmată la sesiunea C.A.E.R. a fost aprobată într-o plenară a C.C. ţinută în martie 1984[39], care cerea „perfecţionarea" activităţii acestui organism şi „îmbunătăţirea" cooperării între ţările membre în domenii de interes deosebit pentru România, precum soluţionarea problemelor economice legate de combustibili şi nevoia de materii prime, cooperarea şi specializarea în producţie şi extinderea legăturilor economice în vederea creşterii exporturilor româneşti şi a reechilibrării comerţului ţării.

Dreptul României de a-şi stabili politica externă în mod independent şi critica la adresa activităţilor prezente ale C.A.E.R. au fost subliniate în mod clar în cîteva rînduri în cotidianul de partid *Scînteia*[40]. De exemplu, cu ocazia celei de-a 35-a aniversări a C.A.E.R. din ianuarie, *Scînteia* a precizat că acest organism se baza pe principiile egalităţii în drepturi, pe respectul suveranităţii de stat, pe independenţă şi interes naţional, neamestec, avantaj reciproc, solidaritate şi sprijin tovărăşesc. C.A.E.R. a fost descris şi ca „organizaţie deschisă", ceea ce însemna că şi alte ţări în afara celor fondatoare i se puteau alătura; se preciza că acest organ nu putea afecta dreptul legitim şi suveran al fiecărui stat membru de a dezvolta, într-o manieră liberă şi fără piedici, propriile relaţii economice cu alte state şi organizaţii economice.

Exact în ziua începerii summit-ului C.A.E.R., *Scînteia*[41] a publicat un editorial în care au fost subliniate cîteva chestiuni noi. România, se spunea, participase activ la preparativele pentru summit-ul C.A.E.R., lansînd un număr de propuneri şi sugestii pentru a „îmbunătăţi" şi „perfecţiona" activităţile C.A.E.R. în scopul atingerii idealului său fundamental - dezvoltarea şi modernizarea economiilor naţionale ale fiecărui stat

39. *Scînteia*, 2 iunie 1984.
40. *Ibid.*, 25 ianuarie 1984.
41. 12 iunie 1984.

membru. De fapt, România înţelege „perfecţionarea" activităţilor C.A.E.R. ca pe un ajutor oferit de organizaţie ţărilor aflate în dificultate, în special „asigurarea necesarului ţărilor membre C.A.E.R. de combustibili, energii, materii prime, materiale speciale şi alte produse".

Referitor la „importanţa fundamentală" a cooperării sporite în domeniile tehnic şi ştiinţific din cadrul C.A.E.R., *Scînteia* a ţinut să facă apel la o cooperare eficientă şi pe scară largă în acest domeniu, care să conducă introducerea inovaţiilor tehnice moderne în toate statele membre ale C.A.E.R. Cea mai bună metodă pentru cooperarea C.A.E.R., se afirma în *Scînteia*, era coordonarea planurilor economice naţionale elaborate anterior. Nu se făcea nici o referire în acest text la integrarea socialistă în C.A.E.R. (la care făcuse apel Konstantin Cernenko în conversaţiile sale cu Ceauşescu şi care era menţionată în declaraţia C.A.E.R.) şi nici nu a existat vreun apel la unitate şi coeziune între membrii acestui organ. Cotidianul românesc de partid a sugerat totuşi contacte mai frecvente între statele membre, inclusiv întîlniri la nivel înalt, în vederea soluţionării mai eficiente a problemelor apărute în cursul cooperării.

Atît declaraţia C.A.E.R. despre dezvoltarea economică şi cooperarea tehnică, cît şi aceea privitoare la „menţinerea păcii şi cooperării economice internaţionale" au fost publicate în mod adecvat în presa românească de pe 16 iunie 1984. În comentarii aproape identice despre aceste afirmaţii, presa românească[42] a dat glas evaluării făcute de România a rezultatelor întîlnirii la vîrf a C.A.E.R.

Este surprinzător faptul că unii termeni şi unele concepte care sînt cuvinte-cheie nu numai în aceste afirmaţii, ci şi în întreg repertoriul sovietic standard şi teoretic loialist – precum „internaţionalism socialist", „integrare socialistă", „unitatea şi coeziunea" ţărilor C.A.E.R., „diviziunea socialistă a muncii" şi coordonarea politicilor economice ale ţărilor C.A.E.R. – lipsesc din comentariile româneşti. Lipseşte de asemenea vreo referinţă la acele pasaje lungi din declaraţia economică care sugerează adaptarea planurilor naţionale ale ţărilor C.A.E.R. mai mici pentru a susţine atît nevoile sovietice, cît şi cele „comune" ale C.A.E.R. În schimb, comentariile din presa românească au insistat asupra faptului că respectarea „suveranităţii, independenţei şi intereselor naţionale, a neamestecului în treburile interne" constituie singura cale pentru a realiza obiectivul fundamental al C.A.E.R. de a contribui la dezvoltarea şi modernizarea economiilor naţionale.

Comentariile din presă au arătat de asemenea că România nu era de acord cu sistemul coordonării *a priori* a planurilor, propus în declaraţia comună a C.A.E.R., prin care planurile economice naţionale urmau să fie elaborate luîndu-se în considerare interesele comune (şi sovietice). Părerea Partidului Comunist Român este că planurile naţionale trebuie să fie puse mai întîi la punct, formîndu-se astfel baza pentru încheierea acordurilor de cooperare ulterioare „în condiţiile deplinei respectări a principiilor egalităţii şi avantajului reciproc". În plus, în vreme ce declaraţia accentua nevoia de a conserva combustibilii şi materiile prime şi de a beneficia de livrările existente, părerea României este că ţările din C.A.E.R. au suficiente rezerve şi resurse pentru a-şi acoperi nevoile în interiorul organizaţiei. Potrivit României, un mijloc prin care C.A.E.R. ar putea deveni mai eficient ar fi îmbunătăţirea cooperării multilaterale în sectoarelor combustibililor şi materiilor prime. Diversele acorduri încheiate la summit-ul C.A.E.R. erau „bune",

42. *Scînteia*, 17 iunie 1984, şi *România liberă*, 18 iunie 1984.

spunea presa românească, însă existau îndoieli serioase că aceste „principii şi prevederi" aveau să se materializeze în „înţelegeri şi acorduri concrete, de lungă durată – pe plan bi- sau multilateral".

Relatările din presa românească au fost încă şi mai reticente în privinţa politicii externe şi a declaraţiei de cooperare. S-ar putea să existe cîteva motive pentru aceasta. În primul rînd, România este mai interesată de aspectul intra-C.A.E.R. din prevederile summit-ului şi în special de şansele acestora de a fi implementate spre a satisface interesele României. În al doilea rînd, este evident că România nu este de acord cu (ori nu acceptă în totalitate) multe dintre pasajele declaraţiei C.A.E.R., şi mai ales cu acelea care privesc cauzele deteriorării generale a climatului politic mondial. România nu le atribuie, aşa cum procedează declaraţia C.A.E.R., cercurilor agresive ale S.U.A. şi N.A.T.O., ci, mai degrabă, unei „politici imperialiste a forţei şi a diktat-ului". În al treilea rînd, şi poate chiar mai important, există o opoziţie evidentă manifestată de români faţă de crearea impresiei că acest C.A.E.R. ar fi un organism (cum poate speră U.R.S.S.) care poate ajuta la coordonarea politicii externe a României.

Nici declaraţia C.A.E.R. despre cooperarea economică şi nici comentariile româneşti asupra acestui eveniment nu au menţionat o chestiune care trebuie să fi fost totuşi prezentă la adunarea de la Moscova, anume cea a întăririi controlului instituţional supranaţional de către organele centrale ale C.A.E.R. (de exemplu, cel al U.R.S.S.) asupra strategilor economici naţionali. Organul teoretic de presă al P.C.R., *Era Socialistă*[43], apărut în perioada dintre vizita lui Ceauşescu la Moscova şi summit-ul C.A.E.R., a adus în prim-plan această problemă. Într-un articol intitulat „Pacea şi suveranitatea naţională", dr. Elena Florea, unul dintre specialiştii de seamă ai României în probleme ale naţiunii, suveranităţii naţionale ş.a.m.d., a lansat un atac virulent împotriva aşa-zişilor teoreticieni „occidentali" (dar, evident, nu doar occidentali) care pretind că existenţa naţiunilor, precum şi independenţa şi suveranitatea lor sînt factori ce sporesc riscul războiului. După părerea unor astfel de teoreticieni, scria ea, aceste naţiuni şi patrii trebuie abolite, iar popoarele respective – convinse sau forţate, dacă este necesar, să adere la forme de organizare supranaţională sau suprastatală.

Se spunea că suveranitatea naţională era incompatibilă nu numai cu progresul, dar şi cu interesele securităţii globale. Teoreticienii sugerau, spunea ea, transferul de prerogative fundamentale ale suveranităţii naţionale, de care se bucură în prezent statele naţionale, către o „autoritate mondială" şi către „instituţiile corespunzătoare acesteia [...] cu puterea de a lua decizii şi cu dreptul de a le impune". Referirea ei la clasica teorie sovietică a „contopirii naţiunilor" nu lasă nici un dubiu asupra destinatarului articolului din *Era Socialistă*. Ea a insistat din plin în articol asupra faptului că „prerogativele suverane ale statelor nu pot fi transferate mai ales în domenii-cheie, fără ca acest lucru să nu lovească puternic şi să nu pună în pericol însăşi supravieţuirea naţiunilor, a popoarelor".

Romanian Situation Report/10, *Radio Free Europe Research*, 18 iunie 1984

43. Nr. 11, 10 iunie 1984.

România la întrunirea C.A.E.R.

Rezumat: La întrunirea C.A.E.R. desfăşurată la Varşovia în iunie, premierul Constantin Dăscălescu a vorbit pe faţă despre ceea ce el numea „deficienţele C.A.E.R.", care au avut un efect direct asupra intereselor României. El a deplîns faptul că preţul şi beneficiile pentru ţările incluse în scheme de investiţii multilaterale erau adesea nespecificate şi a cerut celorlalte ţări C.A.E.R. să ajute România în privinţa capacităţilor sale industriale reduse. El s-a arătat nemulţumit şi de preţurile stabilite pentru produsele zootehnice şi mecanismul de fixare a preţului în C.A.E.R. în general, făcînd apel la o democratizare a organizaţiei. În timp ce se desfăşura sesiunea C.A.E.R., ministrul de Externe Ştefan Andrei a avut unele convorbiri la Bruxelles într-o încercare de a îmbunătăţi relaţiile României cu UE.

***

La întîlnirea C.A.E.R. de la Varşovia din iunie, românii au fost mai direcţi ca niciodată în legătură cu ceea ce ei au perceput drept probleme pe care organizaţia le are în privinţa tratării intereselor separate ale ţărilor membre. Chiar înainte ca premierul Dăscălescu să sosească la Varşovia împreună cu delegaţia sa, presa românească a pregătit deja terenul pentru criticile acestuia. Vederile sale au fost transmise foarte explicit într-un articol al lui Dumitru Tinu în ziarul de partid *Scînteia*[44] în ajunul întrunirii de la Varşovia. România, susţinea Tinu, era interesată în dezvoltarea „conlucrării reciproc avantajoase" cu C.A.E.R., organizaţie a cărei sarcină era aceea de a „contribui la dezvoltarea economiilor naţionale ale ţărilor membre". În special în perioada crizei economice mondiale, spunea el, C.A.E.R. ar trebui să se ridice la înălţimea aşteptărilor membrilor săi şi „să-şi dovedească forţa de a asigura mersul înainte al ţărilor membre". Doar ajutînd ţările membre să-şi rezolve problemele lor economice interne, C.A.E.R. „va răspunde cu adevărat misiunii sale". „Colaborarea reciproc avantajoasă" a fost văzută în special ca o coordonare a economiilor ţărilor membre prin „o justă îmbinare a intereselor naţionale cu cele internaţionale" şi prin fundamentarea planurilor de dezvoltare economică elaborate de sine stătător de către ţările şi partidele individuale.

În apărarea politicii economice româneşti

Prima parte a discursului premierului Dăscălescu la întîlnirea C.A.E.R. (publicat în presă într-o formă prescurtată[45]) avea o notă defensivă, de parcă ar fi încercat să

44. 23 iunie 1985, p. 6.
45. *Scînteia*, 27 iunie 1985, p. 5.

contracareze criticile apărute în cadrul C.A.E.R. El spunea că România lansase o politică economică „justă" şi „realistă", că urmase în mod adecvat intensificarea obligatorie a proceselor economice, plătise o mare parte din datoria externă, îşi sporise eforturile de ameliorare a bazei energetice naţionale şi se folosise mai eficient de combustibilii şi resursele de materie primă disponibile. Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că, în săptămînile de dinaintea summit-ului C.A.E.R., presa românească fusese plină de articole care justificau politica economică a României, bazată pe „industrializarea accelerată", pe o rată ridicată a investiţiilor în detrimentul consumului şi pe programe de dezvoltare a tehnologiei de vîrf elaborate la nivel naţional.

În plus, cîteva articole au încercat să sugereze că România a făcut eforturi mari pentru a-şi spori şi perfecţiona modul în care funcţionează economia sa, fără totuşi să fie gata să accepte un „model de mecanism economic unic". Potrivit unui articol publicat în *Era Socialistă*[46], experienţa proprie a României, precum şi cea acumulată pe plan mondial au confirmat că „încercările de aplicare mecanică a unui model de mecanism economic unic, fără ca acesta să se bazeze pe condiţiile concret-istorice [ale ţării], pe tradiţiile proprii", produce pînă la urmă o performanţă economică slabă.

Se solicită partenerilor C.A.E.R. să folosească potenţialul industrial al României

Evaluarea pe care premierul a făcut-o relaţiilor de schimb bilateral şi de cooperare ale României cu partenerii C.A.E.R. a fost favorabilă: ţara a reuşit să încheie acorduri de cooperare pînă în anul 2000 cu Polonia, Bulgaria şi R.D.G. şi pregăteşte semnarea unor acorduri similare cu Ungaria şi Cehoslovacia. Încheierea, în martie 1984, a unui acord de schimb pe cinci ani cu U.R.S.S. este considerată un succes, deşi discuţiile despre extinderea acordului pe termen lung pînă în 2000, menţionat de Ceauşescu în timpul vizitei sale din 1984 la Moscova, nu s-au materializat încă.

Dăscălescu a subliniat totuşi faptul că procesul de coordonare a planurilor între ţările C.A.E.R. nu era încă definitiv, în special în ceea ce privea energia şi materiile prime. El şi-a exprimat speranţa că se vor găsi mijloace noi şi reciproc avantajoase pentru satisfacerea nevoilor de carburanţi şi de materii prime ale României de către U.R.S.S. şi celelalte ţări din C.A.E.R. Dăscălescu a dat glas interesului sporit al României în participarea la proiectele de investiţii multilaterale din prezent şi viitor în legătură cu livrarea de carburanţi, energie şi materii prime sovietice, dar a solicitat să fie definite cît mai repede cu putinţă condiţiile pentru implicarea în această cooperare. Aceasta pare a indica faptul că U.R.S.S., pe teritoriul căreia sînt localizate cele mai multe proiecte multilaterale ale C.A.E.R., a lăsat să planeze confuzia cel puţin pentru investitorii români în privinţa costurilor şi beneficiilor reale care le reveneau în urma participării la aceste proiecte.

Dăscălescu a îndemnat şi ca schimburile comerciale din cadrul C.A.E.R. să fie sporite prin cooperarea în sfera producţiei pentru a folosi mai eficient potenţialul industrial al fiecărei ţări în parte. El s-a grăbit în special să ofere capacitatea nefolosită de producţie românească disponibilă în domeniul construcţiei de maşini, al metalurgiei, chimiei şi al materialelor de construcţie, în special în ceea ce priveşte zone-cheie ale tehnologiei de

46. Nr. 6, 30 martie 1985, p. 3.

vîrf, precum microprocesoarele, roboţii şi electronica. E de presupus că membrii C.A.E.R. care sînt mai avansaţi în aceste domenii (R.D.G., Ungaria şi Bulgaria) se vor arăta refractari în a profita de ofertă.

Românii, care vor prezida cea de-a 41-a întrunire C.A.E.R., ce se va desfăşura la Bucureşti toamna aceasta (după cum s-a scris, se înţelege că toate cele 40 de întruniri precedente au avut loc la Bucureşti), au propus instituirea unei comisii speciale pentru elaborarea unui plan special de acţiune în vederea utilizării combinate a capacităţii de producţie din fiecare ţară. Această comisie îşi va prezenta raportul la întrunirea din toamnă. Comunicatul emis după întîlnirea de la Varşovia nu a menţionat dacă o atare comisie a fost aprobată de fapt.

Problema preţului

Înaintea întrunirii C.A.E.R. de la Varşovia, Comitetul Politic Executiv al P.C.R. a împuternicit delegaţia României să ceară punerea pe ordinea de zi a chestiunii preţurilor produselor zootehnice în cadrul C.A.E.R. Totuşi, atunci cînd Dăscălescu, asemenea colegului său maghiar Gyorgy Lázár, a ridicat această problemă, deplîngînd eşecul suferit de grup în privinţa implementării deciziilor luate la summit-ul C.A.E.R. din 1984 şi cerînd ca problema în cauză să fie subiectul dezbaterilor de la următoarea şedinţă, se spune că şeful guvernului sovietic Nikolai Tihonov ar fi întrerupt discuţia[47]. Dăscălescu a solicitat găsirea unei unei soluţii mai bune pentru mecanismul de fixare a preţurilor în cadrul C.A.E.R.

Principalele probleme cu care se confruntă ţările exportatoare de produse alimentare sînt preţurile mari pentru exporturile sovietice de energie şi carburanţi, preţurile mici pentru produsele alimentare exportate în U.R.S.S., precum şi cererile tot mai mari de produse de calitate din partea sovieticilor. Presa sovietică încearcă să creeze impresia că Moscova este, în fapt, generoasă în livrările de energie şi carburanţi către ţările C.A.E.R.; de exemplu, o emisiune în limba română a postului Radio Moscova de pe 26 decembrie 1984 a pretins că în 1984 a fost exportat în România un total de 1 150 000 000 kWh de energie. Potrivit statisticilor oficiale sovietice[48], care enumerau atît cantităţile, cît şi preţurile totale ale livrărilor de energie electrică înspre România în 1983 şi 1984, în acel an fuseseră livrate totuşi în mod real doar 688 000 000 kWh. Mai mult, calculînd preţul pe unitate pe baza acestor date, se pare că preţul pentru energia electrică facturată de către U.R.S.S. a crescut cu 24,6% între 1983 şi 1984. În acelaşi timp, comparînd cantitatea şi preţul pe care sovieticii l-au plătit pentru importurile de carne, rezultă că preţul pe unitate a scăzut cu 15,4%. (Există şi alte variaţii în preţurile la import şi export, dar ele nu sînt nici atît de izbitoare şi nici atît de convingătoare.) Se crede că România a fost incapabilă să profite de disponibilitatea U.R.S.S. de a exporta mai mult în România în ultimul an, din cauza incapacităţii acesteia de a exporta alimentele şi bunurile convertibile în valută forte pe care U.R.S.S. le solicita ca plată.

Solicitarea lui Dăscălescu pentru „dezvoltarea principiilor democratice", deşi vag statuată, a indicat îngrijorarea resimţită de toate ţările mai mici din C.A.E.R. faţă de

47. *Neue Zuercher Zeitung*, 29 iunie 1985.
48. *Vneşaia Torgovlîia SSSR v 1984g* (*Comerţul exterior al U.R.S.S. în 1984*), Finansîi i Statistika, Moscova, 1985.

presiunea exercitată de U.R.S.S. în calitatea sa de principal exportator de energie și materii prime și de partener de schimb esențial din cadrul organizației, pentru a nu mai aminti potențialul său militar.

Problema U.E.

În cuvîntarea sa de la Varșovia, Dăscălescu nu a menționat chestiunea reluării contactelor C.A.E.R. cu U.E. Atunci cînd a prezentat întîlnirea Gorbaciov-Craxi din mai (la care a fost pusă în discuție această problemă), presa românească a păstrat tăcerea asupra acestei teme[49]. Totuși, s-a întîmplat ca ministrul de Externe al României, Ștefan Andrei, să se afle la Bruxelles chiar în vreme ce la Varșovia avea loc întrunirea C.A.E.R. La Bruxelles, Andrei a vorbit cu ministrul de Externe belgian, Leo Tindemans, despre „posibilitatea stabilirii unei relații clare între Comunitatea Europeană și Comecon". În discuțiile ce au urmat cu comisarul pentru Afaceri Externe al Comunității Europene, Willy Declercq, Andrei a primit asigurări din partea acestuia că C.E. va relua cu plăcere discuțiile cu C.A.E.R. atît timp cît acestea nu afectează acordurile de schimb bilateral pe care comunitatea le are deja cu țările membre C.A.E.R. În convorbirea sa cu Declercq, Andrei a făcut apel la o cooperare mai vastă între România și C.E. și a spus că Bucureștiul este gata să se angajeze în asocieri cu membri ai C.E. în domeniile industriei oțelului și industriei chimice. El a mai spus că România dorește ca C.E. să-și deschidă piețele pentru cît mai multe produse românești[50].

Teoria interdependenței

În ultimii ani, România a dezvoltat o teorie menită a armoniza politica sa de relații economice externe atît cu țările „socialiste"[51], cît și cu cele dezvoltate și în curs de dezvoltare, teorie rezumată de curînd într-un articol din *Revista economică*[52] intitulat „Instrumentele economice, componente ale arsenalului «politicii puterii»". Argumentele sale principale sînt următoarele: epoca actuală se caracterizează printr-o interdependență economică din ce în ce mai mare; nici o țară nu se poate izola de restul lumii fără a întîmpina riscuri majore pentru dezvoltarea sa economică în ansamblu; interdependența crescîndă, dacă se bazează pe principiul avantajului reciproc, este esențialmente pozitivă; problemele apar totuși dacă „marile puteri" profită de „dependența pe care o generează, în mod obiectiv, schimburile internaționale" și încearcă să obțină profit politic din aceasta; „politica puterii" în această eră de interdependență economică sporită poate lua forma măsurilor negative, coercitive, precum și pe cea a măsurilor „pozitive", „potrivit tezei că modificarea comportamentului cuiva în sensul dorit poate fi la fel de bine determinată și de acordarea anumitor «beneficii»". Acesta este raționamentul, potrivit articolului amintit, care călăuzește comportamentul României în relațiile sale economice cu S.U.A., F.M.I și U.R.S.S.

Romanian Situation Report/13, *Radio Free Europe Research*, 11 septembrie 1985

49. *Scînteia tineretului*, 31 mai 1985, p. 6.
50. Agerpres, 26 iunie 1984; și corespondentul Radio Europa Liberă de la Bruxelles, 26 iunie 1985.
51. În ultimii doi ani, declarațiile oficiale românești în legătură cu relațiile comerciale ale României s-au referit doar la „țările socialiste", fără a detalia în mod special partea deținută de către țările C.A.E.R. în acest context.
52. Nr. 27, 5 iulie 1985, pp. 27-28.

Extinderea tratatului Pactului de la Varşovia

Rezumat: România a fost prima ţară din blocul estic care s-a declarat în favoarea extinderii Pactului de la Varşovia. În acelaşi timp, ea a transmis ziariştilor occidentali informaţii despre o aşa-zisă postură neortodoxă adoptată în timpul negocierilor pactului. După reînnoirea textului neschimbat al tratatului pentru încă 20 plus 10 ani (Ceauşescu a spus că a pledat pentru un termen mult mai scurt, dar a fost respins), comentariile publicate în presa românească au fost mai degrabă rezervate şi au căutat să prevină solicitările sovietice pentru o cooperare militară mai strînsă, prin cramponarea pe poziţiile tradiţionale ale politicii externe româneşti. În plus, Ceauşescu a făcut apel la îngheţarea şi la reducerea treptată a cheltuielilor militare şi a efectivelor în cadrul pactului.

***

România a fost prima ţară din blocul estic ce s-a pronunţat pentru reînnoirea tratatului Pactului de la Varşovia în noiembrie 1984. Într-o cuvîntare ţinută la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R., Nicolae Ceauşescu a cerut delegaţilor să îşi dea „acordul de principiu" pentru C.C. al P.C.R., astfel încît acesta să poată lua „măsurile adecvate" în vederea reînnoirii tratatului. Rezoluţia Congresului a aprobat acest act.

Ceauşescu a mai discutat chestiunea şi cu şeful de partid şi de stat bulgar Todor Jivkov, atunci cînd acesta a vizitat Bucureştiul în decembrie anul trecut. Jivkov a precizat că toate statele membre ale Organizaţiei Tratatului de la Varşovia (O.T.V) au fost de acord cu extinderea tratatului şi a accentuat nevoia de a „consolida" alianţa estică, cea care protejase „cîştigurile istorice" ale comunismului. În discursul său, Ceauşescu a pledat pentru „perfectarea" cooperării atît în cadrul Pactului de la Varşovia, cît şi în cel al C.A.E.R., fără să ducă mai departe această idee [53].

La şedinţa din 26 şi 27 martie 1985 a C.C. al P.C.R., Ceauşescu a cerut C.C. să-l autorizeze să semneze actul de reînnoire a tratatului. În rezoluţia sa, C.C. a aprobat cererea, atrăgînd atenţia asupra faptului că şi-a dat acordul cu condiţia ca textul tratatului să fie compatibil cu interesele naţionale ale semnatarilor:

> Pronunţîndu-se în continuare pentru desfiinţarea concomitentă a celor două blocuri militare din Europa, C.C. al P.C.R. şi guvernul vor acţiona, în spiritul împuternicirii date de Congresul

53. Vezi Romanian Situation Report/4, *Radio Free Europe Research*, 22 februarie 1985, Item 1.

al XIII-lea, pentru a se adopta hotărîri corespunzătoare în problema prelungirii valabilităţii Tratatului de la Varşovia, în consens cu interesele actuale ale statelor respective...[54]

Se confirmă diferenţele asupra termenilor extinderii

Încă de la ultimul congres al P.C.R. de anul trecut, ziariştii occidentali au relatat că România făcea presiuni pentru o extindere mai scurtă, de 5 sau 10 ani, a pactului. Luînd în considerare numărul de zvonuri transmise şi de informări semioficiale în care românii s-au angajat cu ziariştii occidentali, era puţin probabil, aşa cum menţiona unul dintre ziarele occidentale, ca regimul să scape ocazia de a „înfrumuseţa" şi promova rolul României în negocierile Pactului de la Varşovia[55] . Un oficial din Ministerul de Externe ceh a recunoscut în faţa corespondenţilor occidentali că „au existat cîteva rezerve, în special din partea României", care au apărut în timpul dezbaterilor, dar că acestea au fost rezolvate pînă la jumătatea lunii aprilie[56]. În plus, un „reprezentant" sovietic nenumit a fost citat în Vest afirmînd că România ar fi dorit să-şi vadă recunoscut printr-un tratat revizuit special, statutul special pe care l-a cultivat de-a lungul anilor, însă nu a reuşit[57].

Pe 11 mai 1985, C.C. al P.C.R. a aprobat „în unanimitate" semnarea de către Ceauşescu a protocolului de extindere a O.T.V. Consiliul de Stat l-a ratificat pe 22 mai 1985. În cuvîntarea sa în care a propus protocolul spre „ratificare unanimă", Ceauşescu a dezvăluit faptul că România a dorit într-adevăr o perioadă mai scurtă pentru revizuirea Pactului de la Varşovia:

> După cum este cunoscut, am avut în vedere, şi am propus iniţial, ca Tratatul să fie prelungit pe o perioadă mai scurtă. Am adoptat această poziţe pornind de la faptul că trebuie să dăm o perspectivă nouă popoarelor, luptei pentru desfiinţarea blocurilor militare şi pentru pace. Am avut chiar în vedere să lăsăm ca şi generaţia mai tînără să poată să adopte hotărîri care vor corespunde mai bine etapei următoare de dezvoltare.

La sfîrşit, totuşi, el a spus că România a acceptat în cele din urmă un termen mai lung pentru extindere, intensificînd astfel „lupta pentru pace, pentru dezvoltarea construcţiei socialiste, pentru conlucrarea strînsă cu ţările socialiste, cu toate statele lumii".

Cu toate acestea, Ceauşescu a afirmat că politica externă a României trebuie să se străduiască „să înlăture acest tratat" prin promovarea dizolvării atît a N.A.T.O., cît şi a Pactului de la Varşovia în interesul păcii. Bineînţeles că el nu trece cu vederea faptul că dezmembrarea Pactului de la Varşovia nu ar afecta avantajele strategice pe care le are U.R.S.S. din cauza poziţiei sale şi a tratatelor care o leagă de Europa de Est.

---

54. *Scînteia*, 6 aprilie 1985, p. 2.
55. *International Herald Tribune*, 7 aprilie 1985; vezi Vladimir V. Kusin, „Impending Renewal of the Warsaw Pact", RAD Background Report/36 (Eastern Europe), Radio Free Europe Research, 22 aprilie 1985.
56. *The Observer*, 14 aprilie 1985.
57. *Neue Zuercher Zeitung*, 27 aprilie 1985.

Contacte româno-sovietice: legătură între chestiunile economice şi cele militare ?

După congresul P.C.R. de anul trecut şi înaintea extinderii tratatului Pactului de la Varşovia, au avut loc cîteva întîlniri româno-sovietice la nivel înalt. De ochii lumii, aceste întîlniri s-au concentrat pe probleme economice, însă ne putem imagina, dată fiind compoziţia delegaţiilor, precum şi subiectele puse în discuţie, că problemele politice şi militare au fost legate de cele economice. Astfel, vizita din 22 decembrie 1984 la Bucureşti a lui Nikolai Baibakov, vicepreşedinte al Consiliului Sovietic de Miniştri şi preşedinte al Comitetului de Stat pentru Planificare al U.R.S.S., a fost urmată de cea a mareşalului Viktor Kulikov, Comandantului Suprem al Forţelor Unite ale Pactului de la Varşovia din 27 decembrie, vizită la care au luat parte Ceauşescu şi Constantin Olteanu, ministrul român al Apărării. În zilele următoare au început la Moscova discuţiile între români şi sovietici. Românii i-au trimis pe Emil Bobu, membru al Comitetului Politic Executiv şi secretar al C.C., şi pe Ştefan Andrei, ministru de Externe şi membru supleant al C.C., în vreme ce sovieticii au fost reprezentaţi de Mihail Gorbaciov, pe atunci secretar al C.C. şi membru al Politburo, de Konstantin Rusakov, secretar al P.C. din U.R.S.S., de Nikolai Baibakov, şeful planificării sovietice, şi de Boris Aristov, ministru adjunct al Afacerilor Externe. Întîlnirea a avut loc, după cum s-a relatat, într-o „atmosferă de lucru tovărăşească", care se traduce de obicei prin existenţa unor dezacorduri[58].

În ianuarie, general-maior D. Penescu a ţinut o cuvîntare la o „conferinţă teoretică" ţinută la cartierul general de la Moscova al Forţelor Armate Unite ale Organizaţiei Tratatului de la Varşovia[59]. Tot în ianuarie, a fost semnat protocolul de schimb româno-sovietic pentru 1985. Premierul Constantin Dăscălescu, ministrul de Externe Ştefan Andrei şi secretarul C.C. al P.C.R. însărcinat cu relaţiile internaţionale Ion Stoian s-au dus la Moscova pentru a negocia un acord de cooperare economică pe termen lung între cele două ţări. Ei au obţinut doar un acord comecial pe o perioadă de cinci ani, şi nu un acord cuprinzător şi pe termen lung pe probleme de cooperare economică, tehnică şi ştiinţifică, schiţat de Ceauşescu şi de Cernenko în iunie anul trecut[60]. În timpul convorbirilor, preşedintele Consiliului de Miniştri sovietic Nikolai Tihonov a confirmat faptul că s-a pus şi problema extinderii tratatului.

Extinderea a fost fără îndoială amintită în timpul întîlnirii neprevăzute a lui Gorbaciov cu ceilalţi lideri ai Pactului de la Varşovia cu ocazia funeraliilor lui Cernenko din martie. Ministrul adjunct de Externe al Ungariei, István Roska, a confirmat recent faptul că extinderea, precum şi „unele diferenţe ale metodelor de construire a socialismului" au fost deopotrivă discutate. Se pare că au mai fost dezbătute şi cultul personalităţii lui Ceauşescu din România şi situaţia economică dificilă a ţării[61].

58. *Scînteia*, 29 decembrie 1984.
59. *Krasnaia Zvezda*, 31 ianuarie 1985.
60. Vezi Romanian SR/7, *Radio Free Europe Research*, 9 aprilie 1985, Item 1.
61. *România liberă*, 10 ianuarie 1983, p. 3.

Reacţia României la summit-ul de la Varşovia

Pe 27 aprilie, presa românească a publicat textul extinderii tratatului. Ea a mai publicat şi comunicatul de presă comun emis la întîlnire, dar a ignorat cuvîntările de la dineu ţinute de Gorbaciov şi de generalul Wojciech Jaruzelski (spre deosebire de celelalte state semnatare). Poate că românii le-au omis tocmai pentru că Gorbaciov a chemat în mod expres la o „întărire a O.T.V" şi la o „mai mare unitate şi coeziune" pe baza „marxism-leninismului şi a internaţionalismului socialist".

Faptul că tratatul a fost extins la 20 plus 10 ani, şi nu la cei 5 sau 10 ani propuşi de România, reprezintă o înfrîngere politică evidentă pentru români. Rămîn încă unele semne de întrebare dacă Bucureştiul a încercat să introducă vreo modificare sau „modernizare" în tratatul revizuit, care să fi asigurat ţărilor mai mici din alianţă un cuvînt mai mare în procesul de luare a deciziilor în interiorul pactului[62].

Respingerea Doctrinei Brejnev

Judecînd după trei elemente aproape identice din presa românească de dinaintea summit-ului[63], regimul a adoptat un ton mai degrabă reţinut în privinţa revizuirii. S-a menţionat în mod special că funcţia Pactului de la Varşovia este prin definiţie una strict externă. „Scopul fundamental" al pactului, după cum se subliniază, este acela de „a acorda ajutor imediat «în cazul unui atac armat în Europa din partea vreunui stat sau grup de state împotriva unuia sau mai multor state semnatare ale Tratatului". Misiunea lui se limitează strict la „apărarea statelor membre în cazul unei agresiuni imperialiste".

Într-o încercare de a-şi consolida argumentele ideologice, autorii celor trei articole pretind că

> Tratatul de la Varşovia a aşezat la baza sa principiile menite să călăuzească relaţiile de tip nou dintre ţările socialiste – respectul independenţei şi suveranităţii naţionale egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, întrajutorarea tovărăşească.

Nu ne surprinde absenţa referirilor la „internaţionalismul socialist", sintagmă dragă sovieticilor, de vreme ce aceasta plasează interesele de clasă mai presus de cele naţionale.

La începutul acestui an, *Era Socialistă*[64] a publicat o respingere categorică a încercărilor U.R.S.S., după cum se dă de înţeles, de a nega valabilitatea legilor internaţionale pentru statele comuniste. Respingînd ceea ce a ajuns să fie cunoscut sub numele de „Doctrina Brejnev", ziarul a continuat:

> Sînt şi teorii care [...] consideră că vechile principii tradiţionale ale relaţiilor dintre naţiuni şi-ar fi „pierdut" însemnătatea pentru raporturile dintre statele socialiste. Se caută să se demonstreze, în acest context, că principiul suveranităţii ar acţiona, de fapt, numai în relaţiile dintre ţări cu orînduiri sociale diferite. În legătură cu viitorul naţiunilor se întîlnesc chiar aprecieri în sensul că, într-o perspectivă istorică, naţiunile ar înceta să mai funcţioneze, „contopindu-se în omenirea nenaţională", proces care ar trebui să înceapă, în primul rînd, cu naţiunile „înrudite" şi cu naţiunile „mici". O analiză atentă a realităţilor demonstrează cu

62. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 11 mai 1985.
63. *Scînteia*, 28 aprilie 1985; *România liberă*, 29 aprilie 1985, p. 6; *Lumea*, nr. 18, 1 mai 1985, p. 1.
64. Nr. 4, 25 februarie 1985, p. 1.

pregnanţă că asemenea teze nu corespund nici pe departe tendinţei obiective de făurire a unui nou tip de raporturi între ţările socialiste.

Întărirea cooperării în cadrul pactului, însă cum anume ?

În concordanţă cu politica oficială[65], cele trei articole insistă asupra faptului că România îşi îndeplineşte obligaţiile asumate în cadrul Tratatului Pactului de la Varşovia, dezvoltînd cooperarea politică şi cea militară deopotrivă cu celelalte armate aliate. În acelaşi timp totuşi, aceasta nu împiedică Bucureştiul să-şi reclame dreptul de a lărgi cooperarea cu armatele ţărilor comuniste din afara Pactului sau chiar cu acelea din ţările capitaliste şi cele în curs de dezvoltare. Acesta a fost, fără îndoială, motivul pentru care Ceauşescu l-a primit pe generalul John W. Vessey jr., preşedintele Comitetului Unit al Şefilor şi Marelui Stat Major al S.U.A., cîteva săptămîni înainte de summit-ul Pactului de la. Varşovia[66].

Într-un comunicat emis după ce a fost extins tratatul, liderii din blocul estic au pledat în favoarea „întăririi alianţei lor defensive", fără a specifica ce ar implica aceasta. Sovieticii au precizat, în ceea ce îi priveşte, înaintea summit-ului că aceasta însemna în mod esenţial întărirea cooperării militare între statele membre[67]. Ei au cerut o cooperare mai strînsă în tehnologia militară, sporirea pregătirii militare comune pentru armatele naţionale ale Pactului de la Varşovia, plasarea unor noi arme în Cehoslovacia şi R.D.G. (costurile acestei operaţii urmînd să fie suportate de toate statele membre) şi stabilirea unui comandament supranaţional pentru anumite părţi ale armatelor naţionale est-europene chiar pe timp de pace, cerere pe care România o respinsese deja în 1978[68].

Înaintea summit-ului, se zvonea că România (şi Ungaria) se împotriviseră dorinţei Moscovei de a spori obligaţiile financiare, sprijinită fiind de statele membre mai mici din noul Tratat[69]. Regimul a ales să sublinieze că un puternic sistem de apărare presupunea stabilitate economică şi socială în ţările membre, mai degrabă decît să respingă deschis în presă sporirea costurilor militare:

> Activitatea desfăşurată în cadrul şi în conformitate cu Tratatul de ţara noastră are ca punct de pornire convingerea că problema esenţială a întăririi forţei şi capacităţii de apărare a statelor membre constă în primul rînd în dezvoltarea lor economică şi socială, în întărirea permanentă a orînduirii pe care o edifică, a bazei materiale a socialismului, în ridicarea nivelului de trai al popoarelor respective.

Într-o cuvîntare ţinută în faţa Consiliului de Stat, Ceauşescu s-a dovedit mai tranşant decît presa în a respinge creşterea cheltuielilor militare ca modalitate de a realiza ceea ce el numeşte „adevărata întărire a capacităţii de apărare şi a forţei ţărilor socialiste". El a afirmat că „asigurarea apărării independenţei statelor din Tratatul de la Varşovia, deci şi

65. Vezi Larry Watts, „Romanian Autonomy and Military Policy", *Südosteuropa*, nr. 2, februarie 1985, pp. 67-83.
66. *Scînteia*, 1 aprilie 1985, p. 1. Generalul G.L.J. Huyser, şeful Statului Major al Armatei Olandeze, a vizitat şi el România în aprilie; *Scînteia*, 27 aprilie 1985.
67. Radio Sofia, 3 aprilie 1985, citînd dintr-o declaraţie făcută de Anatolii Grîbkov, şeful Marelui Stat Major al Forţelor Armate Unite ale O.T.V.
68. *Krasnaia Zvezda*, citată de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 26 februarie 1985; şi *Die Welt*, 27 aprilie 1985, citîndu-l pe Grîbkov.
69. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 26 februarie 1985.

a României", ar putea fi salvgardată „nu prin noi cheltuieli şi prin noi şi noi armamente", ci printr-o politică externă care să urmărească pacea şi dezarmarea „printr-o politică internă justă, de dezvoltare economico-socială".

Într-un interviu acordat televiziunii spaniole în ajunul vizitei în România a regelui Spaniei[70], Ceauşescu a reluat binecunoscutul apel românesc la îngheţarea şi reducerea bugetelor militare în toată lumea, mergînd pînă la a sugera că ţările Pactului de la Varşovia iau măsuri de dezarmare unilaterale. În plus, România a conlucrat îndeaproape cu Comisia pentru Dezarmare a Naţiunilor Unite în elaborarea principiilor pe care s-ar putea baza acordurile internaţionale referitoare la îngheţarea şi reducerea bugetelor militare[71]. Se pare că România a răspuns de curînd pentru prima oară chestionarului standard al O.N.U. cu privire la cheltuielile militare; este singura ţară europeană care a făcut aşa ceva.

Recent, Ceauşescu, cel care a susţinut fervent propunerea de moratoriu lansată de liderul P.C. al U.R.S.S., Mihail Gorbaciov, a cerut reducerea unilaterală a forţelor armate de către ţările Pactului de la Varşovia, pretinzînd că aceasta nu ar „reprezenta nici un pericol pentru capacitatea de apărare a ţărilor noastre"[72]. El se declarase deja în favoarea unei îngheţări a cheltuielilor militare în cadrul Pactului de la Varşovia, urmată de o reducere a trupelor de 5% pînă la 10%.

Romanian Situation Report/9, *Radio Free Europe Research*, 30 mai 1985

70. Publicat în *Scînteia*, 17 mai 1985, p. 1.
71. *Ibid.*, 11 mai 1985, p. 6.
72. Agerpres, 23 mai 1985.

Summit-ul româno-bulgar: ridicarea în slăvi a „relaţiei model"

Liderul de partid şi de stat Todor Jivkov a făcut o vizită oficială de prietenie în România între 18 şi 20 decembrie 1984. Aceasta a fost cea de-a 34-a întîlnire a celor doi lideri de la venirea la putere a lui Ceauşescu, în 1965, şi cea de-a treia din anul 1984[73]. În 1975, el şi cu Jivkov au convenit să organizeze regulat summit-uri la fiecare jumătate de an.

Membrii cei mai importanţi ai extinsei delegaţii bulgare erau Grişa Filipov, membru al Biroului Politic şi Preşedintele Consiliului de Miniştri bulgar, ministrul de Externe Petăr Mladenov, Andrei Lukanov, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi preşedinte al părţii bulgare a Comisiei Guvernamentale Mixte pentru Cooperare Economică, Tehnică şi Ştiinţifică, şi Dimităr Stanişev, secretar C.C. însărcinat cu relaţiile externe. Omologii lor români erau – în absenţa (care nu a trecut neobservată) a premierului Constantin Dăscălescu şi a prim-viceprim-ministrului Elena Ceauşescu – prim-viceprim-ministrul Gheorghe Oprea, secretarul C.C. însărcinat cu relaţiile internaţionale Ion Stoian, Ioan Totu, viceprim-ministru şi şef al comisiei guvernamentale economice mixte, şi ministrul de Externe Ştefan Andrei.

Agenda vizitei a fost o replică a celei din timpul vizitei întreprinse de Ceauşescu în Bulgaria în martie 1984[74], în care elemente ale cultului personalităţii, respectate de obicei doar atunci cînd se întîlnesc Ceauşescu şi Kim Ir-Sen al Coreei de Nord, au fost şi mai evidente. Pe lîngă reperul standard care conţine dansuri, cîntece şi copii îmbrăcaţi în costume naţionale şi fluturînd steguleţe, au fost organizate excursii ale conducătorilor la locurile de naştere ale omologilor lor, pentru a-şi admira reciproc cultul personalităţii aflat la apogeu. După ce Nicolae Ceauşescu a făcut în martie anul trecut o vizită de curtoazie la Praveţ, locul natal al lui Jivkov, a venit acum rîndul celui din urmă să fie dus la legendarul Scorniceşti, unde, pe lîngă casa în care s-a născut „Eroul între Eroi", el a mai vizitat o fabrică „model" şi muzeul satului. Cele mai importante evenimente oficiale au fost vizitele la o serie de alte uzine industriale importante şi semnarea unui acord pe termen lung pentru cooperare economică şi tehnică, urmată de o „adunare populară consacrată prieteniei româno-bulgare".

---

73. Predecesorul lui Ceauşescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, nu fusese la Sofia în ultimii opt ani de viaţă, în timp ce Ceauşescu s-a întâlnit cu omologul său bulgar de trei ori în primul an şi jumătate de după venirea sa la conducerea partidului.
74. Vezi Bulgarian Situation Report/6, *Radio Free Europe Research*, 11 aprilie 1984, Item 1.

„Monumentele" cooperării economice bilaterale

La fel ca în ocaziile precedente, Ceauşescu şi Jivkov au ridicat în slăvi legăturile speciale dintre cele două ţări, reprezentînd o „relaţie model" între două ţări comuniste vecine. Ele sînt într-adevăr speciale, dacă nici poziţiile politice şi ideologice diferite adoptate de România cea independentă şi de Bulgaria cea loială (cel puţin pe faţă) ori relaţiile economice nu tocmai prospere dintre cele două ţări nu au reuşit să le încordeze în ultimii douăzeci de ani. Nu a existat între ele decît acea minoră animozitate istorică şi de frontieră cu nimic diferită de animozităţile dintre alte ţări vecine în perioada postbelică, iar Sofia şi Bucureştiul accentuează aspectele pozitive ale relaţiilor lor, evitînd polemicile publice.

Dacă luăm în considerare rapoartele dezastruoase ale cooperării economice bilaterale, o astfel de abordare plină de tact apare întrucâtva surprinzătoare. Comerţul româno-bulgar este neglijabil; în 1982, el a reprezentat doar 1,86% din comerţul total al României. Totuşi, Ceauşescu şi Jivkov au elogiat faptul că schimburile comerciale aproape se dublaseră de la un cincinal la altul.

Presa din ambele ţări a lăudat noile acorduri de cooperare încheiate în timpul ultimei vizite a lui Ceauşescu. Potrivit presei româneşti[75], chiar înainte de sfîrşitul vizitei, aceste „adevărate monumente ale trăiniciei relaţiilor prieteneşti dintre poporul român şi poporul bulgar", precum Uzina de Maşini şi Utilaje Grele de la Ruse-Giurgiu şi Complexul Hidroenergetic Turnu Măgurele de pe Dunăre erau fie încheiate, fie în curs de finalizare. Agenţia de presă bulgară[76] era la fel de entuziastă în privinţa faptului că „în viitorul apropiat, simbolul cooperării româno-bulgare va intra în funcţiune: gigantul producător de maşini grele, Uzina de Maşini şi Utilaje Grele de la Ruse-Giurgiu" şi „un nou nume îşi face loc în cronica legăturilor noastre: viitorul Complex Hidroenergetic Nicopole-Turnu Măgurele".

O scurtă istorie a acestor „monumente" scoate la iveală aspectele mai degrabă ridicole ale cooperării bilaterale din cadrul C.A.E.R. Nicopole-Turnu Măgurele nu e deloc un nume nou, aşa cum pretinde B.T.A, şi dacă poate fi numit un monument, atunci acesta este unul al risipei şi ineficienţei. Acordul de a construire a unei noi hidrocentrale româno-bulgare pe Dunăre a fost semnat pentru prima oară în 1962. Localizarea originală era Somovit-Izlaz, apoi s-a mutat la Belen-Cioara şi, în sfîrşit (în 1973), la Nicopole-Turnu Măgurele. Iniţial, complexul trebuia să fie dat în funcţiune pînă în 1980. Apoi, cînd Ceauşescu şi Jivkov au „inaugurat" operaţiunile de construcţie în aprilie 1978, s-a spus că finalizarea proiectului va dura 8 ani. (La acea vreme, a fost proiectat ca un baraj de 2,2 km care să unească porturile Turnu Măgurele, de pe malul românesc al Dunării, cu Nicopole, de pe malul bulgar, în spatele căruia urma să se afle un lac de acumulare lung de 280 de km.) Complexul urma să includă turbine de 2 400 MW, care să producă 2 000 000 de kWh anual fiecăruia dintre cei doi parteneri. S-au construit de asemenea ecluze, diguri, noi facilităţi portuare, o autostradă şi o linie de cale ferată[77]. În cadrul întîlnirilor ulterioare la nivel înalt s-au făcut referiri frecvente la nevoia de a accelera lucrările la acest proiect.

75. *România liberă*, 17 decembrie 1984, p. 6.
76. B.T.A., 21 decembrie 1984.
77. Vezi Romanian SR/9, *Radio Free Europe Research*, 17 aprilie 1978, Item 1.

Pînă în 1982, au existat zvonuri în presa occidentală[78] potrivit cărora uzina avea să nu mai fie construită, pentru că, după cît se pare, Sofia nu şi-a efectuat plăţile legate de proiect, iar România nu şi-a îndeplinit livrările. În vreme ce proiectul Nicopole-Turnu Măgurele a încetat să mai fie menţionat în comunicatele româno-bulgare, alte proiecte hidroelectrice comune pe Dunăre, precum centrala din zona Călăraşi (malul românesc) şi Silistra (luată pentru prima dată în discuţie în 1977) şi o alta situată în întregime pe teritoriul românesc, la Cernavodă, datînd din 1971, erau menţionate din cînd în cînd. Este interesant de observat că, în timpul vizitei recente a lui Jivkov, presa română şi cea bulgară s-au referit la proiectul Călăraşi-Silistra ca fiind la ordinea zilei, în timp ce comunicatul comun[79] a păstrat tăcerea în această privinţă.

În acest context, a fost surprinzător anunţul din comunicatul comun potrivit căruia implementarea acordurilor privitoare la complexul Nicopole-Turnu Măgurele ar trebui „accelerată". Comitetul Politic Executiv al P.C.R. a specificat faptul că „lucrările de construcţie" urmau să înceapă „cel mai devreme anul viitor" (adică în 1985). Aceasta ar putea fi o veste proastă doar pentru iugoslavi, care şi-au exprimat încă din 1980 temerile cu privire la posibilele efecte negative pe care le-ar putea avea proiectul asupra propriului proiect hidroelectric în colaborare cu românii, şi anume centrala Porţile de Fier II[80].

Dacă, aşa cum se spune, uzina constructoare de maşini de la Ruse-Giurgiu, ce trebuie să producă echipamente de forare şi utilaje pentru industria chimică şi petrochimică, va începe să funcţioneze într-adevăr în viitorul apropiat, va fi nevoie de „numai" zece ani pentru a fi construită. Ea urma să producă la scară redusă în 1978 şi să fie complet operaţională pînă la sfîrşitul cincinalului 1976-1980[81].

Alte proiecte comune elaborate în cadrul ultimului acord pe termen lung, precum planurile de explorare a platformei continentale a Mării Negre pentru rezerve de petrol şi gaz, sînt şi ele mai vechi de zece ani. Printre proiectele noi care trebuie să arate „perspectivele nelimitate de integrare economică socialistă" se numără proiectul mineritului de mangan de la Obrochist, zona minieră din Dobrogea (Bulgaria) şi extragerea minereului de fier la Izlazul Mare (România). Cele două ţări au semnat acorduri şi pentru fabricarea de autobuze de capacitate medie, de camioane şi automobile Oltcit; pentru specializarea în producţia comună de camioane electrice avînd motoare cu combustie internă; şi pentru cooperarea în industria chimică şi petrochimică[82], precum şi în automatizare şi robotizare. A fost discutată şi cooperarea în agricultură şi în industria alimentară.

Dezacorduri

A devenit de acum o practică pentru Ceauşescu şi Jivkov să-şi exprime propriile puncte de vedere, în nici un caz identice, în chestiuni de politică externă, doar pentru a căuta – şi de

78. *Neue Zuercher Zeitung*, 4 aprilie 1982; vezi Bulgarian SR/12, *Radio Free Europe Research*, 23 iulie 1982, Item 4.
79. Radio Bucureşti, 21 octombrie 1984.
80. Agerpres, 25 decembrie 1984; Taniug, 6 februarie 1980; vezi şi Romanian SR/2, *RFER*, 27 februarie 1980, Item 1.
81. Vezi Romanian SR/24, *RFER*, 26 iunie 1975, Item 5; *ibid.*, nr. 35, 11 octombrie 1976, Item 3, şi *ibid.*, nr. 45, 17 decembrie 1976, Item 6.
82. *Ibid.*, nr. 33, 17 octombrie 1974, Item 1; şi BTA (în engleză), 20 şi 21 decembrie 1984.

obicei a găsi – cel mai mic numitor comun al comunicatelor lor ; adică, în acest caz, o serie de probleme legate de politica externă, precum dezbaterile Schultz-Gromîko de la Geneva, problema extinderii Pactului de la Varşovia, reorientarea strategică a Greciei şi discuţiile din Cipru pe tema Balcanilor. Părerile exprimate de Ceauşescu şi Jivkov nu au fost nici într-un caz identice în unele privinţe, ei nepretinzînd că ar fi ajuns la un acord deplin în timpul discuţiilor, desfăşurate „într-o atmosferă cordială, de stimă şi încredere reciprocă"[83].

Dezarmarea

Ceauşescu a atribuit deteriorarea situaţiei internaţionale cursei înarmărilor în general, în timp ce Jivkov a aruncat vina asupra ţărilor din N. A. T. O. şi a Statelor Unite în particular, şi le-a acuzat că încearcă să cîştige supremaţia militară, tulburînd astfel echilibrul strategic existent. Jivkov a elogiat propunerile „de pace" înaintate de Uniunea Sovietică şi de ţările din „comunitatea socialistă", problemă pe care Ceauşescu nu a amintit-o.

Geneva

Ceauşescu a elogiat faptul că urmau să aibă loc dezbaterile Schultz-Gromîko, în vreme ce Jivkov a ţinut să se refere la convocarea acestora ca la „o iniţiativă sovietică". Ceauşescu consideră ca prioritare în aceste discuţii problema rachetelor cu rază medie de acţiune şi armele nucleare din Europa în general şi a cerut încheierea unor acorduri privitoare la interzicerea folosirii dispozitivelor militare în spaţiu. Jivkov, în schimb, a făcut apel la iniţierea unor dezbateri despre „cursa neînfrînată a înarmărilor, în special nucleare" şi „planurile de militarizare a Cosmosului", urmînd cu stricteţe direcţia sovietică.

Pactul de la Varşovia

Referitor la extinderea Pactului de la Varşovia, Ceauşescu, primul lider din cadrul Pactului de la Varşovia care a pledat pentru o astfel de mişcare în cuvîntarea sa de la Congresul al XIII-lea al P.C.R din noiembrie anul trecut, nu şi-a reiterat, în mod surprinzător, apelul. În cuvîntarea sa mobilizatoare, el a pledat pentru „perfecţionarea" cooperării nu doar în cadrul C.A.E.R., ci şi „în cadrul Tratatului de la Varşovia". Aceasta pare să confirme zvonurile că Ceauşescu a căutat susţinere din partea maghiarilor şi chiar a R.D.G.-ului pentru includerea anumitor modificări în structura pactului. (În februarie 1975, într-o vreme cînd extinderea de 10 ani prevăzută în textul Pactului de la Varşovia, era la ordinea zilei, Ceauşescu, referindu-se la întîlnirea cu Jivkov de la Bucureşti, a făcut apel la „îmbunătăţirea" cooperării politice şi militare între ţările membre ale Tratatului de la Varşovia ; el a cerut în mod oficial schimbări în timpul întrunirii Pactului de la Varşovia din mai 1975.)[84]

În toastul ţinut la dineu, Jivkov a ţinut să afirme că toate statele membre ale O.T.V. au adoptat în unanimitate decizia politică de extindere a valabilităţii Tratatului Pactului de la Varşovia. Două zile mai tîrziu, după ce Ceauşescu s-a referit la nevoia de a perfecta pactul, Jivkov a accentuat „imperativa supremă" pentru o viitoare „consolidare" a alianţei de Est, pe care a elogiat-o pentru a fi salvgardat vreme de 30 de ani „cîştigurile

83. *Scînteia*, 19 decembrie 1984, pp. 1 şi 3 şi 21 decembrie 1984, p. 3.
84. Vezi Romanian SR/8, *RFER*, 27 februarie 1975, Item 5.

istorice" ale comunismului, precum şi pacea. Jivkov a menţionat viitoarele festivităţi dedicate aniversării a 40 de ani de la „victoria asupra fascismului" şi a lansat un atac neobişnuit asupra „revanşismului".

Balcanii

Diferenţele din modul în care a fost redat acest subiect au fost în aparenţă minore, deşi nu insignifiante. Ceauşescu a pledat pentru o extindere a cooperării printre şi între ţările balcanice. El a cerut transformarea zonei Balcanilor într-o zonă a păcii şi bunei vecinătăţi, liberă de arme nucleare şi de baze militare străine. El a mai afirmat că erau întrunite condiţiile pntru a discuta toate aceste propuneri, deşi nu s-a referit în mod special la o întîlnire în această regiune. Jivkov, despre care s-a zvonit că ar fi blocat o conferinţă în ianuarie 1985 la Bucureşti despre transformarea zonei balcanice într-o regiune fără arme nucleare, folosindu-se, după cît se pare, de scuza că Turcia nu doreşte să ia parte la aceasta, era, în fapt, foarte reticent în această privinţă[85]. În cuvîntarea de la dineu, el s-a declarat în favoarea transformării Balcanilor într-o zonă denuclearizată, fără a sprijini un dialog multilateral instituţionalizat pe această temă. Două zile mai tîrziu, el s-a declarat favorabil continuării schimbului de vederi între ţările balcanice pe acest subiect, nelăsînd totuşi nici o îndoială asupra faptului că Sofia încurajează acordurile bilaterale în privinţa relaţiilor de bună vecinătate, precum cele pe care le-a încheiat cu Grecia şi Turcia. De fapt, din respect faţă de neîncrederea sovietică în privinţa oricăror acorduri multilaterale din afara controlului Moscovei, Sofia a susţinut în general o abordare mai degrabă bilaterală decît una multilaterală în privinţa legăturilor politice şi militare în Balcani. Prin semnarea unor asemenea acorduri, Bulgaria, a spus Jivkov, va garanta „renunţarea la pretenţii teritoriale, neadmiterea folosirii teritoriului ţărilor contractante în scopuri şi pentru acţiuni ostile una împotriva celeilalte". Arogîndu-şi paternitatea ideii summit-ului balcanic, Jivkov nu a mai amintit-o de data aceasta; şi nici Ceauşescu.

Comunicatul comun a ignorat, ca de obicei, divergenţa de opinii în favoarea punctelor asupra cărora s-a căzut de acord. Sprijinul pentru linia Pactului de la Varşovia a fost mai aproape de poziţia standard a lui Jivkov decît de aceea a lui Ceauşescu. Două aspecte merită să fie menţionate: în primul rînd, comunicatul nu a amintit problema unei extinderi, perfecţionări sau consolidări ulterioare a Pactului de la Varşovia. În al doilea rînd, în privinţa chestiunii Balcanilor, s-a ajuns la un compromis care a luat în considerare şi dorinţele exprese ale lui Ceauşescu. Textul a afirmat sprijinul pentru cooperarea bilaterală în toate domeniile de interes comun, precum şi pentru cooperarea multilaterală. Mai mult, el a recunoscut că discuţia multilaterală în privinţa denuclearizării regionale, care a început la Atena (următoarea întrunire urma să aibă loc la Bucureşti), trebuie să continue şi că trebuie făcute pregătirile necesare pentru summit.

În rezumat, ultima întrunire Jivkov-Ceauşescu a fost poate mai mult decît una de rutină, de vreme ce ambii lideri au avut intenţia evidentă de a da un nou suflu relaţiilor economice stagnante ale ţărilor lor. În plus, bunele lor relaţii politice continuă să nu se împiedice de dezacordurile obişnuite asupra unor probleme politică externă.

Romanian Situation Report/4, *Radio Free Europe Research*, 22 februarie 1985

85. *Stuttgarter Zeitung*, 26 ianuarie 1985; şi Raportul corespondentului Radio Europa Liberă la Atena, 13 august 1984.

Relaţiile româno-chineze

Rezumat: A cincea vizită a lui Ceauşescu în China, desfăşurată între 7 şi 12 octombrie 1985, a venit ca o surpriză din cauza zvonurilor persistente despre sănătatea sa precară. Motivele acestei vizite au fost atît economice, cît şi politice. Pe lîngă nevoia urgentă de a îmbunătăţi situaţia energetică a României prin importuri mai mari de ţiţei şi cărbune din China şi de a spori schimburile bilaterale şi cooperarea economică, Ceauşescu a părut dornic să obţină informaţii de primă mînă despre viitorul curs al politicii externe a Chinei în condiţiile normalizării continue a relaţiilor sino-sovietice.

***

Între 7 şi 12 octombrie 1985, Nicolae Ceauşescu a făcut o „vizită oficială de prietenie" în China. Era a cincea sa vizită în această ţară şi a patra în calitate de secretar general al P.C.R.[86]. Nu s-a relatat vreo escală în U.R.S.S., aşa cum s-a întîmplat în 1971 şi 1982. El onora invitaţia făcută de secretarul general al P.C.C., Hu Yaobang, şi de preşedintele chinez Li Xiannian deopotrivă, care vizitaseră România anterior, în mai 1983 şi, respectiv, august 1984.

După vizita preşedintelui chinez Li Xiannian, ritmul contactelor bilaterale la nivel înalt dintre cele două ţări a sporit[87]. România este singura ţară a Pactului de la Varşovia al cărei partid de guvernămînt întreţine relaţii cu partidul chinez. Potrivit unui raport preliminar apărut înaintea vizitei lui Ceauşescu[88], relaţiile dintre cele două partide comuniste reprezintă „forţa motrică din spatele relaţiilor generale româno-chineze".

Alţi membri ai familiei Ceauşescu au fost implicaţi în contacte de acest gen. Elena a primit-o pe soţia preşedintelui Li Xiannian, Lin Jiamei, în mai 1985. În luna următoare, Nicu Ceauşescu a făcut o vizită în China; secretarul general al C.C. al P.C. Chinez i-a spus că „prietenia dintre China şi România va fi transmisă din generaţie în generaţie"[89], ceea ce a alimentat speculaţiilor despre posibila încuviinţare din partea Chinei a schemei succesiunii dinastice în România.

Discuţiile pe teme economice au figurat la loc de frunte în contactele dintre cele două ţări. Chiar şi vizita ministrului de Externe Ştefan Andrei la Beijing din iulie anul acesta

86. Ceauşescu a mai vizitat China în 1964, iar ca secretar general al P.C.R., în 1971, 1978 şi 1982.
87. Vezi Romanian Situation Report/20 şi 13, *Radio Free Europe Research*, 31 decembrie 1983 şi 20 septembrie 1984, Itemii 3 şi, respectiv, 4.
88. *Xinhua* (în engleză), 25 iunie 1985.
89. *Ibid.*

a fost dedicată mai ales finalizării eforturilor de coordonare a planurilor pentru următorul cincinal. În ultimele 12 luni, un număr neobişnuit de mare de oficiali din guvernul chinez au venit în România, printre care Gao Yangwen, ministrul Industriei Cărbunelui; Li Rushan, vicepreşedinte al Comitetului pentru Planificare de Stat; Jiang Zemin, ministrul Industriei Electronice; Zhou Yunzhong, director adjunct al Autorităţii Aeronautice Chineze; Ji Long, ministru adjunct al Industriei Uşoare; Sen Chienlin, vicepreşedinte al Comisiei Naţionale pentru Ştiinţă, şi Li Yingkai, ministru adjunct al Industriei Chimice. Chen Muhua, ministrul chinez al Relaţiilor Economice cu alte ţări, care prezidează partea chineză a Comisiei Comune pentru Cooperare Economică şi Tehnică, a vizitat România de două ori în 1985.

Anul trecut, a avut loc şi un schimb viu de delegaţii militare, de securitate şi juridice. Ministrul chinez al Securităţii Publice, Liu Fuzhi, şi ministrul Apărării, Zhang Aiping, au făcut vizite lungi în România, iar preşedinţii Curţilor Supreme ai ambelor ţări s-au vizitat reciproc.

Relaţiile bilaterale se ameliorează, dar nu sînt lipsite de probleme

În ciuda „relaţiei speciale" dezvoltate între România şi China drept consecinţă a rupturii sino-sovietice, au apărut mereu probleme de la începutul anilor '80. Pînă în 1981, chinezii şi-au exprimat deja pe faţă nemulţumirea faţă de deteriorarea relaţiilor economice. Această schimbare a fost cauzată nu doar de criza economică şi financiară din România, ci şi de atitudinea mai pragmatică adoptată de chinezi cu privire la schimburi comerciale. Totuşi, în ultimii ani, comerţul dintre România şi China a manifestat o tendinţă crescătoare, urcînd de la 700 000 000 de dolari în 1983 la 900 000 000 în 1984; se aşteaptă ca aceste cifre să depăşească 1 000 000 000 de dolari în anul în curs. Conform unor estimări occidentale, exportul total al României în China a crescut cu 47% în 1984 faţă de 1983, totalizînd 560 000 000 de dolari. Se spune că aceasta s-ar fi realizat în special prin sporirea vînzărilor de maşini româneşti către China. România vinde echipament de forare şi alte instalaţii petroliere şi miniere, vapoare, autoturisme Dacia şi ARO, tractoare, utilaje zootehnice, echipament feroviar, tehnologie informatică, produse electronice şi echipament pentru industriile uşoară şi alimentară. Exporturile Chinei în România constau în special în materii prime, precum ţiţei, cărbune, cocs, metale feroase şi neferoase, maşini şi bunuri de consum. China, se pare, este gata să sporească exporturile de petrol către România în schimbul îngrăşămintelor chimice[90]. Comerţul cu China reprezintă aproape 3,5% din comerţul global al României. România este cel mai important partener de schimb est-european al Chinei, cu excepţia U.R.S.S., situîndu-se pe locul cinci în Europa, după R.F.G., U.R.S.S., Marea Britanie şi Italia[91].

China este interesată în general în intensificarea exporturilor de ţiţei, cărbune şi metale neferoase şi în asigurarea echipamentului şi tehnologiei necesare pentru politica sa activă de investiţii. Dat fiind deficitul de valută forte, China ar putea fi gata să importe

90. În 1979 şi 1980, China a exportat în România 750 000 de tone de petrol. Se spune că această cifră a sporit de curând la 1 000 000 de tone. AP, 5 octombrie 1985.

91. Vezi *Beijing Review*, nr. 36, 3 septembrie 1984, p. 6; AP, 5 octombrie 1985; Jan Vanous, „Romanian Foreign Trade Performance", în *Harton Economic Forecasting Associates*, vol. V, 5 iulie 1985; Agerpres, 7 octombrie 1985, şi Reuters, 7 octombrie 1985.

mașini românești în regim barter. Ambele țări sînt hotărîte să dezvolte și alte modalități de cooperare pe lîngă cele existente, cum ar fi combinatul de cocsificare a cărbunelui din Huaxian, linia de asamblare a camioanelor românești TKD la Jinan, extinderea minelor din Long Quan și fabricarea de mașini-unelte chinezești pentru întreprinderile românești. În 1984, au fost realizate noi asocieri în ramuri industriale prioritare, precum industria constructoare de mașini, industria chimică, electronică și inginerie electronică. China s-a arătat interesată de investițiile românești în industria minieră chineză, nu numai în ceea ce privește aparatura românească, ci și transferul de tehnologie și calificarea specialiștilor.

O problemă în suspensie: consulatele

O chestiune legată de relațiile româno-chineze care nu prea este menționată public e cea a înființării consulatelor. De fapt, în mai 1978 a fost încheiat la Beijing un acord privind înființarea unui Consulat General chinez în România și a unuia român în China, acord ratificat de Consiliul de Stat din România pe 11 august 1978[92]. Documentul oficial nu a specificat localizarea celor două consulate, dar s-a presupus la acea dată că ele vor fi stabilite la Constanța și la Shanghai. De atunci Occidentul a bănuit că acordul nu s-a materializat din cauza opoziției sovietice față de un consulat chinez plasat în apropierea portului Sevastopol.

În ajunul vizitei lui Ceaușescu în China, Qian Qichen, adjunctul ministrului Afacerilor Externe și totodată șeful delegației chineze care poartă discuții vizînd normalizarea relațiilor cu U.R.S.S., a oferit un interviu ziarului *Scînteia*[93] în care a vorbit despre acest proiect. Problemele comerciale ivite din dificultatea transportului pe distanțe lungi ar putea fi depășite, a spus el, dacă s-ar implementa acordul „deja încheiat" privind înființarea Consulatului General Chinez la Constanța. Interesant este că exprimarea din interviul lui Qian Qichen sugerează că partea chineză leagă aplicarea, de către partea română, a acestui acord de promptitudinea sa de a face concesii economice. Astfel, în urma deschiderii consulatului, China se va servi de portul Constanța și de Canalul Dunăre-Marea Neagră în scopul creșterii eficienței economice.

Un caz pentru cei interesați de problema sănătății

În lumina speculațiilor din presa occidentală potrivit cărora Ceaușescu ar suferi de cancer de prostată și s-ar reface după operația suferită în luna iulie a acestui an, ziariștii care monitorizează vizita lui Ceaușescu în China au fost interesați în mod special de aspectul său fizic. Pentru prima dată, „surse" europene nespecificate (citate de corespondenți occidentali) au contribuit la aceste speculații, sugerînd că Ceaușescu ar putea rămîne în China după vizită pentru tratament. A fost citat chiar și un „oficial est-european de rang înalt" din Beijing cu privire la faptul că Ceaușescu a părut „slab și lipsit de energie" chiar în aprilie, la întîlnirea liderilor Pactului de la Varșovia[94]. Oficialii chinezi

92. Decretul Consiliului de Stat nr. 304, *Buletinul Oficial*, nr. 75, 14 august 1978.
93. 5 octombrie 1985, p. 5.
94. AFP, 4 octombrie 1985.

au respins speculaţiile potrivit cărora vizita lui Ceauşescu ar putea fi anulată în ultimul moment pentru motive de sănătate. Cînd vizita a avut totuşi loc, ziariştii occidentali prezenţi pe aeroportul din Beijing au observat că preşedintele român arăta slăbit atunci cînd a ieşit din avion, că a avut probleme la defilarea prin faţa gărzii de onoare şi că a trebuit să fie asistat cînd s-a aşezat la convorbirea cu Li Xiannian[95]. Chiar şi un ziarist român ce l-a însoţit pe Ceauşescu la Beijing a povestit că liderul P.C.R. era oarecum obosit şi că suferea de diabet. Se spune că un diplomat român a negat aceasta. O altă agenţie de presă a relatat că Nicolae Ceauşescu era însoţit de doi doctori şi că avea o agendă de vizite uşoară[96]. În orice caz, Ceauşescu nu s-a întîlnit, ca în 1982, cu presa chineză şi cu cea internaţională cînd şi-a încheiat vizita, poate pentru a evita alimentarea altor zvonuri despre starea sa de sănătate.

Delegaţia: o altă întorsătură dinastică

La fel ca în 1982, Elena Ceauşescu a fost prezentă la toate convorbirile oficiale şi a primit o delegaţie de oameni de ştiinţă chinezi, condusă de către directorul Academiei de Ştiinţe din China.

Spre surpriza tuturor, s-a anunţat că fiul adoptiv al lui Ceauşescu, Valentin, în vîrstă de 38 de ani, secretar ştiinţific la Institutul Român de Fizică Nucleară din Bucureşti, participa şi el la călătorie, ceea ce nu fusese anunţat dinainte. Chinezii au pus numele său imediat după cel al lui Nicolae şi al Elenei, cînd el a luat parte la întîlnirile oficiale. Valentin, a cărui participare la un proiect nuclear cu savanţi din R.F.G.[97] a fost recent menţionată de presa din România, mai fusese înainte peste hotare în misiuni ştiinţifice, în Elveţia şi Marea Britanie; totuşi, acum era pentru prima dată cînd îşi însoţea părinţii într-o călătorie oficială şi i s-a acordat un tratament diplomatic special. Lăsînd la o parte consideraţii despre cultul familiei, prezenţa lui Valentin s-ar putea explica şi prin acordul încheiat în 1982 între cele două ţări privind folosirea energiei nucleare în scopuri paşnice. Cu ceva vreme în urmă, unele relatări din presa occidentală au menţionat posibilul interes chinez pentru reactorul canadian Candu, solicitat de către români[98]. Din cîte se ştie, China extrage şi îmbogăţeşte propriul uraniu pentru alimentarea reactoarelor nucleare şi plănuieşte să devină autonomă în construcţia propriilor uzine nucleare. Ea a elaborat şi metode pentru administrarea şi reprelucrarea deşeului nuclear. S-ar putea ca toate acestea să fi stîrnit interesul României.

O misiune de detectarea a faptelor ?

Ceauşescu a fost informat despre stadiul reformei în China şi a fost plimbat în oraşul din centrul Chinei, Wuhan, considerat unul dintre modelele reformei chinezeşti. În cursul acestor întîlniri, Deng Xiaoping i-a vorbit, din cîte se pare, lui Ceauşescu despre avantajele economice şi corectitudinea ideologică a reformelor din China. Potrivit presei chineze, Deng Xiaoping i-a spus lui Ceauşescu că statul chinez proceda corect lansînd reforma

95. *Ibid.*, 5 şi 7 octombrie 1985.
96. Reuters, 9 octombrie 1985.
97. Agerpres, 17 aprilie 1985.
98. AP, 11 mai 1984.

economică. Reforma este un experiment, dar ea va avea succes, deşi, în cursul acestui proces, au ieşit la iveală unele probleme; s-au luat însă măsuri pentru rezolvarea lor[99].

Pe lîngă aspectele economice, Ceauşescu a fost fără îndoială mai interesat de politica externă a Chinei, în special de stadiul relaţiilor sino-sovietice. Vizita delegaţiei române în China a coincis cu o altă rundă de convorbiri sino-sovietice în scopul normalizării, desfăşurate la Beijing, şi cu vizita unei delegaţii parlamentare sovietice conduse de preşedintele Sovietului Suprem, Lev Tolkunov. Românii au făcut apel în repetate rînduri la încheierea disputei dintre sovietici şi chinezi, deşi tocmai această ruptură a oferit României un anumit spaţiu de manevră în politica externă.

Ceauşescu a ridicat problema relaţiilor sino-sovietice într-o cuvîntare ţinută oţelarilor din Wuhan[100]. El a reiterat interesul român binecunoscut în dezvoltarea relaţiilor cu „toate ţările socialiste" şi a spus că ţara sa încerca să „depăşească divergenţele dintre statele socialiste". El a declarat în continuare că România nu „s-a lăsat angajată în criticarea" altor state şi partide comuniste şi a luptat „cu toată hotărîrea" pentru întărirea cooperării şi solidarităţii lor. El a accentuat faptul că România a dezvoltat legături cu China în ciuda divergenţelor intra-comuniste şi că „va face totul" şi în viitor pentru a menţine şi dezvolta relaţii cu partidul şi statul chinez în toate domeniile.

În conversaţia cu liderul român, politicienii chinezi au oferit în mod repetat asigurări că politica Chinei faţă de România nu se va schimba, „orice s-ar întîmpla"[101]. În discursul ţinut cu ocazia mitingului de la Wuhan, tipărit în întregime în presa românească, Hu Yaobang a oferit o schiţă cuprinzătoare a politicii externe chineze în general şi a relaţiilor româno-chineze în particular. China, spunea Hu, nu se va abate de la următoarele principii: stabilirea şi menţinerea relaţiilor externe pe baza celor cinci principii ale coexistenţei paşnice – refuzul de a se alia cu vreo mare putere, opoziţia faţă de hegemonie, sprijin pentru ţările Lumii a Treia, aderarea la o „politică a uşilor deschise" de dezvoltare a relaţiilor economice cu toate ţările, indiferent de orînduirea socială, şi întemeierea politicii externe pe „principialitate". Revenind la chestiunea relaţiilor româno-chineze, el a spus:

> Iar acum aş dori să subliniez un lucru în mod special: China nu va uita acele ţări şi popoare care ne-au simpatizat şi ne-au sprijinit revoluţia şi construcţia, care ne-au ajutat şi ne-au sprijinit în momentele grele. România se numără tocmai printre aceste ţări. Poporul chinez consideră sprijinul şi prietenia dumneavoastră drept cel mai ales şi cel mai de preţ lucru din lume. Generaţia noastră nu va uita acest lucru; vom educa şi generaţiile noastre viitoare să nu uite în vecii vecilor acest lucru!

Declaraţie de presă comună, acorduri economice

Spre deosebire de vizita din 1982, atunci cînd divergenţele dintre cele două părţi au făcut cu neputinţă emiterea unui comunicat de presă comun, de data aceasta presa românească şi cea chineză au publicat un asemenea comunicat[102]. În cadrul acestuia, atmosfera din timpul convorbirilor a fost descrisă ca una cordială, marcată de prietenie, respect şi înţelegere reciprocă, dîndu-se expresie satisfacţiei faţă de relaţiile dintre România şi China

99. *Xinhua* şi Radio Beijing (în română), 9 octombrie 1985.
100. *Scînteia*, 11 octombrie 1985.
101. *Ibid.* şi *Xinhua*, 8 octombrie 1985.
102. *Scînteia*, 18 aprilie 1982, p

care, se spunea, erau bazate pe principiul suveranităţii independenţei naţionale, deplină egalitate în drepturi, neamestec în treburile interne şi avantaj reciproc (mai degrabă decît pe principii marxist-leniniste).

Cît priveşte politica externă, comunicatul a afirmat că cele două părţi împărtăşeau poziţii identice sau foarte apropiate. Exista acolo acord cu privire la nevoia de a opri amplasarea rachetelor cu rază medie de acţiune (sau de orice alt fel) în Europa, de a le retrage pe cele existente, de a renunţa la amplasarea rachetelor nucleare în alte părţi ale lumii (în Asia, spre exemplu) şi de a opri militarizarea spaţiului. Într-o cuvîntare ţinută la Wuhan, Ceauşescu a reafirmat sprijinul pentru recentele propuneri de moratoriu unilateral ale lui Gorbaciov, dar şi-a exprimat în toastul de la dineu[103] şi sprijinul pentru poziţia Chinei în legătură cu dezarmarea nucleară:

> Apreciem poziţia Republicii Populare Chineze privind oprirea amplasării rachetelor nucleare în Europa, în Asia şi în orice parte a lumii - şi considerăm că aceasta are o importanţă deosebită pentru întreaga viaţă internaţională.

Românii şi chinezii s-au angajat să-şi intensifice consultările în privinţa politicii externe şi să întărească relaţiile de partid pe baza echităţii şi autonomiei. Ceauşescu i-a invitat la rîndul său pe Hu Yaobang, Li Xiannian şi Zhao Ziyang să viziteze România, propunere care a fost acceptată. Ceauşescu l-a invitat şi pe Deng Xiaoping, însă comunicatul nu a menţionat dacă şi această invitaţie a fost acceptată.

La încheierea vizitei, România şi China au semnat un acord privind dezvoltarea relaţiilor economice între 1986 şi 1990, un alt acord comercial pe cinci ani şi un acord privind plata *cash* pentru anumite schimburi[104]. (Presa românească nu şi-a informat cititorii că între cele două ţări se fac tranzacţii în bani lichizi, probabil în valută forte.)

Sprijin pentru Ceauşescu - în folosul cui ?

Poate că Nicolae Ceauşescu a avut o satisfacţie personală în urma acestei vizite. Chinezii au revărsat asupra sa nenumărate laude şi chiar l-au creditat cu meritul de a fi proiectat dezvoltarea pozitivă a economiei româneşti. Procedînd astfel, chinezii l-au ajutat pe Ceauşescu să-şi îmbunătăţească imaginea în ţară, prezentîndu-l ca pe un lider competent, şi totodată să-şi remedieze imaginea peste hotare. Sprijinul moral şi politic al Chinei s-ar putea să nu fie totuşi de mare ajutor pentru Ceauşescu. Observaţia fostului ministru de Externe Zhou Enlai, potrivit căreia apele îndepărtate nu pot stinge incendiile şi-a menţinut valabilitatea[105].

Mai mult, e puţin probabil ca poporul chinez să poată oferi României un sprijin economic major. Mai întîi, avînd în vedere cele două sisteme economice diferite, cooperarea ar putea deveni extrem de dificilă. În al doilea rînd, chinezii au propriile lor probleme legate de valută şi comerţ. În al treilea rînd, referirea lui Qian Qichen la deschiderea Consulatului Chinez la Constanţa ca un soi de premisă obligatorie pentru concesiile economice indică faptul că asiaticii şi-ar putea pierde răbdarea faţă de obiceiul românilor de a nu se ridica la înălţimea declaraţiilor lor de politică externă.

Romanian Situation Report/15, *Radio Free Europe Research*, 29 octombrie 1985

---

103. *Ibid.*, 8 octombrie 1985, p. 2.
104. *Xinhua* în engleză, 11 octombrie 1985.
105. Zhou a fost probabil unul dintre cei mai populari oameni de stat chinezi din România. În 1984 românii i-au dedicat o expoziţie specială.

Gorbaciov vine în România: un prolog

Rezumat: Mihail Gorbaciov, Secretarul General al P.C.U.S., şi-a programat săptămîna viitoare o vizită în România, singura ţară din Europa de Est pe care nu a vizitat-o de cînd a venit la putere, în martie 1985. După plenara „reformei" C.C. al P.C.U.S. din ianuarie 1987, presiunea sovietică sporită asupra României pentru a-şi îmbunătăţi sistemul socialist şi relaţiile cu aliaţii, în special cu U.R.S.S., este primită în continuare cu reţinere de conducerea românească. Combinînd în mod subtil presiunea cu răsplata, politica sovietică pare a face apel mai degrabă la conducerea viitoare decît la cea prezentă a României.

***

Pe 15 mai 1987, presa din România şi cea din U.R.S.S. au anunţat că liderul de partid şi de stat Mihail Gorbaciov plănuieşte o vizită „oficială de prietenie" în România în ultimele zece zile din mai. Aceasta va fi prima sa vizită în România de cînd a devenit lider al P.C.U.S. în martie 1985 şi cea dintîi a unui lider sovietic de vîrf de la vizita lui Leonid Brejnev din noiembrie 1976. Venind într-un moment de tensiunie maximă între noul conducător sovietic, dinamic şi inovator, şi liderul de partid estic, considerat în general întruparea trăsăturilor negative de tip Brejnev, întîlnirea nu poate decît să muşamalizeze divergenţele dintre elitele conducătoare ale celor două ţări.

Negocierile economice intense care încă mai au loc s-ar putea încheia totuşi cu un acord de ultim moment care va solicita românilor un comportament mai cooperant. În ajunul întrunirii de la Berlin a Pactului de la Varşovia şi al sesiunii cruciale a C.C. al P.C.U.S., un asemenea acord ar fi cu siguranţă în interesul sovieticilor.

Nu este poate o coincidenţă faptul că România este ultima ţară est-europeană pe care o vizitează Gorbaciov: Ceauşescu a fost ultimul lider de partid din bloc care a mers în U.R.S.S. Zvonuri despre vizita lui Gorbaciov „în primăvara anului viitor" au apărut mai întîi în timpul şederii ministrului de Externe sovietic Eduard Şevarnadze în România în octombrie 1986[106]. Speculaţiile potrivit cărora vizita ar urma să aibă loc înainte de sfîrşitul anului 1986 s-au dovedit nefondate[107]. La puţină vreme după ce Ghenadii Gherasimov, purtătorul de cuvînt al Ministerului sovietic al Afacerilor Externe, a confirmat că Gorbaciov va merge în România[108], Tanjug[109] a relatat că vizita, programată pentru

106. Tanjug, 15 octombrie 1986.
107. *Xinhua*, 6 mai 1986.
108. Tass, 6 mai 1986.
109. 7 mai 1987.

începutul lui mai, a fost amînată pentru ca preşedintele român să poată vizita Praga, unde el şi liderul cehoslovac reticent faţă de reforme, Gustáv Husák, au lăudat „succesul" ambelor modele de „construcţie socialistă". Totuşi, pe 19 mai, cînd Ceauşescu s-a întîlnit cu Aleksei Antonov, vicepreşedintele Consiliului sovietic de Miniştri, se părea că nu s-a ajuns la un acord deplin în privinţa tuturor detaliilor vizitei. Potrivit serviciului în limba română al postului Radio Moscova din acea zi, vizita lui Gorbaciov urma să dureze „două zile sau ceva mai mult". Pe lîngă probleme mai substanţiale, se poate să fi jucat un rol şi unele aspecte de protocol, cum ar fi dacă să aibă sau nu loc vreo întîlnire „spontană", tipică pentru Gorbaciov, cu populaţia locală.

Presiune pentru reformă prin integrare în C.A.E.R.

De la începutul anilor '80, au devenit tot mai frecvente şi mai puternice criticile sovietice, deşi voalate, la adresa proastei administrări româneşti şi, de aici, a dificultăţilor economice. Un comentariu de la Radio Moscova a descris noua abordare sovietică de evaluare atît a valabilităţii teoretice, cît şi practice a „modelelor" din celelalte ţări est-europene după cum urmează:

> În prezent, fidelitatea faţă de marxim-leninism [şi] valabilitatea noilor idei şi experienţe este verificată, prin rezultatele activităţii economice şi sociale, de consolidarea practică a socialismului. Aşa cum ne învaţă viaţa, cantonarea în teze învechite atunci cînd experienţa le infirmă este o activitate dăunătoare[110].

Acestea argumente sînt similare celor din tot mai numeroasele critici autohtone la adresa lui Ceauşescu, dintre care unele aparţin unor foşti susţinători. În loc să permită măcar un minimum de reformă, în special în agricultură, Ceauşescu a reuşit să impună o politică de austeritate şi de achitare rapidă a datoriei externe.

Încă din mai 1985, Gorbaciov s-a întîlnit cu secretarii C.C. însărcinaţi cu probleme economice din ţările C.A.E.R. şi i-a îndemnat să ia măsuri urgente de armonizare a politicilor economice şi a resurselor comune pentru a face faţă împreună provocărilor tehnice şi politice tot mai mari. Potrivit unui comunicat Reuters care cita un diplomat sovietic, „problema-cheie" a vizitei lui Gorbaciov la Bucureşti este „nevoia urgentă de a restructura relaţiile economice" cu România de vreme ce acestea îi afectează pe toţi membrii C.A.E.R.[111]. Dezbaterea pe marginea reformei în România include prin urmare argumentele pro şi contra ale cooperării lărgite în cadrul blocului estic. Nu putem să nu ţinem cont de posibilitatea ca anumiţi membri din aparatul de partid românesc să fi fost cîştigaţi de strategia sovietică de reformă orchestrată prin integrarea în C.A.E.R.

Apărînd „modelul românesc"

De la bun început, Ceauşescu a limitat în mod strict cantitatea de informaţii privind reforma sovietică pentru cetăţenii români. Textul complet al discursului de forţă al lui Gorbaciov la plenara din ianuarie 1987 a P.C.U.S. nu a fost încă publicat în România.

110. 19 mai 1987 (În engleză.).
111. 21 mai 1987.

Volumul de *Opere alese* al lui Gorbaciov, pus în vînzare la Bucureşti în preajma vizitei acestuia, se încheie cu noiembrie 1986.

Din ianuarie, Ceauşescu a dedicat cîteva discursuri chestiunii reformei. Argumentele folosite (indirect) împotriva aplicării reformei de tip sovietic la condiţiile din România se întind de la pretenţiile de puritate şi ortodoxie ideologică şi de la pretenţia de a fi oricum mult înainte în privinţa reformei, pînă la insistenţa pe dreptul fiecărui partid comunist de a-şi alege propriul model de construcţie socialistă, fără vreun amestec din afară.

Pozînd în apărătorul neclintit al purităţii ideologice, Ceauşescu a respins orice posibilitate de reîntoarcere la ceea ce el a numit „elemente ale capitalismului", fie aceasta chiar şi o măsură temporară. Cuvîntările sale şi o serie de articole autoritare din *Era Socialistă* au arătat totuşi în mod clar că stăruinţa pe proprietatea socialistă, pe planificarea centralizată şi pe rolul conducător al partidului în problemele economice provine nu numai din consideraţii ideologice, ci şi din opoziţia de lungă durată a României faţă de strategia evidentă a U.R.S.S. de a restructura C.A.E.R.-ul în aşa fel încît să obţină un mai mare grad de integrare. Accentuarea proprietăţii socialiste la scară naţională serveşte ca argument al opoziţiei faţă de constituirea unor asocieri integrative multinaţionale în cadrul C.A.E.R. Susţinînd preeminenţa „planului naţional uniform" în cadrul complexului economic naţional, poziţia românească oficială plasează prerogativele naţionale deasupra luării supranaţionale a deciziei. Greşit sau nu, propagandiştii români insinuează faptul că tendinţa actuală din cadrul C.A.E.R. este orientată din nou, la fel ca începutul anilor '60, către „integrarea suprastatală şi supranaţională", care favorizează o diviziune a muncii între membri şi o „specializare unilaterală" a ţărilor C.A.E.R.[112].

Ceauşescu pretinde acum şi că procesul de „îmbunătăţire" şi de „reorganizare" a societăţii în România a început acum 20 de ani, adică în momentul cînd el a devenit secretarul general al P.C.R. „Noul Mecanism Economico-Financiar" adoptat în 1977 şi 1978 (şi întregul cadru legal ulterior) este considerat neîncetat ca fiind „bun în esenţă". Implementarea sa deplină, se afirmă, a fost împiedicată doar de rezistenţa birocratică. În ultimul an, Ceauşescu nu a ratat nici o ocazie pentru a poza în „arhitect" al modelului românesc „original" de democraţie economică, participare a maselor în procesul de luare a deciziei politice, autoadministrare şi autofinanţare. După cum se spune în mod oficial, România s-a angajat de mult pe calea intensificării, accelerării, înnoirii, modernizării şi chiar a „restructurării", dobîndind o experienţă considerabilă în implementarea democraţiei în cadrul partidului.

În cuvîntările de la plenara C.C. din martie 1987[113] şi la întrunirea secretarilor C.C. însărcinaţi cu probleme organizatorice din cîteva ţări comuniste, desfăşurată la Bucureşti pe 13 şi 14 mai, Ceauşescu s-a lăudat că statutele revizuite ale P.C.R. au avut în vedere întinerirea, rotaţia şi promovarea personalului pe baza candidaturilor multiple şi că toate cadrele de conducere, inclusiv membrii C.C. şi secretarul general, au fost „discutaţi şi aprobaţi" la întîlnirile de partid. Aici, Ceauşescu a fost în deosebit de categoric în a apăra dreptul fiecărui partid comunist de a-şi stabili propria „linie generală" de dezvoltare, fără vreo interferenţă din exterior. El a mai făcut apel la o discuţie deschisă asupra „greşelilor" apărute în relaţiile dintre partidele şi statele comuniste şi a pledat pentru

112. Vezi Romanian Situation Report/2, *Radio Free Europe Research*, 6 martie 1987, Item 1.
113. *Scînteia*, 26 martie 1987, p. 1.

întemeierea relaţiilor dintre partide pe „principii cu adevărat democratice şi revoluţionare" şi a unui nou tip de cooperare interstatală pe principiile dreptului internaţional.

Linia sovietică: politica în perspectivă

În relaţiile cu România aflată în criză, conducerea sovietică a construit, se pare, o politică sofisticată, care va ieşi probabil mai clar la iveală în timpul vizitei lui Gorbaciov. De vreme ce nu doreşte să fie considerată drept un suporter al politicii interne şi externe a lui Ceauşescu, conducerea sovietică nu pare interesată în a-l destabiliza pe Ceauşescu într-atît încît să ameninţe stabilitatea sistemului comunist în România. De asemenea, sovieticii vor evita probabil să-i ofere lui Ceauşescu un pretext pentru a amplifica sentimentele naţionale şi chiar antisovietice ale populaţiei.

Pe de altă parte totuşi, propaganda sovietică încearcă în mod clar să arate publicului român, precum şi elitei politice, tehnice şi culturale că U.R.S.S. a devenit o locomotivă a progresului în cadrul blocului şi că o mai mare cooperare cu Moscova în plan economic ar fi benefică. Propagandiştii sovietici au subliniat faptul că sporirea schimburilor bilaterale româno-sovietice din ultimii cîţiva ani este rezultatul direct al disponibilităţii mai mari a României pentru investiţiile pe pămînt sovietic şi pentru intensificarea cooperării şi specializarea în producţie cu vecina sa de la Răsărit. Se promite o destindere şi mai mare în schimbul voinţei României de a stabili legături directe între întreprinderi şi parteneriate în direcţiile dorite de U.R.S.S. Astfel de argumente, deşi nu sînt pe deplin aplicabile sub guvernarea română actuală, ar putea găsi mai multă susţinere din partea unei generaţii viitoare de lideri români şi în rîndul poporului român, profund dezamăgit de direcţia specifică de „socialism" a lui Ceauşescu, fie ea şi înveşmîntată în culori naţionale.

***

Vorbind „femeilor tăcute" ale Bucureştiului

Secretarul general al P.C.U.S. Mihail Gorbaciov şi soţia sa Raisa au fost întîmpinaţi pe aeroportul Otopeni luni, 25 mai, cu toate onorurile pe care protocolul românesc le rezervă vizitelor oficiale. Mulţimi de „oameni ai muncii" şi de şcolari purtînd portrete ale lui Ceauşescu şi Gorbaciov au fost înşirate pentru a scanda numele celor doi şi pentru a flutura steagurile româneşti şi sovietice atît la aeroport, cît şi de-a lungul drumului către reşedinţa unde vor fi găzduiţi oaspeţii sovietici. Deşi observatorii au remarcat o „răceală neobişnuită" în felul în care cei doi lideri s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat (de trei ori), presa românească a accentuat primirea caldă şi entuziastă făcută familiei Gorbaciov de către un popor ospitalier prin tradiţie.

Radioteleviziunea română a transmis în direct ceremonia primirii, în timp ce programele sovietice au minimalizat importanţa momentului, tratîndu-l în mod obişnuit şi mult mai reţinut. Totuşi, sovieticii au făcut dovada unui grad considerabil (şi poate nu întru totul spontan) de „transparenţă" (*glasnost*) în rapoartele lor detaliate despre trecerea lui Gorbaciov prin Piaţa Victoria. În vreme ce Agerpres a relatat că tovarăşii români şi sovietici au fost „primiţi cu căldură de către mii de bucureşteni" pe cînd „treceau prin Piaţa Victoria", telejurnalul sovietic „Vremia" de la ora 7 seara a înregistrat în detaliu

încercarea eşuată a lui Gorbaciov de a discuta (de fapt, de a monologa) cu românce amuţite de frică şi totuşi incapabile să-şi ascundă grijile şi viaţa grea.

La un moment dat, el s-a adresat femeilor din mulţime întrebîndu-le de ce erau tăcute. Le-a spus că, dacă aveau să pretindă că totul era în ordine, nu le va da crezare. Existau probleme în orice ţară, a spus el, însă aceste probleme şi soluţiile lor trebuiau discutate între ţările socialiste. El şi-a exprimat hotărîrea de a „întări" şi, dacă era necesar, de a „reclădi casa noastră socialistă", ca şi cum ar fi vrut să sugereze capacitatea şi disponibilitatea sovietică de a vindeca boala românească. Radio Moscova în limba română a oferit ascultătorilor români o redare exactă a „discuţiei" lui Gorbaciov cu „femeile tăcute" din Bucureşti.

Cuvîntarea lui Ceauşescu de la dineu

Deşi nu a apărut nimic substanţial în privinţa conţinutului primelor convorbiri oficiale ale celor doi lideri, desfăşurate luni după-amiaza timp de trei ore şi jumătate, discursurile ţinute la dineul oficial din aceeaşi seară a oferit o imagine clară a diferendelor dintre ei.

Prima parte a cuvîntării lui Ceauşescu a fost, după cum relatează Agerpres, un elogiu la adresa pretinsei „experienţe" îndelungate a României în sporirea eficienţei, modernizării, autoadministrării, autofinanţării şi democratizării. Ulterior, el s-a referit la „eforturile şi preocupările oamenilor sovietici ai P.C.U.S. îndreptate spre reorganizarea societăţii, dezvoltarea democraţiei socialiste, a tuturor ramurilor vieţii economice şi sociale". România a urmărit aceste eforturi „cu interes" şi, „în calitate de vecină şi prietenă", le-a urat „iubiţilor" tovarăşi sovietici „realizări şi mai mari pe această cale". Totuşi, spre deosebire de Kádár, Jaruzelski, Jivkov şi Husák, el nu a afirmat că experienţa sovietică era relevantă pentru România aşa cum a fost ea pentru întregul bloc comunist şi că ţara sa va avea grijă să o urmeze.

Ceauşescu a trecut la chestiunea cooperării bi- şi multilaterale, care se discutase, după cum a spus el, în cadru oficial; nu a susţinut însă că s-ar fi ajuns la vreun acord sau la vreo identitate de opinii. Ceauşescu a adoptat poziţia standard a României, manifestată mai clar de la semnarea programului complex al C.A.E.R. din 1985, potrivit căreia se exprima un interes acut în promovarea cooperării în domenii „de interes comun", fără a se lua în seamă presiunea pentru o integrare mai puternică în C.A.E.R. El a mers pînă într-acolo încît şi-a exprimat dezamăgirea faţă de „o anumită rămînere în urmă în ce priveşte dezvoltarea relaţiilor economice" şi a îndemnat la acţiune în vederea rezolvării problemelor „fiecărei ţări membre" prin eforturi comune.

Cu toate că şi-a exprimat sprijinul faţă de iniţiativele de dezarmare nucleară ale lui Gorbaciov, ideile sale difereau întrucîtva în privinţa unor chestiuni precum renunţarea la armele convenţionale, regulile de conduită în relaţiile internaţional şi cooperarea în politica externă româno-sovietică. Privitor la primul aspect, Ceauşescu a făcut apel la „trecerea la măsuri hotărîte de reducere a armamentelor convenţionale", indicînd acţiunile unilaterale ale României în această direcţie, care au reflectat „hotărîrea fermă" a ţării de a acţiona în concordanţă cu „toate forţele dezarmării, destinderii şi păcii". În obişnuita sa manieră ambiguă, care a evitat referirea explicită la U.R.S.S., Ceauşescu şi-a exprimat opinia că era necesară şi o „acţiune mai fermă" pentru „dezarmare şi pace", prin aceasta permiţîndu-se fiecărei ţări să „se dezvolte în libertate şi independenţă".

Fără a menţiona cooperarea româno-sovietică din cadrul Pactului de la Varşovia, Ceauşescu a elogiat „colaborarea activă dintre ţările noastre, dintre România şi U.R.S.S. în cadrul O.N.U. şi în general pe arena mondială, în lupta pentru dezarmare, pentru securitate, colaborare şi pace".

Cuvîntarea lui Gorbaciov de la dineu

Spre deosebire de primirea politicoasă şi linguşitoare făcută de Ceauşescu lui Gorbaciov, liderul sovietic a fost expeditiv şi rece, evitînd chiar şi cel mai mic semn de efuziune. Abordînd direct chestiunile de cea mai mare importanţă, Gorbaciov a reuşit o extraordinară performanţă diplomatică în a răspunde punctelor avansate de Ceauşescu. El nu s-a referit direct la problema reformei, însă a insinuat în mod evident eşecul „modelului românesc" şi efectele negative ale obstinaţiei României de a nu se implica în procesul de integrare în C.A.E.R. În concordanţă cu politica sovietică faţă de celelalte ţări comuniste, Gorbaciov a indicat nevoia unei „schimbări calitative" în relaţiile româno-sovietice. „Mecanismul cooperării" avea nevoie de „ameliorări" şi trebuia „adaptat" cerinţelor actuale. El a respins în mod clar politica lui Ceauşescu de a urmări cooperarea în interesul României, ignorînd în acelaşi timp programul general al U.R.S.S. Deşi s-au înregistrat multe „realizări" într-un număr de domenii, el a spus că „în faţa ţării stau o serie de probleme, există dificultăţi".

El a indicat domenii specifice în care României i se cerea o cooperare mai strînsă: o analiză şi o comparaţie mai complete ale experienţelor reciproce (un îndemn indiscutabil de a urma modelul sovietic în construcţia socialistă), precum şi o mai strînsă cooperare între organizaţiile de partid şi colectivele muncitoreşti şi în ştiinţă şi ideologie.

Gorbaciov a precizat că o cooperare mai extinsă în comerţ şi producţie era posibilă doar dacă bunurile româneşti se vor ridica la cerinţele calitative sovietice, iar ridicarea standardelor calitative şi tehnologice se putea realiza doar prin „folosirea resurselor materiale şi intelectuale" în scopul unei „accelerări" a ameliorării economice şi prin „intensificarea prin toate căile a procesului de integrare" în C.A.E.R. El a spus că se făcuseră primii paşi în vederea „adîncirii şi lărgirii cooperării în producţie", că se stabiliseră legături directe de producţie între o serie de unităţi industriale şi că se dezbăteau, de asemenea, proiecte de parteneriat. El simţea că „voinţa politică" de a urma aceste direcţii există în ambele ţări.

Retorica lui Gorbaciov privind politica externă din discursul său de la dineu suna aproape identic cu frazele lui Ceauşescu referitoare la chestiuni de politică externă şi dezarmare. Acordînd atenţie abordărilor şi eforturilor comune ale României şi Uniunii Sovietice în acest domeniu, se pare că Gorbaciov a anulat aspiraţiile lui Ceauşescu la autonomia politicii externe.

***

Pe 26 mai, a avut loc o a doua rundă de întîlniri între Mihail Gorbaciov şi Nicolae Ceauşescu. Potrivit agenţiei TASS, discuţiile s-au desfăşurat într-o „atmosferă tovărăşească şi un spirit de sinceritate şi înţelegere reciprocă". Agenţia de presă sovietică a ţinut să-l citeze pe Ceauşescu, care a spus că „în cadrul vizitei şi al convorbirilor cu tovarăşul Gorbaciov am ajuns la o serie de înţelegeri bune". În aceeaşi zi, cei doi lideri

au vizitat Uzina „23 August" din Bucureşti, care produce un număr de articole exportate în U.R.S.S. şi este considerată de către români vîrful de lance al modernizării industriale. În vreme ce Radio Bucureşti şi Agerpres nu au menţionat nimic despre discuţiile dintre Gorbaciov cu directorii şi muncitorii, televiziunea sovietică l-a arătat pe liderul sovietic insistînd pe necesitatea ca România şi U.R.S.S. să producă şi să comercializeze bunuri de calitate şi criticînd exportul acestora doar către Occident pentru a obţine valută forte. Deşi aceste critici au fost exprimate la Bucureşti, ele nu se referă doar la România.

„Restructurare", „democratizare" şi „transparenţă" explicate publicului român

În cursul aceleiaşi zile, a avut loc o adunare la Bucureşti, la Palatul Republicii. Deşi cei aproximativ 3 000 de oficiali aleşi cu grijă au fost în mod evident instruiţi cînd să aplaude în timpul discursului lui Gorbaciov şi cînd să păstreze liniştea (în timpul pasajelor care elogiau „restructurarea"), liderul sovietic trebuie să fi fost conştient că alocuţiunea sa, difuzată live la radio-televiziunea română, era poate singurul mijloc direct de a transmite poporului român mesajul său reformist.

Conceptul de reorganizare în U.R.S.S., a spus Gorbaciov, nu se limita la o simplă cosmetizare, care viza „reforme fundamentale, radicale". Referindu-se la plenara C.C. al P.C.U.S. din ianuarie, Gorbaciov a spus că exista doar o singură cale de a realiza „restructurarea": prin democratizare. Era absolut necesar, spunea el, să „descătuşăm iniţiativa oamenilor", „să înlăturăm cu hotărîre piedicile birocratice", pentru ca „fiecare membru al societăţii noastre să aibă garanţii reale privind apărarea drepturilor şi intereselor sale legitime".

Pentru a dezvolta democraţia, „informarea largă şi deschisă" era „o condiţie obligatorie". Tocmai prin această „transparenţă", a spus Gorbaciov unui auditoriu obişnuit, probabil, cu cel mai strict control al informaţiei din estul Europei, a început „înnoirea socialismului" în U.R.S.S. Orice informaţie ascunsă poporului sau reprimată, spunea el, nu făcea decît să agraveze situaţia: „un adevăr spus pe jumătate este mai rău decît o minciună". „Onestitatea şi sinceritatea în politică" erau cheia problemelor dificile.

În observaţiile sale privind importanţa schimbării metodei şi stilului în munca de partid, Gorbaciov a făcut unele insinuări la stilul de conducere puternic centralizat şi personalizat al lui Ceauşescu şi absenţa discuţiei şi iniţiativei colective în luarea deciziei. Critica sa implicită la adresa vîrstnicei conduceri române era şi mai evidentă în referirea la noua practică sovietică de a demite cadrele de partid „care nu fac faţă muncii, nu pot merge în pas cu timpul" şi mai ales pe cei care s-au compromis, printre altele, prin nepotism. El făcea apel în mod evident la noua generaţie de lideri români, cînd a subliniat că abandonarea de către U.R.S.S. a selecţiei automate de cadre de conducere pentru funcţii era văzută ca un mijloc important de a asigura participarea maselor şi ca o „contrapondere în metodele birocratice". „Restructurarea este un examen serios pentru cadre, însă totodată şi o şcoală care formează noi conducători."

Gorbaciov a precizat că U.R.S.S. vedea relaţia dintre politica economică şi cea socială altfel decît România, care acorda prioritate dezvoltării industriale în detrimentul consumului. Oamenii muncesc aşa cum trăiesc, a spus el, iar dacă erau ignorate condiţiile de trai, aveau să sufere atît standardul de viaţă, cît şi producţia.

Gorbaciov ridică problema minorităţilor

Poate că aspectul cel mai izbitor al discursului lui Gorbaciov a fost critica sa implicită la adresa modului în care România tratează problema minorităţilor. Vorbind despre nevoia de a întări educaţia „internaţionalistă" şi prietenia între popoare, Gorbaciov trebuie să fi avut în minte nu numai relaţiile României cu alte ţări şi popoare comuniste, ci şi politica lui Ceauşescu faţă de minorităţi.

> Se ştie ce importanţă acorda Lenin relaţiilor naţionale, cerînd să se dea dovadă de fineţe, de o atenţie deosebită în rezolvarea acestor probleme. Cred că preceptele leniniste în această privinţă îşi păstrează caracterul actual şi astăzi. Noi le vom urma.

În ciuda recentelor infirmări la nivel înalt sovietice şi maghiare, în ajunul vizitei lui Gorbaciov în România şi a summit-ului Pactului de la Varşovia, au existat indicii că Ungaria ar fi încercat să-şi exprime îngrijorarea faţă de etnicii maghiari din Transilvania. *The Sunday Times* a relatat pe 24 mai, pe baza unor „surse sovietice de încredere" nedezvăluite, că guvernul maghiar a căutat să-l convingă pe Gorbaciov să-şi anuleze vizita la Bucureşti, deoarece aceasta ar fi însemnat o recunoaştere tacită a tratamentului la care era supusă minoritatea maghiară. Ferenc Glatz[114], director adjunct şi secretar de partid al Institutului de Istorie al Academiei Ungare, a spus anul trecut că Ungaria făcea presiuni pentru înfiinţarea unei instituţii care să monitorizeze politica pentru minorităţi în cadrul blocului sau cel puţin pentru emiterea unei declaraţii de principiu şi de politică comună în legătură cu minorităţile din Europa de Est. Deşi nu foarte lămuritoare, observaţia lui Gorbaciov demonstrează faptul că el este la curent şi că trebuie chiar să fi ridicat această problemă în discuţiile cu Ceauşescu. Trebuie reamintit faptul că în timpul ultimei vizite a lui Ceauşescu în Cehoslovacia, el şi Husák au căzut de acord asupra nevoii de a lupta împotriva „revanşismului" nu numai în Germania, ci şi oriunde se manifestă acesta, referire ce poate fi pusă în legătură cu perspectiva lui Ceauşescu asupra Ungariei ; şi, la urma urmei, Cehoslovacia are şi ea o importantă minoritate maghiară. În cuvîntarea ţinută la adunarea de la Bucureşti, Ceauşescu, respingînd în mod evident insinuările lui Gorbaciov, a pretins că toţi cetăţenii români, „indiferent de naţionalitatea lor", se bucură „de condiţii ideale de muncă şi viaţă în România."

Românii sînt îndemnaţi să ia în considerare modelul sovietic

Ca un răspuns evident la afirmaţiile româneşti repetate (care au fost reluate în discursul lui Ceauşescu de la adunare) privind dreptul şi nevoia fiecărui partid comunist de a-şi urmări propria linie şi propriul model, precum şi dreptul fiecărei ţări de a-şi desemna propria strategie de dezvoltare în concordanţă cu interesele naţionale, Gorbaciov a definit politica sovietică dublă faţă de chestiune în felul în care a făcut-o la Praga. Ţările socialiste, a spus el, se bucură de „independenţă deplină în stabilirea liniei lor politice" ; iar modelul „restructurării" sovietice a fost elaborat pornind de la condiţiile din U.R.S.S. El a afirmat totuşi fără echivoc că ţările comuniste poartă „răspunderea colectivă pentru

114. *Valóság*, nr. 29, 1986, pp. 11-12. Vezi Kathrin Sitzler, în *Südosteuropa*, nr. 1, ianuarie 1987, pp. 41-42.

destinele socialismului mondial" şi că U.R.S.S. va fi bucuroasă cînd ţările frăţeşti găsesc ceva util pentru ele în activitatea creatoare care se desfăşoară în U.R.S.S.

Ca pentru a arăta că „transparenţa" de tip sovietic se aplică şi în politica externă, Gorbaciov a sugerat că U.R.S.S. se poate să fi comis unele greşeli în relaţiile sale cu ţările comuniste în primii ani de după război, chiar că nu toate iniţiativele sovietice în privinţa controlului armamentului au fost „reuşite şi s-au soldat întotdeauna cu succes". Lăudînd acţiunile comune independente şi propunerile ţărilor mici ale Pactului de la Varşovia, printre care şi România, Gorbaciov a sugerat că, dacă ar fi încheiat un acord pentru înfiinţarea unei zone denuclearizate în Balcani, U.R.S.S. ar putea lua în calcul acordarea garanţiilor necesare acestor ţări că nu va plasa ori folosi arme nucleare sau chimice în această zonă.

Discursul lui Ceauşescu, care nu a fost difuzat în direct de către televiziunea sovietică, a constat într-o reluare a cîtorva dintre punctele principale avansate la dineul din ziua anterioară. El şi-a exprimat satisfacţia pentru „buna înţelegere" din timpul discuţiilor cu Gorbaciov, fapt în urma căruia, a spus el, va spori cooperarea bilaterală (româno-sovietică) şi cea multilaterală din cadrul C.A.E.R. El a insistat totuşi din nou pe nevoia de a reduce cheltuielile militare, fără de care nu pot fi implementate programele de dezvoltare în orice ţară, inclusiv în cele comuniste.

Romanian Situation Report/4, *Radio Free Europe Research*, 29 mai 1987

România şi mişcarea de nealiniere

Rezumat: Relaţiile României cu mişcarea de nealiniere joacă un rol important în politica sa externă. Încă din 1964, România, care se consideră „ţară socialistă în curs de dezvoltare", a făcut primii paşi către celelalte ţări în curs de dezvoltare. În 1976, România devenise deja membru plin al „Grupului celor 77" şi obţinuse statutul de membru permanent al mişcării de nealiniere.

***

Un summit al ţărilor nealiniate a început la Zimbabwe pe 1 septembrie. Mişcarea de nealiniere, în care Iugoslavia a jucat un rol de seamă, are acum un nou aspect est-european, de cînd România se bucură de statutul de oaspete obişnuit la diversele sale întîlniri. Bucureştiul, la rîndul său, simte că, din punct de vedere ideologic, are multe în comun cu ţările în curs de dezvoltare, care alcătuiesc în mare parte această mişcare.

Cu mult înainte ca P.C.R. să proclame, în 1972, România drept „o ţară socialistă în curs de dezvoltare", Bucureştiul a început să se apropie de ţările în curs de dezvoltare din cadrul Naţiunilor Unite. În 1964, anul în care (pe atunci) Partidul Muncitoresc Român a elaborat „Declaraţia de Independenţă", România i-a abordat pe participanţii la Conferinţa de la Geneva a Comisiei pentru Comerţ şi Dezvoltare din cadrul Naţiunilor Unite, în vederea admiterii în „Grupul celor 75" (cunoscut mai apoi ca „Grupul celor 77"). Deşi această primă încercare a eşuat, liderii români au făcut eforturi insistente pentru a întări cooperarea şi schimburile comerciale ale României cu ţările în curs de dezvoltare. În 1971, statul român a devenit membru al Acordului General pentru Tarife şi Comerţ (GATT), iar în 1972, a iniţiat contracte cu Fondul Monetar Internaţional şi Banca Mondială. Apoi, în februarie 1976, beneficiind de garanţia membrilor din America Latină ai grupării, a fost recunoscută drept membru plin al „Grupului celor 77".

La o întrunire a Comisiei pentru Comerţ şi Dezvoltare din cadrul Naţiunilor Unite desfăşurată la Nairobi, în aprilie 1976, delegaţia română şi-a ocupat locul printre ţările în curs de dezvoltare şi a votat la unison cu acestea, ceea ce uneori însemna un vot împotriva celorlalte state ale blocului sovietic. Presa maghiară oficială şi-a exprimat ulterior dezaprobarea faţă de „greşelile fatale" şi „confuzia ideologică" demonstrate de România. Cu această ocazie, ea a respins şi viziunea Chinei asupra unei lumi împărţite în naţiuni bogate şi sărace, diferită de distincţia ideologică sovietică între ţări capitaliste şi socialiste[115]. Ulterior, în 1982, P.C.R. a anunţat un „program ideologic" (pe care avea

115. *Külpolitika*, nr. 3/1976, şi Edgar R. Rafael, *Entwichlungsland Rumänien* (*România, ţară în curs de dezvoltare*), Oldenbourg Verlag, München, 1977, pp. 116-117. Pentru detalii, vezi Colin W. Lawson,

să-l adopte în 1984) ce includea exact acest concept chinez. Atacînd cu înverşunare un articol din presa română care propunea această diviziune primară a lumii în naţiuni bogate şi sărace, săptămînalul sovietic *Novoe Vremia* afirma că marxist-leniniştii nu vor accepta niciodată asemenea „vederi eronate". Această împărţire, se spunea, lăsa Uniunea Sovietică pe acelaşi plan cu ţările capitaliste, sugerînd astfel că ea ar fi o „putere neocolonială", care ar dori să se amestece în afacerile interne ale ţărilor în curs de dezvoltare[116].

Baza ideologică a relaţiilor de nealiniere

Susţinerea oferită de România mişcării de nealiniere reprezintă piatra de temelie a politicii sale externe. Aceasta caută să-şi promoveze independenţa propriei politici externe în cadrul Pactului de la Varşovia, prin accentuarea ţelurilor politice pe care le împărtăşeşte cu statele nealiniate, precum independenţa naţională, independenţa economică şi democratizarea relaţiilor internaţionale pe baza dreptului internaţional.

Totuşi, identificarea tot mai mare a României cu mişcarea de nealiniere nu este în nici un caz echivalentă cu o turnură ideologică occidentală, fapt ce reiese din participarea României la corul statelor nealiniate în curs de dezvoltare, care fac apel la tot felul de „noi ordini" în economia mondială şi informaţie, la transferul nerestricţionat de tehnologie şi la stoparea aşa-zisei „scurgeri de materie cenuşie" din ţările sărace înspre cele bogate. În plus, pe lîngă faptul că serveşte aspiraţiilor româneşti la o mai mare independenţă faţă de Uniunea Sovietică în politica externă, motivul din spatele acestei susţineri este unul clar economic. În 1960, comerţul cu ţările în curs de dezvoltare reprezenta 6% din comerţul exterior al României; în 1976, cifra a crescut la 21,3%, atingînd apogeul în 1981, cînd reprezenta 33%. În 1985, ea se situa încă în jurul valorii de 25%. Mai mult, cîştigîndu-şi recunoaşterea în cadrul O.N.U. ca ţară în curs de dezvoltare, România a obţinut favoruri comerciale din partea multor altor ţări, factor ce a determinat de asemenea sporirea comerţului cu ţările occidentale dezvoltate.

Tensiunea între calitatea de membru al Pactului şi legăturile cu mişcarea de nealiniere

În 1975, României i s-a permis pentru prima oară să participe la o întrunire oficială a ţărilor nealiniate, cu ocazia unei întîlniri a miniştrilor de Externe organizate la Lima, în Peru. În august 1976, la summit-ul ţărilor nealiniate de la Colombo, Sri Lanka, România a primit statutul de oaspete permanent al mişcării de nealiniere. Totuşi, ea nu deţine încă statutul de observator în cadrul acesteia. Potrivit rapoartelor din presa occidentală, în 1975 România a făcut demersuri pe lîngă Iugoslavia, membru fondator al mişcării de nealiniere, spre a interveni în numele său în vederea obţinerii statutului de observator;

„National Independence and Reciprocal Advantages: The Political Economy of Romanian-South Relations", în *Soviet Studies*, nr. 3, iulie 1983, pp. 362-375; şi Robert Weiner, *Romanian Foreign Policy at the United Nations*, Praeger, New York şi Philadelphia, 1984.

116. Vezi Anneli Ute Gabanyi, „Romanian-Soviet Ideological Controversy - More Than a Theoretical Dispute", în *Südosteuropa*, nr. 5, mai 1983, pp. 235-244.

se spune că Iugoslavia ar fi transmis dorinţa României, fără însă a o susţine[117]. Statutul de observator i-a fost refuzat, din cauza faptului că România este membru al Pactului de la Varşovia, ceea ce contravine principiilor fundamentale ale mişcării de nealiniere. (De asemenea, în cercurile diplomatice se zvoneşte că s-ar putea ca unul sau mai mulţi dintre prietenii Moscovei să fi contribuit la blocarea cererii României de a obţine statutul de observator.)

În deceniul care s-a scurs de la întîlnirea de la Colombo, România s-a străduit să obţină un statut mai însemnat în cadrul mişcării de nealiniere. În cursul vizitelor sale în peste 40 de ţări nealiniate din Asia, Africa şi America Latină, precum şi la întrunirile la care a jucat rolul de gazdă pentru mai mult de 30 din şefii acestor state, Ceauşescu a accentuat mereu „identitatea ori similaritatea" dintre politica externă a României şi cele ale ţărilor nealiniate. România a încheiat numeroase şi, foarte adesea, costisitoare acorduri economice cu ţările nealiniate; aproximativ 16 000 de specialişti români lucrează la circa 130 de proiecte majore în aceste state. Între timp, în România sînt educaţi în prezent cam 20 000 de studenţi din ţările nealiniate şi au fost încheiate 30 de parteneriate economice[118].

În ciuda acestor sacrificii economice, pe care ţara nu şi le prea permite din pricina propriilor dificultăţi economice, nu se ştie încă dacă România va reuşi să-şi asigure un statut mai înalt în cadrul mişcării de nealiniere. La o conferinţă de presă din aprilie 1976, Ceauşescu a căutat să justifice solicitarea României de a deveni observator, argumentînd că într-o zi toate pactele vor fi oricum abandonate[119]. În ultimul an, presa românească a insistat din ce în ce mai mult că „a lua sau a nu lua parte la alianţele politico-militare" nu mai reprezintă un impediment major în calea aderării la mişcarea de nealiniere. Ceea ce contează cu adevărat, continuă raţionamentul, este „actualul angajament" al ţării faţă de nealiniere şi „voinţa politică" de a implementa măsuri politice în concordanţă cu cele ale celorlalte ţări nealiniate. „Din punct de vedere al angajamentelor asumate de România pe planul relaţiilor sale externe, nu sînt nici un fel de impedimente pentru participarea sa, în diferite forme, la activităţile mişcării de aliniere."[120]

După conferinţa ministerială a ţărilor nealiniate desfăşurată anul trecut la Luanda, Angola, un comentator român a ţinut să sublinieze că „România se pronunţă, în continuare, pentru participarea, în forme corespunzătoare, la activităţile statelor nealiniate". Într-adevăr, România şi-a intensificat în ultima vreme relaţiile cu liderii nealiniaţi, în special cu Iugoslavia; ceea ce nu înseamnă că ar fi mai probabilă consolidarea statutului său în cadrul mişcării de nealiniere.

Preferinţa lui Ceauşescu: suveranitate în detrimentul prosperităţii

În contextul relaţiilor României cu mişcarea de nealiniere, trebuie luate în considerare şi preferinţele personale ale lui Ceauşescu, atît cele publice, cît şi cele private. Este clar că el şi soţia sa au fost încîntaţi de pompa şi festivităţile organizate în cinstea lor de liderii

117. Reuters, 19 august 1975.
118. *România liberă*, 11 iulie 1985, p. 6.
119. *Scînteia*, 1 aprilie 1976, p. 1.
120. Constantin Vlad şi Nicolae Călină, „Romania and the Nonaligned Movement", în *Revue Roumaine d'Etudes Internationales*, nr. 4 (66), p. 361.

Lumii a Treia în timpul vizitelor în străinătate. De asemenea, nu a trecut neobservat faptul că Nicolae Ceauşescu pare uneori tentat să calce pe urmele lui Tito – drept dovadă, telegrama pe care preşedintele Partidului Libertăţii din Sri Lanka, Siriamavo Bandaranaike, i-a trimis-o lui Ceauşescu cu ocazia celei de-a 65-a aniversări:

> Foarte puţini au fost conducătorii din Europa răsăriteană care au luptat cu consecvenţă împotriva dogmatismului în teoria politică şi au adoptat măsuri care să răspundă cerinţelor societăţii în diverse perioade din istoria ţărilor lor. Unul dintre aceşti conducători a fost regretatul mareşal Tito. În prezent, Excelenţa Sa Nicolae Ceauşescu s-a ridicat ca personalitatea cea mai proeminentă în acest sens. În cadrul comunităţii socialiste de naţiuni, dumneavoastră susţineţi cu tărie principiul nealinierii şi vă opuneţi tuturor formelor de dominaţie. Această atitudine a făcut din dumneavoastră un prieten adevărat al ţărilor nealiniate.

Siriamavo îşi încheie telegrama cu o apreciere adecvată a gîndirii lui Ceauşescu în acest context:

> Pentru dumneavoastră, independenţa şi suveranitatea naţională au o valoare mult mai mare decît o prosperitate cîştigată prin pierderea autorespectului naţional.

Romanian Situation Report/10, *Radio Free Europe Research*, 11 septembrie 1986

Comerţul României cu Occidentul: probleme şi prospecte

Pe 1 şi 2 decembrie, oficiali ai Comunităţii Economice Europene (C.E.E) şi ai României s-au întrunit pentru cea de-a treia rundă de convorbiri de cînd România a devenit, pe 28 iulie 1980, prima ţară din C.A.E.R. care a semnat un acord comercial cu CEE. (România a mai încheiat ulterior încă două acorduri privitoare la textile şi oţel.) În urma acestor convorbiri, nici măcar agenţia română de presă Agerpres[121] nu a ascuns faptul că schimburile comerciale nu se ridicaseră la înălţimea aşteptărilor şi că ambele părţi vor încerca în viitor să îndeplinească obiectivele stabilite în acordurile existente.

Temeri în privinţa comerţului dintre România şi CEE

De fapt, lucrurile nu au mers deloc bine în schimburile comerciale dintre România şi C.E.E. din 1980 pînă în 1983, în special din cauza marii crize financiare şi a consumului intern din România. Cifrele oferite de C.E.E. arată că aceasta a înregistrat un deficit comercial din pricina României, datorită exporturilor extrem de reduse în România. Deficitul a crescut de la 59 000 000 dolari în 1980 la 151 000 000 dolari în 1981 şi la 710 000 000 dolari în 1982. În doar prima jumătate a anului 1983, acest deficit atinsese deja cifra de 356 000 000 dolari.

Deşi pare să fi existat înţelegere pentru problemele financiare ale României, Comisarul Afacerilor Externe Wilhelm Haferkamp nu a încercat să ascundă nemulţumirea comisiei faţă de insistenţa României ca exportatorii C.E.E. să cumpere la rîndul lor bunuri româneşti şi faţă de faptul că Bucureştiul nu a oferit Bruxelles-ului suficiente informaţii despre posibilităţile de export ale comunităţii. Au existat de asemenea dezacorduri în privinţa modalităţii de implementare a acordului asupra textilelor. C.E.E. s-a plîns că România depăşise procentele asupra cărora se căzuse de acord, iar delegaţia română condusă de ministrul Comerţului, Vasile Pungan, s-a arătat nemulţumită în privinţa sancţiunilor impuse României pentru subminarea acordului existent.

C.E.E. este din nou dispusă să acorde României reduceri la tarifele pe diverse produse, precum cele de ceramică, porţelan, plastic ori piese auto şi articole din piele; de asemenea, au fost luate în discuţie unele modalităţi de sporire a comerţului cu produse agricole şi de extindere a acordului comercial dintre România şi C.E.E., în vederea

121. 4 decembrie 1983.

includerii unui acord de cooperare[122]. Un oficial superior al C.E.E. a spus că, „deși nu s-a înregistrat un progres semnificativ în urma discuțiilor, acestea au avut o valoare politică importantă prin încurajarea relațiilor României cu Occidentul" și prin faptul că acestea servesc drept model pentru alte state est-europene (Ungaria ar putea fi următoarea țară care va încheia un acord bilateral cu C.E.E.). Comisia comună este considerată un cadru important de discuție.

Diminuarea schimbului cu Occidentul

În ciuda balanței pozitive a schimburilor cu economiile de piață dezvoltate, comerțul României cu Occidentul s-a diminuat în mod dramatic în ultimii doi ani. Balanța comercială a României cu economiile de piață a fost pozitivă în 1981 (36 000 000$, ridicîndu-se la 80 000 000$ în 1982 și la o sumă estimată de 1 300 000 000$ în 1983[123]). România a reușit să crească surplusul balanței de plăți de la un total de 1 500 000 000 dolari anul trecut la 2 200 000 000 per total și 2 100 000 000 în relațiile cu economiile de piață.

Deși aceasta demonstrează capacitatea României de a-și plăti datoriile în valută forte, ea s-ar realiza cu prețul unei reduceri masive a importurilor din țările occidentale și o imposibilitate ulterioară de sporire a exporturilor în aceste state. Două serii de cifre oferite de O.N.U. atestă acest fapt.

Datele privitoare la comerțul românesc cu anumite țări occidentale în anii 1982 și 1983 sînt doar parțial valabile. Importurile românești din R.F.G. au scăzut cu 40% în 1982, în vreme ce exporturile s-au diminuat cu 9%[124]. Importurile românești din Austria, unul dintre partenerii tradiționali comerciali ai României, au scăzut cu 28% în 1982 și deja cu 50% în prima jumătate a lui 1983[125]. Potrivit unui raport publicat de Institutul Austriac pentru Cercetări Economice, importurile românești din țările occidentale s-au redus în 1982 cu 47%, o cifră chiar mai mare decît cea indicată în raportul O.N.U.

Comerțul românesc cu economiile de piață dezvoltate				
	1980	1981	1982	1983 (estimat)
Importuri (în mii de milioane de dolari)	4,03	3,11	1,77	1,20
Diferența față de anul precedent	+ 4%	-22%	-43%	-36%
Exporturi (în mii de milioane de dolari)	3,45	3,47	2,57	2,40
Diferența față de anul precedent	+ 6%	-	-26%	-5%

Comerțul total al României cu S.U.A., care atinsese 1 000 000 000 dolari în 1981, a scăzut brusc la 571 600 000 dolari în 1982, însă este de așteptat ca el să crească din nou la 750 000 000 dolari anul acesta[126]. Delegația comercială a S.U.A., condusă de Sam Gibbons, membru al Camerei Reprezentanților și președintele Subcomitetului pentru Comerț al House Ways and Means Committee, a sosit în România pentru a discuta

122. *Süddeutsche Zeitung*, 5 decembrie 1983.
123. *U.N. Economic Bulletin for Europe*, vol. 35, 1983.
124. *Handelsblatt*, 24 mai 1983.
125. *Die Presse*, 30 noiembrie 1983.
126. AP, 4 mai 1983.

relaţiile comerciale viitoare, inclusiv cererile mai vechi ale României, precum cea privind prelungirea clauzei naţiunii celei mai favorizate pentru o perioadă de un an şi legislaţia motivată politic care facilitează legăturile economice.

Se pune întrebarea în ce măsură aceste reduceri ale comerţului românesc cu Occidentul vor afecta partea care-i revine din comerţul global. Într-un interviu acordat ziarului danez *Information*[127], Ceauşescu a afirmat că schimburile comerciale cu ţările socialiste (din C.A.E.R. şi altele) constituie „aproape 50%" din comerţul României; „peste 25%" îl reprezintă cel cu ţările în curs de dezvoltare, iar „restul", cu ţările capitaliste dezvoltate. Mai recent, Agerpres[128] a stabilit cifra legată de ţările în curs de dezvoltare la un nivel şi mai înalt, adică „30%", fără a preciza care alt grup a suferit scăderi.

Cele mai recente cifre româneşti oficiale în privinţa comerţului ţării cu Occidentul datează din 1981, cînd acesta reprezenta 32,8% din comerţul total[129]. Pe de altă parte, potrivit datelor O.N.U., partea ce revine României din exporturile occidentale a scăzut la o treime din cît era în 1980 (de la 0,33% în 1980 la 0,26% în 1981, la 0,16% în 1982 şi, estimativ, 0,11% în 1983). Importurile occidentale din România, pe care ţara încearcă cu disperare să le sporească, au scăzut în ultimii ani de la 0,27% în 1980 la 0,28% în 1981, la 0,22% în 1982 şi, estimativ, la 0,22% în 1983. Comentînd comerţul din 1983, *U.N. Economic Bulletin* afirmă că volumul exporturilor româneşti în ţările occidentale s-ar putea să se fi diminuat în 1983, alte ţări socialiste precum R.D.G. compensînd pierderile suferite de România.

„Politică economică independentă" – un obiectiv mai degrabă ipotetic

Un articol din săptămînalul cultural-politic ieşean *Cronica*[130] descria politica comercială actuală din România după cum urmează:

> România înţelege să dea un exemplu viu, concret, al posibilităţilor ce stau în faţa unui stat ce a optat pentru o politică economică independentă, activă, ce se bazează pe efortul propriu şi respectul principiilor dezvoltării şi cooperării economice cu toate ţările.

Mai recent, într-un interviu acordat Clubului de Presă Mexican, Primera Plana[131], Ceauşescu s-a referit la „acţiunea fermă" a României pentru „o politică de deplină independenţă economică şi politică":

> Privim, desigur, problema politicii independente nu în mod abstract, nu ca o tendinţă de izolare, ci, dimpotrivă, de dezvoltare largă a colaborării internaţionale cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială.

Aceasta însemnă că România a încercat din greu să obţină avantajele economice în cadrul C.A.E.R.[132], precum şi cele oferite de ţările occidentale şi de statele în curs de dezvoltare. Pentru a realiza acest lucru, ţara pozează alternativ în stat subdezvoltat

127. *Scînteia*, 17 februarie 1983.
128. 18 august 1983.
129. Calculată pe baza *Anuarului Statistic al R.S.R. 1982.*
130. Nr. 25, 24 iunie 1983.
131. *Scînteia*, 16 octombrie 1983.
132. Vezi Romanian SR/18, *Radio Free Europe Research*, 27 octombrie 1983, Item 6.

(sau mediu dezvoltat) atunci cînd poate obţine unele avantaje dintr-o asemenea situaţie, ori în ţară puternic industrializată, al cărei potenţial trebuie luat în calcul (de exemplu, în contextul procesului de specializare, aflat momentat în discuţie în cadrul C.A.E.R.).

Rezultatele: datorii şi rupturi

„Exemplul viu" al aşa-zisei politici economice „independente" a României nu este prea convingător. Datoria externă a României este estimată în prezent între 9 300 000 000 dolari[133] şi 9 500 000 000 dolari[134]. În 1983, România trebuia să plătească în jur de 3 500 000 000 dolari[135]. La începutul acestui an, prognoza românească extrem de optimistă era că pînă în 1985 ţara îşi va fi plătit jumătate din datoria externă, iar în primii doi-trei ani ai cincinalului 1986-1990, toate datoriile vor fi lichidate[136]. Mai nou, Ceauşescu a solicitat o reducere a datoriei externe în 1984 cu cel puţin 25%, fără să se refere la vreun program pe termen lung. Într-o cuvîntare ţinută pe 19 noiembrie la plenara C.C., liderul P.C.R. nu a exclus în mod explicit posibilitatea ca România să contracteze mai departe credite: deşi România nu a luat nici un credit bancar internaţional în 1982 şi în primele trei trimestre din 1983, se pune întrebarea dacă se va folosi de linia de creditare redeschisă recent pentru ea de către S.U.A.[137].

În general, se spune că politicile financiare ale ţării, care îi îngroziseră pe bancherii şi experţii financiari internaţionali în primele etape ale crizei datoriei româneşti, s-ar fi ameliorat în ultimul an. Se mai aud încă unele plîngeri, totuşi, nu neapărat din partea reprezentanţilor celor aproximativ 200 de bănci internaţionale cu care România a reuşit să semneze, în iunie anul acesta, un acord de reeşalonare, cît mai ales din partea micilor creditori comerciali ai României. Potrivit unui raport publicat în *Siebenbuergische Zeitung*[138], Occidentul a încercat indirect, prin intermediul unei firme panameze, să stoarcă bani de la acei exportatori germani (cererile lor s-ar părea că se ridică la 21 000 000 dolari) care vor să recupereze măcar o parte din bani. Se spune că guvernul R.F.G. ar fi promis să ridice această problemă la întrunirea Comisiei Economice Mixte româno-germane, care s-a ţinut la Bucureşti în prima parte a lunii decembrie. Presa a relatat de asemenea şi alte evenimente, precum inundarea pieţei cu mărfuri ieftine, nerespectarea condiţiilor livrărilor şi încasarea de taxe în dolari, ce au violat acordurile bilaterale existente.

Într-o cuvîntare de la plenara C.C. din noiembrie, Ceauşescu a recunoscut că realizările din comerţul extern îndeplineau obiectivele planificate, datorită unor „deficienţe" în acest domeniu. Cu această ocazie, s-au adoptat programe cu totul nerealiste de ameliorare a calităţii produselor şi de creştere a productivităţii muncii. Ceauşescu a afirmat necesitatea ca produsele româneşti să atingă ori chiar să depăşească standardele mondiale. El a recunoscut, de asemenea, că existau anumite neajunsuri, precum unele sarcini nerezolvate în politica investiţiilor, capacităţi industriale prost exploatate sau

133. *Neue Zuercher Zeitung*, 3 septembrie 1983.
134. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 17 noiembrie 1983.
135. *Ibid.*
136. Agerpres, 19 ianuarie 1983.
137. Un credit al EXIMBANK amânat în martie 1982, totalizând 120 700 000 dolari.
138. 30 noiembrie 1983.

opriri şi întreruperi frecvente ale producţiei, care au rezultat din politica reducerii importurilor din Occidentul avansat din punct de vedere tehnic. Reduceri radicale ale importurilor au condus la o încetinire în ceea ce priveşte introducerea tehnologiei moderne atît în cazul noilor utilaje, cît şi în modernizarea celor vechi. Ca urmare a lipsei pieselor de rezervă şi a materiilor prime, va începe în curînd o reacţie în lanţ care va afecta nu numai întreaga industrie, dar şi agricultura. Seceta din primăvara şi vara trecută a accentuat criza energetică din România şi a afectat totodată producţia agricolă, deoarece România făcuse economie la îngrăşămintele importate, extrem de necesare în aceste condiţii climatice nefavorabile.

Datorită diverselor măsuri (multe impuse de F.M.I.) luate în acest an pentru a limita puterea de cumpărare a populaţiei, nu ne putem aştepta ca nivelul de trai să atingă standardele din 1980. Mai mult, prin noile legi de remuneraţie, regimul nu mai trebuie să plătească muncitorilor un salariu de bază garantat anterior, ci veniturile au devenit tot mai dependente de îndeplinirea planului, fără a se lua în considerare circumstanţele care nu permit acest lucru, precum lipsa de energie, de materii prime şi de piese de schimb. Muncitorii români îşi pierd motivaţia şi umblă zvonuri despre tentative de greve spontane care au avut loc în cursul lunii trecute. Această nouă legislaţie va spori povara de pe umerii populaţiei, confruntată deja cu dificultăţi în producerea alimentelor de bază, cu aşa-zisele ture de lucru patriotice „voluntare" şi cu frecvente demonstraţii de pace dictate de către regim. E de presupus că propaganda naţionalistă care însoţeşte aniversările şi evenimentele istorice, precum aniversarea statului unitar român, care a avut loc recent, nu prea mai poate face mare lucru pentru a distrage atenţia populaţiei de la grijile zilnice.

Ca o ironie, datorită măsurilor de austeritate impuse de creditorii occidentali, a „crescut optimismul" în cercurile bancare occidentale cu privire la faptul că sistemul politic rigid din România îi permite să facă progrese în plata datoriilor. „S-ar putea ca sistemul să nu convină", scria *Country Credit Ratings,* „dar el dă guvernului mînă liberă în impunerea măsurilor de austeritate". Aceste măsuri, care par a fi întrecut chiar binecunoscutele regulamente severe ale F.M.I., au condus la anumite fricţiuni între F.M.I. şi România. Potrivit rapoartelor de presă, România a intrat în încurcătură în ceea ce priveşte relaţia ei cu F.M.I. nu doar din cauza neputinţei de a oferi acestui for datele economice necesare, dar şi pentru că programul de austeritate românesc a întrecut practic măsura. Se spune că, abordaţi fiind de oficiali ai F.M.I. în legătură cu aceste chestiuni, reprezentanţii români ar fi răspuns că politica lor economică independentă le va permite să aplice stipulările după cum cred ei de cuviinţă. Această aşa-zisă politică „independentă" nu poate să fie decît extrem de contraproductivă pe termen lung, nu doar pentru populaţie, dar şi pentru regim.

Romanian Situation Report/20, *Radio Free Europe Research,* 31 decembrie 1983

EPOCA CEAUŞESCU – O PERIOADĂ DE RESTRICŢII ŞI REPRESIUNE

Epoca Ceauşescu – o perioadă de restricţii

Rezumat: În cele ce urmează vom oferi o trecere în revistă a celor mai semnificative restricţii impuse românilor în cei 20 de ani ai epocii Ceauşescu, sărbătoriţi acum în presa românească. Aceste restricţii vizează planificarea familială, dreptul la proprietate, libera circulaţie în afara ei, libertatea de a primi şi de a transmite informaţia, libertăţile culturale şi academice şi drepturile revendicate de minorităţile naţionale. Toate acestea afectează majoritatea componentelor vieţii cotidiene, de la hrană la curentul electric. Studiul de faţă încearcă să demonstreze că aceste restricţii nu au apărut la întîmplare în decursul anilor, ci reprezintă elemente deliberate ale politicii interne neostaliniste a lui Ceauşescu.

***

În ciuda efectelor dezastruoase ale crizei energetice din iarna trecută, atît în privinţa situaţiei economice generale a statului, cît şi a nivelului de trai al populaţiei greu încercate, maşina de propagandă a lui Ceauşescu a funcţionat anul acesta la turaţie maximă. Nici nu s-au încheiat bine festivităţile anuale dedicate aniversării „liderului providenţial" pe 26 ianuarie, că a şi început sărbătorirea venirii la putere a lui Ceauşescu, la 22 martie 1965, fără a se face nici cea mai mică referire la cea de-a 20-a comemorare a morţii predecesorului său, Gh. Gheorghiu-Dej. Comitetul Politic Executiv a decretat organizarea unor ample festivităţi cu ocazia celei de-a 20-a aniversări a celui de-al IX-lea Congres al P.C.R., „momentul istoric" la care Ceauşescu şi-a elaborat politica externă şi internă, înfăptuind „prefacerea radicală a întregii societăţi", potrivit presei româneşti[1].

Schimbările din ultimele două decenii au fost într-adevăr radicale nu doar în ceea ce priveşte colapsul iminent al economiei româneşti şi sărăcirea populaţiei, ci şi în legătură cu un cadru politic din ce în ce mai restrictiv, dogmatic şi autoritar, care afectează toate sferele vieţii. Această abordare esenţialmente „stalinistă", tipică lui Ceauşescu de la bun început, nu a fost atît de evidentă în primii ani de conducere. Hotărît să-şi consolideze puterea în cadrul partidului, Ceauşescu a adoptat la început cu precauţie politicile inaugurate de predecesorul lui, inclusiv o politică externă mai independentă şi o limitată liberalizare internă. Privind retrospectiv, anul 1968 ne apare ca un moment de răscruce pentru Ceauşescu. Deşi şi-a impus superioritatea asupra rivalilor din partid, destinul

1. *Scînteia*, 24 mai 1985, p. 6.

Cehoslovaciei i-a dat o lecţie despre pericolele inerente liberalizării politice din interior. Pînă în 1971, o dată cu proclamarea aşa-numitei „minirevoluţii culturale", a fost stabilit pe deplin cursul dogmatic ce avea să fie urmat. Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa, care a condus la semnarea Actului Final de la Helsinki din 1975, criza financiară, energetică şi alimentară din ţară, precum şi lecţia crizei „socialismului real" din Polonia au determinat o şi mai mare înăsprire a restricţiilor.

Ca marxist, Ceauşescu a acordat întotdeauna mai multă atenţie materiei decît omului, strategiilor politice mai degrabă decît bunăstării populaţiei. Nu e poate o coincidenţă faptul că una dintre primele măsuri legislative restrictive promulgate de regimul Ceauşescu a fost legea interzicerii avorturilor, publicată în 1966; legislaţia împotriva divorţurilor a fost şi ea adoptată în acel an[2]. Implementarea fără discernămînt a acestor dispoziţii legale spune mult despre punctul de vedere pur instrumental al lui Ceauşescu faţă de cetăţenii români. Amestecul în comportamentul reproductiv al unui popor – şi nu din motive etice ori religioase – arată pînă unde este gata să meargă Ceauşescu pentru a-şi asigura forţa de muncă necesară îndeplinirii obiectivelor sale economice extrem de ambiţioase. În 1984, au fost implementate noi reglementări legale, medicale şi fiscale în vederea impunerii mai eficiente a legii împotriva avorturilor. Ca atare, pe medicii care nu se supun legii împotriva avorturilor îi aşteaptă sancţiuni draconice, cuplurile fără copii plătesc impozite mai mari, iar femeile sînt obligate să se supună unor teste ginecologice lunare pentru a se asigura că nici o sarcină nu va trece neobservată.

Restricţii în privinţa proprietăţii

În România, principalele mijloace de producţie au fost naţionalizate în 1948; iar colectivizarea agriculturii româneşti se încheie în 1962, mai rămînînd astfel doar un sector privat foarte redus, constînd mai ales din mici parcele de pămînt particulare. În ultimii 10 ani a existat totuşi o tendinţă nu numai de a restrînge şi mai mult posesia privată de pămînt, ci şi de a spori supervizarea micilor terenuri particulare care mai există. Concluzia pe care Ceauşescu a tras-o din tulburările din Polonia a fost aceea că era nevoie de mai mult, şi nu de mai puţin, „socialism": nu mai multă, ci mai puţină agricultură privată, nu mai mult, ci mai puţin comerţ liber, precum şi restricţii mai mari în privinţa Bisericii Catolice şi a disidenţilor[3].

În 1974, s-a anunţat deja o lege care proclama statul drept unic posesor al pămîntului ţării şi deci autorizat să hotărască folosirea acestuia. Prin aceeaşi lege, se restrîngea şi dreptul de a moşteni pămînt, fiind dezmoşteniţi cei care nu aveau pregătire agricolă. Potrivit unei alte legi publicate în 1980[4], achiziţionarea loturilor particulare atît în zonele urbane, cît şi în cele rurale era permisă doar dacă acestea urmau să fie folosite în scopuri agricole.

În cursul anilor '80, a sporit amestecul statului în agricultura particulară. Pomii fructiferi, viile şi animalele erau înregistrate de autorităţi, iar tăinuirea efectivelor de animale atrăgea după sine confiscarea acestora. Sacrificarea animalelor particulare sub

2. Decretul nr. 770, 29 septembrie 1966, *Buletinul Oficial*, nr. 60, 1 octombrie 1966; şi Decretul nr. 779, 7 octombrie 1966, *Buletinul Oficial*, nr. 64, 8 octombrie 1966.
3. *Scînteia*, 17 septembrie 1980, p. 3.
4. Legea nr. 59, 29 octombrie 1974, *Buletinul Oficial*, nr. 138, 5 noiembrie 1974; şi Decretul nr. 184, 11 iunie 1980, *Buletinul Oficial*, nr. 46, 13 iunie 1980.

o anumită vîrstă era interzisă prin lege. Amestecul statului în agricultura privată a culminat cu reintroducerea sistemului de cote[5]. Potrivit acestuia, nerespectarea cotelor obligatorii de livrare atrage pierderea dreptului de folosire sau de posesiune a pămîntului. Această măsură a condus la o şi mai mare scădere a rezervelor alimentare, împreună cu stabilirea, în 1983, a preţurilor maximale pentru produsele agricole vîndute de producătorii particulari.

Era limitată de asemenea deţinerea particulară de case şi apartamente, după o scurtă perioadă de liberalizare în anii '70. În 1980, se interzicea prin lege deţinerea de către o persoană a mai mult de o casă ori un apartament. În România, cetăţenii nici măcar nu au dreptul să posede mai mult de un loc de veci. În 1982, s-a decretat deja că pămîntul ori casele celor care emigraseră vor fi „preluate" de statul român. În plus, cei care făceau cerere de emigrare erau nevoiţi să-şi vîndă proprietăţile la preţuri stabilite de o comisie de stat[6].

Prin legea referitoare la patrimonial cultural, intrată în vigoare în 1974[7], se limita drastic deţinerea de către persoane fizice ori instituţii (precum bisericile) a obiectelor cu valoare istorică şi artistică. Proprietarii nu mai sînt liberi să reţină, să vîndă ori să exporte astfel de bunuri. Deţinerea de metale rare şi pietre preţioase a fost limitată în 1969 şi declarată monopol de stat în 1974.

Restricţii privitoare la folosirea proprietăţii private sînt strîns legate de cele privind libertatea de a vinde şi a cumpăra. Declarînd, încă din 1969, că statul are dreptul să verifice dacă bunurile unei persoane fuseseră achiziţionate „ilegal", regimul şi-a creat de fapt o nouă modalitate de a controla populaţia. Această „lege a bunurilor ilicite", cum este ea numită în România, împreună cu un decret emis în 1977 care interzicea membrilor *nomenklaturii* să cumpere lucruri de valoare ori să le accepte drept cadouri, indică în mod indirect extinderea corupţiei, mitei şi şantajului din ţară[8]. Cu toate acestea, stilul de viaţă regesc al clanului Ceauşescu arată în mod clar că membrii săi nu au considerat niciodată că aceste legi şi decrete s-ar aplica şi în cazul lor.

Munca şi salariile

Sub masca „reformării" sistemului de remuneraţii prin aşa-zisa stabilire a plăţilor în funcţie de performanţă, fără ca totuşi să aibă loc o liberalizare a sistemului de planificare centralizată, salariile încasate de angajaţii români au fost reduse, uneori considerabil, în contextul dispoziţiilor aşa-numitului „acord global"[9]. Vinderea obligatorie a „acţiunilor sociale" către muncitori reprezintă doar o altă încercare a regimului de a reduce puterea de cumpărare a populaţiei. Introducerea sistemului de autoadministrare şi autofinanţare al noului mecanism economic în 1977 şi 1978 a aruncat şi mai multe poveri pe umerii

5. Decretul nr. 75, 1 martie 1979, *Buletinul Oficial*, nr. 20, 6 martie 1979; Decretul nr. 11, 6 ianuarie 1982, *Buletinul Oficial*, nr. 1, 7 ianuarie 1982; Decretul nr. 94, 28 martie 1983, *Buletinul Oficial*, nr. 19, 29 martie 1983; şi ultimul Decret, vezi Romanian Situation Report/2, *Radio Free Europe Research*, 30 ianuarie 1984, Item 1.
6. Legea nr. 5, 17 octombrie 1980, *Buletinul Oficial*, nr. 90, 22 octombrie 1980; şi Decretul nr. 402, *Buletinul Oficial*, nr. 95, 1 noiembrie 1982.
7. Legea nr. 63, 30 octombrie 1974, *Buletinul Oficial*, nr. 137, 2 noiembrie 1974.
8. Legea nr. 18, 24 iunie 1968, *Buletinul Oficial*, nr. 81, 24 iunie 1968; şi Decretul nr. 189, 28 iunie 1977, *Buletinul Oficial*, nr. 54, 28 iunie 1977.
9. Hotărîrea Marii Adunări Naţionale, nr. 4 şi 5, 1 iulie 1983, *Buletinul Oficial*, nr. 49, 6 iulie 1983.

populaţiei, reducîndu-le o dată în plus veniturile nete. Oamenii sînt acum obligaţi să finanţeze (sau să presteze) munca de întreţinere, curăţarea străzilor şi alte lucrări publice. Au fost tăiate fondurile de stat pentru educaţie şi cultură şi au fost reduse ajutoarele de sănătate.

În timpul epocii Ceauşescu, se poate discerne de asemenea o tendinţă restrictivă în domeniul legislaţiei muncii. În 1973, a fost instituţionalizată munca silnică, iar în 1966, o lege decreta că cei acuzaţi de „parazitism" erau obligaţi să muncească un an[10].

Libertatea de mişcare

În ultimul deceniu, s-au făcut simţite efectele negative ale politicii regimului de industrializare rapidă şi intensivă. Emigrarea masivă de la sat a redus drastic populaţia rurală. În consecinţă, au fost introduse legi pentru a încetini ori chiar pentru a inversa procesul. În 1976, dreptul stabilirii în oraşele mari era puternic limitat, iar doi ani mai tîrziu s-a decretat ca aceia care stăteau într-un loc mai mult de cinci zile erau obligaţi să se înregistreze la miliţia locală. În 1978, a fost îngrădit dreptul de a consulta un medic la alegerea persoanei ; oamenii erau forţaţi să apeleze la unităţile sanitare unde erau arondaţi de către stat. În 1983, s-a decis, la o întrunire a Comitetului Politic Executiv, că şcolarii care locuiau în zone rurale urmau să frecventeze şcoli din satul natal, ceea ce le răpea posibilitatea de a merge la şcolile urbane de mai bună calitate. O altă iniţiativă cvasifeudală de acest fel a constituit-o încercarea de a-i obliga pe intelectualii şi activiştii de partid şi de stat care lucrau la ţară, dar trăiau în oraşele învecinate, să-şi stabilească reşedinţa în satele unde activau. Implementarea efectivă a acestei politici s-a lovit de o opoziţie considerabilă[11].

Emigrarea

Pînă de curînd, au fost ridicate o serie de obstacole birocratice menite a opri valul crescînd al cererilor de emigrare făcute nu doar de cetăţenii de origine germană ori evreiască, ci şi de un număr tot mai mare de nativ români[12]. Cei care au depus cereri de emigrare se confruntă cu hărţuiri şi posibila pierdere a locului de muncă, a apartamentului, a asigurării de sănătate şi a altor „daruri" din partea guvernului lor. Fetele logodite cu cetăţeni străini pot emigra doar cu aprobarea părinţilor, mulţi dintre aceştia fiind presaţi de regim pentru a nu-şi da acordul. Un decret care cere fiecărui potenţial emigrant să plătească o taxă în valută forte, rambursînd statului costul educaţiei, ar restrînge drastic, în cazul aplicării sale, dreptul de a emigra, mai ales pentru că românilor nu li se permite să deţină valută[13]. Datorită presiunilor din S.U.A. şi R.F.G., decretul nu

10. Vezi *Era Socialistă*, nr. 7, 10 aprilie 1985, p. 50 ; şi Legea nr. 25, 5 noiembrie 1976, *Buletinul Oficial*, nr. 98, 11 noiembrie 1976.
11. Decretul nr. 68, 17 martie 1976, *Buletinul Oficial*, nr. 24, 20 martie 1976 ; Decretul nr. 59, 2 martie 1978, *Buletinul Oficial*, nr. 15, 4 martie 1978 ; Legea nr. 3, 6 iulie 1978, *Buletinul Oficial*, nr. 54, 10 iulie 1978 ; *Scînteia*, 27 aprilie 1984, p. 1 ; şi Legea nr. 22, 28 noiembrie 1981, *Buletinul Oficial*, nr. 10, 24 decembrie 1981 ; vezi de asemenea Romanian SR/17, *RFER*, 8 octombrie 1982, Item 1.
12. Vezi Item 6, pentru recenta răsturnare de situaţie.
13. Decretul nr. 402, 1 noiembrie 1982, *Buletinul Oficial*, nr. 95, 1 noiembrie 1982.

a intrat deocamdată în vigoare, dar el se află încă pe ordinea de zi. Totuşi, se practică frecvent mituirea în valută forte, plătită unor intermediari mai mult sau mai puţin oficiali care promit facilitarea emigrării.

Contacte umane

Unul dintre efectele dogmatizării vieţii culturale din România l-a constituit restrîngerea contactelor dintre românii şi străinii care vizitează România. Din 1971, străinii care nu sînt rude apropiate ale românilor nu mai au dreptul să locuiască la cetăţenii români, fiind nevoiţi să stea la hotel. Justificarea acestei constrîngeri constă, chipurile, în apărarea securităţii naţionale. Contactele românilor cu ziariştii străini sînt restrînse în acelaşi mod[14]. Practic, orice român care discută cu un străin este obligat să se prezinte la serviciile de Securitate în 24 de ore, regulă care îi face pe mulţi cetăţeni să evite total contactul cu străinii.

Călătoriile în ţările occidentale sînt limitate din moment ce cheltuielile de călătorie trebuie plătite în valută. Mai nou, s-a stabilit o limită de trei minute pentru apelurile telefonice pentru străinătate, dincolo de care preţurile devin prohibitive.

Libertatea informaţiei, culturii, educaţiei

Dînd vina pe criza valutară din România, regimul a eliminat practic abonamentele la periodicele occidentale, drepturile de autor pentru cărţile străine şi dreptul de a pune în scenă piese din Vest. Cum Elena Ceauşescu este cea care supraveghează politica educaţională, mulţi cercetători şi studenţi români au fost împiedicaţi să beneficieze de bursele occidentale obţinute.

În timpul epocii Ceauşescu, a fost limitată pas cu pas libertatea de a căuta şi de a difuza informaţii, de vreme ce regimul şi-a consolidat monopolul asupra informării şi îndoctrinării. Încă din 1969, deţinerea de fotocopiatoare neînregistrate la autorităţi în timp de trei zile de la achiziţionare era considerată încălcare a legii. În 1983, posesia fotocopiatoarelor era interzisă pe deplin, iar maşinile de scris trebuie acum înregistrate la miliţie. Potrivit unui paragraf din Legea presei româneşti, publicată în 1974, „libertatea presei nu poate fi folosită în scopuri potrivnice orînduirii socialiste", clauză care a fost folosită practic împotriva oponenţilor regimului[15].

În ultimul deceniu, o pretinsă penurie de hîrtie (care nu a împiedicat totuşi publicarea scrierilor familiei Ceauşescu în tiraje uriaşe şi într-un număr tot mai mare de limbi străine) a fost folosită drept pretext pentru restrîngerea numărului de pagini şi a dimensiunilor periodicelor, a numărului de cărţi scoase de edituri şi a numărului de debuturi literare ale poeţilor. Scriitorilor nu li se permite să publice mai mult de o carte pe an – cu unele excepţii notabile. Statul a încetat să mai cumpere operele artiştilor importanţi, plasîndu-şi în schimb fondurile culturale în organizarea evenimentelor de masă care glorifică naţiunea, precum festivalul „Cîntarea României". Un accent similar pus pe

14. Legea nr. 23, 17 decembrie 1971, *Buletinul Oficial*, nr. 157, 17 decembrie 1971.
15. Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 2288, *Buletinul Oficial*, nr. 150, 24 decembrie 1969; Decretul nr. 98, 28 martie 1983, *Buletinul Oficial*, nr. 21, 30 martie 1983; vezi şi Romanian SR/7, *RFER*, 18 aprilie 1982, Item 3; şi Legea nr. 3, 28 martie 1984, *Buletinul Oficial*, nr. 48, 1 aprilie 1974.

uniformizarea maselor este evident în politica educaţională a ţării. Reforma educaţională din 1978, bazată pe triada ce uneşte educaţia, cercetarea şi pregătirea practică în producţie, a condus la restricţii severe în privinţa ştiinţelor umane, a limbilor străine şi a celor clasice, precum şi a artei în şcolile româneşti, în favoarea ştiinţelor exacte şi a cursurilor tehnice.

Drepturile minorităţilor

Deşi nu s-a adoptat nici o legislaţie care să restrîngă privilegiile şi drepturile minorităţilor naţionale, şi mai precis cele ale minorităţii maghiare, aceste grupuri par a fi totuşi indirect ameninţate prin anumite măsuri. Exemplul cel mai convingător l-a constituit probabil dezmembrarea Regiunii Autonome maghiare în contextul reorganizării teritoriale generale a ţării, finalizate în 1968. Prin această măsură, au fost abolite orice drepturi colective speciale de care beneficia minoritatea maghiară. Multe alte legi şi regulamente restrictive, precum legea patrimoniului cultural, reforma educaţională care stipulează faptul că este necesar un număr minim de elevi pentru a înfiinţa şi menţine clasele minoritare, reducerea totală a numărului de studenţi şi restricţiile referitoare la numărul de cărţi ce urmau a fi publicate, precum şi al celor care veneau în contact cu vizitatori străini – au fost resimţite extrem de dur de minorităţile naţionale. Regulamentul anunţat în 1971, care interzicea scrierea numelor oraşelor transilvănene în limbile maghiară ori germană, a fost privit de minorităţile naţionale ca o provocare. În ultima vreme, emisiunile pentru minorităţi au fost întrerupte, deoarece televiziunea română s-a limitat la două ore de transmisie, consecinţă a programului naţional de austeritate în vederea economisirii energiei.

Rezervele alimentare şi energetice

Politica de austeritate în vigoare din 1979, rezultat al crizei energetice şi al datoriei, a avut repercusiunile cele mai directe şi mai severe asupra nivelului de trai al populaţiei. În 1981, au fost raţionalizate alimentele de bază (pîinea, făina, carnea, ouăle, zahărul şi uleiul[16]). Ţăranilor nu li se mai permitea să-şi hrănească animalele cu pîine şi să cumpere alimente din altă parte decît din satul lor natal. Orăşenii sînt acum obligaţi să folosească anumite magazine din cartierele lor. Stocarea alimentelor a devenit o practică ilegală. Faptul că aceste restricţii drastice asupra raţiilor alimentare ale oamenilor s-ar baza, chipurile, pe un program alimentar „ştiinţific", care stipulează norme alimentare „raţionale" în funcţie de vîrstă, profesie ş.a.m.d., adaugă o notă de cinism strident la imaginea de ansamblu.

Deşi consumul energiei casnice în România reprezintă doar o mică parte din consumul de energie electrică la nivel naţional, regimul a impus reduceri tot mai severe ale stocurilor casnice de cînd a izbucnit prima criză energetică mondială în 1973. În acel an, au fost introduse primele măsuri de economisire a energiei pentru utilizatorii casnici şi limite de viteză pe drumurile româneşti. Pînă în 1979, au mai fost dictate de sus restricţii la lumină, încălzire şi carburanţi[17]. Utilizarea energiei a fost redusă cu 20% în 1979, cu

16. Decretul nr. 313, 17 octombrie 1981, *Buletinul Oficial*, nr. 79, 17 octombrie 1981.
17. Decretul nr. 620, 17 noiembrie 1973, *Buletinul Oficial*, nr. 181, 18 noiembrie 1973; Decretul nr. 283, 30 iulie 1979, *Buletinul Oficial*, nr. 67, 31 iulie 1979.

20% în 1982, cu 50% în 1983 şi din nou cu 50% în 1985 – de fiecare dată măsurat în funcţie de cifrele deja reduse din anul precedent. Cu alte cuvinte, consumul de energie al unei gospodării în iarna trecută a reprezentat mai puţin de o cincime din cantitatea pe anul 1979. Restricţiile privind circulaţia automobilelor au devenit şi mai severe; după măsura din 1979, care permitea proprietarilor de autoturisme să circule doar o dată la două duminici, în această iarnă a mai fost instituită o lege generală care interzicea folosirea maşinilor particulare între 16 ianuarie şi 25 martie 1985.

Duritatea inutilă a multora dintre aceste măsuri, adesea nejustificate chiar din consideraţii pur economice, indică lipsa de interes a lui Ceauşescu pentru bunăstarea populaţiei. Pînă acum se pare că nu doar standardele de viaţă ca atare, ci însăşi bunăstarea fizică a poporului român este ameninţată de aceste măsuri. Totuşi, sînt puţine semne că regimul ar intenţiona să-şi schimbe măsurile. Privind înapoi la cei douăzeci de ani pe care i-a petrecut în fruntea P.C.R., Ceauşescu a recunoscut că s-a întrebat adesea dacă drumul urmat şi eforturile făcute pentru atingerea scopurilor economice şi sociale dorite erau „justificate". Totuşi, el a rămas ferm convins că „nici un efort nu este prea mare – nici uman, nici material – pentru a asigura triumful visului de aur al poporului nostru"[18], care era chipurile rezervat României comuniste.

Romanian Situation Report/10, *Radio Free Europe Research*, 26 iunie 1985

18. *Scînteia*, 28 martie 1985, p. 1.

De la Meditaţia Transcendentală la represiunea intelectualilor

De cîteva săptămîni, agenţiile şi revistele occidentale[19] au făcut publice rapoarte similare despre o epurare fără precedent care afectează oficiali de partid şi de stat, oameni de ştiinţă, ingineri, artişti, medici, preoţi români etc. Se spune că aproape 250 de oficiali de rang înalt şi-au pierdut posturile şi circa 1 500 de persoane au fost interogate de către serviciul de Securitate, fără a fi totuşi arestate, cel puţin pînă acum. Aceste măsuri de control luate în privinţa elitei politice şi intelectuale a ţării au fost declanşate, potrivit unor informaţii, de acuzaţiile şi incriminările grave dintr-un articol publicat în revista lunară *Pentru Patrie*, editată de Ministerul de Interne şi distribuită printre angajaţii săi, însă în mod normal neaccesibilă cetăţenilor români de rînd sau în Occident (potrivit zvonurilor, acest articol circulă în copii xerox în România).

Pentru Patrie pretinde că toţi cei care au participat în ultimii patru ani la cursurile de relaxare a corpului şi a minţii prin practici yoga, desfăşurate la Institutul de Cercetări pentru Educaţie şi Psihologie din Bucureşti de către emigrantul român Nicolae Stoian şi soţia sa elveţiană, intraseră de fapt într-o „sectă mistică", numită „Meditaţia Transcendentală". Potrivit revistei, această sectă, care s-a străduit să înfiinţeze o ramură şi la Bucureşti, a încercat să spele creierul oamenilor şi să infiltreze societatea românească de la bază pînă la cele mai înalte niveluri de guvern şi de partid, cu scopul ultim de a corupe poporul şi de a scoate România din Pactul de la Varşovia. Principiul „pace mondială prin conducere planetară", presupus a fi profesat de către „transcendentalişti", cum se numesc ei în România, este considerat de către revistă ca o încercare de a obţine dominaţia mondială. Ea a mai afirmat că „Meditaţia Transcendentală este [...] un cal troian prin care se încearcă imixtiunea în libertatea de gîndire a omului şi chiar în treburile interne ale popoarelor lumii".

Victimele

Prima victimă a epurării recunoscută în mod oficial a fost ministrul Educaţiei şi Învăţămîntului Aneta Spornic[20]. Ea a fost demisă pe 28 aprilie 1982, fără ca vreun motiv să fie dat publicităţii. S-a spus totuşi că Spornic, împreună cu cei doi adjuncţi ai ei,

19. AP, 30 aprilie 1982; UPI, 5 mai 1982; *Le Monde*, *Le Quotidien de Paris* şi *Le Matin*, 14 mai 1982.
20. Vezi Romanian Situation Report/10, *Radio Free Europe Research*, 4 mai 1982, Item 4.

Marin Rădoi şi Petre Gheorghe, fuseseră demişi pentru „lipsă de vigilenţă", atunci cînd au autorizat şedinţele de yoga. Probabil că din aceleaşi motive şi-au pierdut posturile alţi doi înalţi oficiali din Ministerul de Interne, deşi nu s-a făcut nici o referire la implicarea lor în mişcare: ministrul adjunct gen. mr. Vasile Moise şi secretarul de stat Gheorghe Zagoneanu, şi el general-maior în forţele de Securitate[21]. Cel mai înalt oficial guvernamental care şi-a pierdut postul din cauza presupusei participări la cursurile de meditaţie a fost Cornel Burada, ministru adjunct al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor[22].

Deşi există zvonuri potrivit cărora au mai fost afectate şi alte ministere, este greu de spus dacă şi cele mai noi demiteri[23], a lui Alexandru Mărgăritescu, secretar de stat în Ministerul Comerţului Exterior şi al Cooperării Economice Internaţionale, şi ale lui Enache Sîrbu şi Andrei Rogojeanu, adjuncţi în Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare, sînt legate în vreun fel de scandalul „transcendentaliştilor". Potrivit unui comunicat oficial, ei au fost demişi pentru încălcarea reglementărilor privind cheltuirea valutei străine.

Printre cei mai proeminenţi intelectuali care şi-au pierdut posturile, după cum a relatat presa occidentală, sînt Ştefan Milcu, fost vicepreşedinte al Academiei Române şi preşedinte al Comitetului Român pentru Istoria Ştiinţei şi Filozofiei, care se zice că ar fi permis „sectei" să-şi desfăşoare activităţile în institutul bucureştean. Directorul institutului, Virgil Radulian, a fost şi el demis, iar institutul - desfiinţat, cu tot cu organizaţia sa de partid. Alte victime sînt criticul de artă Andrei Pleşu şi Marin Sorescu, redactor-şef al revistei literare lunare *Ramuri* din Craiova, membru al Consiliului de Conducere al Uniunii Scriitorilor şi unul dintre cei mai cunoscuţi scriitori români peste hotare. Potrivit zvonurilor persistente din România, grupul victimelor include chiar şi oameni mai influenţi, dintre care unii sînt membri ai C.C. al P.C.R., un membru din conducerea Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie (condus de Elena Ceauşescu) şi chiar un membru al serviciului personal de securitate al lui Ceauşescu.

Indicii şi aluzii în presa românească

Cu excepţia revistei *Pentru Patrie*, presa românească nu a făcut nici o referire directă la afacerea transcendentaliştilor, deşi unele aluzii indirecte pot fi identificate. Săptămînalul *Flacăra*, spre exemplu[24], a reprodus un articol din revista franceză *Marie-Claire* care enumera o listă de diverse secte deghizate sub chipul a „tot felul de mişcări, asociaţii şi companii". Meditaţia Transcendentală a fost menţionată ca ascunzîndu-se în spatele a cel puţin trei asemenea asociaţii. În aceeaşi zi în care a apărut articolul din *Flacăra*, săptămînalul cultural *Contemporanul*[25] a criticat aspru expoziţia de la Bucureşti a fotografului şi pictorului Ion Grigorescu, care a expus un autoportret „în postură brahmanică" şi a folosit simboluri yoga şi tantra, etalînd astfel „proaspătul său interes pentru vechea filozofie indiană şi practicile ei rituale". Un alt articol din acelaşi săptămînal cultural[26] se ocupă de impactul pe care continuă să îl aibă *Weltanschauung*-ul

21. Decretul Prezidenţial nr. 101, *Buletinul Oficial* nr. 42, 20 aprilie 1982.
22. *Ibid.*, nr. 101; *ibid.*, nr. 44, 24 aprilie 1982.
23. Agerpres, 15 mai 1982.
24. Nr. 17, 30 aprilie 1982.
25. Nr. 18, 30 aprilie 1982.
26. Nr. 19, 7 mai 1982.

răspîndit de (nenumiţii) „transcendentalişti" asupra comunităţii ştiinţifice. Autorul, Radu Voinea, membru al Academiei, a detectat „o gravă lipsă în formaţia cultural-ideologică" a oamenilor de ştiinţă care, în afara domeniului lor specific de activitate, adică în psihologie, sînt captivaţi de „explicaţii spiritualiste" şi „elucubraţii pseudo-ştiinţifice". În ciuda reverberaţiilor slabe şi indirecte observate pînă acum, potrivit zvonurilor, există în România în momentul de faţă o campanie, din care nu lipsesc întîlniri pe această temă ţinute în ateliere de lucru, celule de partid, instituţii ştiinţifice şi culturale de pe întreg teritoriul patriei. Această „afacere" pare să fi venit ca o ocazie pentru partid, în ajunul Congresului Cultural programat pentru a doua jumătate a lunii iunie, pentru a-i disciplina pe intelectualii nărăvaşi. S-ar putea – sau nu – să fie o coincidenţă faptul că cel puţin doi dintre oamenii de ştiinţă pedepsiţi ca fiind „transcendentalişti" – Ştefan Milcu şi Virgil Radulian – au pledat de curînd pentru o reconsiderare a rolului şi importanţei elitei intelectuale în România[27].

Se teme oare regimul de opoziţia intelectualilor ?

Se pune problema de ce anume a ales conducerea de partid această ocazie pentru a spori presiunea asupra elitei intelectuale româneşti. Simpla predare a tehnicilor yoga în sine ar putea cu greu provoca o asemenea reacţie violentă, deoarece chiar de la sfîrşitul anilor '60 şi în cursul anilor '70 erau predate exerciţii de yoga pînă şi la televiziune, deşi iniţial oficialităţile au ezitat să-şi dea acordul ; de asemenea, se ţineau cursuri şi erau publicate cărţi şi articole în acest domeniu. În 1981 a putut să fie publicată în România chiar şi *Istoria ideilor şi credinţelor religioase*, cartea lui Mircea Eliade, faimosul istoric al religiilor şi expert în mituri şi rituri orientale. Să fi existat oare vreun detaliu despre secta Meditaţia Transcendentală a lui Mahesh Yogi care a înfuriat conducerea P.C.R. ? A fost oare vorba despre faptul că secta numără 1 500 000 de membri, deţine 1 500 de centre şi 16 000 de profesori în 140 de ţări ? Sau poate pentru că ea pretinde a-i conduce pe practicanţi către adevărul din ei înşişi şi către relaxare interioară, pregătind societatea ideală prin armonizarea tuturor membrilor acesteia ? Dar dacă regimul a considerat periculoase atît secta, cît şi ideile sale, atunci de ce i-a permis acesteia să funcţioneze atîţia ani ?

Potrivit unui interviu publicat de curînd[28], maestrul „transcendentalist" Nicolae Stoian a pretins că fusese „invitat" acum aproape 6 ani de către o persoană particulară să ţină cursuri de Meditaţie Transcendentală la Bucureşti şi că făcuse cerere la Ministerul Învăţămîntului pentru a i se permite în mod oficial să întemeieze centrul, cerere la care nu a primit vreun răspuns. Singura persoană cu adevărat importantă din conducere cu care se întîlnise a fost Cornel Burada, ministrul adjunct al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor. Se pune întrebarea, pe lîngă situaţia mai degrabă stranie în care i se permite unui fost cetăţean român ce deţine acum un paşaport francez să desfăşoare o asemenea activitate pentru o perioadă atît de lungă în România şi sub ochii unei poliţii recunoscute pentru vigilenţa ei : dacă Stoian a fost expulzat, potrivit agenţiilor occidentale, iarna trecută (1981), de ce presiunile asupra intelectualilor au început abia la cîteva luni după aceea ?

A fost oare aceasta o capcană întinsă intelectualilor, percepuţi, în ansamblu, ca fiind tot mai sceptici, dacă nu chiar recalcitranţi, la planurile politice generale ale lui

27. Vezi Romanian SR/8, *RFER*, 4 mai 1982, Item 4.
28. *Le Matin*. 15 mai 1982.

Ceauşescu? Sau poate simplul fapt că un mare număr de intelectuali, de oameni de ştiinţă, de artişti, s-au înscris la aceste cursuri, mînaţi de nevoile materiale crescînde din ţară, de alienarea şi frustrarea tot mai răspîndite, a trezit teama regimului? La începutul primăverii a circulat în România şi în străinătate un memorandum, semnat, se pare, de un grup de intelectuali români, ai cărui autori anonimi atrăgeau atenţia asupra gravelor pericole care ameninţau soarta ţării şi îi cereau lui Ceauşescu să permită tuturor oamenilor de bună credinţă să poată lua parte la efortul comun destinat salvării ţării, punînd punct politicilor greşite urmate pînă atunci[29].

Nu e deloc nerealist ca Nicolae Ceauşescu să fi văzut în grupul mai degrabă restrîns de intelectuali un posibil nucleu de opoziţie politică faţă de regimul său. Nu putem decît să ne întrebăm dacă aceste măsuri restrictive, care ar putea sau nu degenera în viitoare arestări ori procese publice, au fost destinate a da o lecţie tuturor intelectualilor în ajunul Congresului Cultural, sau, într-un sens chiar mai larg, reprezintă o lecţie pentru întreaga populaţie. După cît se pare acum, România a revenit la întunecatul deceniu 5, nu numai prin prisma condiţiilor de trai, dar şi în privinţa stării libertăţilor şi a siguranţei individuale.

Romanian Situation Report/9, *Radio Free Europe Research*, 21 mai 1982

29. *Le Monde*, 14 mai 1982.

Campania ideologică antioccidentală se înteţeşte

În ultimele săptămîni, campania antioccidentală începută cu cîtăva vreme înainte în presa românească s-a înteţit, căpătînd tonuri tot mai stridente. Aproape că nu a existat o zi fără vreun comentariu transmis de Radio Bucureşti sau un articol publicat în ziarul partidului ori guvernului care să nu se ocupe, la modul cel mai neprietenos, de realităţile „sumbre" din ţările capitaliste occidentale, pradă unei presupuse crize a sistemului lor. Pentru a da mai multă credibilitate imaginilor unei lumi occidentale sfîşiate de şomaj, sărăcie, inechitate, imoralitate, crime şi decădere, presa românească reproduce adesea articole publicate anterior în presa occidentală. Singurele fotografii înfaţişează oameni stînd la coadă ; îi înfăţişează, mai exact, pe cetăţenii americani care aşteaptă în ordine nu în faţa magazinelor alimentare, ci în faţa agenţiilor de plasare a forţei de muncă din Manhattan[30]. Potrivit acestor opinii româneşti oficiale sau semioficiale, democraţia occidentală este, în fapt, o „democraţie a dolarului", iar drepturile omului sînt inexistente în ţările capitaliste : „Cînd dreptul la educaţie include şi dreptul la... analfabetism"[31] (acesta este titlul unui articol despre nedreptăţile care predomină în sistemele educaţionale din ţările occidentale), iar „dreptul la sănătate" înseamnă, de fapt, „inaccesibilitatea la asistenţa medicală"[32].

Propagandă românească cu puternice accente antiamericane

Într-o emisiune la radio[33], Eugen Florescu, adjunct de şef de secţie la Secţia de Propagandă a C.C. al P.C.R. (despre care se spune că e un apropiat al Elenei şi al lui Nicu Ceauşescu şi care pare a investi cel mai puternic interes personal în campania antioccidentală), a acuzat S.U.A. că ar fi devenit dirijorul „campaniei ideologice" purtate de ţările burgheze din Vest împotriva a înseşi ideii de societate revoluţionară, a socialismului în genere. Potrivit lui Florescu, nou în recenta campanie antisocialistă din Occident este faptul că aceasta este în mod deschis recunoscută ca atare. Florescu neagă dreptul moral al S.U.A. de a purta o luptă pentru democratizarea ţărilor guvernate de

30. *Scînteia*, 5 decembrie 1982.
31. *Ibid.*, 10 noiembrie 1982.
32. *Ibid.*, 9 decembrie 1982.
33. Radio Bucureşti, 5 decembrie 1982.

comunişti: modul în care Statele Unite fac tot ce le stă în putere pentru a discredita prestigiul ideii înseşi de socialism este, spune el, lipsit de orice scrupule şi tocmai această lipsă de scrupule merge pînă într-acolo încît uită că numai în anii din urmă numărul şomerilor din Statele Unite a atins cifra de 8-10 000 000; dar, după cum se poate vedea, Casa Albă a organizat o dezbatere ideologică, şi chiar una internaţională, menită să lupte pentru democraţie - ghiciţi unde? - în statele socialiste.

Totuşi, Florescu se arată încrezător, deoarece, în ciuda eforturilor sporite făcute de către cei de acolo, din Manhattan, care vor să ne înveţe ce sînt democraţia şi drepturile omului, va fi „dificil" pentru aceşti adepţi ai „propagandei feroce" să găsească un număr suficient de persoane într-atît de naive încît să-i creadă.

Într-un alt comentariu de la Radio Bucureşti[34], delegaţia S.U.A. la întrunirea C.S.C.E. de la Madrid a fost criticată pentru a fi adus din nou în discuţie probleme care, potrivit observatorilor, îi depăşesc atît cadrul, cît şi scopul întrunirii şi care nu sînt deloc menite să încurajeze desfăşurarea acesteia într-o atmosferă constructivă.

Reacţia faţă de „campania antisocialistă" din Occident

Asemenea omologilor lor din celelalte ţări ale blocului estic, propagandiştii români consideră nevoia de a înteţi campania lor ideologică drept o sarcină esenţialmente defensivă, menită a contracara valul crescînd al campaniei antisocialiste din ţările occidentale. Se afirmă că sistemul capitalist a intrat într-o perioadă de criză acută, de natură economică, dar care implică şi credibilitatea sistemului însuşi.

Se spune în mod diversionist în presa din România că ideologii occidentali încearcă acum să cosmetizeze imaginea civilizaţiei apusene şi a sistemului capitalist în ansamblu, căutînd în acelaşi timp să denigreze ideea şi realitatea socialismului, spre care se îndreaptă tot mai mult speranţele muncitorilor occidentali, chipurile treziţi la realitate. Ceea ce stîrneşte în mod deosebit mînia ideologilor români[35] este faptul că „dificultăţile" pe care le întîmpină în prezent ţările socialiste şi care sînt evidente şi în relaţiile dintre ele i-au făcut pe ideologii occidentali să vorbească despre o „criză a socialismului". Totuşi, replică *Scînteia*, dacă există dificultăţi, acestea sînt determinate „în mare măsură" de criza economică mondială pentru care, în schimb, „răspunderea principală" o poartă exclusiv ţările capitaliste[36]. Mai mult, la fel de inadmisibil este în ochii propagandiştilor P.C.R. metoda folosită de presa occidentală pentru a judeca sistemul politic din ţările comuniste şi agitarea unor probleme precum drepturile omului etc. „de pe poziţiile şi prin prisma concepţiei şi practicii burgheze a drepturilor şi libertăţilor, care înţeleg libertatea într-un sens negativ şi individualist, şi nu într-unul pozitiv". Garantarea acestor drepturi şi libertăţi nu este considerată de către partidele comuniste ceva foarte important, deşi P.C.R. a adăugat, sub conducerea lui Nicolae Ceauşescu, unele „garanţii politico-judiciare ale acestor drepturi", care au fost deja anterior salvgardate *de facto* prin garanţii materiale. „Superioritatea istorică a socialismului asupra capitalismului" în această privinţă constă, se spune, în faptul că, sub socialism, aceste drepturi au un temei material pentru a fi puse în practică, în vreme ce în capitalism ele sînt simple vorbe.

34. *Ibid.*, 3 decembrie 1982.
35. O masă rotundă pe această temă a fost publicată pe o pagină întreagă în *Scînteia*, 4 decembrie 1982.
36. Vezi Romanian SR/20, *RFER*, 24 noiembrie 1982, Item 1.

Acelaşi lucru este valabil şi în cazul definiţiei occidentale a democraţiei, a pluralismului constituţional şi a alternanţei libere la conducerea ţării a partidelor politice. În comunism, pretind participanţii la discuţia redată în *Scînteia*, a fost creat un stadiu calitativ nou al relaţiilor politice, bazat pe o presupusă participare mai activă a poporului la procesul de luare a deciziilor politice.

Lupta ideologică nu înseamnă un antagonism al blocurilor

Ideologii români nu au pierdut din vedere riscul ca militantismul ideologic tot mai mare cu care România continuă confruntarea ideologică dintre capitalism şi socialism să poată fi interpretat ca un semn de coordonare politică la un grad mai înalt dintre R.S.R. şi statele Pactului de la Varşovia. În discuţia din *Scînteia* menţionată anterior, Constantin Vlad, directorul Institutului de Ştiinţe Politice şi de Studiere a Problemei Naţionale, a propus o interpretare interesantă a ceea ce a intenţionat să spună Ceauşescu, în cuvîntarea de la plenara C.C., atunci cînd a insistat pe nevoia unei coexistenţe paşnice între diferite sisteme sociopolitice (de altfel, o idee nu atît de izbitor de originală). Potrivit opiniei sale, spune Vlad, această aserţiune a lui Ceauşescu reprezintă în fapt o încercare de dezamorsare „a tendinţei de a identifica contradicţia între socialism şi capitalism cu o contradicţie între blocuri". Asta în vreme ce, spune Vlad, antagonismul dintre socialism şi capitalism priveşte „orînduirile care pe plan istoric coexistă şi se confruntă în primul rînd pe planul unei întreceri istorice" ; contradicţia dintre blocurile politice şi cele militare are

> propria logică, stimulînd confruntarea şi tensiunile, alimentînd pericolul grav al unei conflagraţii militare care ar pune sub semnul întrebării nu numai capitalismul şi socialismul ca orînduiri sociale, ci însăşi existenţa omenirii ca specie.

Separarea confruntării ideologice (văzută ca o îndatorire naţională) de confruntarea politico-militară în contextul Pactului de la Varşovia are un dublu efect pozitiv asupra scopurilor generale ale propagandei româneşti. Mai întîi, aceasta nu interferează cu ambiţiile României, şi în special ale lui Ceauşescu, de a lansa campanii pacifiste, pentru care liderul Partidului Comunist Român a depus foarte mult efort. Iar în al doilea rînd, insistenţa pe faptul că dogmatismul ideologic al P.C.R. nu ar trebui interpretat ca un semnal pentru ţările din Lumea a Treia, dintre care multe sînt ţări autointitulate „socialiste" (orice ar însemna aceasta în fiecare caz în parte). În al treilea rînd, mai este şi tendinţa României de a se identifica cu ţările subdezvoltate şi nealiniate, adică cele aflate în afara blocurilor.

Un exemplu grăitor despre cît de stîngaci a reuşit România să combine critica politicilor urmate de ţările capitaliste cu adoptarea unui punct de vedere al Lumii a Treia a fost campania, fervent purtată în presa românească, care protesta împotriva „scurgerii" de specialişti din ţările subdezvoltate în Vestul industrializat.

Citînd un mare număr de cifre menite a confirma mărimea acestui „transfer invers de tehnologie" din ţările subdezvoltate în cele dezvoltate, *Scînteia*[37] l-a numit, într-un editorial, „furtul creierelor – practica unor state dezvoltate de a racola pe gratis specialişti cu pregătire superioară, formaţi de regulă pe spezele ţărilor în curs de dezvoltare". În vreme ce se spune că ţările din Lumea a Treia fac eforturi uriaşe să educe şi să

37. 5 decembrie 1982.

pregătească propriii specialişti, Occidentul trage un profit uriaş din această „«contrabandă» de inteligenţă" organizată, contravenind astfel nu numai drepturilor omului, ci şi principiilor dreptului internaţional şi ale eticii. Pentru a sublinia punctul de vedere al Lumii a Treia, din care a pornit această critică a ţărilor capitaliste dezvoltate, România a iniţiat de curînd proiectul unei rezoluţie prezentate de „Grupul celor 77" sesiunii permanente a O.N.U., cerînd acestui organism să urgenteze măsurile de stopare a fluxului de specialişti din zonele subdezvoltate ale lumii înspre cele dezvoltate. După cum a indicat un articol din *Scînteia*[38], intitulat „Cînd sub pretextul drepturilor omului se încearcă furtul de inteligenţă", tocmai această iniţiativă de politică externă a inspirat recent publicatul decret care îi obligă pe cetăţenii români ce încearcă să emigreze să plătească statului costurile educaţiei şi pregătirii lor, decret considerat a fi

> în consonanţă cu această poziţie principială (adoptată în documentul sesiunii O.N.U. a „Grupului celor 77"), firească, de ocrotire a unei valoroase bogăţii naţionale cum este fondul de cadre cu pregătire superioară, bogăţie creată prin eforturile întregului popor.

Intelectualii – cap de pod al subversiunii capitaliste ?

Unul dintre cele mai interesante aspecte ale campaniei ideologice anti-Occident româneşti este neîncrederea exprimată deschis faţă de intelectuali, în special scriitori, ca un posibil cap de pod al subversiunii occidentale. Această „teorie" a fost şi ea dezbătută de Eugen Florescu, adjunct de şef de secţie la Secţia de Propagandă a C.C. al P.C.R. şi, în mod clar, un specialist de încredere în domeniu. Într-o serie de trei lungi articole intitulate „Intelectual şi societate"[39], Florescu îi acuză pe ideologii occidentali de a fi adoptat o nouă strategie bazată pe posibilele efecte destabilizatoare pe care o poziţie „«albă», de «rezervă» şi «reţinere»" faţă de regim sau chiar „atitudinea direct opoziţionistă a unor intelectuali naţionali" le-ar putea avea asupra regimurilor blocului de Est, deoarece aceşti intelectuali „s-ar face mai credibili în rîndul propriilor popoare". Potrivit lui Florescu, raţionamentul occidental cu privire la această strategie se centrează pe încercările „de a opune intelectualitatea şi, în cadrul acesteia, cu deosebire pe scriitori, forţelor aflate *la putere*" (sublinierea autorului). După ce s-au aflat multă vreme în serviciul regimului, ei trebuie să se plaseze acum „în afara legii", adică „împotriva statului". Ei ar trebui „să-şi tempereze avîntul revoluţionar, să viseze o «libertate» vagă, spre atingerea căreia, cel mult, pot utiliza «reformismul»". Din cauza „puternicei ofensive ideologice desfăşurate de cercurile filozofice burgheze", spune Florescu, ar trebui să li se sugereze intelectualilor din ţările socialiste că „libertatea" lor nu poate fi dobîndită alături de „putere", ci, dimpotrivă, acţionînd „ca un fel de scutier, gata perpetuu să sară contra unei permanente tiranii, venită din partea omului politic". În opinia lui Florescu, ideologii occidentali încearcă să-i convingă pe intelectualii din ţările socialiste să simtă şi să acţioneze ca o „elită" care şi-a asumat ea însăşi rolul „de «conştiinţă» a epocii, de «reprezentant moral al cetăţeanului în faţa politicii»". Totuşi, în ţările comuniste, pretinde Florescu, „calitatea de «reprezentant moral» al cetăţeanului, de «reprezentant al conştiinţei naţionale»" aparţine partidului comunist, iar intelectualul reprezintă o parte a structurii

38. *Ibid.*
39. *România liberă*, 1, 9 şi 19 noiembrie 1982.

de putere. Mai mult, susţine Florescu, chiar dacă partidul comunist la putere a comis unele greşeli faţă de intelectualii români, în trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat, aceste erori aparţin forţelor antinaţionale, dogmatice care au luat conducerea în partid pentru o vreme. Totuşi, atît Lucreţiu Pătrăşcanu (lider al P.C.R. arestat şi executat de Gheorghiu-Dej şi reabilitat apoi de Ceauşescu), cît şi Nicolae Ceauşescu însuşi au adoptat întotdeauna poziţia justă, pozitivă, constructivă în problema intelectualilor.

Referindu-se la schimbările care privesc presupusa campanie occidentală îndreptată împotriva intelectualilor estici, Florescu susţine că aceasta nu a prea avut succese. El recunoaşte că s-ar putea să fi existat „şi spirite slabe", însă „realitatea – şi ne vom referi în primul rînd la cea din ţara noastră – este departe de a indica o victorie a celor ce încearcă să-i abată pe intelectuali de la marile lor misiuni sociale".

După lectura acestor articole, se adaugă şi o teorie la neîncrederea antiintelectuală atît de specifică regimului actual din România, care s-a materializat de curînd în faptele încă neclare din jurul afacerii „Meditaţia Transcendentală", dar şi în campaniile constante, neobosite îndreptate împotriva scriitorilor liberali, care sînt adesea acuzaţi de colaborare ideologică cu Occidentul. Sau, mai degrabă, platforma teoretică pe care s-a bazat antiintelectualismul P.C.R. de ceva vreme a rămas, în cele din urmă, goală.

Romanian Situation Report/22, *Radio Free Europe Research*, 27 decembrie 1982

Ceauşescu îşi apără doctrina militară

Pe 4 martie 1983, Nicolae Ceauşescu, care este şi comandant suprem al armatei române, şi preşedinte al Consiliului de Apărare, a luat cuvîntul la întrunirea activului de partid şi a eşaloanelor superioare ale forţelor armate române. Au mai fost prezenţi prim-ministrul Constantin Dăscălescu ; Emil Bobu, secretarul C.C. pe problema cadrelor ; Ion Coman, secretarul C.C. pe probleme de armată ; ministrul Apărării, Constantin Olteanu ; ministrul de Interne, George Homoştean, şi Tudor Postelnicu, şeful departamentului Securităţii Statului.

Cuvîntarea lui Ceauşescu[40] este de importanţă specială, venind, din cîte se zvoneşte, după o lovitură (sau mai multe[41]) de stat militară eşuată şi după recenta campanie propagandistică pentru ziua de naştere a lui Ceauşescu, care a accentuat realizările „comandantului suprem" ca mare „erou" naţional[42] şi autor al „doctrinei" militare originale a României, în special în ceea ce priveşte pregătirea politică şi militară a armatei în perioada 1981-1985 (schiţată într-o cuvîntare în faţa membrilor armatei la 10 octombrie 1980) şi în privinţa măsurilor de reducere unilaterală a armelor în România şi a poziţiei sale în cadrul cooperării cu ceilalţi aliaţi din Pactul de la Varşovia. În cuvîntarea sa introductivă la întîlnirea de pe 4 martie, ministrul Apărării Constantin Olteanu s-a simţit obligat să afirme devotamentul armatei române nu numai „faţă de patrie, partid şi popor", ci şi faţă de „comandantul suprem", Ceauşescu personal, ceea ce pare să indice faptul că s-ar putea să existe unele îndoieli în privinţa unei asemenea atitudini în cercurile militare.

Industrializare vs. *modernizare a armatei ?*

Unul dintre punctele esenţiale ale speech-ului lui Ceauşescu l-a constituit (poate şi ca o replică faţă de criticile formulate pe această temă) susţinerea politicii sale economice generale şi în special cea a industrializării, pe care o consideră singura cale de a spori capacitatea de apărare a ţării. Doar modernizînd industria în general, a spus Ceauşescu, se poate realiza o modernizare a armamentului românesc (care, mai mult, ar trebui

40. *Scânteia*, 5 martie 1983.
41. Potrivit lui *Die Weltwoche*, 23 februarie 1983, o a doua lovitură fără succes, organizată din cîte se pare, de cinci ofiţeri români, ar fi avut loc pe 17 februarie 1983.
42. Vezi Romanian SE/3, *RFER*, 19 februarie 1983, Item 2.

produs în principal în România)[43]. Ca o replică la îndoielile exprimate în legătură cu posibilităţile industriei româneşti de a produce într-adevăr armament la standarde suficient de înalte, Ceauşescu a afirmat:

> Industria românească este în stare să soluţioneze cele mai complexe probleme ştiinţifice şi tehnice, să producă cele mai moderne maşini, utilaje pentru întreaga economie, inclusiv să asigure producerea mijloacelor de luptă dintre cele mai moderne. Aceasta este un rezultat direct al politicii de industrializare... şi aceasta constituie un factor important pentru întărirea forţei materiale a societăţii noastre, pentru întărirea capacităţii de apărare a Patriei.

Ceauşescu a asigurat neîncetat auditoriul că armata va fi dotată „corespunzător actualelor împrejurări".

Se pare totuşi că Ceauşescu s-a confruntat nu numai cu cereri pentru o tehnologie avansată în privinţa armamentului, dar şi cu critici privind nivelul cheltuielilor pentru armată. El a părut defensiv, cel puţin atunci cînd i-a asigurat pe experţii militari că „prin acest nivel al cheltuielilor militare pe 1982, se va asigura pînă în 1985 o dotare corespunzătoare armatei". (România este singura ţară membră a Pactului de la Varşovia care a decis în mod unilateral să-şi îngheţe bugetul militar, anume la 12 700 000 000 lei pe an, pînă în 1985.) În acest punct, ca să aplaneze poate îndoielile cu privire la cursul ulterior al acestei politici, Ceauşescu şi-a exprimat propria concepţie cu privire la „modernizare", promiţînd ascultătorilor săi că în 1985 se vor lua noi decizii asupra nivelului viitor al cheltuielilor militare şi că acestea vor depinde pînă atunci de progresele negocierilor privind dezarmarea mondială. Totuşi, el nu şi-a ascuns speranţa că

> nu vom fi obligaţi să alocăm nici după 1985 mijloace suplimentare. Am dori ca, după 1985, dacă va fi posibil chiar pînă în 1985, să trecem în continuare la o reducere a cheltuielilor militare.

El nu a lăsat nici o îndoială asupra direcţiei generale a politicii sale, care acordă prioritate dezvoltării economice generale a ţării (considerată a fi de importanţă strategică) prin reducerea cheltuielilor militare.

Armata română în cadrul Pactului de la Varşovia

Din cuvîntarea militară a lui Ceauşescu reiese faptul că poziţia şi devotamentul armatei române faţă de partenerii săi din Pactul de la Varşovia reprezintă o problemă care trebuie de asemenea elucidată. El a reiterat poziţia binecunoscută adoptată de partid cu privire la natura pur defensivă a armatei române („sarcina armatei este de a asigura în orice condiţii integritatea teritorială a României"[44] şi refuzul acesteia de a acţiona pe teritoriul altor ţări şi „al altor popoare".) Ceauşescu a admis totuşi că

> numai în condiţiile urmăririi adversarului armata va trece graniţele pentru a apăra ţara şi de asemenea în condiţiile îndeplinirii obligaţiilor în cadrul alianţelor militare ale României, dar tot în condiţiile respingerii unei agresiuni imperialiste[45].

---

43. Vezi, spre exemplu, discursul lui Constantin Olteanu la Conferinţa Naţională a Partidului, *Scînteia*, 18 decembrie 1982.
44. Radio Bucureşti, 4 martie 1983.
45. Radio Bucureşti, 3 iulie 1983.

Remarcele lui Ceauşescu ar putea ascunde intenţia de a replica nu doar unora dintre comandanţii săi militari, ci şi Uniunii Sovietice şi aliaţilor săi loiali din cadrul Pactului de la Varşovia, faţă de care România şi-a exprimat deschis, încă din 1978, dezacordul în legătură cu datoriile şi responsabilităţile armatei române în cadrul pactului.

Liderul român de partid şi de stat a pledat de asemenea pentru „întărirea colaborării cu armatele ţărilor participante la Tratatul de la Varşovia" şi „organizarea [...] unor acţiuni de întărire a pregătirii şi conlucrării pentru a putea, în caz de necesitate, să-şi îndeplinească îndatoririle ce-i revin", cu condiţia însă ca aceasta să aibă loc „în spiritul hotărîrilor partidului nostru". Din moment ce se gîndeşte la acest amendament, înseamnă că Nicolae Ceauşescu nu intenţionează neapărat să treacă peste refuzurile sale actuale de a participa cu trupe la manevrele Pactului de la Varşovia pe teritoriul României.

Misiunea şi statutul armatei

Judecînd după atitudinea defensivă a lui Ceauşescu în unele probleme precum rolul armatei în viziunea militară generală a unui război naţional şi defensiva teritorială, el pare să se fi confruntat cu o oarecare opoziţie şi în această privinţă. Potrivit acestor vederi, doar „o armată care constituie o parte integrantă a poporului" poate „în orice împrejurări să obţină victoria în apărarea patriei". Pusă în practică, această concepţie presupune un spectru vast de activităţi economice (în construcţia Canalului Dunăre-Marea Neagră, precum şi în minerit, construcţii şi agricultură) la care trebuie să participe armata, precum şi o mai strînsă cooperare cu ministerul de Interne şi gărzile patriotice. Insistenţa lui Ceauşescu pe „întărirea ordinii şi disciplinei militare" şi pe ideea că „armata nu poate rămîne în afara, dimpotrivă, trebuie să participe activ la înfăptuirea politicii de pace şi colaborare internaţională" reprezintă un indiciu cu privire la rezervele, dacă nu chiar criticile care vor fi fost exprimate în legătură cu acest subiect.

Există un pasaj interesant în cuvîntarea lui Ceauşescu referitor la relaţia între eşaloanele superioare din armată şi conducerea de partid; el s-a plîns că

> faţă de primii ani de după revoluţia de eliberare socială şi naţională, ofiţerii noştri iau parte într-o măsură mult mai mică la diferitele activităţi sociale şi politice [...]; ar fi nevoie ca toţi conducătorii din armată să participe mult mai activ la activităţile politice; de asemenea, ei ar trebui să devină activişti de partid şi de stat în domeniul economic, în cel politic şi educaţional.

El a accentuat cu precădere faptul că discursul său se referea nu numai la ofiţerii politici, ci şi la ofiţerii de comandă. Se pune întrebarea: ce fapte ori ce critici aduse conducerii de partid au provocat apelul lui Ceauşescu la o mai mare implicare a armatei în politica generală a ţării? Au fost oare aduse aceste critici de pe poziţia armatei ca forţă socială, aflată în afara sau deasupra responsabilităţii pe care o poartă partidul şi guvernul cu privire la dezastrul economic? Intenţionează oare Ceauşescu să compromită armata, implicînd-o cel puţin formal în politica sa?

Nu trebuie să excludem posibilitatea ca nemulţumirile în legătură cu „politica (defensivă) de austeritate" a lui Ceauşescu, ce presupunea bizuirea pe armele produse în ţară şi îngheţarea cheltuielilor militare pînă în 1985, să se fi făcut auzite în cadrul unor grupări interesate de o modernizare tehnică rapidă a forţelor armate combatante din România. Poate că s-a dezvoltat şi un sentiment de inferioritate din pricina discrepanţelor

între echipamentul militar al României şi armele sofisticate oferite de U.R.S.S. partenerilor săi loiali din cadrul Pactului de la Varşovia. În plus, s-ar putea ca ofiţerii superiori să se simtă de asemenea afectaţi de pierderea caracterului elitist al armatei, prin fuzionarea treptată a acesteia cu elementele paramilitare ale forţelor armate naţionale ale lui Ceauşescu, prin sporirea controlului pe care unităţile de Securitate se aude că l-ar fi cîştigat asupra armatei. Se poate să fi fost lezat şi respectul de sine al armatei, prin utilizarea acesteia la munca obligatorie.

În ceea ce priveşte angajamentele pe care România şi le-a luat în cadrul Pactului de la Varşovia, „comandantul suprem" s-a străduit să-şi asigure atît propria armată, cît şi partenerii că România le va îndeplini aşa cum a făcut-o în ultimii ani, încredinţîndu-i că armata română va coopera îndeaproape, chiar şi după disoluţia pactelor militare, cu armatele statelor învecinate, adică U.R.S.S., Ungaria, Bulgaria şi Iugoslavia cea nealiniată. În momentul de faţă, Ceauşescu are nevoie de mai mult decît o toleranţă pasivă din partea armatei; el doreşte susţinerea activă a acesteia în ceea ce priveşte evidenta deviere a României de la strategiile de dezarmare şi iniţiativele Pactului de la Varşovia, aşa cum au fost ele expuse la recentul summit de la Praga[46]. Pe lîngă faptul că a cerut îngheţarea unilaterală a cheltuielilor militare (măsură care nu a fost urmată de nici o altă ţară din Pactul de la Varşovia), Ceauşescu a declarat de curînd echipei unei televiziuni olandeze[47] că, în contradicţie cu opinia mareşalului sovietic Viktor Kulikov, propunerea secretarului general al P.C.U.S. Iuri Andropov de a aduce proiectilele sovietice cu rază medie de acţiune la acelaşi nivel cu cele ale Franţei şi Marii Britanii nu reprezenta o „soluţie radicală la problema armelor nucleare din Europa"[48]. În acelaşi interviu, Ceauşescu a afirmat de asemenea că România „prezentase cîteva propuneri de dezarmare" (la Praga?), una dintre ele cerînd „reducerea generală şi echilibrată [a trupelor] în Europa centrală din partea Pactului de la Varşovia", într-un gest unilateral simbolic menit să dea avînt acordurilor generale de dezarmare dintre N.A.T.O. şi Pactul de la Varşovia.

Romanian Situation Report/5, *Radio Free Europe Research*, 17 martie 1983

46. Vezi *Il Popolo*, 23 februarie 1983.
47. *Scînteia*, 1 februarie 1983.
48. AND, 25 ianuarie 1983.

Noi restricţii privind folosirea maşinilor de scris şi a copiatoarelor

Pe 28 martie, Nicolae Ceauşescu, în calitatea sa de preşedinte al Consiliului de Stat, a semnat un decret[49] care înăspreşte controalele Ministerului de Interne în privinţa folosirii de copiatoare în România ; de asemenea, acesta reintroduce reglementări asupra folosirii maşinilor de scris de către persoane particulare, care sînt chiar mai severe decît cele abolite în 1964[50]. Decretul va intra în vigoare din 28 aprilie.

Controale mai stricte în privinţa copiatoarelor

Ca şi în trecut, decretul recent publicat limitează deţinerea oricărui tip de fotocopiator şi consumabile de către unităţile şi organizaţiile socialiste ; persoanelor particulare li se interzice producerea, deţinerea ori (în prezent) chiar folosirea aparatelor ori a consumabilelor destinate fotocopierii[51]. Orice violare a acestui articol va avea drept consecinţă confiscarea aparatelor şi a consumabilelor deţinute, folosite ori produse în mod ilegal. Ministerul de Interne are sarcina de a pune în aplicare decretul prin organele de miliţie şi de a ţine o evidenţă strictă a producerii, deţinerii şi folosirii tuturor copiatoarelor şi a consumabilelor.

Întreprinderile şi organizaţiile care fabrică ori achiziţionează un aparat de fotocopiat sînt obligate să-l înregistreze la secţia de miliţie în decurs de cinci zile. Aceeaşi reglementare se aplică şi în cazul oricărui transfer de copiatoare de la o unitate sau organizaţie la alta, şi chiar în cadrul aceleiaşi instituţii, în cazul mutării dintr-un loc în altul. Pierderea sau dispariţia fotocopiatoarelor trebuie raportate la secţia locală de miliţie în 24 de ore. Violarea acestor prevederi va fi sancţionată prin cele mai mari amenzi (între 1 000 şi 3 000 de lei). Mai mult, o altă stipulare prevede ca toate documentele aparţinînd unor persoane particulare să fie fotocopiate doar în centre sau organizaţii specializate ; cei care încalcă această lege vor fi amendaţi cu 800 pînă la 1 500 de lei. Aceasta pare a fi o încercare din partea regimului de a împiedica persoanele care au acces la fotocopiatoare în cadrul

49. *Buletinul Oficial*, nr. 21, 30 martie 1983.
50. Decretul nr. 148, *Ibid.*, nr. 3, 6 aprilie 1964.
51. Hotărîrea Consiliului de Miniştri, nr. 199, *Colecţia de Hotărîri şi Dispoziţii ale Consiliului de Miniştri al R.P.R.*, nr. 14, 9 aprilie 1964, şi Decizia nr. 2288, *Buletinul Oficial*, nr. 150, 24 decembrie 1969.

unităţii la care lucrează să le folosească în scop privat, pentru ca nu cumva să fie multiplicate alte materiale scrise decît documentele personale (de care cetăţenii români au frecvent nevoie din pricina labirintului birocratic al ţării).

Maşinile de scris: reglementări orwelliene

La apogeul guvernării staliniste în România, Consiliul de Miniştri a emis primele reglementări drastice cu privire la deţinerea, folosirea şi cumpărarea ori comercializarea maşinilor de scris şi a copiatoarelor[52]. La acea vreme, şi pentru cel puţin încă un deceniu, maşinile de scris au fost aproape singura modalitate a publicului de a reproduce materiale scrise; orice restricţie în privinţa folosirii lor a fost, de aceea, foarte dură, ceea ce a făcut ca în timpul procesului de înregistrare a lor să fie confiscate multe maşini de scris de la persoane considerate periculoase din punct de vedere politic. Această decizie a fost revocată şi înlocuită prin decizia nr. 1400/1962, care a fost abrogată la rîndul ei în 1964, punînd astfel capăt reglementărilor privind procurarea, deţinerea şi folosirea maşinilor de scris în România pentru cel puţin două decenii. Cu toate acestea, noul decret al lui Ceauşescu este, în anumite privinţe, chiar mai dogmatic şi mai restrictiv decît decizia din 1962 şi este mult mai pasibil de interpretări aberante şi manipulări politice. Organele de miliţie sînt cele care vor controla deţinerea şi folosirea maşinilor de scris, şi la ele trebuie să apeleze cetăţenii pentru autorizaţia de deţinere a lor. Maşinile de scris neînregistrate, precum şi cele confecţionate în particular pot f confiscate.

Noul decret conţine două stipulări absente în decretul din 1962, care sînt relevante în mod special pentru situaţia reală a „democraţiei socialiste" în România şi se referă indirect la folosirea ilegală, reală sau posibilă a maşinilor de scris în România. Articolul 15, paragraful 2, statuează că „nu pot fi autorizate să deţină maşini de scris persoanele care, datorită antecedentelor penale sau comportării lor, prezintă pericol pentru ordinea publică şi securitatea statului". Aceasta este o clară discriminare politică la adresa oricărei persoane (scriitori, studenţi, oameni de ştiinţă, persoane aparţinînd minorităţilor sau clerului sau membrilor Sindicatului Liber-Profesioniştilor, pentru a aminti doar cîteva categorii) al cărei „comportament" (un termen deliberat şi periculos de vag) poate fi considerat de către regim a intra în conflict nu cu legea sau cu Constituţia ţării, ci cu unele concepte dubioase precum „ordine publică" sau „securitate a statului". Dată fiind recenta campanie de presă orchestrată împotriva scriitorilor neînregimentaţi (acuzaţi, într-o rezoluţie a Biroului Uniunii Scriitorilor români, de colaborare cu Radio Europa Liberă)[53], acest articol din decret ar putea să apară ca un instrument deosebit de eficace pentru a-i disciplina şi a-i determina să se supună rigorilor dogmatice şi naţionaliste. Pe de altă parte, o nouă prevedere, care lipseşte din decretul din 1962, stipulează că atît unităţile socialiste, cît şi persoanele autorizate care folosesc maşini de scris au voie să o facă numai în scopul specificat la momentul înregistrării sau autorizării. Aceasta indică faptul că indivizilor care nu sînt recunoscuţi oficial drept scriitori, jurnalişti sau oameni de ştiinţă (cum ar fi, spre exemplu, muncitorii şi ţăranii) le va fi greu să obţină o autorizaţie pentru maşina de scris. În plus, ca şi în cazul fotocopiatoarelor, regimul se

52. Hotărîrea nr. 583, *Buletinul Oficial*, nr. 51, 9 iunie 1950.
53. *România literară*, nr. 13, 31 martie 1983.

străduieşte din răsputeri să împiedice folosirea în scopuri particulare a maşinilor de scris înregistrate din instituţii şi organizaţii.

Numeroase prevederi ale decretului din 1962 au fost reinstituite şi au scopul de a preveni orice posibilitate de ocolire a legii. Se specifică, de exemplu, că persoanele cărora li s-au dat sau care au moştenit maşini de scris trebuie să obţină la rîndul lor permisiunea miliţiei pentru a le folosi. Este interzis să închiriezi sau să împrumuţi maşini de scris ori să le repari în alte magazine decît cele autorizate de miliţie. Ca să existe siguranţa că oamenii nu vor schimba caracterele, cetăţenilor li se cere să predea miliţiei o hîrtie conţinînd amprentele fiecărui caracter al maşinii de scris.

Înregistrare naţională

În partea sa finală, decretul prevede înregistrarea la secţiile de miliţie din întreaga ţară a tuturor copiatoarelor (în timp de 90 de zile) şi a tuturor maşinilor de scris deţinute de persoane particulare (în 30 de zile). Miliţia va „analiza" apoi cererile deţinătorilor particulari de maşini de scris şi va decide în 90 de zile dacă „va aproba sau refuza autorizaţia deţinerii" maşinilor de scris. Aceasta înseamnă că cel puţin unele din maşinile de scris deţinute în prezent de cetăţenii români ar putea fi confiscate şi vîndute sau distruse sub supravegherea miliţiei. Aceasta înseamnă, de asemenea, că regimul doreşte să creeze un dosar cu amprentele tuturor maşinilor de scris din ţară. Motivul acestei măsuri nu e greu de ghicit: în ultimii ani, se spune că ar fi circulat în România manifeste critice la adresa politicii şi a practicilor regimului. Mai mult, membrii minorităţii maghiare au scos cîteva numere dintr-o publicaţie ilegală numită *Ellenpontok* (*Contrapuncte*), care se pare că erau tipărite şi multiplicate în România. În sfîrşit, un număr tot mai mare de documente şi scrisori exprimînd nemulţumiri sau critici la adresa regimului din România au ajuns în Vest. Nicolae Ceauşescu, care „îndrumă în mod nemijlocit activitatea presei"[54] în ţara sa, este probabil interesat de stoparea oricărui flux de informaţie *samizdat*. Înregistrarea tuturor aparatelor de copiat şi tipărit din România, precum şi restricţiile staliniste severe aplicate uzului acestora îl vor ajuta cu siguranţă să atingă acest scop.

Este interesant de observat că decretul nu se aplică în cazul a două instituţii: Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul de Interne, unde vor intra în vigoare regulamente de ordine interioară.

Romanian Situation Report/7, *Radio Free Europe Research*, 19 aprilie 1983

54. Potrivit unei telegrame trimise de către participanţii la plenara Consiliului Ziariştilor (Radio Bucureşti, 9 aprilie 1983).

Inaugurarea Canalului Dunăre-Marea Neagră

Canalul Dunăre-Marea Neagră, o nouă cale navigabilă artificială care leagă portul fluvial Cernavodă de portul maritim Constanţa-Sud-Agigea şi trece în întregime pe teritoriul României, a fost inaugurat pe 26 mai, după mai multe amînări. Construcţia canalului a început încă din 1949, dar a fost abandonată în 1953, iar termenul limită de finalizare a fost stabilit pentru 1982 şi amînat ulterior de cîteva ori.

Festivitatea

Festivitatea de inaugurare a fost concepută ca încă un mijloc de a spori cultul personalităţii lui Ceauşescu. Presa românească s-a străduit să elogieze construcţia ca pe o „grandioasă realizare a epocii Ceauşescu" şi a indicat faptul că întreg proiectul a fost conceput sub „directa călăuzire" a secretarului general al P.C.R.[55]. Construirea canalului a fost comparată, în termeni biblici, cu facerea universului, iar Ceauşescu a fost asemuit lui Prometeu[56].

În cuvîntarea ţinută la inaugurare, Ceauşescu a lăudat aptitudinile creatoare şi tehnice ale poporului român, care a sprijinit construirea canalului; el a accentuat importanţa socialismului şi a independenţei drept condiţii pentru această realizare şi semnificaţia canalului pentru Europa. Ceauşescu s-a referit doar în treacăt la eforturile de construire a canalului între 1949 şi 1953, acţiune care, a spus el, a fost abandonată deoarece ţara nu dispunea de forţa tehnică şi materială necesară.

În prima perioadă a construcţiei, din 1949 pînă în 1953, canalul a provocat moartea a mii de deţinuţi politici aduşi cu forţa să muncească aici. Potrivit unui observator occidental, 60 000 de deţinuţi au fost cazaţi în barăci rudimentare şi forţaţi să depună o muncă extenuantă şi în schimbul unei diete alimentare care se reducea uneori la broaşte, cîini ori şerpi[57]. În memoria poporului român, canalul va rămîne drept „Canalul Morţii", un număr real al victimelor sale nefiind dezvăluit niciodată.

Doar după ce în România a început construirea „socialismului multilateral dezvoltat", a spus Ceauşescu, a fost posibilă continuarea acestui proiect. Nu a repetat însă afirmaţiile

55. *Neuer Weg*, 26 mai 1984.
56. *Contemporanul*, nr. 22, 25 mai 1984; *Flacăra*, nr. 21, 25 mai 1984.
57. Vezi Romanian Situation Report/7, *Radio Free Europe Research*, 19 aprilie 1984, Item 9.

din presă că proiectul a fost finanţat în întregime de către România[58]. De fapt, Banca Mondială a contribuit (cu un împrumut de 300 000 000 de dolari, din cîte se aude) la costurile de construcţie estimate între 1 700 000 000 şi 2 000 000 000 de dolari.

O magistrală naţională de importanţă internaţională ?

Ceremonia de inaugurare a fost gîndită ca un eveniment pur naţional, fără participarea delegaţiilor sau a oaspeţilor din străinătate. Totuşi, o delegaţie chineză care a vizitat România pentru 2 săptămîni a obţinut permisiunea de a vizita canalul[59]. Pe 30 mai, o delegaţie militară iugoslavă la nivel înalt a putut vedea şi ea construcţia recent inaugurată. Nu se ştie dacă vicepremierul maghiar Jozef Marjai ori ministrul bulgar al Afacerilor Externe Hristo Hristov, care au vizitat România în ajunul inaugurării canalului, au discutat cu omologii lor români această chestiune.

Se poate ca alegerea datei de 26 mai drept zi a inaugurării Canalului Dunăre-Marea Neagră să fi fost decisă de încărcătura simbolică naţională şi comunistă a acestei date. După cum a remarcat *Viaţa Studenţească*[60], pe 26 mai 1944 s-a format în România o „coaliţie naţional-democrată" între Partidul Comunist, diferite organizaţii de front procomuniste, Partidul Social-Democrat şi partidele Naţional Ţărănesc şi Naţional Democrat necomuniste, o coaliţie care a constituit temeiul pentru lovitura de stat de la 23 august.

Informaţii detaliate asupra administrării şi funcţionării Canalului Dunăre-Marea Neagră au fost oferite într-un interviu acordat de contraamiralul Nicolae Hîrjeu, ministru adjunct al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor[61]. Hîrjeu a confirmat faptul că acest canal a fost plasat sub jurisdicţia exclusivă a statului român, ca orice altă cale navigabilă din interiorul ţării. Scopul său era acela de a servi în primul rînd nevoilor economiei naţionale, iar în stadiul iniţial al existenţei sale, el va fi deschis doar vapoarelor aflate sub pavilion naţional. Totuşi, în etapa următoare, canalul va fi deschis şi vaselor străine, a spus Hîrjeu, „evident, atît cît traficul o va permite", în condiţiile stipulate de România şi numai după plata taxelor aferente (pe care acesta nu le-a specificat).

Beneficii economice : reale sau imaginare ?

Presa românească a dedicat un spaţiu neobişnuit de mare ridicării în slăvi a avantajelor „multilaterale" prezente şi viitoare ale canalului pentru economia românească. Se spune că acest canal va servi nevoilor de transport naţionale ; că va fi benefic agriculturii din Dobrogea datorită irigaţiilor, rezervelor de apă şi lucrărilor de fertilizare şi că va reprezenta o sursă de apă potabilă şi industrială, exercitînd chiar o influenţă pozitivă asupra mediului. Acestea sînt predicţii destul de hazardate, în lumina îndoielilor exprimate de presa străină şi, în unele cazuri, chiar de cea românească. S-a menţionat de asemenea importanţa întemeierii de noi centre industriale de-a lungul canalului, în vederea unor viitoare tendinţe sociale şi demografice în Dobrogea şi a fost exprimată

58. *Scînteia*, 27 mai 1984.
59. *Ibid.*, 26 mai 1984.
60. Nr. 21, 23 mai 1984.
61. Agerpres, 25 mai 1984.

speranţa că acesta va îmbunătăţi traficul turistic în zonă. În comparaţie cu braţul Sulina, folosit pînă în prezent exclusiv pentru traficul dunărean, presa subliniază faptul că noul canal va scurta drumul către Marea Neagră cu 400 de kilometri, va economisi timp şi combustibili şi va fi menţinut la o temperatură mai înaltă pe timpul iernii datorită faptului că apa canalului va fi folosită în procesul de răcire al uzinei nucleare de la Cernavodă, momentan în stadiu de proiect.

În linii mari, eforturile româneşti de a prezenta canalul drept o realizare prestigioasă a capacităţilor de cercetare şi tehnologice din ţară reprezintă un semnal atît pentru partenerii C.A.E.R. ai României, cît şi pentru partenerii comerciali şi de cooperare ai ţării din Lumea a Treia. Totuşi, observatorii străini şi-au exprimat dubii serioase în privinţa profiturilor potenţiale ale Canalului Dunăre-Marea Neagră nu doar pentru perioada precedentă finalizării Canalului Rin-Main-Dunăre, ci şi ulterior acestui eveniment (programat să aibă loc în preajma anului 1992). Potrivit unor experţi occidentali, resurse financiare, materiale şi umane uriaşe au fost risipite pentru acest canal, care a primit eticheta de „cel mai stupid proiect la Turnul Babel încoace"[62], ca de altfel şi proiectul canalului din Germania occidentală. S-au exprimat îndoieli serioase că se vor putea recupera cheltuielile în 25 de ani, aşa cum se aşteaptă românii. S-a argumentat că traficul dunărean nu e destul de intens pentru a exploata în mod adecvat capacitatea canalului românesc. Capacitatea proiectată a Canalului Dunăre-Marea Neagră, de aproximativ 75 000 000 de tone, este aproximativ egală cu cantitatea anuală de bunuri (76 500 000 de tone, potrivit raportului din 1984 al Comisiei Dunării) transportate pe fluviu. Nu au existat pînă în prezent critici oficiale în privinţa canalului din partea vecinilor comunişti ai României, cu toate că jurnalul vest-german *Frankfurter Allgemeine Zeitung*[63] a oferit detalii dintr-un document maghiar care evalua critic avantajele şi dezavantajele noii căi fluviale româneşti. Potrivit acestui studiu, vasele maritime nu vor putea intra pe Dunăre, astfel că multe lucruri vor depinde de funcţionarea Portului Constanţa, precum şi de întreaga infrastructură a canalului. Fiind o cale fluvială naţională, transportul nu va fi gratuit şi se aude că taxele vor fi neobişnuit de mari. Se spune că experţii maghiari ar fi decis chiar înaintea deschiderii oficiale a canalului că vasele ungureşti vor alege porturile sovietice Ismail şi Reni mai degrabă decît Constanţa.

Tensiune în relaţiile româno-sovietice ?

Repercusiunile construirii Canalului Dunăre-Marea Neagră asupra relaţiilor româno-sovietice sînt de trei feluri : economice, politice şi strategice. Aspectul economic are în vedere mai ales competiţia care se anunţă între portul românesc Constanţa şi porturile sovietice Ismail şi Reni, aflate pe vechiul curs al căii fluviale dunărene, şi poate chiar portul maritim Odessa. În vreme ce U.R.S.S. a început să extindă Ismailul în anii '70, presa românească a elogiat avantajele portului maritim Constanţa, „modern" şi „fără maree", care, avînd o capacitate anuală de 57 000 000 de tone, este pe cale de a deveni „cel mai mare port al Mării Negre"[64].

62. *Süddeutsche Zeitung*, 24 mai 1984.
63. 26 mai 1984.
64. Radio Bucureşti, 26 aprilie 1984.

Jurnaliştii occidentali prezenţi la ceremonia de inaugurare au primit indicii clare din partea gazdelor române în privinţa semnificaţiei geopolitice a canalului nou construit. Deplasînd calea fluvială dunăreană de la graniţa sovietică pe teritoriul românesc, se vor reduce, din cîte se pare, posibilităţile sovietice de control, presiune ori şantaj asupra transportului pe apă românesc şi chiar internaţional. Teama că sovieticii ar putea ameninţa controlul românesc asupra Dunării a devenit o temă istorică recurentă de cînd Rusia ţaristă a acaparat sudul Basarabiei, devenind astfel o ţară cu graniţa pe Dunăre, cu toate consecinţele legale care derivă din acest statut. Românii au considerat întotdeauna decizia luată în 1956 de Comisia Europeană a Dunării, care a declarat braţul Sulina deschis pentru navigaţie, contrară intereselor naţionale româneşti[65].

Mai mult, proclamarea Canalului Dunăre-Marea Neagră drept cale fluvială naţională ar putea avea repercusiuni politice asupra echilibrului de forţe din cadrul Comisiei Dunării (înfiinţată la Belgrad în 1948), în care U.R.S.S. se opune deciziei luate de R.F.G. de a declara Canalul Rin-Main-Dunăre drept cale fluvială naţională (în loc de internaţională)[66]. Se pune întrebarea dacă în condiţiile actuale U.R.S.S., al cărei ambasador în Ungaria a fost ales de curînd preşedinte al Comisiei Dunării (ambasadorul român fiindu-i adjunct), va recunoaşte Canalul Dunăre-Marea Neagră drept cale fluvială naţională, creînd astfel un precedent pentru canalul german.

Aspectul strategic al canalului este legat de vechile planuri sovietice de a folosi Dobrogea ca zonă militară de tranzit spre Bulgaria şi restul Balcanilor. Refuzul repetat al României de a se supune acestei cerinţe a forţat U.R.S.S. să stabilească, acum cîţiva ani, o legătură prin feribot între Odessa şi Varna. În lumina accentului pus în studiile româneşti recente[67] pe importanţa strategică a tuturor sistemelor de canalizare şi irigaţie, noul canal, care străbate Dobrogea, trebuie văzut la rîndul său ca un potenţial obstacol strategic în calea invaziilor străine.

Posibilităţile economice ale Canalului Dunăre-Marea Neagră vor depinde cu siguranţă în mare parte de situaţia politică generală din Europa şi din lumea întreagă. Numai viitorul va arăta dacă profitabilitatea economică scontată a canalului va surmonta riscurile politice ale construcţie sale, precum şi imensa povară financiară aruncată pe umerii poporului român.

Romanian Situation Report/9, *Radio Free Europe Reseach*, 14 iunie 1984

65. Vezi *Enciclopedia României*, vol. IV, Asociaţia Ştiinţifică pentru Enciclopedia României, 1940, pp. 78-127.
66. *Handelsblatt*, 25 mai 1984; *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 28 martie 1984.
67. Vezi *Sistemul Apărării Naţionale a României Socialiste*, Bucureşti, Editura Militară, 1982, pp. 82-105.

Economiştii români critică modelul creşterii extensive

Doi economişti români au publicat recent în revista bucureşteană *Revue Roumaine d'Études Internationales* un articol provocator, cu titlul inofensiv: „Unele probleme ale dezvoltării eonomiilor socialiste europene"[68]. Studiul se ocupă de problemele cu care se confruntă economiile ţărilor din blocul estic în anii din urmă într-o manieră neobişnuit de critică. După ce trec în revistă, pe numai o jumătate de pagină, „realizările" sistemului blocului sovietic, autorii ajung la „anumite probleme majore ale procesului de trecere la o dezvoltare intensivă" în ţările C.A.E.R.

Pentru a identifica aceste probleme, ei schiţează un tablou general al evoluţiei economice a ţărilor C.A.E.R. în ultimele trei decenii şi identifică patru dintre „cele mai relevante trăsături" ale acesteia, după cum urmează:

1. O diminuare continuă a indicilor macroeconomici (rata de creştere anuală medie a P.N.B. pe cap de locuitor, diferenţa mare între P.N.B. pe cap de locuitor în comparaţie cu ţările capitaliste dezvoltate, rata de creştere anuală medie a producţiei industriale, rata de creştere a părţii ce revine ţărilor C.A.E.R. din producţia industrială mondială).

2. Ratele de creştere a producţiei industriale în ţările comuniste cele mai avansate (R.D.G., Ungaria şi Cehoslovacia) sînt de regulă mai mici decît cele atinse în ţări precum Japonia, S.U.A., Italia, Franţa ori R.F.G.

3. Ratele ridicate ale expansiunii industriale înregistrate în unele ţări est-europene (a se citi: Polonia şi România), în special în anii '70, ar fi fost imposibil de atins fără credite şi împrumuturi din Occident, care mai tîrziu s-au transformat într-o povară ce împiedică dezvoltarea economică.

4. Partea care revine ţărilor comuniste europene din exporturile mondiale a scăzut de la 10,9% în 1965 la 7,9% în 1980. Şi mai semnificativă este „deteriorarea puternică a comerţului cu statele capitaliste", indicată de cantitatea sporită de combustibili şi materii prime exportate şi de maşini şi echipament importate în şi din Vest.

Căutarea cauzelor

În analiza făcută cauzelor acestei dezvoltări, Pilat şi Dăianu nu amintesc faptul că modelele politice şi economice au fost impuse ţărilor est-europene de către U.R.S.S., care era străină de evoluţia organică a acestora; totuşi, ei au arătat handicapurile care

68. Vasile Pilat şi Daniel Dăianu, „Some Problems of the Development of European Socialist Economies", în *Revue Roumaine d'Études Internationales*, mai-iunie 1984, pp. 245-261.

existau în stare latentă în acest model economic. De la bun început, acesta a implicat o tendinţă către autarhie şi producţie expansivă, încurajînd „mentalitatea cantitativistă". A mai implicat şi alocare şi utilizare centralizată de resurse, ca o trăsătură fundamentală a mecanismului economic. Cu o singură excepţie (Ungaria), ei au spus că modelul economic tradiţional este încă favorabil celor care iau decizii în ţările membre ale C.A.E.R. Potrivit celor doi, mecanismul economic tradiţional, cu sistemul său specific de investiţii, a fost şi încă este cauza fundamentală a dezvoltării extensive şi a dificultăţilor întîmpinate în creşterea eficienţei producţiei.

Potrivit autorilor, producţia se bazează în special pe o politică de investire extensivă, promovînd sporirea bunurilor fixe. Ca rezultat, industria se împovărează mai devreme sau mai tîrziu cu echipament învechit şi uzat, ale cărui întreţinere şi reparare înghit resurse financiare considerabile.

Goana după echipament mai mult decît mai bun descurajează progresul tehnologic şi are drept rezultat folosirea ineficientă a mîinii de lucru şi deficienţe cronice ale muncii. Mai mult, prioritatea acordată manufacturii conduce la neglijarea altor sectoare, cum ar fi agricultura, industria bunurilor de consum, precum şi industria serviciilor. În acest context, „deficienţa" devine un concept analitic cheie.

Diagnostic şi tratament

Pilat şi Dăianu vorbesc cu prudenţă de o „involuţie a eficienţei producţiei sociale", folosind cuvîntul „criză" oarecum la modul ambiguu şi sugerînd că actuala criză trebuie să fie văzută ca un proces răspîndit la scară mondială. Potrivit dogmei marxiste, bineînţeles, crizele sînt specifice sistemului capitalist şi astfel de neconceput în economiile planificate.

Autorii comentează asupra faptului că reformele economice de la mijlocul anilor '60 din Europa de Est nu au pus cu adevărat probleme modelului tradiţional al dezvoltării, rezultatele lor fiind în consecinţă limitate şi mai degrabă nesatisfăcătoare. Ei pledează acum pentru mai multă autoadministrare, mai multă competiţie şi, mai presus de toate, pentru preţuri flexibile ; cu alte cuvinte : o restaurare parţială a economiei de piaţă. Cît priveşte preţurile, cei doi economişti susţin fără echivoc faptul că sistemul preţurilor rigide şi fixate de la centru trebuie abolit (cu excepţia preţurilor la bunurile esenţiale, în special alimente). În acelaşi timp, ei avertizează cu privire la pericolele unei pieţe complet libere, insistînd asupra nevoii de descentralizare şi autonomie la nivelul întreprinderilor, combinată cu intervenţie directă şi indirectă de la centru.

Pentru ţările mici şi mijlocii, participarea la diviziunea mondială a muncii şi la schimbul internaţional este vitală, consideră autorii. Pentru a realiza acest lucru, unele ţări socialiste din Europa vor trebui să aducă unele ajustări structurilor lor de producţie, diminuînd sau eliminînd complet anumite produse şi dezvoltîndu-le pe cele selectate pe o bază raţională.

Griji cu privire la economie

Vasile Pilat şi Daniel Dăianu fac parte din conducerea Institutului de Economie Socialistă de la Bucureşti, iar studiul lor pare să fi fost iniţial un raport confidenţial pentru oficialii înalţi de partid. Acest institut, la fel ca Institutul pentru Economie Mondială, realizează din cînd în cînd asemenea evaluări realiste, dar din păcate ele ajung rareori să fie tipărite.

Cei doi economişti pretind că grija lor profundă pentru starea economiilor est-europene este împărtăşită de persoane „din eşaloanele politice de vîrf". Deşi perspectiva vizează Europa de Est ca un întreg, informaţii despre starea economică particulară a României apar ocazional dintr-o masă de date statistice ale C.A.E.R. (Este interesant, în treacăt fie spus, faptul că sînt folosite ca bază pentru analiza generală nu numai statistici din blocul sovietic, ci şi statistici oficiale, occidentale şi de aiurea.) De exemplu, rata medie de creştere a producţiei industriale în România a scăzut de la 12,9% între 1971 şi 1975 la 9,6% între 1976 şi 1980 şi, în cele din urmă, la 1,8% în perioada 1981-1982, ceea ce reprezintă o performanţă deplorabilă; într-adevăr, doar Polonia pare a sta mai prost. Mai mult, România a fost ultima ţară din blocul C.A.E.R. care şi-a definitivat industrializarea de bază, reuşind acest lucru abia după 1975.

Pentru a sugera nevoia acută de reformă economică în România, autorii îl citează pe Ceauşescu, potrivit căruia „vechiul mecanism trebuie distrus". Ei omit totuşi să amintească faptul că această afirmaţie datează din februarie 1978[69] şi că, între timp, vechiul mecanism a rezistat oricărei încercări serioase de reformă, inclusiv cîteva noi reglementări salariale extrem de controversate din septembrie 1983.

Este puţin probabil ca articolul lui Pilat şi Dăianu, apărut într-o revistă de limbă străină cu o circulaţie practic inexistentă în România şi, mai mult, cu o „dezicere" neobişnuită a redactorilor comunişti, potrivit căreia opiniile autorilor „nu implică angajamentul nici unei instituţii", să anunţe vreo schimbare iminentă în climatul economic al ţării. Deşi directivele schiţate pentru cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R. care va avea loc la mijlocul lunii noiembrie se referă deopotrivă la „creşterea economică intensivă" şi la „noul mecanism economico-financiar"[70], ele fac aceasta în termeni despuiaţi de orice substanţă economică reală şi par a constitui pur şi simplu un argou de partid optimist. Atunci de ce oare a decis revista să publice un articol despre chestiuni controversate într-o abordare nedogmatică? Răspunsul ar putea fi căutat în solicitarea autorilor ca ţările membre C.A.E.R. să nu se izoleze de restul lumii, retragîndu-se în interiorul C.A.E.R., ci să colaboreze mai activ cu instituţiile economice internaţionale precum F.M.I. şi Banca Mondială. Aceste comentarii ar putea avea o semnificaţie aparte, dacă luăm în considerare faptul că numărul din mai-iunie al *Revue Roumaine d'Études Internationales* coincide cu întîlnirea la vîrf a C.A.E.R. de la Moscova.

Romanian Situation Report/14, *Radio Free Europe Research*,
5 octombrie 1984 (împreună cu Dan Ionescu)

69. *Scînteia*, 18 februarie 1978.
70. *Ibid.*, 5 septembrie 1984.

Munca obligatorie şi remuneraţiile

Rezumat: A fost propus un proiect de lege care stipulează munca obligatorie şi contribuţii financiare din partea românilor pentru planuri de lucrări publice; pe 10 septembrie el a fost înaintat spre aprobare Congresului Consiliilor Populare. Aceste stipulări sînt incluse într-un cadru legal mai larg, prin care organismele de conducere locală ar deveni tot mai răspunzătoare de administrarea financiară a comunităţilor lor. Deşi a fost prezentat de regim drept un nou pas spre implementarea aşa-numitului „nou mecanism economico-financiar" proclamat în 1978, acest proiect reprezintă o altă încercare guvernului de a retrage susţinerea statului, impunînd în acelaşi timp populaţiei alte poveri financiare.

***

Pe 27 august 1985 presa românească a publicat un proiect de lege intitulat „Legea privind autoconducerea, autogestiunea economico-financiară şi autofinanţarea unităţilor administrativ-teritoriale". El a fost înaintat spre aprobare la cel de-al 3-lea Congres al Consiliilor Populare de pe 10 septembrie[71]. El solicită contribuţii particulare obligatorii la lucrările publice în muncă sau bani, în vederea economisirii resurselor de la bugetul de stat, idee discutată iniţial la o întrunire a Comitetului Politic Executiv al P.C.R. de pe 5 iulie 1985[72].

Constrîngere în loc de „liber consimţămînt"

Preambulul la legea similară din 1971 a insistat asupra elementului de liber consimţămînt în ceea ce privea contribuţia cetăţenilor la proiectele de lucrări publice. Potrivit proiectului de lege din 1985, contribuţiile la proiectele locale şi naţionale devin obligatorii,

71. Pînă în prezent, nu există informaţii care să arate dacă acest proiect de lege a fost aprobat. Iniţial, se anunţase că acest Congres se va desfăşura între 4 şi 6 septembrie 1985; cel de-al 2-lea Congres al Consiliilor Populare s-a ţinut între 10 şi 12 septembrie 1980.
72. Se pare că Marea Adunare Naţională, organismul legislativ suprem al ţării, a fost evitată în această privinţă. Deşi în martie s-a spus că Marea Adunare Naţională va rămîne deschisă în vederea discutării anumitor „proiecte de lege" nespecificate, ea a fost în mod surprinzător declarată închisă pe 30 iulie, fără ca acestea să fi fost dezbătute (*Scînteia*, 30 martie 1985, p. 5). În decembrie 1971, cînd a fost publicată „Legea organizării contribuţiei băneşti şi în muncă pentru efectuarea unor lucrări de interes obştesc" (Legea nr. 20, *Buletinul Oficial*, nr. 155, 16 decembrie 1971), aceasta conţinea precizarea adiţională destul de neobişnuită că 6 din cei 424 de deputaţi au votat împotrivă. Legea aceasta, care poate fi considerată predecesorul legal al proiectului de lege publicat de curînd, diferă de cel din urmă în cîteva puncte majore, care pot declanşa opoziţii şi mai puternice.

iar cei care nu vor respecta aceste prevederi îşi vor atrage sancţiuni. Mai mult, conform proiectului de lege din 1985, românii vor avea şi mai puţine de spus în privinţa proiectelor care urmau a fi executate cu banii şi munca lor. În timp ce, pe baza legii din 1971, o majoritate de două treimi plus unu dintre participanţii la întrunirile locale era necesară pentru a decide în privinţa unui proiect, noua lege preconizată a redus această majoritate la jumătate plus unu.

Pe lîngă impozitele normale pe care le plătesc, românii vor fi acum obligaţi să aducă o contribuţie mult mai consistentă în bani şi prestări de servicii faţă de contribuţiile voluntare specificate în legea din 1971. De exemplu, în 1971, contribuţia în bani calculată pentru o familie întreagă putea atinge suma de 300 de lei pe an. Acum, aceasta este calculată pe „membru de familie apt de muncă" şi se poate ridica pînă la 400 de lei pentru o familie cu un astfel de membru, la 700 de lei pentru familiile cu doi astfel de membri şi la 1 100 de lei pentru cele cu trei. (Salariul mediu lunar în România anului 1984 era de 2 925 lei, în 1985 fiind prevăzută o majorare la 3 045 lei[73].)

Pe lîngă bani, românii vor fi siliţi să presteze şi muncă. Noua lege nu numai că va face această muncă obligatorie, ci va mări de asemenea şi numărul candidaţilor. Conform legii din 1971, puteau fi recrutaţi bărbaţii între 18 şi 55 de ani şi femeile între 18 şi 50 de ani; noua legislaţie elimină limita de vîrstă. În principiu, conform noului proiect de lege, chiar şi pensionarii ţării pot fi puşi la muncă. Cele 6 zile opţionale de muncă ar deveni obligatorii şi ar putea fi chiar extinse în cazul în care normele nu vor fi îndeplinite. Ca şi înainte, românii trebuie să-şi aducă propriul echipament agricol cu tracţiune animală sau mecanică şi să pună la dispoziţie nutreţ sau carburanţi. Se pot oferi bani în schimbul muncii, aceste plăţi fiind mai ridicate decît cele prevăzute în 1971. Echivalentul unei zile de muncă este fixat la 100 de lei de persoană (faţă de 25 de lei în 1971); acesta poate urca pînă la 200-600 de lei, în funcţie de tipul de echipament pe care lucrătorul îl are la dispoziţie.

Subvenţii ale cetăţenilor pentru investiţiile de stat

Printr-o veritabilă răsturnare a politicii precedente, regimul a redus drastic subvenţiile pentru organisme locale: de la 12 398 000 000 lei în 1975, s-a ajuns la 2 450 000 000 lei în 1980 şi la doar 689 000 000 lei în 1983[74]. Între timp, s-a spus că proiectele realizate în 1984 prin „muncă patriotică" s-au ridicat la 39 000 000 000 lei[75]. Prin introducerea prevederilor din proiectul de lege publicat recent, statul poate obţine de la populaţie aproximativ 14 000 000 000 lei în bani şi muncă. Potrivit noului proiect, aceste mijloace nu vor mai fi folosite doar pentru lucrările publice cu caracter local, după cum stipula legea din 1971, ci şi pentru proiecte de natură regională sau naţională. Conform unei anexe la legea din 1985, banii şi contribuţia în muncă ale cetăţenilor vor fi canalizate în special către sectorul energetic aflat în plină criză; înspre ameliorarea solului şi reţelelor de irigaţie din agricultură şi în direcţia investiţiilor în drumuri, spitale şi şcoli. Serviciile publice, precum curăţarea zăpezii sau reciclarea, vor fi şi ele finanţate din fonduri obţinute prin impozitarea locală şi vor solicita munca obligatorie.

73. Agerpres, 20 mai 1985.
74. *Anuarul Statistic al R.S.R. 1984*, Direcţia Centrală de Statistică, Bucureşti, 1984, p. 272.
75. *Scînteia*, 6 iulie 1985, p. 1.

Autofinanţare locală - legende şi fapte

Elogiată ca măsură menită să descentralizeze procesul guvernamental de luare a deciziilor şi să încurajeze iniţiativa locală, „autofinanţarea" locală stipulată duce de fapt la opusul ei. În realitate, există mai puţină iniţiativă de jos şi un control mai puternic de la centru. Faptul că volumul contribuţiei populaţiei în bani şi muncă va fi inclus în planul naţional central vorbeşte de la sine. Transferînd o mare parte a obligaţiilor sale financiare către organismele locale şi către cetăţenii înşişi, regimul aruncă în acelaşi timp responsabilitatea politică pentru eşecuri şi neajunsuri în spinarea acestora. Aşa cum reiese din noul proiect de lege, sarcinile consiliilor populare locale şi răspunderile pe care acestea le presupun vor deveni extrem de dificile. Ele trebuie să asigure îndeplinirea planului în întreprinderile industriale aflate în jurisdicţia lor, să aibă grijă ca unităţile agricole să livreze suficiente bunuri către fondul de stat şi pentru consumul local şi să vegheze asupra serviciilor sociale şi culturale, precum şi a nevoilor populaţiei. Finanţarea acestora devine cu atît mai dificilă, cu cît consiliile locale trebuie să plătească mai întîi o anumită cotă din venit la stat[76].

Două prevederi sînt deosebit de semnificative. În cazul neîndeplinirii planului de venituri de către administraţia locală, plăţile efectuate la bugetul centralizat de stat au prioritate obligatorie asupra nevoilor locale. Mai mult, dacă în urma plăţilor la buget consiliile nu mai au suficiente fonduri pentru proiectele planificate, unele dintre acestea trebuie să fie eliminate. Rezultă clar de aici că, atîta vreme cît nu există o autonomie reală a întreprinderilor şi a administraţiei locale, retorica oficială despre pretinsele reguli de „eficienţă" şi „profitabilitate" ale „noului mecanism economico-financiar" din România ascunde în realitate mai multe şi mai dure măsuri de constrîngere, împovărînd şi mai mult populaţia.

Ceea ce se petrece acum în România s-ar putea să conducă în cele din urmă la nemulţumiri sociale. Regimul actual este pe cale să înlăture cei doi stîlpi pe care se bazează contractul social dintre conducerea comunistă şi mase: salarii mici, dar garantate, în schimbul unei anumite bunăstări sociale finanţate de către stat. Primul pilon - salarii minime, dar garantate - a fost distrus prin introducerea aşa-numitului „acord global", care condiţiona salariile de îndeplinirea planului. Eliminînd majoritatea subvenţiilor de stat şi lăsînd astfel consiliile locale să se descurce pe cont propriu, regimul aruncă povara financiară majoră a serviciilor sociale în spinarea populaţiei înseşi.

În aşa-zisa dezbatere lansată în presă după publicarea proiectului de lege, scrisori de susţinere aproape identice din partea autorităţilor locale îşi exprimă sprijinul pentru noile reglementări. Ei pretind că este „natural şi etic" pentru populaţie să plătească şi să muncească în beneficiul propriu. Nivelul contribuţiilor impuse cetăţenilor este considerat a fi „corect"[77], iar un primar şi-a exprimat chiar satisfacţia fără rezerve legată de caracterul obligatoriu al noilor reglementări, care nu vor mai permite unor cetăţeni să evite plăţile ori munca în folosul comunităţii[78]. Va fi interesant de văzut dacă se va face auzită vreo voce critică în această privinţă.

Romanian Situation Report/13, *Radio Free Europe Research*, 11 septembrie 1985

76. Cu excepţia anumitor costuri din domeniul educaţiei, sănătăţii şi securităţii sociale, care continuă să fie suportate de bugetul de stat.
77. *Scînteia*, 28 august 1985, p. 4.
78. *Ibid.*, 29 august 1985, p. 1.

Drepturile omului în România: restricţii pentru călătorii şi relaţii umane

România are în comun cu celelalte ţări comuniste faptul că priveşte emigrarea nu ca pe un drept civil, ci ca pe o concesie acordată unui număr limitat de indivizi, în special pe motivul reîntregirii familiei. Pentru a menţine o rată scăzută a emigrărilor, regimul a ridicat o serie de obstacole birocratice şi financiare, motivate politic. El îi privează pe solicitanţi de multe dintre drepturile lor economice şi sociale şi face presiuni de ordin moral asupra acestora pentru a nu pleca; uneori se recurge chiar la hărţuire pe faţă.

Candidatul la emigrare întîlneşte mai întîi intimidările birocratice. După ce înaintează o cerere iniţială, solicitantul este chemat la biroul local de paşapoarte pentru a da detalii despre motivele pentru care vrea să emigreze. Dacă acest interviu nu reuşeşte să-l sperie, i se va înmîna un nou formular, care solicită mai multe amănunte despre persoana sa. În principiu, oamenii au posibilitatea de a cere aprobarea de emigrare în calitate de cetăţeni români care doresc să obţină drept de şedere în străinătate („paşaport albastru") sau permisiunea de emigrare care implică renunţarea la cetăţenia română („paşaportul maro"). Practic, şi cea dintîi implică pînă la urmă pierderea drepturilor sociale şi economice ale unui cetăţean român[79]. De regulă, o dată ce a fost completată în întregime cererea, solicitantul îşi pierde slujba şi este transferat la muncă necalificată. Scriitorilor li se interzice publicarea, iar profesorii sînt demişi. Studenţii sînt exmatriculaţi (deşi există anumite variaţii locale în această privinţă); elevilor li se permite totuşi, aparent, să continue educaţia. Mulţi, dacă nu chiar majoritatea, sînt forţaţi să plătească pentru serviciile medicale, anterior gratuite.

Urmează piedicile financiare. Pe lîngă o taxă de aproximativ 1 000 de lei pentru cei care doresc să renunţe la cetăţenia română, trebuie plătite şi taxe de paşaport, şi taxe vamale pe numărul limitat de bunuri pe care emigranţii le pot lua cu ei peste graniţă. În anumite cazuri, este cerută şi o sumă considerabilă de bani pentru renovarea apartamentului emigrantului.

În 1982, regimul a încercat să impună emigranţilor plata în valută a costului educaţiei lor suportate de stat. Această decizie a fost întîmpinată cu vii proteste din partea S.U.A., R.F.G. şi Israelului şi, deşi reglementarea se află încă în codul de lege, ea nu a fost pusă vreodată în aplicare. O practică răspîndită, aproape o rutină, nu e stipulată în lege: presiuni asupra solicitanţilor, pentru a oferi mită în valută forte. Potrivit unei reviste

79. Legea nr. 24, *Buletinul Oficial*, nr. 157, 17 decembrie 1971.

occidentale[80], mita cerută unui adult se ridică pînă la 10 000 DM, în cazul pensionarilor ea poate ajunge pînă la 6 000, iar pentru copii, pînă la 4 000 DM.

Ca răspuns la numărul tot mai mare de cetăţeni care solicită viza de emigrare din cauza situaţiei economice tot mai precare din România, regimul a căutat să-i intimideze pe solicitanţi, apelînd la diferite forme de presiune morală şi de hărţuire. În încercarea de a micşora numărul de căsătorii între cetăţenii străini şi cei români, ceea ce conduce de obicei la o cerere de emigrare din partea românilor, Ceauşescu a invocat aşa-zisă tradiţie românească ce interzice un astfel de mariaj dacă părinţii nu sînt de acord[81]. Mai mult, această practică a fost extinsă şi în cazul reunificării familiilor. Un înalt oficial din Guvernul României i-a spus ministrului Economiei din R.F.G., Martin Bangemann, în timpul vizitei sale în România din noiembrie 1985, că, dacă un membru al unei familii de etnie germană care încearcă să se repatrieze se opune acestei plecări, atunci nici guvernul nu va fi de acord[82]. Se ştie că, într-un caz, cererea de emigrare a unei familii a fost respinsă pe baza faptului că doi unchi şi un văr se opuneau[83].

În ultima vreme hărţuirea aspiranţilor la emigrare a luat amploare. Presa occidentală a prezentat un număr tot mai mare de cazuri în care paşapoartele au fost retrase chiar după ce fusese acordată permisiunea de emigrare. Candidaţii la emigrare au fost urmăriţi şi interogaţi de către Securitate ; li s-au percheziţionat casele şi li s-au confiscat bunurile. Unii au fost chemaţi să-şi îndeplinească serviciul militar în detaşamentele de muncă forţată, iar alţii au fost chiar arestaţi.

Grija României pentru păstrarea statutului ei de naţiune cea mai favorizată, acordat de S.U.A., a contribuit fără îndoială la numărul mare de permisiuni de emigrare acordat românilor de către autorităţi. Totuşi, soarta celor care aşteaptă permisiunea de a emigra, grup desemnat de Richard Schifter ca „noua clasă de refugiaţi interni"[84], a devenit o povară în relaţiile S.U.A.-România[85].

România postbelică nu s-a lăudat niciodată cu o politică liberală în ceea ce priveşte permisiunea cetăţenilor de a face vizite peste hotare (nici în alte ţări est-europene şi nici în Occident) sau de a stabili contacte cu străinii pe pămînt românesc. Limitările legale şi descurajările practice ale unor asemenea vizite şi contacte s-au accentuat în perioada 1979-1981, cînd au fost adoptate cîteva noi legi. Călătoria individuală peste hotare nu este privită ca un drept civil, ci ca o favoare acordată de regim acelor cîţiva care sînt demni de ea. Autorităţile privesc cu mai multă bunăvoinţă excursiile colective, însă permisiunea nu decurge de aici în mod logic.

Călătoriile în ţările vestice şi în Iugoslavia sînt posibile doar dacă doritorul poate prezenta o invitaţie scrisă din partea unei gazde care se obligă să suporte cheltuielile acestuia peste hotare; de asemenea, gazda trebuie să trimită o sumă de bani în valută forte pentru a plăti cheltuielile de transport ale solicitantului[86].

Obstacolele birocratice, motivate politic, pe care regimul le ridică în calea celor care doresc să călătorească peste hotare sînt descurajatoare. Aprobarea pentru cerere trebuie

80. *Der Spiegel*, 21 octombrie 1985.
81. Potrivit revistei *Der Spiegel*, în prezent sînt analizate 1000 de cereri de căsătorie depuse la Ambasada R.F.G. din Bucureşti.
82. *RFE Correspondents Report* (Bonn), 22 noiembrie 1985.
83. AFP, 4 septembrie 1985.
84. Vezi *SFE Correspondents Report* (Bonn, Ottawa, Washington), 5 iunie 1985.
85. Vezi Romanian Situation Report/10, *Radio Free Europe Research*, 26 iunie 1985, Item 6.
86. Vezi *Ibid.*, nr. 3, 24 februarie 1986, Item 8.

să fie obţinută de la un superior de la locul de muncă, care poartă astfel răspunderea pentru reîntoarcerea în ţară a solicitantului. Trebuie să-şi dea acordul şi Consiliul Oamenilor Muncii, sindicatul şi organizaţiile de partid de la locul de muncă, precum şi Securitatea şi consiliul judeţean de partid. De regulă, doritorul trebuie să lase acasă cel puţin un membru al familiei, drept garanţie suplimentară a reîntoarcerii. Legea românească include şi o stipulare intenţionat vagă, ce interzice călătoriile în străinătate pentru orice cetăţean a cărui ieşire peste hotare ar putea prejudicia interesele statului român sau afecta bunele sale relaţii cu alte state[87].

În ultimul deceniu, perioadă în care influenţa Elenei Ceauşescu asupra vieţii culturale şi intelectuale a României a crescut extrem de mult, contactele oamenilor de ştiinţă, artiştilor şi studenţilor români cu colegi de peste hotare, în special cu cei din Occident, au fost drastic reduse. Invitaţiile adresate savanţilor sau artiştilor români pentru a participa la diferite conferinţe tind să rămînă neonorate sau sînt respinse de către oficialii de partid. Politicienii occidentali s-au plîns autorităţilor române de faptul că bursele oferite românilor nu au fost onorate. Pretextul pentru o asemenea izolare este stoparea aşa-numitei scurgeri de inteligenţă din „ţara socialistă în curs de dezvoltare", România; această politică s-a dovedit extrem de dăunătoare dezvoltării intelectuale şi tehnologice a ţării. Mai mult, printre specialiştii cărora li se permite ieşirea, mulţi se folosesc de această ocazie pentru a fugi, lăsînd cercetarea românească şi mai izolată şi situată sub standardele mondiale.

Deşi anumiţi clerici şi predicatori au putut vizita România (dintre care cel mai cunoscut este cazul lui Billy Graham, în 1985), asemenea vizite sînt permise de către autorităţi atunci cînd servesc propriilor scopuri propagandistice. Mai mult, miliţia este foarte atentă cu asemenea oaspeţi, pentru a se asigura că aceştia nu se amestecă prea mult cu credincioşii de rînd, iar vizitele reciproce în Vest ale membrilor comunităţii religioase din România sînt foarte rar permise.

Contactele între cetăţenii români şi străinii care vizitează România au fost supuse din 1970 unui număr de restricţii[88]. Turiştilor nu li se mai permite să locuiască la cetăţenii români, cu excepţia rudelor apropiate; acestă reglementare i-a afectat pe ungurii şi germanii care îşi vizitau rudele aparţinînd minorităţilor naţionale din România. Românilor li se cere să raporteze la Securitate în decurs de 24 de ore orice conversaţie cu un străin, precum şi orice vizită peste hotare. Cînd călătoresc în afară, cetăţenii români nu au voie să dea interviuri posturilor de radio şi televiziune „defăimătoare" din străinătate; sînt interzise în general interviurile cu ziarişti occidentali pe teme politice, sociale şi economice, de apărare ori ştiinţă şi tehnologie.

În ultima vreme, accesul cetăţenilor români în ambasadele străine nu a fost doar descurajat, ci a devenit aproape imposibil. Clădirile ambasadelor sînt bine păzite şi românii care vor să intre aici trebuie să facă dovada unui paşaport românesc care le dă dreptul fie să călătorească, fie să emigreze.

Research and Analysis Department Background Report/51
(Eastern Europe), *Radio Free Europe Research*, 11 aprilie 1986

87. Decretul nr. 156, *Buletinul Oficial*, nr. 32, 12 aprilie 1970.
88. Legea nr. 23, despre Securitatea Statului, *ibid.*, nr. 157, 17 decembrie 1971.

Ceauşescu respinge reforma de tip sovietic şi întăreşte politica de austeritate

Rezumat: Nicolae Ceauşescu a lansat o campanie de apărare a propriei politici dogmatice şi antireformiste, în contrast, dacă nu în opoziţie, cu mersul reformei pe care secretarul general al P.C.U.S., Mihail Gorbaciov, l-a trasat nu doar pentru U.R.S.S., ci şi pentru întregul bloc estic. Acestă situaţie, alături de intenţia de a întări programul de austeritate, pare să întîmpine tot mai multă opoziţie în interiorul şi în afara partidului.

***

După întrunirea secretarilor C.C. din ţările comuniste însărcinaţi cu ideologia şi relaţiile externe, desfăşurată între 22 şi 23 ianuarie la Varşovia, precum şi după plenara C.C. a P.C.U.S., par să fi sporit presiunile asupra conducerii P.C.R., considerată în întreg blocul comunist drept fortăreaţa poziţiilor conservatoare, antireformiste şi antiintegraţioniste.

În afara comunicatului oficial, presa română nu a publicat nici un comentariu cu privire la întrunirea de la Varşovia; şi nu a existat practic nici un articol despre cuvîntarea lui Gorbaciov. În schimb, Radio Moscova (în limba română) a difuzat aproape zilnic fragmente şi comentarii despre criticile lui Gorbaciov la adresa practicilor economice, ideologice şi politice învechite din U.R.S.S., ceea ce, păreau ei să sugereze, se aplica şi cazului României. Mai mult, Ceauşescu a ţinut două discursuri semnificative care nu doar că au contrazis noua politică a lui Gorbaciov, dar au apărat şi propria abordare împotriva susţinătorilor cursului reformist din cadrul P.C.R. şi al birocraţiei de stat.

Ceauşescu pretinde că restructurarea în stil românesc a precedat reforma sovietică

Timp de cîteva luni, maşina de propagandă românească a susţinut că România a iniţiat de multă vreme modernizarea şi reorganizarea structurală, înfăţişîndu-l pe Ceauşescu drept iniţiatorul dinamic şi inovator al procesului general de restructurare şi democratizare care cuprinde toate sferele societăţii româneşti. Încă de la cel de-al XXVII-lea Congres al P.C.U.S., Ceauşescu a adoptat această poză, afirmînd chiar că muncitorii de la o fabrică din Moscova, cu care s-a întîlnit în timpul şederii sale în capitala sovietică, au lăudat autoadministrarea românească şi participarea oamenilor muncii ca pe un model

demn de urmat[89]. Pretinsa „gorbaciovizare" a sistemului românesc întreprinsă de Ceauşescu, care îi mira pe conservatorii de la Kremlin, are oarecare tradiţie în politica românească postbelică. Predecesorul lui Ceauşescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, a adoptat o poziţie similară faţă de presiunea exercitată de Hruşciov pentru destalinizare în Europa de Est, pretinzînd că epurarea staliniştilor asociaţi cu Ana Pauker în 1952 l-a transformat în primul destalinizator al Blocului. De fapt, Dej i-a susţinut pe conservatorii de la Kremlin, care au reuşit să răstoarne procesul de destalinizare, după izbucnirea Revoluţiei din Ungaria din 1956.

De atunci, liderul P.C.R. şi presa românească au făcut tot posibilul pentru a arăta că România a iniţiat modelul propriu al unui „nou mecanism economico-financiar" încă din 1978, că a fost pus la punct şi este pe cale de a fi introdus un sistem bine gîndit de autoadministrare muncitorească şi de autofinanţare a întreprinderilor, că se aplică „principiul socialist al remunerării" în funcţie de realizări şi că au fost recunoscute cu multă vreme în urmă rolul ştiinţei în procesul de modernizare şi importanţa bunei pregătiri. Mai mult, Ceauşescu s-a prezentat pe sine în mod repetat drept cel mai neînduplecat promotor al acestui proces de restructurare, care se desfăşura împotriva inerţiei şi opoziţiei din partea aparatului de partid şi de stat. Pe 26 ianuarie 1987, cu ocazia celei de-a 69-a aniversări a lui Ceauşescu, s-a pus un accent deosebit pe aşa-zisele realizări ale acestuia în calitate de inovator „dinamic, creativ", care urmărea „modernizarea", „accelerarea" şi „perfecţionarea" organizării economice, politice şi sociale a României[90].

Ceauşescu pozează în apărător al purităţii ideologice

Într-o cuvîntare ţinută de ziua sa[91], Ceauşescu şi-a comparat în mod favorabil măsurile politice cu modele nespecificate de „construire a socialismului" pe baza purităţii lor ideologice. Admiţînd în mod indirect criticile aduse de alte ţări din bloc, şi în special de U.R.S.S., la adresa modelului românesc al „socialismului multilateral dezvoltat", Ceauşescu s-a apărat adoptînd obişnuita sa poziţie ofensivă. El a recunoscut că au existat „greşeli" în implementarea socialismului ; a menţionat totuşi că acest lucru s-a întîmplat cu 25, 30 sau chiar 35 de ani în urmă, cu alte cuvinte, înaintea venirii sale la putere în 1965. El a recunoscut şi „neajunsurile", deşi a spus că temeiul lor „decisiv" trebuie căutat în trecutul şi mai îndepărtat, în aşa-numita „asuprire" a României de către „diferitele imperii", precum şi de către „monopolurile şi ţările imperialiste". A ţinut să accentueze totuşi faptul că sistemul socialist este just în esenţă (deşi are periodic nevoie de întărire şi îmbunătăţire) şi că strategia politică generală a P.C.R. corespunde în întregime principiilor „socialismului ştiinţific", anume menţinerea proprietăţii socialiste şi rolul conducător al partidului.

În acest punct al discursului său, Ceauşescu a criticat încercările nespecificate de „reînnoire socialistă" şi „perfecţionare a socialismului" care, spunea el, deşi sînt prezentate de iniţiatorii lor ca fiind în concordanţă cu „legităţile obiective" ale construirii societăţii comuniste, violează conceptele ideologice fundamentale :

89. Vezi Romanian Situation Report/4, *Radio Free Europe Research*, 25 martie 1986, Item 1.
90. Articolul lui Ştefan Andrei din *Scînteia tineretului*, 26 ianuarie 1987, p. 1.
91. *Scînteia*, 27 ianuarie 1987, p. 1

Vorbind acum de necesitatea perfecţionării şi dezvoltării în continuare a socialismului, consider că trebuie să pornim de la învăţămintele pe care le avem, de la experienţa şi practica construcţiei socialiste, dar să avem întotdeauna în vedere principiile invincibile ale socialismului ştiinţific, ale comunismului. Nu se poate vorbi de înnoire socialistă, de perfecţionarea socialismului, decît pornind de la aceste principii. [...] În nici un caz nu se poate vorbi de perfecţionarea socialistă privind înapoi, vorbind de aşa-zisul socialism de piaţă, de libera concurenţă - şi aceasta invocîndu-se legităţile obiective. [...] Trebuie să desprindem legităţile şi adevărurile general-valabile pentru dezvoltarea societăţii omeneşti, dar şi să înţelegem bine legităţile specifice societăţii burgheze, imperialiste, bazate pe proprietatea unui grup de exploatatori, pe asuprire, pe inegalitate între oameni. [...] Proprietatea capitalistă, mică sau mare, rămîne proprietate capitalistă! Nu se poate vorbi de o economie socialistă fără a aşeza la baza ei proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie.

Ceauşescu a fost la fel de categoric şi în respingerea autonomiei industriale pe motiv că aceasta ar pune în pericol rolul conducător al partidului în economie:

Nu se poate concepe ca un partid revoluţionar să spună „voi lăsa întreprinderile sau sectorul economic să se autoconducă", înţelegînd prin aceasta ca partidul să nu se mai amestece în conducerea întreprinderilor sau în conducerea activităţii ştiinţifice, culturale şi în alte domenii.

Ceauşescu întăreşte politica de austeritate în ciuda opoziţiei crescînde

Pentru Ceauşescu, „iluziile" şi „deziluziile", aşa cum a descris el încercările de restructurare şi „democratizare" întreprinse în alte ţări, nu pot servi drept călăuză în mijlocul „furtunilor" şi al „norilor" ce împînzesc dezvoltarea socialismului zilelor noastre. Nu trebuie să existe vreo abatere de la „calea dreaptă spre comunism", chiar dacă s-ar întrevedea o uşurare de moment. Încă o dată, soluţia lui Ceauşescu constă în „livrarea" unor doze şi mai mari din măsurile politice existente.

În cuvîntarea ţinută pe 26 ianuarie, Ceauşescu i-a criticat pe susţinătorii unei poziţii mai puţin dogmatice şi radicale în rîndurile P.C.R., sugerînd că aceştia erau activişti de partid mai tineri, care nu au trăit „revoluţia" şi primele etape ale „dezvoltării socialiste". Acestor indivizi, care „cred că este timpul să trăim mai liniştiţi, mai comod", Ceauşescu le amintea că el nu va renunţa la credinţa sa în lupta continuă şi revoluţionară în România de astăzi, care, spunea el, poate fi dusă doar de către cei înzestraţi cu un suprem spirit de sacrificiu.

Totuşi, au existat multe indicii că acest „spirit de sacrificiu" a lipsit nu doar în rîndul partidului, dar şi în cazul populaţiei în general. Se aud zvonuri despre unele greve în uzinele româneşti, în semn de protest faţă de reducerile efective ale salariilor şi faţă de alimentaţia proastă. Recent, au apărut în Occident copii scrise de mînă ale unui manifest care chema cetăţenii din Bucureşti la o grevă generală pasivă prin neprezentarea la locul de muncă în ziua de 23 ianuarie[92]. Nu se ştie cine sînt autorii manifestului şi cum anume au reuşit să evite controalele dure ale Securităţii, plasînd copiile în cutiile poştale ale unor diplomaţi din Bucureşti. Existenţa acestui manifest reflectă totuşi starea crescîndă de nemulţumire populară faţă de politica de austeritate a lui Ceauşescu.

Chiar şi în organismele superioare de partid şi de stat pare să scadă sprijinul pentru argumentarea acestei politici de austeritate. La o întrunire a Comitetului Politic Executiv

92. *Reuters*, 31 ianuarie 1987.

al C.C. de pe 30 ianuarie 1987, care a dezbătut aplicarea planului pe anul 1986, Ceauşescu a recunoscut că exporturile au scăzut în 1986 cu 11% faţă de nivelul anului precedent. Deşi a atribuit parţial această stare de lucruri scăderii preţului ţiţeiului şi a produselor petroliere pe pieţele internaţionale, Ceauşescu a dat vina şi pe o presupusă creştere a consumului intern. El a dat vina pe oficialii din Comitetul de Stat pentru Planificare, pe Consiliul de Miniştri şi pe diferite ministere care au neglijat instrucţiunile de a da prioritate exporturilor în detrimentul consumului intern. El i-a acuzat şi pe cei care au ocolit prevederile legale în privinţa taxelor de a fi arătat un „spirit umanitar" fals, care a dăunat intereselor economice generale ale României.

Aceste presupuse interese generale (adică plata rapidă a datoriei externe a ţării) devin un fel de obsesie personală pentru Ceauşescu şi par să primească din ce în ce mai puţin sprijin din partea restului partidului şi a conducerii de stat. La întîlnirea Comitetului Politic Executiv, la care Ceauşescu a declarat disponibilitatea României de a plăti datorii de cîteva sute de milioane de dolari în primele luni ale lui 1987 şi a cel puţin un miliard de dolari pînă la sfîrşitul anului, au venit nu numai membri ai Comitetului Politic Executiv, ca de obicei, ci şi alte personalităţi de partid şi de stat, considerate loiale. Mai mult, deşi cuvîntările lui Ceauşescu în faţa acestui organism sînt publicate rar şi doar atunci cînd există dezacorduri cu membrii Comitetului Politic Executiv[93], el pare acum să-şi păcălească oponenţii, declarîndu-şi discursul drept document programatic, care va fi dezbătut în toată ţara. Acest şiretlic al ocolirii organelor superioare de partid prin apelul la sprijinul popular a devenit tot mai frecvent în ultima vreme. Presiunea sporită nu l-a forţat totuşi pe Ceauşescu să facă unele compromisuri, ci pur şi simplu i-a ascuţit instinctul conservării cu orice preţ a puterii personale; peisajul general devine cu atît mai sumbru.

Romanian Situation Report/1, *Radio Free Europe Research*, 6 februarie 1987

93. Vezi Romanian SR/3, *RFER*, 24 februarie 1986, Item 1.

Izbucnesc proteste muncitoreşti

Rezumat: Potrivit relatărilor recente din presa occidentală, în ultimele luni au avut loc greve în cîteva oraşe din Ardeal, ca o formă de protest faţă de introducerea decretul promulgat în 1983 şi devenit lege în 1986, care desfiinţează practic salariul minim.

***

Greve la Cluj şi Turda

Presa occidentală a relatat în ultima vreme despre o serie de greve şi alte semne de nemulţumire ale muncitorilor, care, din cîte se aude, au avut loc toamna trecută în România. Potrivit unui articol din *Le Monde*[94], bazat pe relatările „Presei Maghiare din Transilvania", o agenţie de ştiri samizdat maghiaro-transilvăneană, un număr neprecizat de muncitori de la Uzina de Maşini Grele din Cluj au intrat în grevă deoarece salariile le-au fost reduse cu 40% din pricina neîndeplinirii planurilor de producţie. Se spune că ei au protestat şi împotriva sistemului raţionalizării alimentelor, care alocă fiecărei persoane doar 300 grame de pîine pe zi. Potrivit aceleiaşi surse, au izbucnit proteste şi în rîndul muncitorilor de la uzina Tehnofrig de la Cluj. Greviştii au reluat lucrul doar după ce li s-au livrat cantităţi suplimentare de alimente. Se spune că unii dintre protestatari au dispărut pur şi simplu în urma acestor greve, iar alţii şi-au pierdut slujbele.

Arielle Thedrel, reporter al publicaţiei *Le Figaro*[95], care s-a întîlnit la Bucureşti cu disidentul român Mihai Botez, a oferit informaţii suplimentare cu privire la o grevă (relatată şi de *Le Monde*) despre care se spune că ar fi avut loc la Turda. Cîteva mii de muncitori de la o fabrică locală de sticlă au sistat lucrul, declanşînd o „grevă în stil polonez", aşezîndu-se cu braţele încrucişate în faţa maşinilor. Cererile lor au vizat o mai bună aprovizionare cu alimente, mergînd pînă la abolirea legislaţiei „acordului global". După trei zile, aşa cum s-a scris în ziar, cererile greviştilor au fost satisfăcute „pe moment".

Atît *Le Monde*, cît şi *Le Figaro* au menţionat de asemenea, aproximativ în acelaşi timp cu grevele, apariţia la Cluj a unor manifeste care chemau la „o revoltă împotriva regimului Ceauşescu", precum şi a unor graffiti care condamnau „guvernarea Ceauşescu" şi cereau „pîine şi lapte" pentru copii.

94. 31 decembrie 1986.
95. 7 ianuarie 1987.

Proteste anterioare

Ca rezultat al crizei alimentare apărute în urma stării generale proaste şi a politicii de austeritate iniţiate de Ceauşescu la începutul anilor '80, au avut loc în mod repetat în România greve, demonstraţii de protest şi chiar acte de violenţă colectivă şi individuală. În ianuarie 1981, s-a relatat că muncitorii au refuzat să vină la lucru. Ei au spus că trebuie să stea la coadă pentru a procura hrana familiilor lor[96]. S-a relatat şi despre prøteste ale muncitorilor, în februarie 1981, la o fabrică de oţel şi la o uzină chimică din Bucureşti, precum şi în uzinę petrochimice din oraşele Ploieşti şi Piteşti[97]. În septembrie 1981, s-a raportat explozia unor mici bombe la Ploieşti. În luna octombrie a aceluiaşi an, o altă grevă a minerilor, prima de la marea grevă din 1977 de la minele din Valea Jiului, a izbucnit în trei mine din zona Motru şi la uzina termică de la Rogojelu. Acte de violenţă colectivă şi individuală au fost raportate în oraşele Orşova şi Giurgiu, precum şi în satul Mătăsari[98], cu toate că detaliile nu au putut fi, bineînţeles, confirmate separat. În 1982 şi 1983 au apărut rapoarte cu privire la unele graffiti şi sloganuri împotriva regimului şi a lui Ceauşescu[99].

Salariile minime nu mai sînt garantate

Un decret al Consiliului de Stat din 13 septembrie 1983, care înlocuieşte salariile garantate în unităţile industriale, agricole şi de cercetare majore cu remuneraţia pe baza acordului global, a constituit un reper în mai multe privinţe[100]. Privîndu-i pe muncitorii români de un venit minim garantat care se ridicase anterior la 80% din venitul lor obişnuit, guvernul a înlăturat un element al legislaţiei sociale considerat fundamental în mai toate ţările socialiste. Mai mult, acest act contravine ideii, tacit respectate în ţările comuniste, potrivit căreia regimul, care i-a privat pe manageri şi pe muncitori de puterile decizionale reale, garantează un venit minim indiferent de rezultatele activităţii lor economice. Deşi se spune în mod oficial că sistemul salarizării din România constituie o realizare importantă în autoadministrare, autofinanţare, participare a muncitorilor şi democraţie, analiştii occidentali l-au considerat în mod justificat o abordare bazată doar pe constrîngere, şi nu pe atractivitate[101]. Este cel puţin cinic să condiţionezi salariile directorilor şi ale muncitorilor de îndeplinirea planului, fără a le acorda prerogative şi autonomie sporite în eforturile lor de a-şi atinge ţelurile.

Aparent, micşorarea puterii de cumpărare a populaţiei, pentru ca aceasta să fie în acord cu cantitatea de bunuri disponibilă pe piaţa internă, pare a fi un element rezonabil în politica generală de austeritate. Însă alte consideraţii, precum pericolul pe care îl prezintă la adresa stabilităţii regimului, au provocat opoziţii considerabile faţă de acest decret în cadrul conducerii româneşti de partid şi de stat. Ceauşescu a avut nevoie

96. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 11 mai 1981.
97. Reuters, 24 aprilie 1981.
98. *Le Monde*, 16 noiembrie 1981.
99. *Ibid.*, 12 august 1982; şi *Süddeutsche Zeitung*, 28 aprilie 1989.
100. Nr. 335, *Buletinul Oficial*, nr. 69, 13 septembrie 1983.
101. Vezi Romanian SR/17, *RFER*, 10 octombrie 1983, Item 7.

de doi ani şi jumătate pentru a convinge Comitetul Politic Executiv, C.C. şi Marea Adunare Naţională să adopte „Legea privind retribuirea în acord global şi în acord direct a personalului muncitor", care a intrat în vigoare în toată ţara din aprilie 1986[102]. În forma sa finală, legea face ca salariile să depindă de un număr de factori (precum îndeplinirea planului întreprinderii, utilizarea economică a materiilor prime şi folosirea adecvată a instalaţiilor) asupra cărora muncitorii şi directorii au foarte puţină sau nici o influenţă. Mai mult, sistemul este atît de complicat încît, timp de cîteva luni, ziarele româneşti au publicat articole lungi care arătau cum se calculează salariile în diversele ramuri ale economiei.

Numeroase sînt grijile şi confuziile în rîndul directorilor de întreprinderi şi al oficialilor din ministere. Practica directorilor şi chiar a miniştrilor de a ajusta cifrele realizărilor din cadrul planului pentru a putea plăti integral salariile angajaţilor a devenit atît de răspîndită, încît au ajuns să fie criticaţi de Ceauşescu şi de ziarul *Scînteia*[103]. (O alianţă tacită de acest gen s-a manifestat şi în agricultură între autorităţile locale şi directori, care sînt conştienţi de situaţia sumbră a aprovizionării şi de insistenţa regimului ca producţia agricolă să fie livrată statului, în special pentru export, înaintea satisfacerii nevoilor populaţiei locale.)

Sporirea nemulţumirilor faţă de sistemul remunerativ

Muncitorii români au protestat încă de cînd a intrat în vigoare decretul din septembrie 1983. Potrivit informaţiilor deţinute de Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Paris[104], imediat ce decretul a intrat în vigoare, a izbucnit o grevă în şapte mine din Maramureş. În afara protestelor faţă de reducerea salariilor, muncitorii s-au plîns şi de mîncarea proastă din catine şi de condiţiile precare de lucru. Fostul ministru al Minelor, Ion Lăzărescu, a înăbuşit revoltele, trimiţînd 2 000 de miliţieni în zonă şi promiţînd o anchetă.

Potrivit aceleiaşi surse, 1 000 de muncitori de la Întreprinderea de Autocamioane „Steagul Roşu" din Braşov au părăsit lucrul în noiembrie 1983, cînd au aflat că salariul lor lunar a fost redus de la o medie de 2 500 lei la 700 lei, drept rezultat al noului sistem de plată. Muncitorii s-au întors la lucru cînd prim-secretarul de partid al oraşului i-a ameninţat cu demiterea, spunîndu-le că poate găsi uşor înlocuitori.

În februarie 1985, au ajuns în Occident relatări despre o manifestaţie de nemulţumire a muncitorilor din Timişoara[105]. După ce Securitatea i-a arestat pe capii revoltei, se spune că muncitorii s-au întors la lucru. Se pare că lucrătorii din transporturi au intrat în grevă la Arad, pentru a protesta împotriva faptului că nu au primit salariul lunar şi că nu existau alimente în magazine[106]. Ei s-au încuiat în depozite ; se spune că 9 persoane au fost arestate, ceilalţi fiind întorşi la lucru cu forţa cu ajutorul forţelor de Securitate.

E de presupus că puţinele relatări care ajung din România strict controlată nu reprezintă decît vîrful aisbergului nemulţumirii legate de noile reglementări salariale.

102. Nr.1, *Buletinul Oficial*, nr. 21, 10 aprilie 1986.
103. Vezi Romanian SR/11, *RFER*, 26 iulie 1984, Item 3.
104. UPI şi AP, 9 ianuarie 1985.
105. DPA, 18 februarie 1985.
106. *Daily Telegraph*, 5 septembrie 1986.

Se pare că, pe lîngă criza alimentară şi energetică, insatisfacţia generală cu privire la reducerile aspre şi arbitrare ale veniturilor lunare i-a ajutat pe muncitori să treacă dincolo de bariera care i-a împiedicat pînă acum să-şi arate solidaritatea unul faţă de celălalt, precum şi faţă de ceilalţi cetăţeni. Dacă este adevărat, noua lege ar putea să se dovedească un punct de cotitură.

Romanian Situation Report/1, *Radio Free Europe Research*, 6 februarie 1987

Indice de nume proprii

A

Alecsandri, Vasile 111
Andrei, Ştefan 72-74, 76, 83, 104, 173, 218, 221, 224, 228, 233, 296
Andreotti, Giulio 65
Andropov, Iuri 90, 201, 204, 278
Anghel, Paul 113-114, 137-138
Antonov, Aleksei 240
Apostol, Gheorghe 16
Arieşeanu, Ion 43
Aristov, Boris 224
Augustus 51
Averoff-Tossizza, Evanghelos 65

B

Babaikov, Nikolai 224
Bacon, Francis 182
Balodan, E. 64
Bandac, Mihai 24, 125, 129
Bandaranaike, Siriamavo R.D. 45, 251
Banc, Iosif 154, 167, 173
Bangemann, Martin 293
Barbu, Eugen 41, 51-52, 54, 58, 90-91, 129, 132, 134, 138
Báthory, Andrei 57
Baudoin (rege al Belgiei) 81
Băbălău, Constantin 131-132
Bălan, Ion Dodu 112
Bălaşa, Sabin 23
Bălcescu, Nicolae 24, 25, 30
Bejda, Vasil 122, 198
Beldeanu, Adrian 47
Beligan, Radu 142
Beniuc, Mihai 43, 51
Berchet, Mihai 86
Blajovici, Petre 162, 177
Bobu, Emil 35, 56, 122, 154, 167, 172, 174, 224, 275
Bogza, Geo 23
Bontaş, Vasile 75
Botez, Mihai 299
Botta, Dan 118
Boureanu, Radu 138
Brad, Ion 24, 42, 139
Brădescu, Dumitru 54
Brâncuşi, Constantin 28
Brejnev, Leonid Ilici (şi Doctrina Brejnev) 10, 22, 59, 72, 145, 176-177, 215, 225, 239
Brudaşcu, Cornel 23
Bucur, Nicolae 65
Burada, Cornel 267-268
Burebista 29, 31
Burtică, Cornel 100, 152, 167, 173
Buzea, Constanţa 23

C

Caligula 12, 66
Cantemir, Dimitrie 111
Caraion, Ion 83
Carillo, Santigo 195, 198
Carol II (rege al României) 180
Carstens, Karl 83
Cazacu, Aculin 122, 180
Cazacu, Virgil 173
Călină, Nicolae 250
Călinescu, G. 112
Ceauşescu, Alexandrina 25
Ceauşescu, Andruţa 25
Ceauşescu, Elena 9, 12, 17, 28-29, 33-34, 42, 50, 54, 56, 59, 65, 68, 79-107, 123, 127-130, 134, 139-142, 165, 167-168, 170, 172, 177, 179, 181, 228, 233, 263, 267, 270, 294
Ceauşescu, Ilie 18, 49, 168

Ceauşescu, Ion 18, 168
Ceauşescu, Nicolae Andruţa 18, 49
Ceauşescu, Nicu 17, 18, 34, 50, 53, 54, 59, 68, 70, 75-76, 79-107, 118, 124, 159, 168, 170, 175, 180, 233, 270
Ceauşescu, Valentin 236
Cernenko, Konstantin 107, 204-205, 216
Ceterchi, Ioan 206
Cezar, Iulius 15, 22, 59
Chen, Muhua 234
Cioară, Gheorghe 35, 162
Ciobanu, Lina 167, 172
Cioculescu, Şerban 23
Ciorănescu, George 74
Ciucu, George 92
Coja, Ion 85-86
Coman, Ion 51, 275
Condurachi, Emil 117-118
Constantin, Nicolae 35, 173
Constantinescu, I. 112, 114
Costinescu, Florin 29
Coşovei, Traian 26
Cozma, Viorel 43
Crainic, Nichifor 113
Craxi, Bettino 221
Cristescu, Poliana 106-107, 168, 170
Crînguleanu, Ion 42
Crohmălniceanu, Ov. S. 113-114
Cromwell, Oliver 15, 22, 59
Cumpănaşu, Ion 135
Curticeanu, Silviu 167
Cuza, Alexandru Ioan 25, 30, 31

D

Dali, Salvador 34
David, Gheorghe 172
Dăianu, Daniel 284-288
Dăscălescu, Constantin 35, 41, 72, 76, 122, 126, 187, 218-221, 224, 228, 275
Decebal 25, 30
Declercq, Willy 65, 221
De Fers, René A. 175
Deng, Xiaoping 73, 236, 238
Devlin, Kevin 207
Diaconescu, Alexandru 103
Dinescu, Mircea 92
Dobrescu, Miu 167, 171
Doinaş, Ştefan Augustin 92
Domiţian 12
Dragoş, Nicolae 43
Drăghici, Alexandru 11, 16
Duculescu, Victor 177
Duicu, Serafim 111-112

E

Eagleburger, Lawrence 74
Elena din Troia 85-86
Eliade, Mircea 85, 86, 131, 268
Eliot, T.S. 50
Elkan, Gheorghe 133
Eminescu, Mihai 111
Enache, Petru 87, 90, 92, 126, 142, 154, 167, 173, 183
Engels, Friedrich 203

F

Fázekás, János 166-167
Filipov, Grişa 228
Flaubert, Gustav 111
Florea, Constantin 176-177
Florea, Elena 217
Florescu, Eugen 29, 68, 86, 89-93, 95, 100, 102, 270-274
Florescu, Radu 132
Florian, Radu 206
Focşăneanu, Petre 213-214
Ford, Gerald 81
Frondizi, Arturo 65
Fulga, Laurenţiu 23, 25

G

Gabanyi, Anneli Ute 9-10, 85, 96, 119, 139, 249
Gao, Yangwen 234
Găvănescu, Pantelimon 103-104, 123
Gaulle, Charles de 81
Gavrilescu, Nicolae 150
Genscher, Hans-Dietrich 83, 190
Gere, Mihai 56
Ghadafi, Moamar El 82
Ghandi, Indira 83
Gheorghe, Ion 44, 91
Gheorghe, Matei 186
Gheorghe, Petre 267
Gheorghiu, Mihnea 29, 117, 198-199
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 11, 15-16, 22, 24, 36, 166, 228, 259, 274, 296
Gherasimov, Ghenadii 239
Ghiţulică, Maria 172
Gibbons, Sam 253

Gierek, Edward 122
Giosan, Nicolae 56, 162, 171
Giurescu, Constantin C. 112
Gîdea, Suzana 20, 24, 87, 90, 92, 127-128, 131, 133, 142
Glatz, Ferenc 246
Gorbaciov, Mihail Sergheevici 10, 181, 183, 191, 221, 224-225, 227, 238-247, 295
Gorbaciova, Raisa 242
Govender, Robert 65-66
Graham, Billy 294
Gremov, Marat 213
Grigorescu, Ion 267
Grîbkov, Anatoli 226
Grlièhov, Aleksandr 195, 198
Gromîko, Andrei 209, 231
Gruia, Horia 31
Győző, Hajdu 28

H

Haidalla, Mohamed Khouna Ould 68
Hacker, Jens 176
Haferkamp, Wilhelm 252
Hamelet, Michel-Pierre 32, 59, 65-66
Hăulică, Dan 92
Helms, Jesse 38
Hîrjău, Mihai 103
Hîrjeu, Nicolae 283
Hodja, Enver 12, 15, 58
Homoştean, George 172, 175, 275
Honecker, Erich 107
Horaţiu 51
Ho Şi Min 22
Hristov, Hristo 283
Hruşciov, Nikita 11, 28, 158, 296
Hu, Yaobang 69, 74, 107, 233, 237-238
Hua, Kuofeng 20
Huang, Hua 20, 72-73
Husák, Gustáv 41, 240, 243, 246
Huyser, G.L.J. 226

I

Ifigenia 85-86
Ileasa, Vasile 131
Iliescu, Ion 181-183
Ioniţă, Ioń 166
Iorga, Nicolae 112
Iorgulescu, Mircea 92
Ionescu, Cornelia 94
Ionescu, Florin 30
Irimescu, Ion 23, 55
Ivaşcu, George 24

J

Jalea, Ion 23
Jaruzelski, Wojciech 225, 243
Jebeleanu, Eugen 92
Jivkov, Todor 12, 106, 222, 228-232, 243
Joja, Athanase 112
Jowitt, Kenneth 67

K

Kádár, János 12, 90, 243
Kallos, Nicolae 128
Kania, Stanisław 196
Katrivanos, Teodoros 25
Keng, Piao 20
Kennedy, Edward 45
Kennedy, John Fitzgerald 11
Kim, Jong-Il 68, 70-71, 76
Kim, Ir-Sen 12, 15, 58, 67-71, 76
Kipling, Rudyard 12
King, Robert R. 162, 184
Kissinger, Henry 63-64
Kraigher, Sergej 83
Krenz, Egon 107
Kruch, Nicolae 94
Krupskaia, Nadejda 94
Kulikov, Vladimir 224, 278
Kusin, Vladimir V. 223

L

La Malfa, Giorgio 105-106
Lázár, Gyorgy 220
Lawson, Colin W. 248
Lăncrănjan, Ioana 103
Lăncrănjan, Ion 102, 138
Lenin, Vladimir Ilici Ulianov, zis 12, 41, 204, 206, 246
Leu, Corneliu 30, 101
Li, Chiang 20
Li, Rushan 234
Li, Sien-Nien 20
Li, Yiannian 233, 236, 238
Li, Yingkai 234
Lin, Jiamei 233
Lincoln, Abraham 15, 22, 59
Liu, Fuzhi 234
Lokesh, Chandra 64

Longo, Luigi 65
Longo, Pietro 63
Lovinescu, Eugen 113-114
Lucaciu, Ileana 86
Lukanov, Andrei 228
Lupu, Petre 166

M

Macedon, Alexandru (Alexandru cel Mare) 15, 22, 59
Machidon, Ion 43
Macovescu, George 72
Magdin, Petre 100
Maliţa, Mircea 114-115
Manolescu, Nicolae 113, 140
Manu, Emil 114
Mao, Zedong 15, 22, 58
Marcos, Ferdinand Edralin 45
Marcus, Solomon 112
Marx, Karl 203
Manoliu, Lia 213
Maria Stuart 94
Marjai, Jozef 283
Mateescu-Argeş, Gheorghe 31
Maurer, Ion-Gheorghe 16
Măgereanu, F. 209-211
Mănescu, Manea 52, 56, 79, 95, 161, 170, 172-173, 179
Mărgăritescu, Alexandru 267
Meringer, Emanuel 80
Miclea, Ion 100, 132
Miculescu, Angelor 35
Mihăilă, Nicolae 129
Mihai Viteazul 25, 30-31, 47, 80, 134, 137
Mihalache, Nicolae 172
Mihu, Achim 137
Mihuleac, Wanda 23
Milcu, Ştefan 267-268
Miot, Jean 99, 180
Miloşevici, Slobodan 12
Mircea cel Bătrîn 25, 30
Mitrea, Constantin 135-136
Mladenov, Petăr 228
Mocuţa, Ştefan 171-172
Moga, Iochim 92, 172
Moise, Vasile 267
Mojsov, Lazar 73
Moore, Patrick 27, 35, 151
Mugabe, Robert 83
Mustaţă, Mihai 46

N

Napoleon 15, 22, 52, 59
Neagu, Fănuş 82, 134
Nedelcu, Marin 172
Negruzzi, Costache 111
Nicoară, Mara 29
Nicolaescu, Sergiu I. 45
Nicolaescu-Plopşor, Dardu 114
Niculescu, Alexandru 119
Niculescu, Paul 35, 166, 173
Nixon, Richard 45, 63-64, 81
Nujoma, Sam 45

O

Olteanu, Constantin 224, 275-276
Onescu, Cornel 166
Oprea, Gheorghe 56, 228
Ornea, Z. 118

P

Pacepa, Ion Mihai 17, 171
Paleologu, Alexandru 92
Paler, Octavian 135-136
Paltiel, Jaremy T. 53
Pană, Gheorghe 162
Papandreou, Andreas 65
Papu, Edgar 23, 111-115
Parpala, Oprea 157
Pascal, Radu 22
Pauker, Ana 166, 296
Pătrăşcanu, Lucreţiu 16, 274
Păţan, Ion 173
Păunescu, Adrian 24, 28, 47, 78-80, 82, 100, 102, 146, 148-149, 154
Peliş, Mihai 137
Penescu, D. 224
Pericle 15, 22, 59
Petrescu, Gheorghe (frate al Elenei Ceauşescu) 88
Petru cel Mare 15, 22, 59
Philippide, Alexandru 23
Pilat, Vasile 284-288
Piliuţă, Constantin 23
Pînzaru, Petru 122-123, 202, 205
Pîrvulescu, Constantin 17, 19, 21, 28, 162, 164, 174
Pleşu, Andrei 267
Poher, Alain 45, 65
Ponomariov, Boris 107

Popa, Petre 85
Popescu, Dumitru 18, 22, 56, 87, 91, 101, 123, 142, 173
Popescu, Dunitru Radu 42, 54, 129, 134, 138, 139
Popişteanu, Cristian 44, 74, 136-137
Popovici, Titus 129, 140
Postelnicu, Tudor 171, 175, 275
Proca, Eugen 105
Prometeu 282
Purcaru, Ilie 25, 43-44, 88
Pungan, Vasile 252

Q

Qian, Qichen 235-238

R

Radovan, Ciprian 94
Radulian, Virgil 267-268
Rafael, Edgar R. 248
Rădoi, Marin 267
Rădulescu, Gheorghe 23
Rădulescu, Gheorghe (Gogu) 55-56, 172, 183
Rădulescu, Ion Heliade 111
Răutu, Leonte 24, 166
Reagan, Ronald 191
Rogojeanu, Andrei 267
Roska, István 224
Rusakov, Konstantin 224

S

Salem, Mamdouh 68
Samaranch, Juan Antonio 105, 212-213
Sălăgean, Viorel 196
Sălăjan, Ioan 178
Sălăjan, Vasile 25
Săraru, Dinu 100, 124-125, 128-129
Schifter, Richard 293
Scorobete, Miron 24
Secăreş, Vasile 176, 206
Sen, Chienlin 234
Seth, M.N. 64
Simion, Eugen 92
Sitzler, Kathrin 246
Sîrbu, Enache 267
Socor, Vladimir 175
Sorescu, Marin 102, 267
Spornic, Aneta 87, 92, 266
Stahl, H.H. 137
Stalin, Iosif Visarionovici Djugaşvili, zis 12, 15, 26, 51, 58, 117
Stanişev, Dimităr 228
Stankoviè, Slobodan 154, 207
Stănescu, Nichita 23
Stoian, Ion 224, 228
Stoian, Nicolae 266-268
Stoica, Chivu 16
Stoica, Gheorghe 172, 186
Suian, Pavel 200-208

Ş

Şevarnadze, Eduard 239
Şiperco, Alexandru 212-213
Ştefan cel Mare 25, 134
Ştefănescu, Ion Traian 92, 103

T

Teodora (împărătească a Bizanţului) 94
Teodorescu, Virgil 31, 54, 94
Teoreanu, Ion 142
Thatcher, Margaret 63
Thedrel, Arielle 299
Tiajelnikov, Evghenii 76, 213
Tihonov, Nikolai 220, 224
Tindemans, Leo 221
Tinu, Dumitru 218
Tito, Iosip Broz 21, 45-46, 58, 251
Tolkunov, Lev 237
Totu, Ioan 228
Trăsnea, Ovidiu 120
Trofin, Virgil 17, 35, 57, 149-150, 151-152, 167
Tsatsos, Konstantinos 32, 63
Tudor, Corneliu Vadim 26, 28, 31, 42-43, 52
Tudor, Valentin 44
Tudoran, Dorin 91-92
Tudosescu, Ion 121-122

Ţ

Ţarălungă, Ion 94
Ţărnea, George 43-44
Ţic, Nicolae 138

U

Ueberroth, Peter 213
Ureche, Damian 24
Ursu, Ion 56

V

Vanous, Jan 234
Verdeţ, Ilie 35, 83, 152, 167, 172-173
Vernet, Daniel 197
Vessey, John W. 226
Vigorelli, Giancarlo 26
Virgiliu 51
Vlad, Constantin 176, 250, 272
Vladimirescu, Tudor 25
Vlaicu, Aurel 48
Voicu, Ştefan 100, 167
Voinea, Floarea 103
Voinea, Radu 268
Voitec, Ştefan 83
Vornicescu, Nestor 162
Vrînceanu, Nicolae Petru 43

W

Wałesa, Lech 196
Wang, Ping-Nang 20
Wang, Zhaoguo 75-76
Washington, George 44
Watts, Larry 226
Weiner, Robert 249
Wu, Xuexian 72-76

Y

Yang, Yung 20

Z

Zagoneanu, Vasile 267
Zamfirescu, Dan 24-26, 44, 112, 114
Zemin, Jiang 234
Zhang, Aiping 234
Zhao, Ziyang 75, 238
Zhou, Enlai 72, 238
Zhou, Yunzhong 234
Zia-Ul-Haq 44

POLIROM

HISTORIA

Cultul lui Ceauşescu apare acum în traducere românească, ceea ce îl va face mai accesibil unui public larg. Cartea tratează cu precumpănire problema cultului lui Ceauşescu, treptata creştere a puterii sale, urmărită, între altele, şi prin succesivele sărbătoriri ale zilei de naştere a dictatorului; totodată, ea reprezintă o radiografie a regimului totalitar, dar şi a societăţii româneşti din deceniile opt şi nouă, realizată *pe viu*, chiar în acea perioadă. Autoarea rapoartelor care – asamblate – au format volumul le-a realizat cu acribie, între 1978 şi 1987, urmărind procesele interne ce aveau loc în România acelor vremuri. Citindu-le – la distanţă de cîteva decenii – rămîi cu impresia seriozităţii demersului, dar şi a implicării autoarei, aproape cu pasiune, în realizarea lor.

Acad. Dan Berindei

Anneli Ute Gabanyi s-a născut la Bucureşti, pe 18 octombrie 1942. După studiile liceale încheiate la Sibiu, urmează cursuri de Filologie şi Ştiinţe politice la universităţile din Cluj, München, Clermont-Ferrand şi la University of Southern California. Obţine titlul de doctor în filologie de la Universität der Bundeswehr din Hamburg. În anul 1963 părăseşte România, stabilindu-se la München. Între 1969 şi 1987 este analist principal, apoi director al secţiei române de cercetare la Radio Europa Liberă, München. Între 1988 şi 2000 este analist principal la Südost-Institut, München. În prezent, ocupă funcţia de analist principal asociat la Departamentul pentru Extinderea U.E. din cadrul Institutului German pentru Probleme Internaţionale şi de Securitate *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Berlin. Este autoarea volumelor *Partei und Literatur in Rumänien seit 1945. Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas* (1975), *Die unvollendete Revolution. Rumänien zwischen Diktatur und Demokratie* (1990) şi *Systemwandel in Rumänien. Von der Revolution zur Transformation* (1998), apărut şi în limba română în anul 1999, sub titlul *Revoluţia neterminată*. În calitate de editor a publicat mai multe cărţi, ultima – *Vom Baltikum bis zum Schwarzen Meer. Transformationsstaaten im östlichen Europa*, 2002 – în colaborare cu Klaus Schroeder. A semnat numeroase capitole şi articole în revistele *Osteuropa, Südosteuropa, Aus Politik und Zeitgeschichte* etc.

ISBN 973-681-084-4

9 789736 810848

Editura POLIROM
www.polirom.ro